

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ เป็นวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ว่าเป็นวารสารวิชาการกลุ่มสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กลุ่มที่ 2

บทความวิจัย

■ การดำรงชีพของผู้สูงอายุอีสาน: มิติพื้นที่และปัจจัยกำหนด
ดุชะฎี อายุวัฒน์, วณิชชา ณรงค์ชัย, รักษ์ชนก ชำนาญมาก, จงรักษ์ หงษ์งาม, เกศินี สราญฤทธิชัย,
และ ณัฐวรัธ อุไรอำไพ
Dusadee Ayuwat, Wanichcha Narongchai, Rukchanok Chumnanmak, Jongrak Hong-ngam,
Kesinee Saranrittichai and Nattawat Auraiampai	1
■ การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วิภารัตน์ พลายแก้ว
Wiparat Plaikaew	28
■ การสร้างแบรนด์กลุ่มศิลปินเกาหลีผ่านชุมชนออนไลน์ของแฟนคลับชาวไทย
ชญัญญา กาญจนปรมามา และ ชมพูนุช ปัญญไพโรจน์
Chanya Kanchanaparamapa and Chompunuch Punyapiroje	58
■ รูปแบบการเลือกปฏิบัติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ ในสถาบันการศึกษา
ผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย
ปวีณ วรรณคลังศรี และภาณุ สุพัทกุล
Paween Waksung and Panu Suppatkul	82
■ การศึกษานวนิยายเรื่อง แผลเก่า โดยไซทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยา
ท่านอง วงศ์พุทธ
Thamnong Wongphut	110
■ สังคมนิยมหัตถกรรมกับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรม ที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564
จาง ชี และ จันทรสุดา ไชยประเสริฐ
ZHANG QI and Jansuda Chaiprasert	133
■ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่
หยู ฟาง, เทพพร มั่งธานี และ ธนิต โตอติเทพย์
Yu Fang, Thepporn Mungthane and Tanit Toadithep	161
■ คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของ Xi Jinping
บนฐานข้อมูล Scopus: การวิเคราะห์บรรณมิติ
Li Jundou, ธนันท์ บุนนวรรณา และ วีระพงศ์ จันทร์สนาม
Li Jundou, Thananan Boonwanna and Wirapong Chansanam	187

ISSN 3027-7876 (Online)

9 770125 506008

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
โทร. 0-4320-2861 www.huso.kku.ac.th

41/2

Journal of Humanities and Social Sciences (HUSOKKU) Vol. 41 No. 2 May - August 2024 ISSN 3027-7876 (Online)

41

Journal of Humanities and Social Sciences (HUSOKKU) วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ปีที่ 41 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2567 Vol. 41 No. 2 May - August 2024

ISSN 3027-7876 (Online)

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ISSN 3027-7876 (Online)

ปีที่ 41 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2567

วารสารของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.อรทัย เพ็ญยุระ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• บรรณาธิการ

ดร.อุมารินทร์ ตูลารักษ์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์สุวิทย์ ธีรศาศวัต
มหาวิทยาลัยขอนแก่น (อาจารย์เกษียรนราขการ)

รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.มนธิรา ราโท
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์
มหาวิทยาลัยนเรศวร

รองศาสตราจารย์ ดร.ชไมพร กาญจนกิจสกุล
มหาวิทยาลัยนเรศวร

รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงธรรม อินทจักร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.พิสิทธิ์ กอบบุญ
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติพร จูตะวิริยะ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดำรงพล อินทร์จันทร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศิตดา บุญปรการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรวิภา ไชยสมคุณ
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Prof. Dr.Rachel Harrison

University of London, United Kingdom

Prof. Dr.Shin, Keun-hye

Hankuk University, Republic of Korea

• ผู้ตรวจสอบภาษาอังกฤษ

อาจารย์ Vanessa Moll
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Mr. Lloyd Naylor

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• ฝ่ายจัดการ

นางขวัญนคร มุงคำภา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น
123 ถ.มิตรภาพ ต.ในเมือง อ.เมือง
จ.ขอนแก่น 40002

• วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความคิดเห็นทางวิชาการ
2. เพื่อเผยแพร่งานการศึกษาค้นคว้าและวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
3. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

• กำหนดออก (ปีละ 3 ฉบับ)

(มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม,
กันยายน-ธันวาคม)

ส่งบทความออนไลน์เพื่อตีพิมพ์ได้ที่

กลุ่มวิจัยและบริการวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
40002

โทร. 0-4300-9700 ต่อ 45449

ส่งบทความที่

www.tci-thaijo.org/index.php/HUSO

Journal of Humanities and Social Sciences (HUSOKKU)

ISSN 3027-7876 (Online)

Vol. 41 No. 2 May - August 2024

Journal of Humanities and Social Sciences (HUSOKKU)

- **Advisor**

Assoc. Prof. Orathai Piayura, Ph.D.
Khon Kaen University

- **Editor**

Umarin Tularak, Ph.D.
Khon Kaen University

- **Editorial Board**

Prof. Suwit Theerasasawat
Khon Kaen University
Assoc. Prof. Natthanai Prasannam, Ph.D.
Kasetsart University
Assoc. Prof. Montira Rato, Ph.D.
Chulalongkorn University
Assoc. Prof. Thanya Sangkhaphanthanon, Ph.D.
Naresuan University
Assoc. Prof. Chamaiporn Kanchanakijksakul, Ph.D.
Naresuan University
Assoc. Prof. Songthama Intachakra, Ph.D.
Thammasat University
Assoc. Prof. Pisit Kobbun, Ph.D.
Ubon Ratchathani University
Asst. Prof. Keeratiporn Jutaviriya, Ph.D.
Khon Kaen University
Asst. Prof. Damrongphon Inchan, Ph.D.
Silpakorn University
Asst. Prof. Kettawa Boonprakarn, Ph.D.
Prince of Songkla University
Asst. Prof. Pornwipa Chaisomkhun, Ph.D.
Chiang Mai University
Prof. Dr. Rachel Harrison
University of London, United Kingdom
Prof. Dr. Shin, Keun-hye
Hankuk University, Republic of Korea

- **English Editor**

Miss Vanessa Moll
Khon Kaen University
Mr. Lloyd Naylor
Khon Kaen University

- **Managing**

Mrs. Kwannakorn Mungkampa
Khon Kaen University

- **Printing**

Khon Kaen University Printing House,
Muang, Khon Kaen 40002
E-mail : kkuprinting@hotmail.com

- **Objective**

1. To promote and disseminate academic knowledge and ideas
2. To disseminate research studies on humanities and social sciences
3. To be the medium of exchanging knowledge and academic ideas in humanities and social sciences

- **Publication**

This journal is published triannually)
(January-April, May-August,
September-December)

- **Inquiries**

Research and Academic Service,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Khon Kaen University Muang, Khon Kaen
40002
Tel. 0-4300-9700 Ext. 45449

Full paper submission at :
www.tci-thaijo.org/index.php/HUSO

เกี่ยวกับวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นวารสารวิชาการด้านมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความคิดเห็นทางวิชาการ เพื่อเผยแพร่งานการศึกษาค้นคว้าและวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และเพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วารสารมีกำหนดออกปีละ 3 ฉบับ (มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม, กันยายน-ธันวาคม) ตีพิมพ์รูปแบบระบบวารสารอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น ทุบทบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน (Double Blinded Review) เนื้อหาของบทความต้องเกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในด้านปรัชญาและศาสนา ภาษา ภาษาศาสตร์ และวรรณกรรม วัฒนธรรม สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ พัฒนาสังคม ประวัติศาสตร์โบราณคดี อาณาบริเวณศึกษา สื่อ สารสนเทศ และการสื่อสาร และประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ โดยไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

About Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, is the academic journal in the field of humanities and social sciences. It aims to promote and publicize research. It also aims at being the stage of exchanging knowledge and academic ideas in humanities and social sciences. This journal is published electronic copies only. All the articles published are peer-reviewed by at least three experts (Double Blinded Review). The contents of the article should be related to the field of humanities and social sciences such as Philosophy & Religion, Languages, Linguistics & Literature, Culture, Sociology, Anthropology, Public Administration, Social Development, History & Archeology, Area Studies, Information Technology & Communication, and related areas. The articles are in both Thai and English.

The articles submitted for Journal of in Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, should not be previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University including the referencing format.

Views and opinions expressed in the articles published in Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, are the responsibility of the authors, are not under responsibility of the editors, and do not necessarily reflect those of the editors.

Unusornakarn

บทบรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ ปีที่ 41 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2567) มีบทความที่มีเนื้อหาที่หลากหลายทั้งมิติผู้สูงอายุ การท่องเที่ยว วัฒนธรรมประเพณี ความหลากหลายทางเพศ ภาพลักษณ์ผู้หญิง และงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมือง โดยมีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

การดำรงชีพของผู้สูงอายุอีสาน: มิติพื้นที่และปัจจัยกำหนด
พบว่าผู้สูงอายุในภูมิภาคอีสานทั้งในพื้นที่เมืองและชนบทมีการดำรงชีพหลายลักษณะ ทั้งเพื่อการอยู่รอด การสร้างทางเลือกในการดำรงชีพ และเพื่อความยั่งยืนในการดำรงชีพ ส่วน **การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลนางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี** มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม แสดงให้เห็นว่า ภูมิทัศน์การวางแผนที่ดี และการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อศักยภาพการท่องเที่ยว

การสร้างแบรนด์กลุ่มศิลปินเพลงเกาหลีผ่านชุมชนออนไลน์ของแฟนคลับชาวไทย แสดงให้เห็นความเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ทำให้เกิดชุมชนออนไลน์ อีกทั้งยังมีกระบวนการต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึกในเชิงบวกและผูกพันกับศิลปิน นอกจากนี้บทความ **รูปแบบการเลือกปฏิบัติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย** ได้แสดงรูปแบบการเลือกปฏิบัติทั้งในระดับสถาบันและระดับโครงสร้าง โดยได้เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาอีกด้วย

การศึกษานวนิยายเรื่อง แผลเก่า โดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยา เป็นการศึกษานวนิยายแนวโศกนาฏกรรมผ่านองค์ประกอบในวรรณกรรม ซึ่งผลการวิเคราะห์เป็นส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจกับ

นวนิยายผ่านมุมมองในศาสตร์ทางจิตวิทยาได้ดียิ่งขึ้น บทความ **สังนิยัม** **มหัศจรรย์กับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมที่เขารอบสุดท้ายรางวัล** **ซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564** บทความนี้ทำให้ทราบว่าวรรณกรรมแนวสังนิยัม มหัศจรรย์แสดงให้เห็นแนวคิดที่น่าสนใจหลายประการ อาทิ ปรัชญาการใช้ชีวิต ปัญหาทางสังคม วัฒนธรรมพื้นบ้าน และแนวคิดการพัฒนา ส่วน **ภาพลักษณ์** **ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้** แสดงให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเป็นพื้นที่ต่อรองระหว่างผู้สร้างกับผู้ถูกสร้าง นอกจากนี้ กระบวนการสร้างและภาพลักษณ์ของผู้หญิงยังแสดงให้เห็นอุดมการณ์และ วาทกรรมทางเพศที่มีต่ออัตลักษณ์ของผู้หญิง

บทความสุดท้ายคือ **คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบาย** **ทางการเมืองของ Xi Jinping บนฐานข้อมูล Scopus: การวิเคราะห์บรรณ** **มิติ** ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่า ประเด็นที่นักวิจัยควรให้ความสนใจในการวิจัย ในอนาคตมีหลายประการ ทั้งอำนาจทางการเมืองระดับโลกของจีน ยุทธศาสตร์ ด้านความมั่นคง แนวความคิดของจีน และการทูตต่างประเทศของจีน เป็นต้น

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความในวารสารนี้จะเป็นส่วน หนึ่งที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ทั้งด้านการวิจัยและพัฒนาทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์รวมทั้งการบูรณาการกับศาสตร์อื่น เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ ทางสังคมวัฒนธรรมในปัจจุบัน และนำไปสู่การพัฒนาในเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

บรรณาธิการ

บทความวิจัย

- ๕ การดำรงชีพของผู้สูงอายุอีสาน: มิติพื้นที่และปัจจัยกำหนด

Livelihoods of Isan Elderly People: Area Dimension and Determinants

ดุษฎี อายุวัฒน์, วณิชชา ณรงค์ชัย, รักชนก ชำนาญมาก,
จงรักษ์ หงษ์งาม, เกศินี สราญฤทธิชัย, และ ณัฐวรรธ อุไรอำไพ

Dusadee Ayuwat, Wanichcha Narongchai, Rukchanok Chumnanmak,
Jongrak Hong-ngam, Kesinee Saranrittichai and Nattawat Auraiampai

1
- ๕ การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์
อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

The Community Tourism Potential Development of Bang Sawan
Community Phrasaeng District, Suratthani Province

วิภารัตน์ พลายแก้ว

Wiparat Plaikaew

28
- ๕ การสร้างแบรนด์กลุ่มศิลปินเพลงเกาหลีผ่านชุมชนออนไลน์
ของแฟนคลับชาวไทย

Korean Musical Artists' Branding through Thai Fans' Online
Communities

ชญญา กาญจนปรมาภา และ ชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์

Chanya Kanchanaparamapa and Chompunuch Punyapiroj

58
- ๕ รูปแบบการเลือกปฏิบัติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ
ในสถาบันการศึกษาผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย

Discrimination Patterns Targeting LGBTQIAN+ Persons in Thai
Educational Institutions through Digital Media Portrayals

ปวีณ วรรณสังข์ และภาณุ สุพพัฑกุล

Paween Waksung and Panu Suppatkul

82

- ๕ การศึกษานวนิยายเรื่อง แผลเก่า โดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์
แนวจิตวิทยา 110
A Psychoanalytic Study of Plae Khao
ท่านอง วงศ์พุทธ
Thamnong Wongphut
- ๕ สัจนิยมมหัศจรรย์กับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรม
ที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 133
Ideas in Magical Realism Literary Works of S.E.A. Write Award
Finalists, 1996 – 2021
จาง ฉี และ จันท์สุดา ไชยประเสริฐ
ZHANG QI and Jansuda Chaiprasert
- ๕ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลงของ
กลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้ 161
Female Images In Myths Legends and Ballads In Buyei
Ethnic Group
หยู ฟาง, เทพพร มั่งธानी และ ธนิต โตอติเทพย์
Yu Fang, Thepporn Mungthanee and Tanit Toadithep
- ๕ คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของ
Xi Jinping บนฐานข้อมูล Scopus: การวิเคราะห์บรรณมิติ 187
Characteristics of Xi Jinping's Political Policies Research
on the Scopus Database: A Bibliometric Analysis
ลิ จุนตู, ธนนันท์ บัวนวรรณ และ วิระพงศ์ จันทร์สนาม
Li Jundou, Thananan Boonwanna and Wirapong Chansanam

การดำรงชีพของผู้สูงอายุอีสาน: มิติพื้นที่และปัจจัยกำหนด

Livelihoods of Isan Elderly People: Area Dimension and Determinants

ดุษฎี อายูวัฒน์,¹ วณิชชา ณรงค์ชัย,^{2*} รักษนก ชำนาญมาก,³
จรงค์ หงษ์งาม,⁴ เกศินี สารณฤทธิชัย,⁵ และณัฐวรรธ อุไรอำไพ⁶

Dusadee Ayuwat¹, Wanichcha Narongchai², Rukchanok Chumnanmak³,
Jongrak Hong-ngam⁴, Kesinee Saranrittichai⁵ and Nattawat Auraipai⁶

^{1, 2, 3}กลุ่มวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์

^{1, 2, 3}Major of Sociology and Anthropology, Department of Social Sciences

¹ศูนย์บริการแรงงานและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ

¹Labour and International Migration Services Center

⁴คณะเศรษฐศาสตร์

⁴Faculty of Economics

⁵คณะสาธารณสุขศาสตร์

⁵Faculty of Public Health

^{1, 2, 3}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1, 2, 3}Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1, 2, 3, 4, 5}มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1, 2, 3, 4, 5}Khon Kaen University

⁶ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

⁶Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences

⁶มหาวิทยาลัยบูรพา

⁶Burapha University

*Corresponding Author: wanicka@kku.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการดำรงชีพผู้สูงอายุ และปัจจัยกำหนดการดำรงชีพผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ มีหน่วยการวิเคราะห์ระดับปัจเจกบุคคล เก็บรวบรวมข้อมูลเมื่อพฤศจิกายน-ธันวาคม

2561 ด้วยแบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างคือผู้สูงอายุทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท จังหวัดขอนแก่นและชัยภูมิ จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนาและใช้สถิติถดถอยพหุคูณเพื่อหาปัจจัยกำหนดการดำรงชีพผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีการดำรงชีพในภาพรวม ซึ่งเป็นผลรวมจากคะแนนวิถีการดำรงชีพของผู้สูงอายุใน 5 ลักษณะ คือ การดิ้นรนต่อสู้ในการดำรงชีพ การสร้างทางเลือกในการดำรงชีพ การหาวิธีแก้ไขปัญหในการดำรงชีพ การอยู่รอดเพื่อการดำรงชีพ และความยั่งยืนในการดำรงชีพ ซึ่งทั้งผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองและชนบทส่วนใหญ่มีระดับการดำรงชีพอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 60.6 และ 62.7 ตามลำดับ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการดำรงชีพด้านการสร้างทางเลือกด้านการหาวิธีแก้ไขปัญห และด้านการอยู่รอด อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 47.7, 58.8 และ 62.4 ตามลำดับ ในขณะที่ด้านการดิ้นรนต่อสู้ กว่า 1 ใน 2 ของผู้สูงอายุมีระดับการดำรงชีพอยู่ในระดับต่ำ และเป็นที่น่าสังเกตว่ากว่า 2 ใน 3 ของผู้สูงอายุกลับมีการดำรงชีพด้านความยั่งยืนในระดับสูง โดยผู้สูงอายุมีวิถีการดำรงชีพรายด้านเป็นแบบแผนเดียวกันทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุ พบว่า อายุ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว การเข้าถึงทุนการเงิน การเข้าถึงทุนมนุษย์ และการเข้าถึงทุนสังคมเป็นปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในเขตเมืองและชนบท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้โดยตัวแปรอิสระร่วมกันอธิบายการผันแปรของการดำรงชีพของผู้สูงอายุร้อยละ 47.2 ($R^2=0.472$)

คำสำคัญ: การดำรงชีพ การเห็นคุณค่าในตนเอง การเข้าถึงทุน ผู้สูงอายุ

Abstract

This article examined the livelihoods of elderly people and factors determining their livelihoods in northeast Thailand. The quantitative approach was used at the individual level as a unit of analysis. Data were collected from November to December 2018, 400 elderly people in the Khon Kaen and Chaiyaphum provinces were interviewed by interview schedule. The data were analyzed using descriptive statistics and multiple regression analysis. According to the study's findings found that a composite score of the five strategies: choices, struggle, solving, survival, and sustainability, the majority of elderly people in both urban and rural areas had a moderate level of overall livelihoods (60.6% and 62.7%, respectively). In terms of strategies, the majority of the elderly had a moderate level of livelihood in choices strategy, solving strategy, and survival strategy, with 47.7%, 58.8%, and 62.4%, respectively. However, more than half of the elderly had a low level of struggling strategy livelihood, whereas more than two-thirds had a high level of livelihood in the sustainability strategy. Notably, strategies for the livelihood patterns of the elderly people were consistent across urban and rural areas. The factors determining the livelihoods of elderly people were age, self-esteem, family relationships, access to economic capital, access to human capital, and access to social capital, which were significant determinants of livelihood among the elderly people in the Northeastern region, with statistical significance at the 0.05 level. All variables explained the livelihoods of the elderly people at 47.2 percent ($R^2 = 0.472$).

Keywords: livelihoods, self-esteem, access to capitals, elderly

ที่มาและความสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของไทย ที่มีประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น และวัยแรงงานมีแนวโน้มลดลง เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับการใช้ชีวิตที่มีความเสี่ยงมากขึ้น เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบันมีจำนวนผู้สูงอายุกว่า 12.1 ล้านคน หรือร้อยละ 18.3 ของประชากรทั้งหมด และเป็นผู้สูงอายุที่ทำงานอยู่ ร้อยละ 34.2 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) เพราะต้องการรายได้เสริม เลี้ยงครอบครัว และขาดคนดูแล แม้ว่าผู้สูงอายุจะถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า แต่ก็ถูกโครงสร้างรัฐกำหนดอายุเกษียณไว้ที่ 60 ปี ซึ่งเป็นการจำกัดสถานภาพและบทบาทการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ จึงขาดรายได้เพื่อใช้จ่าย ประกอบกับมีความเสี่ยงเรื่องสุขภาพ เมื่ออายุมากขึ้นจำเป็นต้องดูแลสุขภาพให้เหมาะสม เพื่อไม่ให้มีอาการรุนแรงเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ผู้สูงอายุจะมีข้อจำกัดต่าง ๆ ทั้งจากโครงสร้างและจากสมรรถนะส่วนบุคคล ผู้สูงอายุก็ยังดำเนินกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ครอบครัว เพื่อนบ้าน องค์การทางสังคม เพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจในชีวิต (Menec et al., 2020; Yeom, Jung and Park, 2020)

โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีจำนวนสูงเป็นลำดับที่หนึ่งของประเทศตั้งแต่ปี 2560 กว่า 3.7 ล้านคน (ระบบสถิติทางการลงทะเบียน กรรมการปกครอง, 2560) และในปี 2566 มีจำนวนผู้สูงอายุสูงถึง 4.1 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ที่ต้องเผชิญกับการใช้ชีวิตที่มีการดิ้นรนต่อสู้ จากการที่ลูกหลานย้ายถิ่นไปทำงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงต้องดูแลตนเองและน่าจะมีการดำรงชีพที่น่าสนใจภายใต้ความกดดันทางเศรษฐกิจและสุขภาพ ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวน่าจะมีแบบแผนต่างกันในพื้นที่ระหว่างเมืองกับชนบท เพราะแต่ละพื้นที่มีโครงสร้างที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพต่างกัน อย่างไรก็ตามด้วยบริบทสังคมชนบทอีสานที่ยังอยู่ร่วมกันลักษณะเครือญาติในชุมชน อาจทำให้การดำรงชีพของผู้สูงอายุเป็นไปได้อย่างหลากหลาย และเฉพาะเจาะจง ดังนั้นจึงควรศึกษาถึงการดำรงชีพของผู้สูงอายุทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท และปัจจัยที่กำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย เพื่อใช้

นำเสนอแนวทางในการสร้างเสริมการดำรงชีพของผู้สูงอายุให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในภูมิภาคต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการดำรงชีพของผู้สูงอายุทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท และศึกษาปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีพ (Livelihoods) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตของกลุ่มบุคคล ซึ่งต้องนำเอากลยุทธ์ที่หลากหลายมาใช้ในการดำรงชีพให้อยู่รอดปลอดภัย (Chambers, 2005; Tambe, 2022) กลยุทธ์ที่ถูกนำมาใช้ก็มีหลากหลายและซับซ้อน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เปราะบางที่ Chambers ยกตัวอย่างว่าคนจนส่วนใหญ่เป็นเหมือนหมาจิ้งจอก เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวจะพยายามหาแหล่งอาหาร เชื้อเพลิง อาหารสัตว์ เงินสด ด้วยหนทางที่ต่างกัน สถานที่ที่ต่างกัน และในเวลาที่แตกต่างกันด้วย การจะมีชีวิตอยู่รอดได้จึงต้องใช้ไหวพริบและรักษาความสามารถในการดำรงชีพ ผ่านทรัพยากรที่เป็นรูปธรรมต่างๆ ทั้งในรูปการเรียกร้องและการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งสอดคล้องกับ DFID (1999) ที่อธิบายว่าการดำรงชีพสามารถก่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งในแนวโน้มระดับใหญ่ (ระดับมหภาค) และการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติการ (ระดับจุลภาค) เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสังคม ชุมชน และเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม นอกจากนี้การทำความเข้าใจยุทธศาสตร์การดำรงชีพได้ (Livelihood Strategies) ต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงหรือกระบวนการกำหนดวิถีการดำรงชีพที่เกิดจากการนำทรัพยากรหรือทุนมาใช้ใน โดย DFID (1999) ได้เสนอทุน 5 ประเภท ได้แก่ ทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ และทุนทางสังคม เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ของวิถีการดำรงชีพที่เกิดขึ้น (Livelihood Outcome) (ซึ่งไม่ใช่ผลการวิเคราะห์ในครั้งนี้) และผ่านการกำหนดยุทธศาสตร์การดำรงชีพได้ ดังนั้น การดำรงชีพจะมีความมั่นคงได้

ก็ต่อเมื่อครัวเรือนเป็นเจ้าของหรือเข้าถึงทรัพยากรและรายได้ (Chambers, 2005; Natarajan, Newsham, Rigg and Suhardiman, 2022)

อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้มุ่งนำเสนอยุทธศาสตร์การดำรงชีพ (Livelihood Strategies) ภายใต้งค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ตามแนวคิดของ Chamber and Conway (1991) ได้แก่ (1) การสร้างทางเลือก (Choices) ซึ่งเป็นการเลือกใช้ในการดำรงชีพที่ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อม ทั้งเรื่องความหลากหลาย ปริมาณ และการจัดสมดุลของทรัพยากรในการดำรงชีพ โดยเลือกเพราะความจำเป็น (2) การดิ้นรนต่อสู้ (Struggle) พยายามจะหาหนทางในการดำรงชีพให้มีชีวิตรอด ให้ความสนใจกับ “โครงสร้าง” ที่ดำรงชีวิตอยู่ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม เป็นต้น (3) การหาวิธีแก้ไข ปัญหา (Solving) การตัดสินใจด้วยตัวเอง เพื่อรับมือกับข้อต่อปัญหาความยากจนและความไม่เป็นธรรม รับมือกับความไม่แน่นอน ภาวะตึงเครียด และโอกาสอย่างเท่าเทียมมากขึ้น (4) การอยู่รอด (Survival) เป็นความพยายามหาทางอยู่รอดจากวิกฤตการณ์รูปแบบต่างๆ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ ภัยแล้ง ความอดอยาก ราคาผลผลิตตกต่ำ เป็นต้น และ (5) การสร้างความยั่งยืน (Sustainable) เป็นความสามารถที่จะดำรงรักษาและปรับปรุงการดำรงชีพที่มีกระบวนการ และทำให้ทรัพยากรมีเพิ่มขึ้น ดังนั้นการดำรงชีพจึงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องของการหาหนทางในการอยู่รอด แต่เป็นความสามารถที่ทำให้ผู้คนประสบความสำเร็จและก้าวต่อไปข้างหน้าได้อย่างยั่งยืน (Chambers and Conway, 1991; Conway, 2022)

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีสมมติฐานว่า การดำรงชีพของผู้สูงอายุที่มีบริบททางสังคม วัฒนธรรมแตกต่างกัน ย่อมจะมีการใช้ไหวพริบและรักษาความสามารถในการดำรงชีพผ่านทุนที่เป็นรูปธรรมต่างๆ ทั้งทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ และทุนทางสังคม แตกต่างกัน ตามแนวคิดของ Chamber and Conway (1991) และ DFID (1999) โดยทำการศึกษาในระดับจุลภาค ดังนั้น คุณลักษณะทั่วไป และทักษะของปัจเจกย่อมมีผลให้การดำรงชีพต่างกัน (Moser, 2006; Conway, 2022) นอกจากนี้ในการศึกษาของ Rahman and Akter (2010) ที่เน้นศึกษาการดำรงชีพในระดับจุลภาคมากขึ้น พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ทักษะ สาธารณูปโภค สุขภาพ และการเสริมสร้างความแข็งแรงของครัวเรือน เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงชีพ ขณะที่ Adams and He

(2005) และ Gyawali, Tiwari and Bajacharya (2020) เสนอให้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ในครัวเรือน และทรัพยากรอื่นๆ ด้วย ที่น่าจะมีผลต่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะการรับรู้ตนเองและความพึงพอใจในชีวิต (Menec et al., 2020; Yeom, Jung and Park, 2020) ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดตัวแปรอิสระที่มีหน่วยวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล ประกอบด้วย ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ และจำนวนเงินออม ปัจจัยด้านการรับรู้ตนเอง ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเอง และการได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน ปัจจัยครอบครัวผู้สูงอายุ ได้แก่ จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ และความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และปัจจัยด้านการเข้าถึงทุน ได้แก่ การเข้าถึงทุนการเงิน การเข้าถึงทุนมนุษย์ การเข้าถึงทุนสังคม การเข้าถึงทุนธรรมชาติ และการเข้าถึงทุนกายภาพ ซึ่งมีสมมติฐานการวิจัยว่า ตัวแปรดังกล่าว น่าจะเป็นปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย โดยนำข้อมูลในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methodology) มาใช้เพื่อศึกษาการดำรงชีพของผู้สูงอายุในเขตเมืองและชนบท และศึกษาปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุในเขตเมืองและชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หน่วยวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระดับปัจเจกบุคคล ได้แก่ ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอาศัยอยู่ในครอบครัวหลากหลายรูปแบบ กำหนดขนาดตัวอย่างจากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ได้ขนาดตัวอย่าง 400 คน กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามพื้นที่อยู่อาศัย เริ่มจากการสุ่มระดับจังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้สูงอายุเป็นสัดส่วนมากที่สุด 2 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) การสุ่มระดับอำเภอ พิจารณาจากอำเภอที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดสูงที่สุด 3 อำเภอแรกใน 2 จังหวัดขอนแก่น ร่วมกับเกณฑ์พื้นที่ชุมชนเมืองและพื้นที่ชนบท โดยพิจารณาจากเขตการปกครอง คือ ในเขตเทศบาลเป็นตัวแทนของชุมชนเมือง และนอกเขตเทศบาล เป็นตัวแทนของชุมชนชนบท และ

ใช้การสุ่มแบบมีระบบ (Systematic Random Sampling) กับผู้สูงอายุระดับชุมชนต่อไป พื้นที่วิจัยครอบคลุมทั้งหมด 12 ชุมชน จาก 6 อำเภอ ใน 2 จังหวัด

แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยคุณลักษณะของผู้สูงอายุ ปัจจัยการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ ปัจจัยครอบครัวผู้สูงอายุ ปัจจัยด้านการเข้าถึงทุน (ได้แก่ ทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ และทุนกายภาพ) ซึ่งถือเป็นตัวแปรอิสระที่กำหนดให้มีการวัดระดับตัวแปรเป็นมาตราอันตรภาค (interval scale) และอัตราส่วน (Ratio scale) เพื่อความเหมาะสมในการวิเคราะห์ระดับหลายตัวแปร และตัวแปรตามของการวิจัยครั้งนี้คือ การดำรงชีพ จำนวน 31 ข้อ โดยมีคำตอบเป็นแบบประมาณค่า (Rating Scale) ได้แก่ เป็นประจำ บางครั้ง และไม่เคย กำหนดให้ค่าคะแนนเป็น 2, 1 และ 0 ตามลำดับ ตัวแปรนี้จึงวัดระดับตัวแปรเป็นมาตราอันตรภาค (Interval Scale)

เครื่องมือวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาเชิงคุณภาพ (ระยะที่ 1) จึงทำให้สามารถสร้างข้อคำถามที่สามารถวัดวิถีดำรงชีพในแต่ละยุคศาสตร์จากบริบทสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ และแบบสัมภาษณ์นี้ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา และหาความเชื่อมั่นได้ค่า 0.892 จึงได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม 2561 ในพื้นที่วิจัย โครงการวิจัยนี้ ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เลขที่ HE603015 ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์สถิติพรรณนาและใช้การวิเคราะห์หลายตัวแปร (Multi-variate Analysis) ด้วยสถิติถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อหาปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาและการบรรยายประกอบตาราง

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัย ครอบคลุม 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ คุณลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุ การรับรู้ตนเอง ลักษณะครอบครัวผู้สูงอายุ การเข้าถึงทุน การดำรงชีพ และปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) **คุณลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุ** พบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างทั้งในเขตเมืองและชนบทส่วนใหญ่เป็นหญิงมากกว่าร้อยละ 75.0 เป็นผู้สูงอายุช่วงต้น (60-69 ปี) รวร้อยละ 42.0 มีอายุเฉลี่ย 71.6 ปี (S.D. = 8.1) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มากกว่าร้อยละ 90.0 เกือบครึ่งหนึ่งสมรสและอยู่ด้วยกัน และราว 1 ใน 3 อาศัยอยู่กับลูกและหลานเป็นครอบครัวขยาย กว่าครึ่งหนึ่งมีบุตรที่มีชีวิตจำนวน 1-2 คน อาศัยอยู่ด้วย ทั้งนี้ผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 60.0 มีลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นบ้านกึ่งไม้กึ่งปูนทั้งสองพื้นที่ และมากกว่าร้อยละ 75.0 มีโรคประจำตัว โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบท (ร้อยละ 80.6) สำหรับด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่มีรายได้รวมไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน รวร้อยละ 55.0 กว่าครึ่งหนึ่งไม่มีหนี้สิน แต่ราวครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ไม่มีเงินออม มีเพียง 1 ใน 5 ของผู้สูงอายุ ที่มีเงินออม 10,000 บาทขึ้นไป และโดยส่วนใหญ่ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสวัสดิการที่รัฐจัดสรรให้ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552) เดือนละ 600 บาท และมีผู้สูงอายุบางส่วน (ร่วร้อยละ 10.0) ที่ได้รับเบี้ยคนพิการ ซึ่งเป็นสวัสดิการรัฐชนิดหนึ่งเช่นกัน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553)

2) **การรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ** ประกอบด้วย การเห็นคุณค่าในตนเอง และการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยในเชิงจิตวิทยาสังคม และเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ (Luchesi et al., 2018) ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุทั้งเขตเมืองและชนบทส่วนใหญ่เห็นคุณค่าในตนเองระดับปานกลาง ร้อยละ 57.6 และ 48.5 ตามลำดับ โดยผู้สูงอายุในเขตชนบทเห็นคุณค่าในตนเองระดับสูง ถึงร้อยละ 43.7 ซึ่งผู้สูงอายุเกือบทั้งหมดเห็นด้วยว่า ตนเองภาคภูมิใจที่ได้เป็นศูนย์รวมใจให้กับคนในครอบครัว และภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาวัด บำรุงศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นที่พบว่า ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวัดมาอย่างต่อเนื่องด้วยยึดมั่นในศาสนา และเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุอีสาน (Narongchai, Ayuwat and Chinnasri, 2016; Thongsrikate, Ayuwat and Chaytaweep, 2019; รักชนก ขำนาญมาก และคณะ, 2562) เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สูงอายุกว่า 1 ใน 5 ของทั้งสองพื้นที่ รู้สึกว่าเบื่อหน่ายกับการเป็นผู้สูงอายุ เพราะทำอะไรไม่สะดวก อาจเพราะผู้สูงอายุบางส่วนมีโรคประจำตัว ประกอบกับความห่วงใย

ของลูกหลานที่ห้ามทำภารกิจ/กิจกรรมบางอย่าง ประกอบกับที่อยู่อาศัยยังไม่มีความสะดวกด้านโครงสร้างพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุมากนัก

สำหรับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบทได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชนระดับสูง ร้อยละ 47.7 และ 56.7 ตามลำดับ โดยเฉพาะในประเด็นที่คนในครอบครัวปฏิบัติต่อผู้สูงอายุในฐานะเป็นคนสำคัญเป็นประจำ และใส่ใจเรื่องความเป็นอยู่ สุขภาพ และการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเป็นประจำ มากกว่าร้อยละ 80.0 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสังคมไทยมีวัฒนธรรมที่เคารพผู้อาวุโส จึงให้ความสำคัญกับพ่อแม่ที่เป็นผู้สูงอายุ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2559; Hong-ngam et al., 2021; Auraiampai et al., 2023) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้สูงอายुरาว 1 ใน 3 ของทั้งสองพื้นที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ของครอบครัว

3) ลักษณะครอบครัวผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ราวครึ่งหนึ่งมีความสัมพันธ์ในครอบครัวระดับสูง โดยเฉพาะในประเด็นที่ผู้สูงอายุพูดคุยกับคนในครอบครัวเป็นประจำ (มากกว่าร้อยละ 80.0) และรับประทานอาหารกับคนในครอบครัวเป็นประจำ (ราวร้อยละ 70.0) ซึ่งเป็นแบบแผนวิถีชีวิตของสังคมชนบทไทยเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สูงอายุในเขตเมือง ร้อยละ 50.8 ไม่เคยไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจกับครอบครัว อาจเพราะผู้สูงอายุมีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจประกอบกับบางส่วนไม่ได้อยู่กับลูกหลาน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Hong-ngam et al. (2021) ที่พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้ไม่มากและยังต้องพึ่งพิงลูกหลาน จึงไม่สามารถไปท่องเที่ยวได้ตามที่ต้องการ นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดด้านสุขภาพที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่บ้านมากกว่าออกไปท่องเที่ยวภายนอก (Prasongthan, Thanandornsuk and Charoenbunprasert, 2021)

4) การเข้าถึงทุน ได้แก่ ทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ และทุนกายภาพ พบว่า ผู้สูงอายุทั้งเขตเมืองและเขตชนบทส่วนใหญ่ เข้าถึงทุนภาพรวมระดับปานกลาง ร้อยละ 59.8 และ 70.9 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้สูงอายุเขตเมืองราว 1 ใน 4 เข้าถึงทุนภาพรวมระดับสูง โดย**ทุนที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าถึงในระดับต่ำ** คือ **(1) ทุนการเงิน** พบว่า ผู้สูงอายุเขตเมืองและเขตชนบทส่วนใหญ่เข้าถึงทุนการเงินระดับปานกลาง ร้อยละ 53.8 และ 57.5 ตามลำดับ และเข้าถึงทุนการเงิน

ระดับต่ำรายร้อยละ 39.0 ทั้งสองพื้นที่ ซึ่งกว่าครึ่งหนึ่งไม่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ และไม่มีเงินออม (2) **ทุนมนุษย์** พบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ส่วนใหญ่เข้าถึงทุนมนุษย์ระดับปานกลาง รายร้อยละ 59.0 และผู้สูงอายุเขตชนบทราว 1 ใน 3 เข้าถึงทุนมนุษย์ระดับต่ำ ทั้งนี้ผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ มากกว่าร้อยละ 80.0 ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนรู้ทักษะจากโรงเรียนผู้สูงอายุ และไม่ได้แสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาอาชีพ ทั้งนี้อาจเพราะรับรู้ว่าตนเองอายุมากแล้ว ไม่จำเป็นต้องมีทักษะฝีมืออะไรเพิ่มเติม (Thongsrikate, Ayuwat and Chaytawee, 2019)

ส่วนทุนอีก 3 ประเภทที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าถึงได้ในระดับสูง ได้แก่ (3) **ทุนสังคม** พบว่า ผู้สูงอายุครึ่งหนึ่งของทั้งเขตเมืองและเขตชนบทเข้าถึงทุนสังคมระดับปานกลาง (ร้อยละ 53.8 และ 51.9 ตามลำดับ) และราว 1 ใน 3 เข้าถึงทุนสังคมระดับสูง โดยเฉพาะประเด็นการได้รับความช่วยเหลือจากคนในชุมชน ทั้งการเดินทางไปโรงพยาบาล ตลาด และการให้เพื่อนบ้านช่วยสอดส่องดูแลความปลอดภัยให้ รายร้อยละ 80.0 (4) **ทุนธรรมชาติ** พบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ส่วนใหญ่เข้าถึงทุนธรรมชาติในระดับสูง โดยเฉพาะผู้สูงอายุในเขตชนบทที่เข้าถึงทุนธรรมชาติในระดับสูง ร้อยละ 64.6 อาจเพราะวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในชนบทยังสามารถใช้ประโยชน์จากการพึ่งพิงธรรมชาติเพื่อการยังชีพ และ (5) **ทุนกายภาพ** พบว่า ผู้สูงอายุเขตเมืองร้อยละ 60.6 เข้าถึงทุนกายภาพในระดับสูง ในขณะที่ผู้สูงอายุในเขตชนบทกว่าครึ่งหนึ่งเข้าถึงทุนกายภาพระดับปานกลาง โดยกว่าร้อยละ 90.0 เข้าถึงระบบการช่วยเหลือกรณีฉุกเฉินและร้านค้าหรือตลาดในชุมชน อย่างไรก็ตาม มีผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 70.0 ไม่สามารถเข้าถึงการประกอบอาชีพหรือแหล่งงานในชุมชน โดยทุนทั้ง 3 ชนิดนี้ เป็นทุนที่เชื่อมโยงกับบริบทสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมอีสาน ที่คนในชุมชนให้การช่วยเหลือและมีความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคมระหว่างกัน มีโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ และมีทรัพยากรธรรมชาติหลายชนิดที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ (ดุขฎิ อายุวัฒน์ และคณะ, 2566)

5) **การดำรงชีพของผู้สูงอายุ** ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการศึกษาการดำรงชีพจาก 5 องค์ประกอบตามแนวทางของ Chambers and Conway (1991) และ DFID (1999) ผลการวิจัยพบว่า **การดำรงชีพภาพรวม** (หมายถึง ความสามารถในการ

ดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านการใช้ยุทธวิธี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การสร้างทางเลือก การดิ้นรนต่อสู้ การหาวิธีแก้ไขปัญหา การอยู่รอด และการสร้างความยั่งยืน) ของผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองและชนบทส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 60.6 และ 62.7 ตามลำดับ และราว 1 ใน 4 มีการดำรงชีพระดับสูงทั้งสองพื้นที่ (ตารางที่ 1)

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า **การสร้างทางเลือก (Choices)** (หมายถึง การที่ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถตัดสินใจเลือกทรัพยากร หรือแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างหลากหลาย ได้แก่ การประกอบอาชีพ การเดินทาง และการเลือกใช้สิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงความสามารถในการเลือกแหล่งบริการสุขภาพที่มีคุณภาพเพื่อเข้ารับการรักษา) ของผู้สูงอายุทั้งเขตเมืองและชนบท ร้อยละ 49.2 และ 47.0 มีการดำรงชีพด้านการสร้างทางเลือกในระดับปานกลาง และราว 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่มีการสร้างทางเลือกในระดับสูง (ตารางที่ 2) โดยเฉพาะในประเด็นเมื่อเจ็บป่วยหรือติดตามภาวะสุขภาพจากโรคประจำตัว ผู้สูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบทสามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลจากโรงพยาบาลรัฐได้เป็นประจำร้อยละ 87.1 และ 85.8 ตามลำดับ และผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 60.0 ทั้งสองพื้นที่ สามารถตัดสินใจซื้ออาหารที่ต้องการรับประทานได้ด้วยตนเอง เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถตัดสินใจดำรงชีพด้วยตนเองได้ สอดคล้องกับงานของอิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ ดุขฎิ์ อายูวัฒน์ และเสาวลักษณ์ ชายทวีป (2560) ที่พบว่า ผู้สูงอายุมีอำนาจ และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะเรื่องของตัวเองสูงอายุและครอบครัว

การดิ้นรนต่อสู้ (Struggle) (หมายถึง การที่ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หาหนทางในการดำเนินชีวิต ในฐานะผู้กระทำการได้แก่ การขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและชุมชน ทั้งการสนับสนุนงบประมาณและแรงงาน เพื่อให้บรรเทาความยากลำบาก รวมถึงการรักษาสิทธิผลประโยชน์เมื่อถูกเอาเปรียบหรือไม่ได้ ได้รับความเป็นธรรม และการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งบุคคลที่ต้องการให้เป็นผู้แทนทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ) พบว่า ผู้สูงอายुरาวครึ่งหนึ่งทั้งพื้นที่เขตเมืองและชนบท (ร้อยละ 55.3 และ 59.0 ตามลำดับ) มีการดำรงชีพด้านการดิ้นรนต่อสู้ระดับต่ำ (ตารางที่ 2) โดยเฉพาะมากกว่าร้อยละ 90.0 ของผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ไม่เคยเจรจากับผู้นำ

ชุมชนหรือเจ้าหน้าที่เพื่อขอรับสวัสดิการ ขอรับสิ่งของเพื่อการยังชีพ และขอสาธารณูปโภค โดยเฉพาะผู้สูงอายุในเขตเมืองที่มีเครือข่ายทางสังคมค่อนข้างน้อย และมีข้อจำกัดในการรับรู้ข้อมูลหรือสิทธิประโยชน์ การเจรจาต่อรองจึงเป็นไปได้ยาก (Rogers and Vertovec, 2020)

การหาวิธีแก้ไขปัญหา (Solving) (หมายถึง การที่ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวทางการแก้ไขปัญหาก่อให้เกิดความกดดัน เพื่อให้เกิดการคลี่คลายลง ได้แก่ การที่สมาชิกในครัวเรือนพูดคุยปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ การมีความสามารถดูแลสุขภาพตนเองเมื่อเจ็บป่วย และการจัดการเงิน รวมถึงการมีความสามารถในการกู้ยืมเงินจากสถาบันทางการเงินเมื่อเดือดร้อนเรื่องค่าใช้จ่ายเพื่อลงทุนและใช้จ่ายในครัวเรือน) ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุทั้งเขตเมืองและเขตชนบทส่วนใหญ่ ร้อยละ 59.1 และ 58.6 ตามลำดับ มีการดำรงชีพด้านการหาวิธีแก้ไขปัญหาระดับปานกลาง (ตารางที่ 2) โดยเฉพาะในประเด็นเมื่อผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ มีเรื่องวิตกกังวลเกี่ยวกับสุขภาพจะแก้ปัญหาด้วยการปรึกษาแพทย์หรือ อสม. เป็นประจำ ร้อยละ 66.7 และ 63.1 ตามลำดับ และเมื่อเกือบครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ มีเรื่องวิตกกังวลจะเล่าให้ลูกหลานฟังเป็นประจำ ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่มีปัญหาที่ต้องหาวิธีการแก้ไขไม่มากนัก ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เศรษฐกิจ และครอบครัว ซึ่งผู้สูงอายุมักแก้ปัญหาด้วยการปรึกษาค้นในครอบครัว และเครือข่ายทางสังคมใกล้เคียง (Thipprakmas, 2021; Sailo, 2022)

การอยู่รอด (Survival) (หมายถึง การที่ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พยายามแสวงหาหนทางอยู่รอดจากการเกิดวิกฤตการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การที่ผู้สูงอายุพร้อมเผชิญกับเหตุการณ์เมื่อมีผู้เจ็บป่วยเฉียบพลัน การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก รวมถึงการประกอบอาชีพเสริม เพื่อป้องกันความเสี่ยงทางการเงิน และการบริหารจัดการเงินอย่างระมัดระวังเพื่อให้ครัวเรือนอยู่รอดได้หากต้องเผชิญเหตุฉุกเฉิน) ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการดำรงชีพระดับปานกลางมากกว่าร้อยละ 60.0 ในทั้งสองพื้นที่ และผู้สูงอายุในเขตชนบทมีการดำรงชีพในระดับสูง ร้อยละ 27.6 ในขณะที่ผู้สูงอายุเขตเมืองมีการดำรงชีพระดับสูงเพียงร้อยละ 20.4 (ตารางที่ 2) โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่า ผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ มีการปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัดเป็นประจำ เพื่อให้

มีสุขภาพที่ดีและควบคุมโรคประจำตัวได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 60.0 ทั้งสองพื้นที่ไม่เคยวางแผนทำกิจกรรมการผลิต/การค้าขายเพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าและสามารถเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง อาจเพราะผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่ มีวิธีการเอาตัวรอดจากการปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ คนในครอบครัว และคนในชุมชน เพื่อให้ตนเองสามารถลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น (Kim, Choi and Xiong, 2020)

ความยั่งยืน (Sustainable) (หมายถึง การที่ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถรักษาและสะสมทรัพยากรที่มีอยู่ให้เพิ่มขึ้น สามารถยอมรับและเกิดความภาคภูมิใจว่าเป็นผู้สูงอายุ รวมถึงสามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้ และการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสุขในการใช้ชีวิต) ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการดำรงชีพระดับสูงมากกว่าร้อยละ 60.0 ในทั้งสองพื้นที่ (ตารางที่ 2) โดยเฉพาะผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 70.0 ทั้งสองพื้นที่ยอมรับว่าตนเองมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากคนหนุ่มสาว เช่น นอนตื่นสาย ทำอะไรตามใจ กลับบ้านดึก และผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 60.0 ทั้งสองพื้นที่สามารถรับมือกับตนเองได้เป็นประจำ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงลูกหลานมากนัก อาจเพราะผู้สูงอายุสามารถยอมรับความจริง รวมทั้งพัฒนาตนเองและปรับตัวเพื่อให้ตนเองอยู่รอดได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่รับมือกับตนเองและครัวเรือนได้ดี จนสามารถสนับสนุนหรือช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวได้ (รักชนก ชำนาญมาก และคณะ, 2562; Sailo, 2022)

ตารางที่ 1 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับการดำรงชีพภาพรวม และพื้นที่

ระดับการดำรงชีพในภาพรวม	พื้นที่		ภาพรวม
	เมือง	ชนบท	
ระดับต่ำ (ระหว่าง 9-22 คะแนน)	11.4	13.3	12.8
ระดับปานกลาง (ระหว่าง 26-35 คะแนน)	60.6	62.7	62.0
ระดับสูง (ระหว่าง 36-43 คะแนน)	28.0	23.0	25.2
จำนวนรวม	132	268	400

ตารางที่ 1 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับการดำรงชีพภาพรวม และพื้นที่ (ต่อ)

ระดับการดำรงชีพในภาพรวม	พื้นที่		ภาพรวม
	เมือง	ชนบท	
Mean	12.8	12.2	12.4
S.D.	3.9	3.9	3.9
Maximum	19.0	20.0	20.0
Minimum	4.0	3.0	3.0

ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับการดำรงชีพแต่ละมิติ รายพื้นที่ และ ข้อคำถามรายข้อ

ระดับการดำรงชีพ รายมิติ	พื้นที่		ภาพรวม (n=400)	การดำรงชีพแต่ละมิติ รายข้อ	พื้นที่						ภาพรวม (n=400)		
	เมือง (n=132)	ชนบท (n=268)			เมือง (n=132)		ชนบท (n=268)						
					เป็นประจำ บางครั้ง ไม่บ่อย	ไม่บ่อย	เป็นประจำ บางครั้ง ไม่บ่อย	ไม่บ่อย	เป็นประจำ บางครั้ง ไม่บ่อย	ไม่บ่อย			
ระดับทางเลือกในการดำรงชีพ													
ระดับต่ำ (ระหว่าง 3 - 8 คะแนน)	16.7	19.4	18.5	1) เมื่อเจ็บป่วยหรือติดตามภาวะ สุขภาพ สามารถเข้าถึงการรักษา จากโรงพยาบาลรัฐ	87.1	9.9	3.0	85.8	9.3	4.9	86.3	9.5	4.3
ระดับปานกลาง (ระหว่าง 9 - 14 คะแนน)	49.2	47.0	47.7	2) เมื่อเจ็บป่วย/ได้รับอุบัติเหตุ เล็กน้อย สามารถเข้าถึงการ รักษาจากโรงพยาบาลรัฐ	76.5	21.2	2.3	75.4	22.0	2.6	75.8	21.8	2.4
ระดับสูง (ระหว่าง 15 - 20 คะแนน)	34.1	33.6	33.8	3) เมื่อเจ็บป่วย/ได้รับอุบัติเหตุ เล็กน้อย สามารถเข้าถึงการ รักษาจากรพ.เอกชน/คลินิก	22.7	52.3	25.0	20.9	42.5	36.6	21.4	45.8	32.8
รวม	100.0	100.0	100.0	4) สามารถตัดสินใจเลือกแหล่ง รักษาพยาบาลได้ด้วยตนเอง	62.9	22.7	14.4	51.9	27.6	20.5	55.5	26.0	18.5
Mean	12.8	12.2	12.4										
S.D.	3.9	3.9	3.9										
Maximum	19.0	20.0	20.0										
Minimum	4.0	3.0	3.0										

ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับการดำรงชีพแต่ละมิติ รายพื้นที่ และ ข้อคำถามรายข้อ (ต่อ)

ระดับการดำรงชีพ รายมิติ	พื้นที่		ภาพรวม (n=400)	การดำรงชีพแต่ละมิติ รายข้อ	พื้นที่						ภาพรวม (n=400)		
	เมือง (n=132)	ชนบท (n=268)			เมือง (n=132)			ชนบท (n=268)					
					เป็นประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย	เป็นประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย			
ระดับทางเลือกในการดำรงชีพ				5) สามารถตัดสินใจซื้ออาหารที่ ต้องการทานได้ด้วยตนเอง	67.4	25.0	7.6	66.4	20.5	13.1	66.8	22.0	11.2
				6) สามารถตัดสินใจไปท่องเที่ยว กับเพื่อนฝูงได้ด้วยตนเอง	37.9	15.9	46.2	35.1	20.5	44.4	36.0	19.0	45.0
				7) สามารถตัดสินใจร่วมกิจกรรม สาธารณะ/ศาสนาได้ด้วยตนเอง	74.2	15.2	10.6	71.3	20.5	8.2	72.2	18.8	9.0
				8) สามารถตัดสินใจทำงานหา รายได้ ด้วยตนเอง	50.8	9.8	39.4	40.3	16.0	43.7	43.8	14.0	42.2
				9) สามารถตัดสินใจซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก ได้ด้วยตนเอง	31.1	17.4	51.5	31.7	14.9	53.4	31.4	15.8	52.8
				10) สามารถตัดสินใจลงทุน เกี่ยวกับการค้าได้ด้วยตนเอง	29.5	10.6	58.8	25.4	14.9	59.7	26.8	13.4	59.8
ระดับการตัดสินใจในการดำรงชีพ													
ระดับต่ำ (เท่ากับ 0 คะแนน)	55.3	59.0	57.8	11) การรวมกลุ่มกับเพื่อน ผู้สูงอายุ เพื่อขอสนับสนุนจาก หน่วยงาน ต่าง ๆ มาจัดกิจกรรม	6.1	4.5	89.4	2.2	6.0	91.8	3.5	5.5	91.0
ระดับปานกลาง (ระหว่าง 1 - 2 คะแนน)	37.1	31.3	33.2	12) การต่อรองให้ลูกหลานส่งเงิน ให้เป็นค่าใช้จ่าย/ค่าเลี้ยงดู	11.4	18.9	69.8	14.9	18.3	66.8	13.8	18.4	67.8
ระดับสูง (ระหว่าง 3 - 9 คะแนน)	7.6	9.7	9.0	13) เคยเจรจากับผู้นำชุมชน/จนท เพื่อดำเนินการขอรับสวัสดิการ	3.0	5.3	91.7	2.2	5.2	92.6	2.4	5.3	92.3
รวม	100.0	100.0	100.0	14) เคยเจรจากับผู้นำชุมชน/จนท ขอรับสิ่งของเพื่อการ ยังชีพ	1.5	4.5	94.0	1.9	3.7	94.4	1.8	4.0	94.2
Mean	0.9	0.8	0.9	15) เคยเจรจากับผู้นำชุมชน/จน ท.เพื่อขอสาธารณูปโภคจำเป็น	3.8	5.3	90.9	3.4	5.6	91.0	3.5	5.5	91.0
S.D.	1.5	1.4	1.4										
Maximum	9.0	8.0	9.0										
Minimum	0.0	0.0	0.0										
ระดับการหาวิธีแก้ไขปัญหในการดำรงชีพ													
ระดับต่ำ (ระหว่าง 0 -3 คะแนน)	28.0	30.2	29.5	16) เมื่อมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม จะขอ ค่าใช้จ่ายจากคนในครอบครัว	18.9	30.3	50.8	18.3	31.3	50.4	18.5	31.0	50.5
ระดับปานกลาง (ระหว่าง 4 - 7 คะแนน)	59.1	58.6	58.8	17) เมื่อเดือดร้อนเรื่องเงินจะยืม เงินจากเพื่อนบ้าน	10.6	20.5	68.9	7.5	25.0	67.5	8.5	23.5	68.0
ระดับสูง (ระหว่าง 8 - 12 คะแนน)	12.9	11.2	11.7	18) เมื่อเดือดร้อนเรื่องค่าใช้จ่าย จะกู้เงินจากสถาบันการเงิน	17.4	13.6	68.9	21.3	20.1	58.6	20.0	18.0	62.0
รวม	100.0	100.0	100.0	19) เมื่อมีเรื่องวิตกกังวล จะไม่ กล้าเล่าให้ลูกหลานฟัง เพราะ เกรงว่าจะไม่สบายใจ*	29.5	28.0	42.5	25.0	30.2	44.8	26.5	29.5	44.0
Mean	4.9	4.8	4.8	20) เมื่อมีเรื่องวิตกกังวล จะ ปรึกษาเพื่อนบ้าน/คนในชุมชน	27.3	34.8	37.9	19.8	35.1	45.1	22.2	35.0	42.8
S.D.	2.2	2.2	2.2	21) เมื่อมีเรื่องวิตกกังวลเกี่ยวกับ สุขภาพ จะปรึกษาแพทย์/อสม.	66.7	19.7	13.6	63.1	27.6	9.3	64.2	25.0	10.8
Maximum	12.0	11.0	12.0										
Minimum	0.0	0.0	0.0										
หมายเหตุ: * คำถามเชิงลบ													

ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับการดำรงชีพแต่ละมิติ รายพื้นที่ และ ข้อคำถามรายข้อ (ต่อ)

ระดับการดำรงชีพ รายมิติ		พื้นที่		ภาพรวม (n=400)	การดำรงชีพแต่ละมิติ รายข้อ	พื้นที่						ภาพรวม (n=400)	
		เมือง (n=132)	ชนบท (n=268)			เมือง (n=132)			ชนบท (n=268)				
						เป็นประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย	เป็นประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย		
ระดับการอยู่รอดในการดำรงชีพ													
ระดับต่ำ (ระหว่าง 1 -3 คะแนน)	14.4	11.2	12.3	22) ปฏิบัติตัวเคร่งครัด เพื่อให้มีสุขภาพที่ดี/คุมโรคประจำตัวได้	65.9	26.5	7.6	75.0	22.8	2.2	72.0	24.0	4.0
ระดับปานกลาง (ระหว่าง 4 - 6 คะแนน)	65.2	61.2	62.4	23) มีการแบ่งปันอาหาร/ผลผลิตให้กับเพื่อนบ้าน	54.5	27.3	18.2	59.0	25.0	16.0	57.4	25.8	16.8
ระดับสูง (ระหว่าง 7 - 10 คะแนน)	20.4	27.6	25.3	24) วางแผนการผลิต/ค้าขายที่สามารถเลี้ยงชีพได้ ด้วยตนเอง	18.2	12.9	68.9	17.2	15.3	67.5	17.5	14.5	68.0
รวม	100.0	100.0	100.0	25) แสวงหาแหล่งอาหารจากธรรมชาติเพื่อบริโภค/จำหน่าย	11.4	12.9	75.8	17.9	17.5	64.6	15.8	16.0	68.2
Mean	5.3	5.7	5.5	26) เมื่อต้องเผชิญกับความสูญเสีย									
S.D.	1.8	1.8	1.8	บุคคลอื่นเป็นที่รัก ท่านมีสติและมองว่าเป็นเรื่องปกติได้	57.6	32.6	9.8	58.2	30.6	11.2	58.0	31.2	10.8
Maximum	10.0	10.0	10.0										
Minimum	2.0	0.0	1.0										
ระดับความยั่งยืนในวิถีการดำรงชีพ													
ระดับต่ำ (ระหว่าง 2 -5 คะแนน)	4.5	6.0	5.5	27) การยอมรับความแตกต่างทางความคิดระหว่างผู้สูงอายุกับลูกหลานได้	69.7	17.4	12.9	64.6	27.2	8.2	66.2	24.0	9.8
ระดับปานกลาง (ระหว่าง 6 - 8 คะแนน)	27.3	28.4	28.0	28) การยอมรับว่าตนเองมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากคนหนุ่มสาว เช่น นอนตื่นสาย หายใจตามใจ กลับบ้านดึก	76.5	16.7	6.8	70.1	21.6	8.2	72.2	20.0	7.8
ระดับสูง (ระหว่าง 9- 12 คะแนน)	68.2	65.6	66.5	29) สามารถสร้างประโยชน์ให้กับครอบครัว/ชุมชนได้	46.2	32.6	21.2	50.7	36.2	13.1	49.2	35.0	15.8
รวม	100.0	100.0	100.0	30) สามารถรับผิดชอบตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงลูกหลาน	69.7	23.5	6.8	64.6	25.0	10.4	66.2	24.5	9.3
Mean	7.0	7.0	7.0	31) เมื่อลูกหลานให้ยุติบทบาทการมีส่วนร่วมทำการผลิต/การค้า ผู้สูงอายุยอมปฏิบัติตามแต่โดยดี*	28.0	28.0	44.0	32.5	23.5	44.0	31.0	25.0	44.0
S.D.	1.8	2.0	1.9										
Maximum	10.0	10.0	10.0										
Minimum	2.0	1.0	1.0										
หมายเหตุ: * คำถามเชิงลบ													

6) การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ระดับหลายตัวแปร ด้วยสถิติถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter ซึ่งมีข้อกำหนดว่า ตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ต้องมีการวัดตัวแปรมาตรฐานตรงภาคหรือระดับอัตราส่วนเท่านั้น และตัวแปรที่นำเข้าวิเคราะห์ต้องไม่มีตัวแปรคู่ใดมีความสัมพันธ์กันสูงเกิน 0.75 เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความสัมพันธ์

พหุร่วมเชิงเส้น (Multi-collinearity) เพราะทำให้คุณค่าในการพยากรณ์สมการด้อยลง (David, 1991) ในงานวิจัยนี้วิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรายคู่ พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรไม่สูงเกิน 0.75 ดังนั้น จึงใช้วิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเพื่อหาปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป

การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุ ประกอบด้วยตัวแปรอิสระ 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วย อายุ และจำนวนเงินออม (2) ปัจจัยด้านการรับรู้ตนเอง ประกอบด้วย การเห็นคุณค่าในตนเอง และการได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน (3) ปัจจัยด้านครอบครัว ประกอบด้วย จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ และความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และ (4) ปัจจัยด้านการเข้าถึงทุน ประกอบด้วย การเข้าถึงทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ และทุนกายภาพ ผลการวิจัย พบว่า มีตัวแปรอิสระบางตัวเท่านั้นที่เป็นปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตารางที่ 3) โดยพบว่า **ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล** ได้แก่ อายุ มีอิทธิพลเชิงลบต่อการดำรงชีพ เมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มขึ้น จะมีการดำรงชีพลดลง (มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ $(b) = -0.212$) ทั้งนี้ อาจเพราะเมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้นทำให้มีสมรรถภาพร่างกายลดลง ส่งผลให้มีข้อจำกัดในการดำรงชีพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ergin and Mandiracioglu (2015) และ Yeom, jung and Park (2020) ที่พบว่า อายุที่เพิ่มขึ้นส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ เพราะทำให้ดำเนินชีวิตไม่สะดวกเท่าที่ควร และมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ **ส่วนปัจจัยด้านการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ** ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเอง มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุมีการเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น จะมีการดำรงชีพเพิ่มขึ้น $(b = 0.391)$ อาจเพราะเมื่อผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น ทำให้มีความภาคภูมิใจในชีวิต และมีความมั่นใจที่จะดำเนินชีวิตในสังคมมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Moeini et al. (2018) และ Sailo (2022) ที่พบว่า ความภาคภูมิใจในชีวิต ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้นในการใช้ชีวิตและร่วมกิจกรรมเพื่อสังคม

ส่วนปัจจัยด้านครอบครัวผู้สูงอายุ ได้แก่ ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวเพิ่มขึ้น จะมีการดำรงชีพเพิ่มขึ้น ($b = 0.240$) อาจเพราะ ผู้สูงอายุมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ทำให้รู้สึกรับรู้ว่าตนเองมีความสำคัญกับครอบครัว และดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Luchesi et al. (2018) ที่พบว่า ปัจจัยด้านความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและชุมชน ส่งผลต่อสุขภาพจิตและการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

สำหรับปัจจัยด้านการเข้าถึงทุน พบว่า การเข้าถึงทุนการเงิน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุมีการเข้าถึงทุนการเงินเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุจะมีการดำรงชีพเพิ่มขึ้น ($b = 0.709$) อาจเพราะเมื่อผู้สูงอายุมีทุนการเงินที่มากขึ้น ทำให้เข้าถึงทรัพยากร การดูแลสุขภาพ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ดังงานวิจัยของ Ergin and Mandiracioglu (2015) ที่อธิบายว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ มีผลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ เพราะเป็นทุนสำคัญเพื่อให้ได้มาซึ่ง การดูแลสุขภาพและการใช้ชีวิตที่มีคุณภาพ และพบว่า การเข้าถึงทุนมนุษย์ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุเข้าถึงทุนมนุษย์เพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุจะมีการดำรงชีพเพิ่มขึ้น ($b = 1.487$) เนื่องจากผู้สูงอายุที่แสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม ย่อมทำให้ปรับตัวกับการเป็นผู้สูงอายุได้ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ Xiang et al. (2017) ที่พบว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าถึงทุนที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ย่อมทำให้ผู้สูงอายุดำรงชีพได้อย่างมีคุณภาพมากขึ้น และพบว่า การเข้าถึงทุนสังคม มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุมีการเข้าถึงทุนสังคมเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุจะมีการดำรงชีพเพิ่มขึ้น ($b = 0.460$) เนื่องจากการที่ผู้สูงอายุมีทุนสังคมมาก ได้แก่ เครือข่ายทางสังคม ความสัมพันธ์ในชุมชน และมีคนรู้จักมาก ย่อมทำให้ผู้สูงอายุต้องมิปฏิสัมพันธ์กับคนหลายกลุ่ม และพัฒนาทักษะความสามารถอยู่เสมอ ทำให้มีโอกาสได้รับการช่วยเหลือและสวัสดิการต่าง ๆ มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thongsrikate, Ayuwat and Chaytaweeep (2019) Chyi and Mao (2021) และดุษฎิ อายุวัฒน์ และคณะ (2566) ที่พบว่า การมีเครือข่ายทางสังคมหลายระดับของผู้สูงอายุและครัวเรือน ช่วยให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตเพื่อให้ตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชื่อตัวแปร	ในภาพรวม (n=400)			
	b	Beta	Sig.	ลำดับ
ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล				
อายุ	-0.212	-0.244	0.000	2
จำนวนเงินออม	-1.887	-0.024	0.519	
ปัจจัยด้านการรับรู้ตนเอง				
การเห็นคุณค่าในตนเอง	0.391	0.224	0.000	3
การได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน	-0.043	-0.028	0.623	
ปัจจัยครอบครัวผู้สูงอายุ				
จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่	-0.084	-0.020	0.619	
ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว	0.240	0.132	0.011	6
ปัจจัยด้านการเข้าถึงทุน				
การเข้าถึงทุนการเงิน	0.709	0.138	0.002	5
การเข้าถึงทุนมนุษย์	1.487	0.252	0.000	1
การเข้าถึงทุนสังคม	0.460	0.215	0.033	4
การเข้าถึงทุนธรรมชาติ	0.135	0.226	0.552	
การเข้าถึงทุนกายภาพ	-0.393	0.236	0.097	
ค่าคงที่(a)	30.822			
R ² = 0.472 F = 31.549 Sig. of F= 0.000				

เมื่อเปรียบเทียบปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณมาตรฐาน (Beta) พบว่า การดำรงชีพของผู้สูงอายุ ได้รับอิทธิพลสูงสุดจาก การเข้าถึงทุนมนุษย์ (Beta=0.252) รองลงมาคือ อายุ (Beta=-0.244) การเห็นคุณค่าในตนเอง (Beta=0.224) การเข้าถึงทุนสังคม (Beta=0.215) การเข้าถึงทุนการเงิน (Beta=0.138) และความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว (Beta=0.132) ทั้งนี้ตัวแปรอิสระทุกตัวที่นำมาวิเคราะห์สามารถอธิบายการผันแปรของการดำรงชีพของผู้สูงอายุได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยอธิบายการผันแปรได้ร้อยละ 47.2 (R-square= 0.472) (ตารางที่ 3)

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรที่ผ่านมา ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมสูงอายุมาแล้วกว่า 10 ปี นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ขณะที่สังคมไทยทั้งในเขตเมืองและชนบท มีวัฒนธรรมที่ให้คุณค่ากับผู้สูงอายุ ดังนั้น การศึกษาการดำรงชีพของผู้สูงอายุอีสาน จึงมีความสำคัญ ผลการวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองและชนบทส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.0) มีการดำรงชีพในภาพรวมระดับปานกลาง และราว 1 ใน 5 ของผู้สูงอายุมีการดำรงชีพระดับต่ำ โดยผู้สูงอายุราวครึ่งหนึ่งของทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทมีการดำรงชีพด้านการดำรงตนต่อสู้อยู่ในระดับต่ำ ส่วนการดำรงชีพด้านการสร้างทางเลือก ด้านการหาวิธีแก้ไขปัญหา ด้านการอยู่รอด ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีการดำรงชีพเพียงระดับปานกลาง มีเพียงด้านความยั่งยืนเท่านั้นที่ส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 65.0) ของผู้สูงอายุทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทมีการดำรงชีพในระดับสูง และพบว่า อายุ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว การเข้าถึงทุนการเงิน การเข้าถึงทุนมนุษย์ และการเข้าถึงทุนสังคมของผู้สูงอายุ เป็นปัจจัยกำหนดการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในเขตเมืองและชนบท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยตัวแปรอิสระที่นำมาศึกษาช่วยกันอธิบายการผันแปรของการดำรงชีพของผู้สูงอายุร้อยละ 47.2 ($R^2=0.472$) ทั้งนี้ด้วยสมมติฐานด้านพื้นที่ ที่คณะผู้วิจัยเชื่อว่า การดำรงชีพของผู้สูงอายุที่มีบริบททางสังคมวัฒนธรรมแตกต่างกัน (พื้นที่เมืองและชนบท) ย่อมจะมีการใช้

ไหวพริบและรักษาความสามารถในการดำรงชีพ ผ่านทุนที่เป็นรูปธรรมต่างๆ ทั้งทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ และทุนทางสังคม แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยกลับพบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองพื้นที่มีแบบแผนการดำรงชีพในภาพรวมและรายยุทธศาสตร์ลักษณะเดียวกัน ด้วยเหตุผลว่า ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือน่าจะมีความสามารถในการปรับตัวและการใช้ทรัพยากรต่างๆ ในพื้นที่นั้นๆ เพื่อสร้างวิธีการดำรงชีพที่เหมาะสมกับตนเองตามสภาพแวดล้อมที่อยู่ (พรรณี สมเทศน์, 2550) ทั้งนี้ด้วยสวัสดิการจากรัฐ ในเรื่องระบบสาธารณสุข ระบบสาธารณสุขโรค หมายรวมถึงระบบการสนับสนุนให้เข้าถึงทุนต่างๆ ที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ทั้งเมืองและชนบท ยิ่งเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนและช่วยเหลือการดำรงชีพของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้อยู่รอดได้ในสังคมสูงอายุ (ไทยพีบีเอส, 2566)

อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัย สามารถเสนอข้อเสนอแนะได้ว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการดำรงชีพเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการดำรงชีพด้านการสร้างทางเลือก ด้านการหาวิธีแก้ไขปัญหา และด้านการอยู่รอด เพราะผลวิจัยพบว่าผู้สูงอายุยังมีในระดับต่ำ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุผ่านการพัฒนาความสามารถของผู้สูงอายุให้เข้าถึง ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน และทุนสังคมมากขึ้น จากการทำกิจกรรมในชุมชน ซึ่งอาจทำให้ผู้สูงอายุทราบถึงสถานภาพในการเข้าถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถเข้าถึงทรัพยากรเพื่อรองรับภาวะเสี่ยง ซึ่งครอบคลุมถึงการเห็นคุณค่าในตนเอง และความสัมพันธ์ในครอบครัว เพราะหากประเด็นดังกล่าวได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้น ย่อมส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการดำรงชีพสูงขึ้นสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และก้าวต่อไปในสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยเรื่อง ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย ได้รับทุนสนับสนุนจาก ฝ่ายวิจัยและการถ่ายทอดเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยขอนแก่น คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้บริหาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และศูนย์บริการแรงงานและการย้ายถิ่นระหว่าง

ประเทศ ที่เล็งเห็นถึงประโยชน์จากการวิจัย และสนับสนุนการดำเนินการวิจัย และขอขอบพระคุณผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ให้ความร่วมมือให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2552). *โครงการเบี้ยผู้สูงอายุ หรือโครงการสร้างหลักประกันด้านรายได้แก่ผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). *การจ่ายเบี้ยคนพิการ*. กรุงเทพฯ : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- ดุขฎิ์ อายุวัฒน์, อภิรดี วงศ์ศิริ, ปณัฑพร เรืองเชิงชุม, สุวิมล คำน้อย และณัฐวรรธ อุไรอำไพ. (2566). การสะสมทุนสังคมในถิ่นปลายทางของแรงงานอีสาน ย้ายถิ่นกลับจากต่างประเทศ. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 12(2), 114-139.
- ไทยพีบีเอส. (2566). *ความเท่าเทียมในสวัสดิการโดยรัฐ “คลุมเครือ คาดหวังสูง.”* (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 4 เมษายน 2567, จาก <https://policywatch.thaipbs.or.th/article/life-1>
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2565). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นส์.
- ระบบสถิติทางการลงทะเบียน กรมการปกครอง. (2560). *รายงานผลเบื้องต้นสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2560*. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2565, จาก https://www.m-society.go.th/article_attach/14494/18145.pdf.
- พรณี สมเทศน์. (2550). *การดูแลผู้สูงอายุในระดับครอบครัว กรณีศึกษาบ้านนาศรีคงเค็ง ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

- รักชนก ชำนาญมาก และคณะ. (2561). องค์ประกอบความสุขของผู้สูงอายุในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: พลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในกระแสโลกาภิวัตน์ *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 35(2), 90-116.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2559). ครอบครัวและผู้สูงอายุ. ใน ชื่นตาวิชชาวุธ (บรรณาธิการ), *การทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2545-2550*. กรุงเทพฯ./แผนงานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.). มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). *การทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). *ข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทย ปี 2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ ดุชนฎิ์ อายุวัฒน์ และเสาวลักษณ์ ชายทวีป. (2560). การย้ายถิ่นในกลุ่มผู้สูงอายุ: การเปลี่ยนแปลงชีวิตจากชนบทเข้าสู่เมือง. *วารสารสังคมศาสตร์*, 29(2), 103-134.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). *รายงานผลเบื้องต้นสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557*. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2560, จาก https://www.m-society.go.th/article_attach/14494/18145.pdf.
- Auraiampai, N., Ayuwat, D., Jampaklay, A. and Onaka, F. (2023). Entrepreneurial Processes of Thai Female Returning Migrants. *Comparative Sociology*, 22(5), 717-739.
- Chambers, R. and Conway, G.R. (1991). *Ideas for Development*. London: Earthscan.
- Chambers, R. (2005). Chapter 4: Critical Reflections of a Development Nomad, in *A Radical History of Development Studies: Individuals, Institutions and Ideologies*. Kothari, U. (ed.). London: Zed Books.
- Chyi, H. and Mao, S. (2021). The Determinants of Happiness of China's Elderly Population. *Journal of Happiness Studies*, 22(1), 167-185.

- Conway, G. (2022). *Revolutionizing Development*. New York: Routledge.
- David, B. (1991). *Conditioning Diagnostics: Collinearity and Weak Data in Regression*. New York: Wiley.
- DFID. (1999). *Sustainable Livelihoods Guidance Sheets*. London: Department for International Development (DFID).
- Ergin, I. and Mandiracioglu, A. (2015). Demographic and socioeconomic inequalities for self-rated health and happiness in elderly: The situation for Turkey regarding World Values Survey between 1990 and 2013. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 61(2), 224-230.
- Gyawali, S., Tiwari, S.R. and Bajacharya, S.B. (2020). Promoting sustainable livelihoods: An approach to postdisaster reconstruction. *Sustainable Development*, 28(4), 626-633.
- Hong-ngam, J., et al. (2021). Factors affecting the level of happiness through economics status: Evidences from elderly in the northeastern region of Thailand. *International Journal of Business and Globalisation*, 29(1), 116-134
- Kim, T., Choi, S.D. and Xiong, S. (2020). Epidemiology of fall and its socioeconomic risk factors in community-dwelling Korean elderly. *PLOS ONE*, 15(6): e0234787. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234787>
- Long, H.L. et al. (2010). Building New Countryside in China: a Geographical Perspective. *Land Use Policy*, 27(2), 457-470.
- Luchesi, H., et al. (2018). Factors associated with happiness in the elderly persons living in the community. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 74(2), 83-87.
- Menec, V.H. et al. (2020). Examining social isolation and loneliness in combination in relation to social support and psychological distress using Canadian Longitudinal Study of Aging (CLSA) data. *PLOS ONE*, 15(3): e0230673. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0230673>

- Moeini, B., Barati, M., Farhadian, M., Babamiri, M., Heydari, M., et al. Happiness and Its Related Factors among the Elderly in Hamadan (Iran): A Cross Sectional Study. *Avicenna J Neuro Psycho Physiology*, 3(4): e57782.
- Moser, C. (2006). *Assets, Livelihoods, and Social Policy*. Washington, DC: The world Bank.
- Narongchai, W., Ayuwat, D. and Chinnasri, O. (2016). The changing of intergenerational transfers of economic capital in rural households in Northeastern, Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 37(1), 46-52.
- Natarajan, N., Newsham, A., Rigg, J. and Suhardiman, D. (2022). A sustainable livelihoods framework for the 21st century. *World Development*, 155(1), 105898.
- Prasongthan, S., Thanandornsuk, K. and Charoenbunprasert, S. (2021). Thai Senior tourists: Explore of Travel Constraints, Recreational Activities and Travel Intention. *Social Sciences Journal*, 10(1), 119-131.
- Rahman, M.M. and Akter, S. (2010). The determinants of early cessation of breastfeeding in Bangladesh. *World Health Population*, 11(4), 5-12.
- Rogers, A and Vertovec, S. (2020). *The Urban Context: Ethnicity, Social Networks and Situational Analysis*. New York: Routledge.
- Sailo, L. (2022). *Well-being of the elderly Mizos as a function of social participation, family relations and stress*. Mizoram: Mizoram University,
- Tambe, S. (2022). Sustainable Livelihoods Approach. In: *Teaching and Learning Rural Livelihoods. Sustainable Development Goals Series*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-90491-3_4
- Thipprakmas, R. (2021). Social Protective Factors in Depression among the Elderly: The Role of Family, Social and Community Supports. *Regional Health Promotion Center 9 Journal*, 15(37), 339-351.

- Thongsrikate, I., Ayuwat, D. and Chaytawee, S. (2019). A qualitative study on social integration of elderly migrants moving into urban areas. *International Journal of Interdisciplinary Social and Community Studies*, 14(1), 1-12.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: an introductory analysis*. New York: Harper. & Row.
- Yeom, H., Jung, M. and Park, E. (2020). The Relationship Between Social Support, Aging Expectations, and Health Behavior in Middle Age. *Innov Aging*, 4(1), 409-429.
- Xiang, C. et al. (2017). Relationship between psychological capital and life quality in elderly people. *Western Pacific Region Index Medicus*, 31(9), 718-722.

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์
อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
The Community Tourism Potential Development of Bang
Sawan Community Phrasaeng District, Suratthani Province

วิภารัตน์ พลายแก้ว

Wiparat Plaikaew

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Faculty of Humanities and Social Sciences

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน และศึกษากลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลบางสวรรค์ ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ กลุ่มองค์กรบริหารส่วนตำบลบางสวรรค์ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการและกลุ่มประชาชนในพื้นที่ โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ศึกษา คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และกระบวนการ AIC โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า บริบทและศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการ การประชาสัมพันธ์ไม่แพร่หลายชุมชนขาดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรม ภาครัฐไม่ให้ความสำคัญด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชน และต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งนี้บริบทด้านพื้นที่มีความหลากหลายทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี พื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นเกษตรกรรมสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก ประชาชนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม พบว่า ด้านกลยุทธ์การสร้างความสำเร็จ ชุมชนต้องเสริมสร้างองค์กรโดยสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน มีการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวทางชุมชน เน้นธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน ภายใต้การบริหารจัดการที่ร่วมกันวางแผนงาน จัดสรรงบประมาณ กระตุ้นให้เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนา เพื่อกระจายรายได้ สร้างอาชีพสู่ชุมชน ด้านกลยุทธ์การสร้างแนวทางพัฒนา ต้องมีแนวทางในการปรับปรุงภูมิทัศน์สร้างเอกลักษณ์โดดเด่นที่สามารถขยายขอบข่ายชุมชนไปยังกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ชุมชน มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวแบบครบวงจร ด้านกลยุทธ์การสร้างแนวทางปฏิบัติต้องสร้างเครือข่ายบริการนักท่องเที่ยวโดยมีการประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ให้มีการจัดระบบการขนส่งที่สะดวกปลอดภัยได้มาตรฐาน และต้องวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ซึ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพ, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, สุราษฎร์ธานี

Abstract

This research was a qualitative research that aimed to study the context and potential of community tourism and to study the strategies in community participation tourism potential development of Bangsawan sub-district. The purposely selected samples were organization groups from Bangsawan Subdistrict Administrative Organization, community's leaders, entrepreneurs and community members. Materials used in this research were an in- depth interviewed, a focus group discussion and a descriptive AIC method. The result found in the context and potential was a lack of knowledge and understanding in management of their community tourism. There was not enough public relations and community cooperation in setting up activities, and the government also did not give much precedence in community tourism while they still needed support on their infrastructure. For the context about the area, there was a variety of natural resources, cultures, and traditions. For economics, the major occupation of people were farmers and most of the people were members of the groups such as a saving group and a village fund group.

Potential Development Strategy for Community Tourism found an appreciation Strategy aspect; the community members must support their tourism activities and focus on natural and cultural activities under cooperative planning. Encourage teenage members to play an important role in the development in order to spread income and make jobs in their community. For the Influence Strategy aspect, there must be a method to develop the landscape of the area to be outstanding and identified and can be spread out to other related communities by focusing on highlighting the community's products. Provide a comprehensive tourist information center. For the Control Strategy aspect, there should be a cooperative network to serve tourists between groups and organizations. Provide a convenient, safe and standardized transportation. There should be a plan for natural resources usage so that members can participate in their community's resources reservation.

Keywords: Potential Development, Community Tourism, Suratthani

บทนำ

การเดินทางท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือผ่อนคลายความเครียดจากการทำงานหรือการดำเนินชีวิตและถือเป็นกิจกรรมทางธรรมชาติของมนุษย์ที่มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยโบราณและมีพัฒนาการเรื่อยมาตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สามารถเอื้ออำนวยต่อการเดินทางท่องเที่ยวมีความสะดวกมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางบก ทางน้ำ หรือทางอากาศทำให้ขอบเขตของการท่องเที่ยวขยายกว้างออกไปและส่งผลให้เกิดธุรกิจต่างๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยกลุ่มธุรกิจดังกล่าวต้องอาศัยเทคนิคทางวิชาการเข้ามาช่วยเพื่อส่งเสริมวางแผนการตลาดและการบริหารจัดการจนเกิดเป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองของนานาประเทศ การลงทุนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังช่วยสร้างงาน สร้างอาชีพอีกหลายแขนงก่อให้เกิดการกระจายงานกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ เป็นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศชาติ (ธิดาวรรณ ทองสามสี, 2558)

สำหรับประเทศไทยการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการและประชาชนชาวไทยอย่างมหาศาลทำกำไรและเกิดการจ้างงานเป็นจำนวนมากโดยภาพรวมสถานการณ์ท่องเที่ยวของประเทศไทยปี พ.ศ. 2562 พบว่า มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวทั้งสิ้น 39,916,251 คน สร้างรายได้เข้าประเทศมากถึง 1,911,807.95 ล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564) ความนิยมชมชื่นและกระแสรักท้องถิ่นเป็นกระแสการท่องเที่ยวของโลกและในประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับกระแสการท่องเที่ยวนี้ในปี 2560 ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดแคมเปญท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก๋สไตล์ลิขซึ่งซึ่งประสบความสำเร็จในการสร้างกระแสท่องเที่ยวลงลึกถึงเส้นหญ้าและคุณค่าวิถีไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น โดยสามารถทำให้อัตราความต้องการเดินทางท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 80 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561) และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญและหากขาดองค์ประกอบนี้จะทำให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพไม่ได้การที่ประชาชนคนในชุมชนหรือภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมทำให้การท่องเที่ยว

เท่านั้นๆ เกิดการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานทรัพยากรในชุมชน โดยภาครัฐต้องเปิดโอกาสให้คนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมกันทำ ร่วมรับผลประโยชน์และตรวจสอบได้เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ภาครัฐในการตัดสินใจและเกิดเป็นที่ยอมรับร่วมกันในทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่ต้องการพัฒนาศักยภาพคนเป็นสำคัญในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกับแนวคิดประเทศไทย 4.0 ที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งจากภายในของคนในชุมชน โดยการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานอัตลักษณ์ของชุมชนท่องเที่ยวเพื่อสร้างสมดุลในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและประชาชนพึ่งพาตนเองได้สิ่งสำคัญในการพัฒนาคือ องค์ความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์การมีจิตสำนึกด้านการรักษาทรัพยากรของตน และการบริหารจัดการเป็นต้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

เทศบาลตำบลบางสวรรค์ ตั้งอยู่ที่ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเชิงเขา และบางส่วนเป็นที่ราบลุ่ม มีลำธารและอ่างเก็บน้ำจำนวน 4 แห่งก่อให้เกิดสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ การจัดการท่องเที่ยวอยู่ในการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีกลยุทธ์การพัฒนาศถานที่ท่องเที่ยวและกลยุทธ์การส่งเสริมความร่วมมือทุกภาคส่วนในการวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อแก้ปัญหาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งในด้านของเส้นทางคมนาคมไปยังแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ดีพอ ประชาชนไม่ค่อยให้ความสำคัญในการอนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาอย่างยั่งยืน (งานวิเคราะห์นโยบายและแผนองค์การบริหารส่วนตำบลบางสวรรค์, 2565)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับชุมชนสามารถนำไปปรับใช้พัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ อันก่อให้เกิดความเจริญทางระบบเศรษฐกิจ ส่งเสริมรายได้ อาชีพและแก้ไขปัญหาให้แก่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งเจ้าของพื้นที่ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และผู้ประกอบการ อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้น

ให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ให้รักษายั่งยืน พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมเพื่อที่จะนำไปสู่ทิศทางการเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนแบบมีส่วนร่วม ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การทบทวนวรรณกรรม

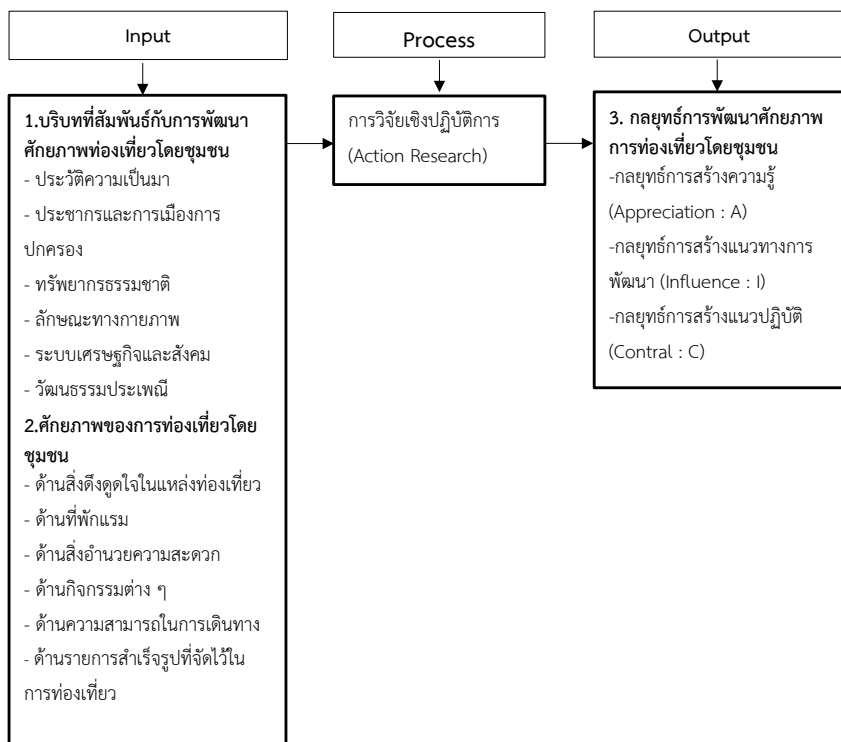
วรพงศ์ ผูกภู (2562) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) หรือ CBT มีพื้นฐานจากแนวคิดการพัฒนายั่งยืนที่ค่อย ๆ มีพัฒนาการมาสู่การกำหนดแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวทางเลือกในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีความเป็นรูปธรรมและได้รับการยอมรับจากสังคมวงกว้างว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งนำไปสู่การพัฒนายั่งยืนบนพื้นฐานของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ศูนย์ประสานงานเครือข่าย การท่องเที่ยวโดยชุมชน (2560) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา และรับประโยชน์ซึ่งหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีหลักการ ดังนี้ ชุมชนเป็นเจ้าของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ เพื่อส่งเสริมความภาคภูมิใจตนเอง ยกย่องคุณภาพชีวิตมีความยั่งยืนที่มาจากสิ่งแวดล้อมคงเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ โดยก่อให้เกิดการเรียนรู้ เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่คนท้องถิ่น และมีการกระจายรายได้สู่ชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไข สร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนมีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไป

ถึงหรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรและการกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกันในช่วงที่ผ่านมาคำว่า “Community Based Tourism: CBT” การท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการโดยเป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลาย และเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาประเทศของรัฐบาลมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้เพื่อพัฒนาประเทศอย่างมาก และยังเป็นที่มาของรายได้อันดับต้น ๆ ของประเทศมีการกระจายรายได้ไปในหลายภาคส่วนอย่างชัดเจน ปัจจุบันมีชุมชนท่องเที่ยวเกิดขึ้นมากมายทั้งที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันเองของคนในชุมชนและที่เกิดขึ้นจากการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และยังมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในหลากหลายรูปแบบ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ได้กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ตามภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย
(ที่มา : วิภารัตน์ พลายแก้ว, 10 มกราคม 2567)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มีลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนและศึกษากลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนแบบมีส่วนร่วม ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวนทั้งสิ้น 30 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบลบางสวรรค์ จำนวน 5 คน ได้แก่ นายกและรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้นำและประธานชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 15 คน เป็นกำนันในพื้นที่ ประธานชุมชน และสมาชิกกลุ่ม และกลุ่มผู้ประกอบการและประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และที่พัก ผู้ประกอบการจำหน่ายสินค้า ผู้ประกอบการจำหน่ายอาหาร และประชาชนในพื้นที่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนด ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาบริบทและศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Deep Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปขอรับการตรวจสอบความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหา และความเชื่อถือได้ จากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขและนำไปทำการทดสอบก่อนนำไปใช้จริง และใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า เป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ ระยะเวลา สถานที่ บุคคล เพื่อพิจารณาว่าเมื่อเก็บข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่และผู้ให้ข้อมูลต่างคน แล้วข้อมูลจะมีความสอดคล้องกัน

ตอนที่ 2 ศึกษากลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี การศึกษาครั้งนี้กำหนดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานการศึกษา และการเก็บรวบรวมเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) จัดประชุมโดยใช้เทคนิคกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Deep Interview) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้เทคนิคกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control) และนำข้อมูลการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) สรุปผลและอภิปรายผล รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis) นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้เทคนิคกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control) มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis)

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาบริบทและศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถสรุปได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. บริบทที่สัมพันธ์กับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ พบว่า เมื่อน้ำไหลผ่านภูเขาสูงหนึ่ง ชื่อว่าเขาปด เรียกตามพันธุ์ไม้ที่อยู่บริเวณภูเขา มีลักษณะเป็นไม้ประเภทเถาวัลย์ขนาดใหญ่เท่ากับหนึ่งคนโอบชาวบ้านเรียกว่า ปัจจุบันอยู่ตรงข้ามโรงเรียนวัดบางสวรรค์ เขาปดลูกนี้มีถ้ำอยู่ภายในยาวประมาณ 500 เมตร และมีน้ำที่ใสสะอาดสามารถมองเห็นหินดินทรายที่อยู่ลึกลงไปถึงพื้นลำธารตลอดเวลา เปียบเสมือนน้ำที่ไหลลงมาจากสวรรค์ ประชาชนทั่วไปจึงตั้งชื่อลำธารแห่งนี้ว่า “บางสวรรค์” ตำบลบางสวรรค์มีหมู่บ้านทั้งหมด 145 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 5,752 หลัง

ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สำหรับการทำการเกษตรสวนยางพารา ปลูกมัน มันฝรั่ง ไม้ยืนต้น ตำบลบางสวรรค์มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเชิงเขา บางส่วนเป็นที่ราบลุ่ม มีลำธารและอ่างเก็บน้ำจำนวน 4 แห่ง ก่อให้เกิดสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญด้วยกัน 7 แห่ง ได้แก่ อุทยานเขานาในหลวง

อ่างน้ำผุด น้ำตกหัวโค้ง น้ำตกคลองโยน บ่อน้ำร้อน น้ำตกเขาห้ายอด และถ้ำเขาน้อย เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพ พบว่า ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของที่ว่าการอำเภอพระแสง และอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ภูมิอากาศได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย รวมทั้งมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านอ่าวไทย ดังนั้น จึงทำให้มีช่วงฤดูฝนยาวนานมาก ช่วงฤดูช หลังจากสิ้นสุดฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อากาศจะเริ่มร้อนและจะมีอากาศร้อนจัดในเดือนเมษายน ฤดูฝนในช่วงฤดูฝนยังมีร่องความกดอากาศต่ำปกคลุมภาคใต้เป็นระยะจึงทำให้มีฝนตกมาก

สภาพทางสังคม พบว่า ด้านการศึกษาของชุมชนบางสวรรค์มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 7 แห่ง มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง ด้านสาธารณสุขของชุมชนบางสวรรค์มีสถานอนามัยประจำตำบล 2 แห่ง คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเกาะน้อย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางสวรรค์ จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานบางครัวเรือนไม่ได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะ การใช้ยาเพื่อบำบัดอาการเจ็บป่วยที่ไม่เหมาะสม การออกกำลังกายยังไม่สม่ำเสมอและประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการตรวจสุขภาพ ด้านอาชญากรรม มีหน่วยงานที่รับผิดชอบองค์การบริหารส่วนตำบลบางสวรรค์ร่วมกับอำเภอพระแสงและสถานีตำรวจภูธรบางสวรรค์ ด้านยาเสพติด นั้นพบว่า มีการแพร่ระบาดของยาเสพติดในหมู่บ้านและวัยทำงานเพิ่มมากขึ้น สังคมขาดความอบอุ่น ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทั้งนี้เนื่องการบริหารส่วนตำบลบางสวรรค์ก็ได้ให้ความร่วมมือมาโดยตลอด ส่วนการคมนาคมในหมู่บ้านประกอบด้วย ถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนดินลูกรัง ส่วนด้านการไฟฟ้า มีไฟฟ้าใช้ทั้ง 14 หมู่บ้าน แต่ยังไม่ครอบคลุมทุกครัวเรือน

ระบบเศรษฐกิจ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงเป็ด ไก่ โค สุกร และเป็ดเป็นอาชีพหลักและปัจจุบันมีการนรงค์ให้เลี้ยงผึ้งโพรงในพื้นที่หมู่ 13 บ้านอ่างน้ำผุด ทั้งนี้ยังมีระบบธุรกิจการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งน้ำตกคลองโยน อ่างน้ำผุด บ่อน้ำร้อน น้ำตกเขาห้ายอด ถ้ำเขาพระ ถ้ำน้ำลอด และถ้ำเขาน้อย นอกจากนี้ประชาชนบางส่วนมีการประกอบอาชีพประมง โดยการเลี้ยงปลาในกระชัง อุตสาหกรรมเป็น

ครัวเรือนขนาดเล็ก เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม คือ ทำสวน ยางพารา ปาล์มน้ำมัน สวนผลไม้และมีอาชีพรองคือ การรับจ้าง ค้าขาย และอื่น ๆ

วัฒนธรรมประเพณีศาสนา พบว่า ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ สำหรับประเพณีและงานประจำปี ได้แก่ ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีงานชักพระ ส่วนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การทำเครื่องจักสานใช้การทำปุ๋ยหมักชีวภาพสำหรับใช้ในครัวเรือนและการนวดแผนไทย (หมู่ที่ 2 บ้านใต้โดน)

2. ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับองค์ประกอบการท่องเที่ยว 6 A's (Buhalis, 2000) ผลการศึกษาพบว่า

2.1 ด้านสิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) พบว่ามีทรัพยากรธรรมชาติที่มีชื่อเสียงคือ อ่างน้ำผุดซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 เขต ได้แก่ เขตท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และเขตท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ซึ่งรวมถึงแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมด้วย

2.2 ด้านที่พักแรม (Accommodation) พบว่า ภาครัฐมีแนวทางสนับสนุนด้านการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยหน่วยงานที่ดูแลเรื่องการอบรมจะเป็นสำนักงานการท่องเที่ยว และกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเป็นการให้ความรู้เรื่องการจัดที่พักแรมรวมถึงการเป็นเจ้าบ้านที่ดีแก่ชุมชน และด้านการประชาสัมพันธ์จะเป็นสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้ ชุมชนมีความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนไม่มาก หากนักท่องเที่ยวมีจำนวนมากส่วนใหญ่จะไม่สามารถพักกับชุมชนได้ ต้องเข้ามาพักในเมืองหรือแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่มีที่พักให้บริการ

2.3 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) พบว่า ตำบลบางสวรรค์มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ศูนย์บริการข้อมูลข่าวสาร ร้านอาหาร บริษัทนำเที่ยวนั่งรถพุดินค้า ร้านขายของที่ระลึก โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณอำเภอเมือง ด้านร้านอาหารมีเพียงพอต่อการให้บริการกับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เป็น

แหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่สำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่อยู่ห่างจากอำเภอเมืองออกไป ร้านอาหารที่ให้บริการจะมีน้อยและส่วนใหญ่จะให้บริการสำหรับคนในพื้นที่เท่านั้น สำหรับร้านขายของที่ระลึกทางจังหวัดมีสินค้า OTOP ที่หลากหลาย ทั้งนี้มีการสนับสนุนจากภาครัฐ

2.4 ด้านกิจกรรม (Activities) พบว่า ชุมชนมีการจัดกิจกรรมของชุมชนอยู่แล้ว โดยทางภาครัฐให้การสนับสนุนชุมชนในการพัฒนากิจกรรมหรือสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนและสามารถในการทำกิจกรรมได้ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ชุมชนจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลายเพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ การจัดกิจกรรมโดยชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะสามารถทำให้ประสบความสำเร็จได้นั้น คือ ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน คนในชุมชนมีแนวคิดที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เกิดความร่วมมือความสามัคคีของคนในชุมชนทำให้ชุมชนทำการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

2.5 ด้านความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) พบว่า มีการสนับสนุนและการพัฒนาด้านการคมนาคม เพื่อการเดินทางมีความสะดวกมากขึ้น ปัจจุบันการเดินทางมายังตำบลบางสวรรค์มีความสะดวกสบาย ทั้งนี้สามารถเดินทางโดยรถยนต์ รถประจำทางหรือรถไฟได้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางท่องเที่ยวโดยรถยนต์ หรือมาจากรถโดยสารประจำทางทั่วไป

2.6 ด้านรายการสำเร็จรูปที่จัดไว้ในการท่องเที่ยว (Available Package) พบว่า ชุมชนมีการจัดแผนการท่องเที่ยวแบบ One Day Trip ให้กับนักท่องเที่ยวโดยการเลือกสถานที่ที่สำคัญตามจุดต่าง ๆ ไว้ให้ และมีรูปแบบรายการให้เลือกตามความต้องการ เช่น รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และรูปแบบการท่องเที่ยวผจญภัย เป็นต้น

ผลการศึกษากลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนแบบมีส่วนร่วม ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control) พบว่ามีรายละเอียดดังนี้

1. **ขั้นสร้างความสำคัญ (Appreciation: A)** ขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน แสดงความคิดเห็นรับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์เป็นประชาธิปไตย โดยเขียนจากเหตุการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน (A1) และกำหนดอนาคต (A2) ปรากฏผล ดังนี้

A1 การวิเคราะห์สถานการณ์ จากอดีตจนถึงปัจจุบันในพื้นที่ตำบลบางสวรรค์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่

1. ตำบลบางสวรรค์ มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญและหลากหลาย เช่น น้ำตกสระแก้ว อ่างน้ำผุด ถ้ำเขาพระฯ และประกอบกับวิถีธรรมชาติหรือบรรยากาศที่น่าท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งที่ชาวบ้านเคารพนับถือในชุมชน เช่น วัด (พ่อท่านล้อม) แต่ยังขาดการพัฒนาหรืองบประมาณในการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ระบบเศรษฐกิจในชุมชนตำบลบางสวรรค์ มีโครงสร้างการพัฒนา ด้านอุตสาหกรรมว่าเข้ามามีบทบาทในชุมชนอย่างมาก เช่น โรงงานปาล์มน้ำมัน โรงงานแปรรูปไม้ยางพารา และโรงโม่หิน โยส่งผลให้ชุมชนบางส่วนเกิดมลพิษ

3. การบริหารจัดการระบบการท่องเที่ยวในชุมชน ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ซึ่งอาจจะมาจากปัญหาด้านการร่วมมือ การสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และชาวบ้านกับผู้นำชุมชน

4. ชุมชนตำบลบางสวรรค์ มีการจัดศูนย์การเรียนรู้ทางด้านการเกษตร ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (โคก หนอง นา)

A2 การกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์ การท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ ได้แก่

1. การสร้างจุดเช็คอินที่โดดเด่นเฉพาะของการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ที่ทำให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาให้ความสนใจ

2. ต้องการพัฒนาด้านที่ท่องเที่ยวชุมชนให้มีความปลอดภัย สะอาด สะดวกในด้านสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ไฟฟ้าส่องสว่างตามทางถนน

3. กระตุ้นให้เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาหรือเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณีสำคัญของชุมชนให้มากขึ้น

4. บุธนะสร้างรูปปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวหรือชุมชนได้เกิดความรู้สึก

5. มีการสร้างทีมงาน เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ ซึ่งช่วยให้ได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและเข้าถึงคำว่าชุมชนเข้มแข็งต่อไป

6. จัดทริปเชิญชวนท่องเที่ยวชุมชน “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน มีการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ เส้นทางท่องเที่ยวต่าง ๆ

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence: I) ขั้นตอนนี้แบ่งออกเป็นขั้นที่ต้องระบุสิ่งที่จะทำ โดยการระบุเป็นกิจกรรมหรือโครงการ (I1) การแยกประเภทกิจกรรมและจัดลำดับความสำคัญ (I2) ซึ่งปรากฏผล ดังนี้

I1 การวางแผนเพื่อกำหนดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ ได้แก่

1. สร้างรูปปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) ให้เป็นประตูเมืองสู่ตำบลบางสวรรค์

2. พัฒนา/ปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้สวยงามและโดดเด่น เช่น สวนสาธารณะสระแก้ว โค้งน้ำใส

3. จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความศรัทธาให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน

4. บุธนะแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถติดตามได้

5. สร้างกลุ่ม/เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการร่วมประชุมหรือวางแผนร่วมกันเพื่อพัฒนาพื้นที่

6. จัดทริป “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน มีการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ เส้นทางท่องเที่ยวต่าง ๆ

7. สร้างศูนย์จัดจำหน่ายของดี ของเด่นของชุมชนบางสวรรค์ ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นของฝากของที่ระลึก หรือสินค้า OTOP

12 การเลือกและจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม/โครงการ ดังนี้

1. สร้างศูนย์จัดจำหน่ายของดี ของเด่นของชุมชนบางสวรรค์ ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นของฝาก ของที่ระลึก หรือสินค้า OTOP

2. สร้างรูปปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) ให้เป็นประติมากรรมสู่ตำบลบางสวรรค์

3. บูรณาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถติดตามได้

4. สร้างกลุ่ม/เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการร่วมประชุมหารือวางแผนร่วมกันเพื่อพัฒนาพื้นที่

5. จัดทริป “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน มีการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ เส้นทางท่องเที่ยวต่าง ๆ

6. จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความศรัทธาให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน

7. พัฒนา/ปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้สวยงามและโดดเด่น เช่น สวนสาธารณะสระแก้ว โค้งน้ำใส

3. ขั้นสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control: C) ขั้นตอนนี้เป็น การควบคุมไปสู่การกระทำนั้นมี 2 ขั้นตอนย่อยคือการแสวงหาผู้รับผิดชอบ (C1) และการวางแผนสำหรับแต่ละกิจกรรม (C2) ซึ่งปรากฏผล ดังนี้

C1 แบ่งความรับผิดชอบ ซึ่งจากการจัดลำดับความสำคัญที่ให้สมาชิกแต่ละคนร่วมกันลงความเห็นโดยสมัครใจในการแบ่งความรับผิดชอบ

1. กิจกรรมที่ชุมชนทำเองได้ ได้แก่ สร้างศูนย์จัดจำหน่ายของดี ของเด่นของชุมชนบางสวรรค์ ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นของฝาก ของที่ระลึก หรือสินค้า OTOP

2. กิจกรรมที่ต้องความร่วมมือ ได้แก่ สร้างรูปปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) ให้เป็นประติมากรรมสู่ตำบลบางสวรรค์ บูรณาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถติดตามได้ สร้างกลุ่ม/เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการร่วมประชุมหารือ

วางแผนร่วมกันเพื่อพัฒนาพื้นที่ จัดทริป “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน มีการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ เส้นทางท่องเที่ยวต่าง ๆ และจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความสำเร็จให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน

3. กิจกรรมที่ต้องการขอสนับสนุน ได้แก่ พัฒนา/ปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนให้สวยงามและโดดเด่น เช่น สวนสาธารณะสระแก้ว โค้งน้ำใส

C2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ ขั้นตอนนี้เป็นการวางแผนสำหรับแต่ละกิจกรรม ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแผนปฏิบัติการ (action plan) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 C2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ (ที่มา : วิภารัตน์ พลายแก้ว, 10 มกราคม 2567)

กิจกรรม/โครงการ	เป้าประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งงบประมาณ
1. กิจกรรมที่ชุมชนทำเองได้ 1.1) สร้างศูนย์จัดจำหน่ายของดี ของเด่นของชุมชนบางสวรรค์ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นของฝาก ของที่ระลึก หรือสินค้า OTOP	1. เพื่อให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขาย เป็นการส่งเสริมอาชีพ	1. มีการสร้างกลุ่มหรือจัดกิจกรรมสร้างอาชีพให้ชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้	1. ชุมชนตำบลบางสวรรค์
2. กิจกรรมที่ต้องการความร่วมมือ 2.1) สร้างรูปปั้นเหมือนพระครูบุญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) ให้เป็นประตูเมืองสู่ตำบลบางสวรรค์	1. เพื่อให้เป็นประตูเมืองสู่ตำบลบางสวรรค์	1. ประชุมวางแผนการสร้างกับเทศบาลตำบลบางสวรรค์/ชุมชน	1. เทศบาลตำบลบางสวรรค์/ชุมชน

ตารางที่ 1 C2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ (ที่มา : วิจารณ์พลายแก้ว, 10 มกราคม 2567 (ต่อ)

กิจกรรม/โครงการ	เป้าประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งงบประมาณ
2.2) บูรณาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถติดตามได้	1.เพื่อให้การท่องเที่ยวชุมชนมีศักยภาพมากขึ้น	1.ร่วมกันทำงานทุกภาคส่วนให้เกิดผลประโยชน์กับชุมชนมากที่สุด	1.ท้องถิ่น/ชุมชน
2.3) สร้างกลุ่ม/เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการร่วมประชุมหารือวางแผนร่วมกันเพื่อพัฒนาพื้นที่	1.เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา	1.สร้างทีม/เครือข่ายให้ชุมชนได้รับรู้ข่าวสารกันอย่างทั่วถึง	1.อบต./ชุมชน/เทศบาลตำบลบางสวรรค์
2.4) จัดทริป “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน ซึ่งมี	1.เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน	1.ร่วมกันวางแผนสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างชัดเจนเพื่อดึงดูดความสนใจ	1.อบต./ชุมชน/เทศบาลตำบลบางสวรรค์
การจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ เส้นทางการท่องเที่ยวต่าง ๆ	1.เพื่อให้เยาวชนมีจิตสำนึกรักบ้านเกิดของตนเอง	1.จัดอบรมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม	1.อบต./ชุมชน/เทศบาลตำบลบางสวรรค์
2.5) จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ วัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน	1.เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน	1.เลือกสถานที่ที่ต้องการจะปรับปรุงภูมิทัศน์	

ตารางที่ 1 C2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ (ที่มา : วิภารัตน์ พลายแก้ว, 10 มกราคม 2567 (ต่อ)

กิจกรรม/โครงการ	เป้าประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งงบประมาณ
2.6) พัฒนาปรับปรุง ภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนให้สวยงาม และโดดเด่น เช่น สวน สาธารณะสระแก้ว โค้งน้ำใส			

สรุปผล

ตอนที่ 1 ศึกษาบริบทและศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลบางสวรรค์
อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีรายละเอียด ดังนี้

1. บริบทที่สัมพันธ์กับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนของตำบลบางสวรรค์
อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ สภาพภูมิประเทศของพื้นที่คือ มี “บาง”
เป็นภาษาท้องถิ่น หมายถึงลำธาร เป็นที่น่าน้ำหัดจรรยยังนักที่น้ำในบางแห่งนี้
เมื่อไหลผ่านภูเขาลูกหนึ่ง ชื่อว่าเขาปด ชื่อนี้ได้เรียกตามพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งขึ้นอยู่บริเวณ
ภูเขา มีลักษณะเป็นไม้ประเภทเถาวัลย์ขนาดใหญ่เท่ากับหนึ่งคนโอบชาวบ้านเรียกว่า
ย่านปดหรือต้นปด และเรียกภูเขานั้นว่า เขาปด ปัจจุบันอยู่ ตรงข้ามโรงเรียนวัด
บางสวรรค์ เขาปดลูกนี้มีถ้าอยู่ภายในตลอดแนวยาวประมาณ 500 เมตร น้ำที่ไหลผ่าน
เขาปดเมื่อออกมาแล้วจะเป็นน้ำที่ใสสะอาดสามารถมองเห็นหิน ดินทรายที่อยู่ลึก
ลงไปถึงพื้นลำธารตลอดเวลา แม้วก่อนนั้นสีจะอุ่นมากก็ตามเปรียบเสมือนน้ำที่ไหลลง
มาจากสวรรค์ ประชาชนทั่วไปจึงตั้งชื่อลำธารแห่งนี้ว่า “บางสวรรค์” トラมาถึงปัจจุบัน
โดยใช้ชื่อว่าบ้านบางสวรรค์อย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2472 เป็นหมู่บ้านตำบล
ปลายพระยา อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงเขตการปกครอง
เพื่อให้สะดวกแก่การปกครอง ตำบลปลายพระยาจึงไปขึ้นกับอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่
โดยใช้บ้านบางหลอเป็นเส้นแนวแบ่งเขตจึงทำให้บ้านหมาก ถ้าครอบครัว บ้านสระแก้ว
บ้านฝายท่า บ้านบางสวรรค์ยังคงอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอพระแสง จังหวัด

สุราษฎร์ธานีเหมือนเดิม โดยตำบลบางบางสวรรค์มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเชิงเขา และบางส่วนเป็นที่ราบลุ่ม มีลำธารและอ่างเก็บน้ำจำนวน 4 แห่งก่อให้เกิดสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญด้วยกัน 7 แห่ง

2. ศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลระดมความคิดเห็นตามกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Deep interview) ผลการศึกษาพบว่า

1. ศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยว มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเท่าที่ควร นอกจากนี้ ชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชน

2. ศักยภาพด้านที่พักแรม ภาครัฐมีการสนับสนุนด้านการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ โดยการอบรมความรู้เพื่อให้เจ้าของกิจการพร้อมบริการแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามชุมชนขาดการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง และชุมชนมีความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนน้อย

3. ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ชุมชนมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวน้อย ควรสนับสนุนให้มีการลงทุนหรือพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ศูนย์บริการข้อมูลข่าวสาร ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก โดยจัดกิจกรรมให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการด้านทักษะการบริการที่ดีและทักษะการสื่อสารทางภาษา เพื่อพัฒนาให้ชุมชนพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยว

4. ศักยภาพด้านกิจกรรม ภาครัฐมีการสนับสนุนชุมชนในการพัฒนาส่งเสริมให้แต่ละชุมชนรู้จักถึงเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชน เพื่อให้เกิดความหลากหลายทางการท่องเที่ยวและต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน ซึ่งสามารถใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยชุมชนมีการจัดกิจกรรมของชุมชนอยู่แล้วแต่ยังขาดสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ

5. ศักยภาพด้านความสามารถในการเข้าถึง การคมนาคมปัจจุบันการเดินทางมายังตำบลบางสวรรค์มีความสะดวกสบายมากขึ้น โดยใช้ถนนทางหลวงได้ ทั้งนี้สามารถเดินทางได้หลายรูปแบบทั้งรถยนต์ส่วนตัว รถประจำทางหรือรถไฟได้

6. ศักยภาพด้านด้านการขายการสำเร็จรูปที่จัดไว้ในการท่องเที่ยว ชุมชนมีการ
จัดแผนการท่องเที่ยวแบบ One Day Trip โดยการเลือกสถานที่สำคัญจุดต่าง ๆ ไว้ให้
และมีรูปแบบรายการให้เลือกตามความต้องการ เช่น รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ
รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และรูปแบบการท่องเที่ยวผจญภัย เป็นต้น

ตอนที่ 2 กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนแบบมีส่วนร่วม
ตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยกระบวนการ AIC
(Appreciation Influence Control) ผลการศึกษา ดังนี้

1. ขั้นสร้างความสำคัญ (Appreciation : A) การวิเคราะห์สถานการณ์จากอดีต
จนถึงปัจจุบันในพื้นที่ตำบลบางสวรรค์การท่องเที่ยวชุมชน มีทรัพยากรทางธรรมชาติ
ที่สำคัญและหลากหลาย เช่น น้ำตกสระแก้ว อ่างน้ำผุด ถ้ำเขาพระฯ และประกอบกับ
วิวธรรมชาติหรือบรรยากาศที่น่าท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งที่ชาวบ้านเคารพนับถือในชุมชน
เช่น วัด (พ่อท่านล้อม) แต่ยังขาดการพัฒนาหรืองบประมาณในการสนับสนุนจาก
หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ระบบเศรษฐกิจในชุมชนตำบล
บางสวรรค์ มีโครงสร้างการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมซึ่งได้ถือว่าเข้ามามีบทบาทในชุมชน
อย่างมาก เช่น โรงงานปาล์มน้ำมัน โรงงานแปรรูปไม้ยางพารา และโรงโม่หิน โยส่งผล
ให้ชุมชนบางส่วนเกิดมลพิษ การบริหารจัดการระบบการท่องเที่ยวในชุมชน ยังขาด
ความรู้ความเข้าใจที่เป็นรูปธรรมชัดเจน อาจมาจากปัญหาด้านการร่วมมือ การสื่อสาร
ที่ไม่ทั่วถึง ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และชาวบ้านกับผู้นำชุมชน และชุมชนตำบล
บางสวรรค์ มีการจัดศูนย์การเรียนรู้ทางด้านการเกษตร ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจ
พอเพียง (โคก หนอง นา) และการกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวชุมชนตำบล
บางสวรรค์ ได้แก่ การสร้างจุดเช็คอินที่โดดเด่นเฉพาะของการท่องเที่ยวชุมชนตำบล
บางสวรรค์ที่ทำให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาให้ความสนใจ ต้องการพัฒนาศถานที่
ท่องเที่ยวชุมชนให้มีความปลอดภัย สะอาด สะดวกในด้านสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น
ไฟฟ้าส่องสว่างตามทางถนน กระตุ้นให้เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการ
พัฒนาหรือเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณีสำคัญของชุมชนให้มากขึ้น บุรณะสร้าง
รูปปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) เพื่อให้นักท่องเที่ยว
หรือชุมชนได้เกิดความสนใจ มีการสร้างทีมงาน เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ ช่วยให้ได้รับ

ชาวสาธอย่างทั่วถึงและเข้าถึงคำว่าชุมชนเข้มแข็งต่อไป และจัดทริปเชิญชวนท่องเที่ยวชุมชน “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I) กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ ได้แก่ สร้างรูปปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) ให้เป็นประตูเมืองสู่ตำบลบางสวรรค์ พัฒนา/ปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้สวยงามและโดดเด่น เช่น สวนสาธารณะสระแก้ว โค้งน้ำใส จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความศรัทธาให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนบูรณาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถติดตามได้ สร้างกลุ่ม/เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการร่วมประชุมหารือวางแผนร่วมกัน เพื่อพัฒนาพื้นที่ จัดทริป “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน ซึ่งมีการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ เส้นทางท่องเที่ยวต่างๆ และสร้างศูนย์จำหน่ายของดี ของเด่นของชุมชนบางสวรรค์ ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นของฝาก ของที่ระลึก หรือสินค้า OTOP ส่วนการเลือกและจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม/โครงการ ได้แก่ สร้างศูนย์จำหน่ายของดี ของเด่นของชุมชนบางสวรรค์ ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นของฝาก ของที่ระลึก หรือสินค้า OTOP สร้างรูปปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) ให้เป็นประตูเมืองสู่ตำบลบางสวรรค์ บูรณาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถติดตามได้ สร้างกลุ่ม/เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการร่วมประชุมหารือวางแผนร่วมกัน เพื่อพัฒนาพื้นที่ จัดทริป “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน ซึ่งมีการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ เส้นทางท่องเที่ยวต่าง ๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความศรัทธาให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน พัฒนา/ปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้สวยงามและโดดเด่น เช่น สวนสาธารณะสระแก้ว โค้งน้ำใส

3. ขั้นสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C) การแบ่งความรับผิดชอบการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์ ซึ่งจากการจัดลำดับความสำคัญให้สมาชิกแต่ละคนร่วมกันลงความเห็นโดยสมัครใจในการแบ่งความรับผิดชอบ สามารถ

แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมที่ชุมชนทำเองได้ ได้แก่ สร้างศูนย์จัดจำหน่ายของดี
ของเด่นของชุมชนบางสวรรค์ ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นของฝากของที่
ระลึก หรือสินค้า OTOP และกิจกรรมที่ต้องการความร่วมมือ (ทำร่วม) ได้แก่ สร้างรูป
ปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) ให้เป็นประตูเมืองสู่
ตำบลบางสวรรค์ บูรณาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถ
ติดตามได้ สร้างกลุ่ม/เครือข่ายคนรักบางสวรรค์ กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน
โดยมีการร่วมประชุมหารือวางแผนร่วมกันเพื่อพัฒนาพื้นที่ จัดทริป “มาเที่ยววันเดียว
จบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน มีการจัดทำ
เอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ เส้นทางท่องเที่ยวต่างๆ
จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความศรัทธาให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน และพัฒนา/ปรับปรุง
ภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้สวยงามและโดดเด่น เช่น สวนสาธารณะสระแก้ว
โค้งน้ำใส และจัดทำแผนปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบล
บางสวรรค์ ได้แก่ กิจกรรมที่ชุมชนทำเองได้ ประกอบด้วย สร้างศูนย์จัดจำหน่ายของดี
ของเด่นของชุมชนบางสวรรค์ ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นของฝาก
ของที่ระลึก หรือสินค้า OTOP เพื่อให้ประชาชนได้นำสินค้ามาวางขายเป็นการส่งเสริม
อาชีพ มีการสร้างกลุ่มหรือจัดกิจกรรมสร้างอาชีพให้ชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้ แหล่งบ
ประมาณชุมชนตำบลบางสวรรค์ และกิจกรรมที่ต้องการความร่วมมือ ประกอบด้วย
สร้างรูปปั้นเหมือนพระครูปัญญาสารสุนทร (เป็นพระที่สำคัญของชุมชน) ให้เป็นประตู
เมืองสู่ตำบลบางสวรรค์ เพื่อให้เป็นประตูเมืองสู่ตำบลบางสวรรค์ ประชุมวางแผนการ
สร้างกับเทศบาลตำบลบางสวรรค์/ชุมชน แหล่งงบประมาณเทศบาลตำบลบางสวรรค์/
ชุมชน บูรณาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถติดตามได้
เพื่อให้การท่องเที่ยวชุมชนมีศักยภาพมากขึ้น ร่วมกันทำงานทุกภาคส่วนให้เกิดผล
ประโยชน์กับชุมชนมากที่สุด แหล่งงบประมาณท้องถิ่น/ชุมชน สร้างกลุ่ม/เครือข่ายคนรัก
บางสวรรค์ กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการร่วมประชุมหารือวางแผนร่วมกัน
เพื่อพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา สร้างทีม/เครือข่ายให้ชุมชน
ได้รับรู้ข่าวสารกันอย่างทั่วถึง แหล่งงบประมาณอบต./ชุมชน/เทศบาลตำบลบางสวรรค์
จัดทริป “มาเที่ยววันเดียวจบครบที่บางสวรรค์” One Day Trip เพื่อให้เกิดการสร้าง

รายได้สู่ชุมชน มีการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวที่สำคัญ
เส้นทางท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้สู่ชุมชน ร่วมกันวางแผนสร้าง
เส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนอย่างชัดเจนเพื่อดึงดูดความสนใจ แหล่งงบประมาณ
อบต./ชุมชน/เทศบาลตำบลบางสวรรค์ จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความศรัทธาให้แก่
คนรุ่นใหม่ในชุมชน เพื่อให้เยาวชนมีจิตสำนึกรักบ้านเกิดของตนเอง จัดอบรมให้เยาวชน
เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม แหล่งงบประมาณอบต./ชุมชน/เทศบาลตำบล
บางสวรรค์ พัฒนา/ปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้สวยงามและโดดเด่น เช่น
สวนสาธารณะสระแก้ว เค็งน้ำใส เพื่อกกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเลือกสถานที่
ที่ต้องการจะปรับปรุงภูมิทัศน์ แหล่งงบประมาณ อบต./ชุมชน/เทศบาลตำบลบางสวรรค์

อภิปรายผล

1. ชุมชนตำบลบางสวรรค์ จากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ชุมชนมีศักยภาพที่จะ
พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมากเนื่องจากมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความอุดม
สมบูรณ์ โดยเฉพาะพื้นที่อยู่ในหุบเขาและมีป่าต้นน้ำ และแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย
นอกจากนี้ยังมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนที่มีความเรียบง่าย มีวัดเก่าแก่ตั้งอยู่ในพื้นที่
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันการเข้าถึงพื้นที่ที่มีความสะดวก และปลอดภัย อีกทั้งชุมชน
มีกลุ่มบุคคลที่สนใจพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวและจัดที่พักรองรับนักท่องเที่ยว
มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนพร้อมให้การสนับสนุนจัดตั้งกลุ่มต่าง เพื่อพัฒนา
ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนตำบลบางสวรรค์ โดยการส่งเสริมทางด้านวิชาการ
และงบประมาณ ชนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้แก่ชุมชน
แต่ในขณะเดียวกันชุมชนขาดผู้นำการท่องเที่ยวที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ
แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ประชาชนในชุมชนเองขาดการร่วมมือที่จะช่วยส่งเสริม
สนับสนุนเพราะว่าคนในชุมชนประกอบอาชีพหลากหลายส่งผลกระทบต่อการพัฒนา
แหล่งท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย บริการรถท่องเที่ยว ธุรกิจที่พัก
ปัญหาการมีส่วนร่วมภายในชุมชนแล้วแต่ทำลายระบบท่องเที่ยวทั้งสิ้น สอดคล้อง
กับอัจฉรา ศรีลาชัย, พงศ์เสวก อนนกจรรย์พร และสุณี เสริฐศรี (2561) ได้ศึกษาวิจัย
เรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านซากแก้ว จังหวัด

ชลบุรี การวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของชุมชนและวิถีชีวิตในการอธิบายอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของชุมชน และเสนอแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากผลการวิจัยพบว่า ด้านจุดแข็ง คือ การคงไว้ซึ่งอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบจีนโบราณของที่อยู่อาศัย เน้นในศิลปวัฒนธรรมแบบจีน อาทิ ศาลเจ้าแม่ทับทิมเหล่าเต็ง งานประเพณีไหว้พระจันทร์ ชุมชนมีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว การรักษาอาหารประจำท้องถิ่น อาทิ เส้นก๋วยเตี๋ยวและเต้าหู้ให้คงอยู่ ด้านจุดอ่อน คือ การประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่แพร่หลาย ระยะเวลาของตลาดเปิดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน 1 วัน ต่อสัปดาห์ สินค้าที่ระลึกมีน้อย และไม่มีบ้านพักโฮมสเตย์ อย่างไรก็ตามด้านโอกาสของชุมชน พบว่า ในการพัฒนากิจกรรมของชุมชน บุคลากรด้านการท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาอยู่เสมอมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้การสนับสนุน สถานที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น วัดญาณสังวราราม ไร่อุ้งนวลเวิลด์ วิหารเซียน ในด้านอุปสรรคการสนับสนุนจากภาครัฐ พบชัดเจนว่ามีงบประมาณจำกัดและเศรษฐกิจของประเทศส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยว จากการวิจัย ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้ 1) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชน 2) การส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักและสัมผัสประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น 3) การพัฒนาและส่งเสริมด้านการตลาดของชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์ทาง Facebook Fan Page การจัด Road Show ในงานท่องเที่ยวต่างๆ 4) การขยายเวลาในการท่องเที่ยว เพิ่มเติมจากวันเสาร์ให้เป็นวันอาทิตย์อีก 1 วัน และเพิ่มการจำหน่ายสินค้าของชุมชนให้มีความหลากหลายและยังคงอัตลักษณ์ของชุมชนทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

2. ศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ ประกอบด้วย ศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพด้านที่พักแรม ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ศักยภาพด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ศักยภาพด้านความสามารถในการเดินทาง สอดคล้องกับชุดิถาญจน์ กันทะอุ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา บ้านร่องฟอง ตำบลร่องฟอง จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ เพื่อศึกษาศักยภาพของบ้านร่องฟองในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว

เที่ยวโดยชุมชน เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพบ้านร่องฟอง เพื่อพัฒนาเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการวิจัย พบว่า บ้านร่องฟองมีศักยภาพเบื้องต้นใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว มีทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น แหล่งตีเหล็ก ทำเครื่องมือ อุปกรณ์การเกษตร แหล่งผลิตตัดเย็บเสื้อผ้า มัดย้อมผ้า 2) ด้านการเข้าถึงมีเส้นทางการคมนาคมที่สะดวกและปลอดภัย เดินทางเข้าถึงชุมชนได้ทั้งรถยนต์ส่วนบุคคล และรถโดยสารสาธารณะตลอดจนเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอื่นๆ 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานมีมาตรฐานครบถ้วนและเพียงพอ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา เครือข่ายอินเทอร์เน็ต สถานพยาบาล ร้านค้า 4) ด้านความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว สามารถรองรับได้ทั้งไปและกลับหรือพักค้างคืน และ 5) ด้านการจัดการการท่องเที่ยวมีการวางแผนและดำเนินการโดยผู้นำท้องถิ่นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมจากประชาชนจากความร่วมมือของบ้านร่องฟอง ผู้วิจัยพบว่าในการเสริมสร้างศักยภาพ บ้านร่องฟองเพื่อพัฒนาเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องฟองมีศักยภาพและมีความพร้อมสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวใน 5 ด้าน ทั้งนี้บ้านร่องฟองควรมุ่งเน้นด้านการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมจากประชาชนโดยเร่งการประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนหน่วยงานในท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป

3. การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตำบลบางสวรรค์เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย แต่ชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการบริหารจัดการศักยภาพท่องเที่ยว เมื่อเป็นเช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะจะอย่างไรถึงให้การท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน สามารถอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงาม รักษาไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมเก่าแก่ เนื่องจากในปัจจุบันนี้ในพื้นที่ชุมชนตำบลบางสวรรค์ มีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในชุมชนเอง เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การย้ายถิ่น การปรับปรุงด้านการคมนาคม การสื่อสาร และปัจจัยภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน เช่น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมชุมชนเมืองที่มีความเจริญ

ก้าวหน้า สะดวก รวดเร็ว ง่ายต่อการปฏิบัติ และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับนิพล เชื้อเมืองพาน และคณะ (2561) ศึกษาวิจัย รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่น้ำพุร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี โดยเสนอแนะ ให้ชุมชนสร้างมาตรฐานการรักษาระดับความสะอาดบริเวณโดยรอบแหล่งน้ำพุร้อน คนในชุมชนร่วมกันวางแผนดำเนินงานตามมาตรฐานตามแผนการดำเนินระยะสั้น และแผน การดำเนินงานระยะยาว นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามแนวทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สร้างมาตรฐานการมีปายเพื่อให้ข้อมูล ประชาสัมพันธ์โดยรอบบริเวณการแช่อาบและสร้างมาตรฐานการรักษาความสะอาด โดยอบรมคนในชุมชนให้สามารถทำความสะอาดบริเวณแช่อาบได้อย่างถูกต้องผู้นำ ชุมชนควรพิจารณาสร้างสิ่งปลูกสร้างเพิ่มเติมเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมเป็นหลัก 2) ชุมชนต้องจัดทำแผนการบริหารจัดการระยะ สั้น 2-3 ปี และระยะยาวเพื่อกำหนดการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนสร้างความตระหนัก ให้คนในชุมชนร่วมมือกันรักษาแหล่งน้ำพุร้อนให้คงอยู่ถาวร พัฒนาระบบฐานข้อมูล นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการเพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องและ ปรับปรุงการท่องเที่ยวให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ 3) พัฒนา กิจกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับน้ำพุร้อนเพิ่มเติมได้แก่การนวด การเดินศึกษา แหล่งน้ำพุร้อนและมีการให้ข้อมูลผ่านป้ายประชาสัมพันธ์อย่างชัดเจน และ 4) จัดการ การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารและมีการประชุมเพื่อ เปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถและเปลี่ยนความคิดเห็นการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน นอกจากนี้ชุมชนต้องสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อใช้ประโยชน์ และสร้างความร่วมมือในด้านต่างๆ จากหน่วยงานภายนอกชุมชนงานวิจัยดังกล่าว เป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาตามบริบทพื้นที่ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้เพื่อ ประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อื่นได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอบางสะพาน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน บรรลุวัตถุประสงค์ และพบประเด็นที่เป็นประโยชน์สามารถนำไปปรับปรุงพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. ควรส่งเสริมและผลักดันศักยภาพการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมเครือข่ายภาคี เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนกับหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชน
2. ควรส่งเสริมหน่วยงานในพื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐาน เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวมีความสะดวกมากขึ้น
3. ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถด้านบริการ การเป็นเจ้าบ้านที่ดี ให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนตำบลบางสวรรค์
4. จัดโครงการกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมไปปรับใช้กับการท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ เช่น มัคคุเทศก์น้อย มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้างต่อไป

จากการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการปฏิบัติการวิจัยเรื่อง พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอบางสะพาน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ครั้งนี้ทำให้ได้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ในการศึกษาองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรเพิ่มเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อให้สามารถพัฒนาชุมชนได้สมบูรณ์
2. ในการปฏิบัติการวิจัยต้องประยุกต์แผนปฏิบัติการให้เหมาะสมกับลักษณะของพื้นที่ เช่น ระยะเวลาของการปฏิบัติ ซึ่งจะละทิ้งขั้นตอนหลักของการทำงานไม่ได้ และในส่วนของงานนัดหมายต้องติดตามอาศัยความเป็นกันเองเข้าช่วยเสริมกระบวนการดังกล่าวด้วย

3. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้ประกอบการในท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้มีส่วนได้เสียเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ พ.ศ. 2560 – 2564*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2564). *สถิตินักท่องเที่ยวปีพ.ศ.2562*. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2566, จาก https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=625.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2561). *Tourism Go Local ชุมชนเติบโตใหญ่ เมืองไทยเติบโต*. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2566, จาก <https://www.tatreviewmagazine.com/article/tourism-go-local/>.
- งานวิเคราะห์นโยบายและแผนองค์การบริหารส่วนตำบลบางสวรรค์. (2565). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570) องค์การบริหารส่วนตำบลบางสวรรค์*. สุราษฎร์ธานี: องค์การบริหารส่วนตำบลบางสวรรค์.
- ชุดิกาญจน์ กันทะอุ. (2560). *การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน : กรณีศึกษาย่านร่องฟอง ตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธิดาวรรณ ทองสามสี. (2558). *หลักการมัคคุเทศก์*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- นิพล เทื่อเมืองพาน, นิออน ศรีสมยง, ธรรม วชิรขจร, ใจนุช ประยูรชาติ และชินการ สมะลาภา. (2561). *การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนแหล่งน้ำพุร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- วรพงศ์ ผูกภู. (2562). *ปรัชญาแห่งการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2566, จาก <https://www.randdcreation.com>.

- ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2560). การท่องเที่ยวโดยชุมชน
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ:
กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- อัจฉรา ศรีลาชัย, พงศ์เสวก เอนกจํานงค์พร และสุธี เสริฐศรี. (2561). แนวทางการ
พัฒนาการท่องเที่ยวโดย ชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism
Management*, 21(1), 50-51.

การสร้างแบรนด์กลุ่มศิลปินเพลงเกาหลีผ่านชุมชนออนไลน์
ของแฟนคลับชาวไทย
Korean Musical Artists' Branding through Thai Fans' Online
Communities

ชญญา กาญจนปรมาภา¹ และ ชมพูนุช ปัญญไพโรจน์²

Chanya Kanchanaparamapa¹ and Chompunuch Punyapiroje²

¹นิสิตหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารแบรนด์

¹Master of Communication Arts in Brand Communications

²ภาควิชาวิทยาศาสตร์

²Department of Communication Arts

^{1,2}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2}มหาวิทยาลัยบูรพา

^{1,2}Burapha University

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาการสร้างแบรนด์กลุ่มศิลปินเพลงเกาหลีโดยชุมชนออนไลน์ของแฟนชาวไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้นำและสมาชิกของชุมชนทวิตเตอร์ของแฟนศิลปินชาวไทยจำนวน 30 คน เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างแบรนด์ศิลปินเพลงเกาหลีสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของแฟนคลับและแนวคิดการสร้างแบรนด์ของ Kevin Lane Keller โดยการสร้างแบรนด์ศิลปินเพลงเกาหลีเริ่มต้นจากการที่ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้บริหารแอคเคาท์และทีมงาน สร้างแอคเคาท์ทวิตเตอร์ขึ้นมาเพื่อเผยแพร่อัตลักษณ์

และข่าวสารที่ทันสมัยของศิลปินให้กับแฟนคลับชาวไทยเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ทางบวกให้กับศิลปินและหวังว่าสมาชิกในชุมชนออนไลน์และคนทั่วไปจะรู้สึกทางบวกและผูกพันกับศิลปิน จากนั้นพวกเขาก็จะเข้าร่วมกิจกรรมออนไลน์และในสถานที่ตั้งที่กลุ่มชุมชนออนไลน์ทำเพื่อสนับสนุนศิลปินฯ จนถึงขั้นลงทุนทรัพยากรส่วนบุคคลโดยกลุ่มผู้ดูแลบ้านเบสจะอุทิศเวลา พลังงาน และเงินส่วนตัวโดยไม่มีค่าจ้างในการสนับสนุนศิลปินทุกรูปแบบ ขณะที่สมาชิกจะใช้เวลาในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของศิลปินมากขึ้นและซื้อสินค้าที่ศิลปินเป็นพรีเซนเตอร์ นอกจากนี้ ยังมีการปกป้องเหล่าศิลปินจากข่าวทางลบด้วยวิธีต่าง ๆ

คำสำคัญ: การสร้างแบรนด์, ศิลปินเพลงเกาหลี, ชุมชนออนไลน์, แฟน, ทวิตเตอร์

Abstract

The purpose of this research was to study Korean musical artists branding through Thai fans' online communities. A qualitative research method, in-depth interviews, was employed in collecting data with 30 informants who were the leaders and members of Korean music artists' Twitter communities and were selected by purposive sampling.

The results revealed that creating Korean musical artists' branding was consistent with the fans participatory culture concept as well as Kevin Lane Keller's branding concept. The Korean musical artists' branding through Thai fans began with the online communities' leaders, account administrators and their staff, creating their twitter accounts to disseminate Korean musical artists' brand identities and up-to-date Korean musical artists' news to Thai fans for promoting positive image of the artists so that members would form positive feelings and bond with the artists. Then they supported the Korean artists by participating online and on-site activities organized by the online communities. Finally, the online communities' leaders and staff dedicated their time, energy, and personal money, without pay, to support the artists, while the online communities' members spent time to engage Korean musical artists' information and buying the products which the artists are presenters, including protecting artists from negative news in various ways.

Keywords: Brand Building, Korean Musical Artists, Online Community, Fans, Twitter

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การสร้างแบรนด์เป็นแนวคิดสำคัญในการทำการตลาดในยุคปัจจุบันนี้ เพราะเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าหรือบริการและช่วยทำให้ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกชื่นชอบในแบรนด์ดังกล่าวจนทำให้เกิดการจงรักภักดีต่อแบรนด์จนถึงกลายเป็นแฟนคลับของสิ่งต่าง ๆ ที่นำเสนอในตลาด พฤติกรรมการซื้อในระดับแฟนคลับนั้นนอกเหนือจากการสร้างความสุขให้กับตนเองแล้วยังเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ เพราะเมื่อกลุ่มคนดังกล่าวมาอยู่ด้วยกันจะทำให้เกิดพลังและอำนาจการต่อรองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดแบบแฟนคลับ (fan marketing) จึงได้รับความนิยมในการทำการตลาดยุคปัจจุบันโดยทำหน้าที่เป็นคนกลางสร้างสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแฟนคลับกับศิลปิน

งานวิจัยของฮิลล์ อาเซียนรายงานว่า ผู้บริโภคชาวไทยและผู้บริโภคจากประเทศเพื่อนบ้านมีแนวโน้มสนับสนุนแบรนด์ในดวงใจมากกว่าผู้บริโภคชาวญี่ปุ่น ผลการวิจัยพบว่า ร้อยละ 83 ของชาวอาเซียนมีแบรนด์ในดวงใจที่พร้อมสนับสนุนอยู่แล้วขณะที่ผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นมีเพียงร้อยละ 54 เมื่อสำรวจผู้บริโภคชาวไทยพบว่า ร้อยละ 34.3 ใช้จ่ายกับการเป็นแฟนด้อมถึงร้อยละ 30 หรือมากกว่าของรายได้ต่อเดือน (Today Bizview, 2565) นอกจากนี้ งานวิจัย The Wall ปี 2021 ของ FarEast FameLine DDB ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจได้เก็บข้อมูลกับผู้บริโภค 650 คน ในเดือนพฤษภาคม 2564 ผลวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแฟนด้อมของศิลปินคนไทยร้อยละ 34 ศิลปินต่างชาติร้อยละ 20 ศิลปินสายวายร้อยละ 18 และผู้มีชื่อเสียงวงการกีฬาร้อยละ 12 และไม่เป็นแฟนคลับใด ๆ เลยร้อยละ 16 และเป้าหมายการเป็นแฟนคลับส่วนใหญ่เพราะอยากสนับสนุนคนที่ชื่นชอบถึงร้อยละ 46 ร้อยละ 40 ต้องการให้ศิลปินรู้จักได้สัมผัส ให้ของกับมือ หรือจดจำได้ และร้อยละ 10 อยากให้บุคคลที่ชื่นชอบประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ปัจจัยที่ทำให้ตัดสินใจเป็นแฟนคลับบุคคลที่ชื่นชอบคือรูปร่างหน้าตา ความสามารถในการสาขาศิลปะ ตัวตนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของบุคคลนั้น และนิสัยใจคอความประพฤติ (ณัฐพล ม่วงท่า, 2564; Admink, 2022)

ในประเทศไทยนั้น กระแสเกาหลี (Hallyu) หรือ Korean wave หมายถึง วัฒนธรรม K-pop หรือวัฒนธรรมเพลงป๊อปเกาหลีจากเกาหลีใต้ที่ได้รับความนิยมจากวัยรุ่นในประเทศไทยได้หวั่น ไทย และเวียดนาม ต่อมาได้แพร่กระจายไปยังคนทั่วโลก ตั้งแต่ปลายยุคทศวรรษ 90 ที่ผ่านมา (ไพบูลย์ ปิตะเสน และจิราพร จันจุฬา, 2563) และได้มีการรวมตัวของคนที่คลั่งไคล้ศิลปินที่เรียกว่า กลุ่มแฟนคลับ (fans) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือพูดคุยเกี่ยวกับศิลปินเกาหลีที่ตนชื่นชอบ ต่อมาได้พัฒนา มีการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มแฟนคลับรูปแบบต่าง ๆ และเมื่อเทคโนโลยีการสื่อสาร พัฒนาอย่างก้าวกระโดด กลุ่มแฟนคลับเหล่านี้จึงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ช่องทางการสื่อสาร และการรวมตัวทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในกลุ่ม สื่อประเภทหนึ่ง ที่ได้รับความนิยม ได้แก่ สื่อสังคมออนไลน์โดยเฉพาะทวิตเตอร์ (Twitter) การรวมตัวของกลุ่มแฟนคลับในรูปแบบต่าง ๆ สามารถทำให้เกิดพลังและอำนาจการต่อรอง ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในสังคม ดังนั้น องค์กรหรือแบรนด์ใดอยากจะมีอิทธิพลทางการตลาดจึงจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับการทำการตลาดผ่านแฟนคลับ (fan marketing)

เมื่อผู้วิจัยทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานส่วนใหญ่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชุมชนและปฏิสัมพันธ์ในชุมชนออนไลน์ในหลากหลายประเด็น (จารุกัด อธิวัฒน์ภิญโญ, 2562; จุติมาศ เกลี้ยงเกล้า, 2556; ชนกานต์ รักชาติ, 2559; บุญนุช นาคะ, 2560; ปรางค์แก้ว ปรางรัตน์, 2561; พัน ฉัตรไชยยันต์, 2563; ศุภิสรา นิมครุฑ, 2560; สุภิกดิ์ สิงห์แก้ว, 2556; อนินทยา ประสิทธิ์มี, 2562; Ezani, 2019; Jenol, 2020) แต่ยังไม่มีความวิจัยใดศึกษาพฤติกรรมกรรมกรมีส่วนร่วมของคนในชุมชนออนไลน์ประเภทสื่อทวิตเตอร์ ที่นำไปสู่การสร้างแบรนด์ให้กับศิลปินเพลงเกาหลี ดังนั้น วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้มุ่ง ศึกษาการสร้างแบรนด์กลุ่มศิลปินเพลงเกาหลีผ่านชุมชนออนไลน์ทวิตเตอร์ของแฟนคลับชาวไทย โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมกรรมกรมีส่วนร่วมของแฟนคลับและแนวคิดการสร้างแบรนด์ของ Kevin Lane Keller ประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อสร้างองค์ความรู้การทำการสื่อสารแบรนด์ผ่านแฟนคลับในยุคดิจิทัล และช่วยให้กลุ่มผู้ดูแลศิลปิน อินฟลูเอนเซอร์ และนักสื่อสารแบรนด์สามารถนำไปใช้ในการวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารแบรนด์บุคคลหรือศิลปินไทยผ่านชุมชนออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับแฟนคลับและการมีส่วนร่วมของแฟนคลับในชุมชนออนไลน์

Duffett (2013) กล่าวว่า แฟนหรือแฟนคลับเป็นบุคคลที่มีอารมณ์ความรู้สึกเชิงบวกที่ค่อนข้างลึกซึ้งต่อใครบางคนหรือสิ่งที่มีชื่อเสียงและมักจะมีการแสดงออกผ่านพฤติกรรมหรือความคิดสร้างสรรค์ต่าง ๆ มีแรงผลักดันให้มีส่วนร่วมในกลุ่มชุมชนที่มีพลังไคล้ร่วมกัน แฟนคลับเหล่านี้มีความสุขเมื่อได้เชื่อมโยงกับกลุ่มสังคม วัฒนธรรม สมัยนิยมและมีบทบาททางสังคม ขณะที่คำว่า แฟนด้อม (fandom) มีที่มาจากคำว่า fan และ kingdom หมายถึง อาณาจักรหรือกลุ่มของผู้มีความรู้สึกรัก ชื่นชอบ หลงใหล คลั่งไคล้ จงรักภักดีในตัวของผู้มีชื่อเสียง และยังสะท้อนถึงรูปแบบของวัฒนธรรมย่อยภายในอาณาจักรนั้นที่แสดงให้เห็นถึงอารมณ์ กิจกรรม และมีมิตรภาพระหว่างกันของคนภายในกลุ่ม (ณัฐพล ม่วงท่า, 2564)

ศุภิสรา นิยมครุฑ (2560) สรุปประเภทของแฟนคลับตามพฤติกรรมการแสดงออก และลักษณะของการสื่อสารของแฟนคลับออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. กลุ่มแฟนไซต์ (Fansite) หมายถึง กลุ่มแฟนคลับที่สนับสนุนศิลปินด้วยการติดตามไปให้กำลังใจศิลปินในสถานที่ต่าง ๆ และส่งสารในลักษณะของภาพนิ่งหรือคลิปวิดีโอให้กับแฟนคลับคนอื่น ๆ แฟนคลับกลุ่มนี้มักถูกเรียกว่า “แม่” เช่น แม่เกาหลี แม่จีน หมายถึง แฟนไซต์จากประเทศเกาหลีหรือประเทศจีน เป็นต้น

2. กลุ่มแฟนเบส (Fanbase) หมายถึง กลุ่มแฟนคลับที่สนับสนุนศิลปินด้วยการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของศิลปินจากสื่อมวลชน แฟนไซต์ หรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน ลักษณะข้อมูลมีตั้งแต่รูปภาพ บทความ คลิปงานแสดง หรือรายการที่ศิลปินเข้าร่วม จากนั้นจะมีการแปลข้อมูลจากภาษาต่างประเทศเพื่อให้แฟนคลับเข้าใจในสิ่งที่ศิลปินสื่อสารมากยิ่งขึ้น แฟนคลับจะเรียกกลุ่มแฟนเบสว่า “บ้าน” นำหน้าชื่อ

3. กลุ่มแฟนคลับ (Fans) หมายถึง กลุ่มแฟนของศิลปินที่มีการติดตามข่าวสาร และร่วมทำกิจกรรมในกลุ่มชุมชนออนไลน์ และอาจจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนศิลปิน

วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมในการเป็นแฟนคลับ

บทบาทหนึ่งของแฟนคลับ คือ การส่งเสริมวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมหรือความสามารถของแฟนคลับในการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมของพวกเขาผ่านการหยิบยืมวัฒนธรรมของมวลชนมาดัดแปลง วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมสะท้อนให้เห็นว่า บุคคลในฐานะผู้บริโภคได้เปลี่ยนจากการเป็นผู้ชมมาเป็นผู้มีส่วนร่วมที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม มีการแบ่งปันความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับเนื้อหา กับสมาชิก และยังมีการเข้าร่วมชุมชนของแฟนคลับคนอื่น ๆ

Jenkins (1992) ได้สรุปรูปแบบของวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมว่ามี 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การเข้าร่วม (Affiliations) หมายถึง การที่บุคคลเข้าร่วมเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในสื่อสังคมออนไลน์ เป็นการแสดงออกในรูปแบบหนึ่งของวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมที่ถูกขับเคลื่อนด้วยความสนใจของแต่ละบุคคลที่สามารถเข้าร่วมชุมชนได้หลากหลาย ปัจจัยสำคัญในการเข้าร่วม คือ บุคคลสามารถมีความสนใจใหม่ ๆ เพิ่มเข้ามาได้ตลอดเวลาโดยอิงจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมชุมชน เช่น สมาชิกที่เข้าร่วมในกลุ่มสนทนากลุ่มหนึ่งก็อาจจะเข้าร่วมในกลุ่มสนทนาอื่น ๆ ได้ในเวลาเดียวกัน

2. การแสดงออก (Expressions) หมายถึง การที่บุคคลสร้างสรรค์การสื่อสารในรูปแบบใหม่ เช่น คลิปวิดีโอ การตัดต่อภาพ การแต่งแฟนฟิคชัน (fan fiction) หรือการสร้างแฟนอาร์ต (fan art) เป็นต้น การแสดงออกเหล่านี้เป็นตัวกำหนดการผลิตวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม สมาชิกจะมีส่วนร่วมในวัฏจักรการสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ผ่านชุมชน โดยสมาชิกใหม่จะเริ่มจากการสังเกตและเรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชน พอเริ่มคุ้นเคยกับวัฒนธรรมในกลุ่มมากขึ้น เขาก็จะเริ่มสื่อสารภาษาเดียวกับสมาชิกท่านอื่น ๆ หรืออาจจะหารือเกี่ยวกับงานสร้างสรรค์ในชุมชนอื่น ๆ จนในที่สุดเขาก็จะเริ่มสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาเอง โดยมีสมาชิกเก่าจะทำหน้าที่สนับสนุนหรือให้คำแนะนำสมาชิกใหม่ตลอดเวลา

3. การแก้ปัญหาาร่วมกัน (Collaborative Problem-Solving) หมายถึง การที่บุคคลทำงานร่วมกันเป็นที่มออย่างป็นทางการและไมป็นทางการเพื่อใหักิจกรรมที่จัดร่วมกันในกลุ่มแฟนคลับสำเร็จลุล่วง การแก้ปัญหาาร่วมกันนับป็นลักษณะการสร้างความรู้ของวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม สมาชิกทุกคนจะเข้ามาร่วมตอบคําถามที่สมาชิกท่านอื่นเข้ามําถาม มีการจัดระเบียบความร่วมมือในการถามตอบเพื่อกระจายความรู้และความร่วมมือกันในด้านต่าง ๆ ไปให้สมาชิกในชุมชน

4. การเผยแพร่ (Circulations) หมายถึง การที่บุคคลประกาศตัวตน แสวงหาข่าวสาร และช่วยกระจายข่าวสารเพื่อมุ่งหวังให้ศิลปินเป็นที่รู้จักในวงกว้างภายใต้ความสนใจในการสื่อสารและแบ่งปันข้อมูลในวัฒนธรรมเสมือนในเครือข่ายสังคมออนไลน์ และเชื่อมโยงข้ามชุมชนเพื่อดึงดูดสมาชิกใหม่ ๆ การแบ่งปันข้อมูลให้มีการเผยแพร่ที่กว้างขึ้นจะช่วยให้สมาชิกสามารถตอบสนองของความสนใจใหม่ ๆ ได้ง่ายขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแบรนด์

ในปี ค.ศ. 1998 Kevin Lane Keller ได้นำเสนอโมเดลเรียกว่า the customer-based brand equity (CBBE) เพื่ออธิบายคุณค่าของแบรนด์มุมมองของลูกค้าและขั้นตอนของการสร้างแบรนด์ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน (Keller, 2013) ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างอัตลักษณ์ (Brand Identity) เป็นการสร้างคุณลักษณะเฉพาะของแบรนด์ที่ชัดเจนและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างแบรนด์กับจิตใจของผู้บริโภค โดยจะมีการระบุประเภทของสินค้าหรือบริการของแบรนด์หรือความจำป็นของผู้บริโภคให้ชัดเจน มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น จดจำได้ง่าย

ขั้นตอนที่ 2 คือ การสร้างความหมายของแบรนด์ลงในจิตใจของผู้บริโภค (Brand Meaning) โดยสามารถมีการเชื่อมโยงความหมายได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ การสร้างความหมายผ่านสมรรถนะของสินค้าหรือบริการ (brand performance) และการสร้างความหมายด้วยภาพลักษณ์ของแบรนด์ (brand imagery) ซึ่งเป็นการเข้าถึงทางจิตใจหรือความต้องการเชิงสังคมของผู้บริโภค

ขั้นตอนที่ 3 คือ การกระตุ้นการตอบสนองจากผู้บริโภค (Brand Response) เกี่ยวข้องกับ 2 ประเด็น ได้แก่ การประเมินจากคุณลักษณะ/การทำงานของแบรนด์ (judgment) และการประเมินแบรนด์ความรู้สึกของผู้บริโภคที่มีต่อแบรนด์ (brand feeling)

ขั้นตอนที่ 4 คือ ความผูกพันทางใจระหว่างผู้บริโภคกับแบรนด์ (Brand Resonance) โดยจะมีระดับความผูกพันมี 4 มิติ โดยมิติแรก คือ ความจงรักภักดีทางพฤติกรรม (behavioral loyalty) หมายถึง การซื้อสินค้าซ้ำ ปริมาณมากและบ่อยครั้ง มิติที่สอง คือ ความผูกพันทางทัศนคติ (attitudinal attachment) หมายถึง การที่ผู้บริโภครักและสามารถอธิบายแบรนด์ในฐานะสิ่งที่เขาชื่นชอบและได้ครอบครอง มิติที่สาม คือ ความเป็นชุมชน (sense of community) หมายถึง การที่ผู้บริโภครู้สึกเกี่ยวพันใกล้ชิดกับกลุ่มคนที่มีความชื่นชอบแบรนด์เดียวกัน และมิติสุดท้าย คือ ความรู้สึกเกี่ยวพันอย่างตื่นตัว (active engagement) หมายถึง การที่ผู้บริโภคเต็มใจลงทุนทรัพยากรส่วนบุคคลกับแบรนด์ เช่น เวลา พลังงาน และเงิน เป็นต้น

โดยหลักการแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนออนไลน์และแนวคิดวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมของแฟนคลับของ Jenkins (1992) และการสร้างแบรนด์ของ Kevin Lane Keller จะถูกนำไปใช้ในการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก มีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงจำนวน 30 คน โดยเป็นผู้นำชุมชนออนไลน์จำนวน 7 คน และสมาชิกของชุมชนออนไลน์จำนวน 23 คน เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้นำชุมชน คือ ต้องเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ดูแลบัญชี (account) ของสื่อออนไลน์ประเภททวิตเตอร์ที่มีผู้ติดตาม (followers) มากกว่า 50,000 คนขึ้นไป มีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของศิลปินเพลงเกาหลีวงหนึ่งที่เป็นกลุ่มศิลปินชายจากประเทศสาธารณรัฐ

เกาหลีได้อย่างสม่ำเสมอจนถึงปัจจุบัน การเลือกศึกษาสื่อทวิตเตอร์เนื่องจากเป็นช่องทางสื่อสารที่ได้รับความนิยมสูงจากแฟนคลับชาวไทยที่ใช้ติดตามชาวศิลปินเพลงเกาหลีและยังเป็นช่องทางที่กลุ่มศิลปินใช้ติดต่อกับเหล่าแฟนคลับ จากเกณฑ์ดังกล่าวจึงได้มา 5 บัญชี (account) โดยกำหนดนามสมมติดังนี้ @บ้านเบสJA (117.7K followers) @บ้านเบสD (113.7K followers) @บ้านเบสMA (105K followers) @บ้านเบสMY (105K followers) และ @บ้านเบสJJ (85.5K followers) ในส่วนของเกณฑ์การเลือกสมาชิกของชุมชนออนไลน์ คือ ต้องเป็นบุคคลที่เป็นสมาชิกชุมชนในทวิตเตอร์เพื่อเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับศิลปินเพลงเกาหลีที่เป็นกลุ่มศิลปินชายจากประเทศสาธารณรัฐเกาหลีได้ เพื่อให้ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลเป็นความลับ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดนามสมมติให้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยตัวอักษรและ/หรือตัวเลข 3 ส่วนด้วยกัน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 เป็นตัวอักษรตัวแรกโดยจะมี “Y” และ “Z” เพื่อแสดงว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลนั้นมีอายุเป็นกลุ่มคนเจนเอเรชั่น Y หรือเจนเอเรชั่น Z ส่วนที่ 2 เป็นตัวอักษรตัวที่สองแสดงสถานะในชุมชนออนไลน์ ถ้าเป็นผู้นำชุมชนจะใช้ตัวอักษร “L” และถ้าเป็นสมาชิกจะใช้ตัวอักษร “M” และส่วนที่ 3 จะเป็นตัวเลขตั้งแต่เลข 1-15 ซึ่งเป็นลำดับของผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มคนเจนเอเรชั่น Y หรือเจนเอเรชั่น Z ที่มีกลุ่มละ 15 คน

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างพัฒนาขึ้นมาโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมของแฟนคลับของ Jenkins (1992) และแนวคิดการสร้างแบรนด์ของ Keller (2013) จากนั้นจึงนำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการสื่อสารจำนวน 2 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหา หลังจากที่ได้ผู้วิจัยนำไปปรับแก้ตามข้อเสนอแนะแล้วจึงนำส่งคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา และได้รับอนุมัติ IRB4-338/2564 ก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการวิจัย โดยข้อมูลทั้งหมดจะใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น และผู้ให้ข้อมูลสามารถถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกเมื่อที่ต้องการ เมื่อผู้ให้ข้อมูลตอบรับ ผู้วิจัยจะทำการนัดหมายวันและเวลาในการสัมภาษณ์ เมื่อถึงวันเวลาที่นัดหมาย ผู้วิจัยจัดส่งใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (consent form) ให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลลงนามและขออนุญาตบันทึกการสัมภาษณ์ผ่านระบบ Google meet หรือ Zoom meeting โดยระยะเวลาในการเก็บข้อมูลเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565 จนข้อมูลอิ่มตัว ผู้วิจัยจึงได้หยุดการเก็บข้อมูล โดยสรุปมีจำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 30 คน

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) เริ่มจากการเปรียบเทียบเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มศิลปินเกาหลีวงหนึ่งในสื่อต่าง ๆ เช่น บทความในเว็บไซต์และสื่ออื่น ๆ ในช่วง พ.ศ. 2559-2565 กับบทสัมภาษณ์ของกลุ่มแฟนคลับที่ให้ข้อมูลว่ามีความสอดคล้องในเรื่องของเนื้อหาและช่วงเวลา และมีการตรวจสอบบุคคลด้วยการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดว่า ข้อมูลที่ได้รับจะมีเนื้อหาสอดคล้องกันหรือไม่ ก่อนจะนำไปสรุป วิเคราะห์ และเขียนรายงาน

การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยอ่านข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ทั้งหมดเพื่อสร้างข้อสรุปชั่วคราวเบื้องต้น จากนั้นจำแนกข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย แล้วจึงวิเคราะห์เปรียบเทียบตามแนวคิดวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมของแฟนคลับของ Jenkins (1992) และการสร้างแบรนด์ของ Kevin Lane Keller พร้อมกับนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาอ้างอิงบางส่วน เมื่อได้บทสรุปจึงนำเสนอข้อมูลทั้งหมดมาเขียนเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแฟนคลับบ้านเบส

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแฟนคลับบ้านเบสในสื่อทวิตเตอร์ที่นำมาศึกษานั้น เป็นกลุ่มแฟนคลับที่ชื่นชอบในศิลปินเพลงเกาหลีวงหนึ่งที่เป็นกลุ่มศิลปินชายจากประเทศสาธารณรัฐเกาหลีใต้ ทวิตเตอร์ทั้ง 5 แอคเคาท์ที่เลือกมาศึกษามีผู้ติดตามตั้งแต่ 85,000-117,700 คน และเปิดบ้านเบสมาเป็นเวลา 3-8 ปี โดยจากการสัมภาษณ์พบว่า บ้านแฟนเบสเหล่านี้ก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มคนที่มีความชื่นชอบในกลุ่มศิลปินเพลงเกาหลีวงดังกล่าวแล้วจึงสร้างแอคเคาท์ทวิตเตอร์เพื่อเผยแพร่และอัปเดตข่าวสารต่าง ๆ ของศิลปิน กิจกรรม ผลงาน รายการวาไรตี้ และแปลข่าวเกี่ยวกับศิลปินให้แฟนคลับชาวไทย (ที่อาจจะไม่สามารถอ่านภาษาต่างประเทศได้) สามารถติดตามศิลปินได้ง่ายขึ้น และให้คนทั่วไปได้รู้จักศิลปินมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเก็บสะสมผลงานของศิลปินที่ตนชื่นชอบและช่วยเหลือในการตอบคำถามต่าง ๆ ที่แฟนคลับอยากรู้ เช่น ข้อมูลของศิลปิน วิธีการโหวต/การสตรีมมิง เป็นต้น

เหตุผลที่ผู้ดูแลบ้านเบสและกลุ่มแฟนคลับเลือกใช้สื่อทวิตเตอร์ในการติดต่อสื่อสารกับสมาชิกเพราะเป็นสื่อที่บริษัทผู้ดูแลวงศิลปินเกาหลีสร้างแอคเคาท์ของศิลปินอย่างเป็นทางการ (official account) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างศิลปินกับแฟนคลับและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของศิลปินในสังกัด จึงทำให้บ้านเบสได้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับศิลปินเพลงเกาหลีได้รวดเร็วกว่าสื่อออนไลน์ประเภทอื่น ๆ นอกจากนี้สื่อทวิตเตอร์ค่อนข้างเป็นชุมชนออนไลน์ที่กระตือรือร้น ใส่ใจในรายละเอียด และสร้างสรรค์เพราะส่วนใหญ่วัยรุ่นจะเป็นคนใช้ และกลุ่มคนเหล่านี้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการตกแต่งรูป ใช้คำแปลกใหม่ ทำให้รูปแบบและเนื้อหาในสื่อเกิดความน่าสนใจ

ผลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า สมาชิกในชุมชนของทุกทวิตเตอร์จะมีสมาชิก 2 ลักษณะ ได้แก่ สมาชิกผู้โพสต์ข้อความ (posters) หมายถึง ผู้นำหรือสมาชิกชุมชนที่มีการแสดงตัวตนและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนออนไลน์อย่างเปิดเผย มีการสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลศิลปินที่ชื่นชอบ ขณะที่สมาชิกลักษณะที่สองจะเป็นสมาชิกผู้แฝงตัว (lurkers) หมายถึง คนที่เพิ่งเข้าร่วมชุมชนออนไลน์ไม่อาจ

เปิดเผยตัวตนที่แท้จริงเพราะเข้ามาเพื่อติดตามข้อมูลข่าวสารและความบันเทิงเท่านั้น ไม่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ดังบทสัมภาษณ์

- เราเผยแพร่ให้เพื่อน ให้คนรอบตัว จนคนที่ออฟฟิศเก่าเรารู้หมดแล้วว่าคนไหนเมนเรา ในส่วนของเพื่อนนั้น ตอนแรกเพื่อนไม่ได้ชอบ แต่ตอนนี้ชอบหนักกว่าเราอีก (YM9)
- เวลาที่เราจะตั้งวงใหม่ เราก็จะไม่ค่อยอยากเอาแอดเคาท์ที่เราตั้งวงเก่ามาเล่น เราก็จะปลีกตัวมาเปิดแอดเคาท์ใหม่มาเพื่อตามวงโดยเฉพาะก่อน (YM7)

นอกจากการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของศิลปินเพลงเกาหลีแล้ว แอดเคาท์บ้านเบสส่วนใหญ่จะมีการจัดกิจกรรมทั้งในสถานที่ตั้งและในออนไลน์เพื่อสนับสนุนศิลปินเพลงเกาหลีและรักษาภาพลักษณ์ของศิลปินให้เป็นที่รักของคนที่ทั่วไปในวงกว้าง นอกจากนี้กิจกรรมยังช่วยให้กลุ่มสมาชิกออนไลน์ได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วยกัน โดยลักษณะกิจกรรมจะมีความแตกต่างกันไปตามโอกาสและสถานการณ์ ส่วนใหญ่การบริหารจัดการของแต่ละแอดเคาท์บ้านเบสนั้นเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นให้กับศิลปินโดยไม่รับเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากบริษัทต้นสังกัดของศิลปิน

การสร้างแบรนด์ศิลปินเพลงเกาหลีผ่านพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชนออนไลน์ในสื่อทวิตเตอร์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนและแฟนคลับในชุมชนออนไลน์ศิลปินเพลงเกาหลี ผลวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของแฟนคลับสร้างการรับรู้และความรู้เกี่ยวกับแบรนด์ศิลปินเพลงเกาหลี จากการสัมภาษณ์พบว่า แอดเคาท์บ้านเบสส่วนใหญ่สร้างในสื่อทวิตเตอร์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ข่าวสารและอัปเดตเกี่ยวกับประวัติข้อมูลส่วนตัวและการรวบรวมผลงานของศิลปิน กิจกรรม ตารางงาน โดยจะมีการแปลข้อความข่าวสารเป็นต้น โดยกลุ่มผู้ดูแลแอดเคาท์บ้านเบสจะแปลข้อมูลที่เป็นภาษาต่างประเทศให้มาเป็นภาษาไทยเพื่อให้แฟนคลับคนอื่นที่ไม่มีความรู้ในภาษาต่างประเทศนั้น ๆ สามารถรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปินได้อย่างรวดเร็วทันใจ นอกจากนี้ บางบ้านเบสยังทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแฟนคลับเกี่ยวกับวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนศิลปิน เช่น

วิธีการซื้อบัตรคอนเสิร์ต วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมกับศิลปิน วิธีการโหวตรายการเพลงต่าง ๆ หรือช่องทางในการรับข้อมูลข่าวสารจากศิลปิน เป็นต้น บางบ้านเบสถึงกับทำคู่มือในการสมัครเข้าร่วมกิจกรรมหรือโหวต เป็นต้น ที่สำคัญการทำบ้านเบสยังไม่มี การได้รับเงินเดือนอะไร ทุกคนต่างมาทำเป็นงานอดิเรกและด้วยใจ ดังบทสัมภาษณ์

- ความคิดแรกที่เข้ามาทำตรงนี้เลยก็เพราะอยากสนับสนุนศิลปิน ไม่ได้คิดว่า สนุกอะไรเพราะเราเป็นคนค่อนข้างจริงจัง การที่จะต้องกระจายข่าวสารศิลปินให้คนอื่นรู้ ถ้าเรากระจายข้อมูลผิด คนอื่นก็อาจจะเข้าใจผิดไป มันก็ไม่ได้เป็นผลดีกับศิลปิน (ZL2)

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านระบุว่า ตนเองพยายามเผยแพร่ข้อมูลของศิลปินให้กับคนใกล้ชิดจนบางครั้งคนกลุ่มเหล่านั้นก็มาเป็นแฟนคลับด้วยภายหลัง ดังบทสัมภาษณ์

- เราเผยแพร่อยู่ใน Instagram ตลอด เราก็จะแชร์ตลอด เวลาพูดคุยทั่วไปก็จะมีพูดถึง จากที่คนในบริษัทไม่รู้จัก ตอนนี้ คือ ทุกคนรู้จักหมดว่าศิลปินคือใคร ทุกวันนี้แม้แต่แม่ก็สามารถอธิบายให้คนอื่นฟังได้ว่า ศิลปินคนไหน คือคนไทยที่ไปเดบิวต์อยู่ที่เกาหลี (YM3)

นอกจากนี้ สมาชิกในชุมชนที่มีฝีมือทางศิลปะก็ช่วยกันสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นภาพหรืออัตลักษณ์ของศิลปินในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แฟนอาร์ต (fan art) แฟนฟิక్షัน (fan fiction) สีนค้ำแฟนเมด (fan made) และภาพถ่าย เป็นต้น แล้วเผยแพร่ให้กลุ่มแฟนคลับด้วยกันเพื่อแสดงความรักในศิลปินและสร้างกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มอีกรูปแบบหนึ่ง พฤติกรรมดังกล่าวนับว่าเป็นการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับศิลปินให้กับบุคคลทั่วไปได้รับรู้มากขึ้น แต่บางครั้งก็เกิดคำติฉินนินทาว่า แฟนคลับบางคนใช้ศิลปินมาหารายได้เข้าตนเอง ดังบทสัมภาษณ์

- เมื่อก่อนเราก็เคยเข้าไปอยู่ในตลาดแฟนอาร์ตรวมถึงแฟนฟิคด้วย เป็นธุรกิจที่เราได้รับผลประโยชน์ด้วยการที่นำศิลปินเขามาอยู่ในงานเขียนหรืองานวาดของเรา เมื่อก่อนเราทำอะไรแบบนี้เยอะ เคยไปออกงานตลาดแฟนอาร์ตเคยวาดรูปเพื่อจัดโชว์ในนิทรรศการของศิลปินที่แฟนคลับจัดขึ้น แต่มุมมองของคนในทวีตเตอร์จะเป็นชาว-ดำ ถูก-ผิด แยกชัดเจนเลย เราก็เลยรู้สึกตอน

นั่นว่ามันน่ากลัวมาก เหมือนโดนล่าแม่มด ใครที่ขายสินค้าเกินราคาหรือ
ใช้ประโยชน์จากศิลปินก็จะโดนโจมตีทันที (ZM10)

2. พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของแฟนคลับที่สร้างทัศนคติเชิงบวกต่อแบรนด์
ศิลปิน จากการสัมภาษณ์พบว่า นอกเหนือจากการที่บ้านเบสจะทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์
ข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมของศิลปินเพลงเกาหลี ยังมีการจัดกิจกรรมอีกด้วย โดยมีอยู่
2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 เป็นกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแฟนคลับกันเอง
จัดขึ้นเพื่อให้แฟนคลับได้มาพบปะกันในโลกออนไลน์และในชีวิตจริง เช่น การจัดคาเฟ่
ในสถานที่จริงเพื่อฉลองวันเกิดให้ศิลปินเพลงเกาหลี การจัดแฟนมีตติ้งในกลุ่มแฟนคลับ
ลักษณะนี้เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสพูดคุย ทำกิจกรรมร่วมกัน และแจกของที่ระลึก
โดยกลุ่มผู้ดูแลบ้านเบสและสมาชิกแฟนคลับบางคนก็จะมาช่วยกันตกแต่งคาเฟ่
บางมุมเพื่อให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปได้มาถ่ายภาพ การกระทำดังกล่าวเป็นช่องทาง
ที่ทำให้คนรู้จักศิลปินเพิ่มขึ้น โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นจะมีการประชาสัมพันธ์ผ่านทาง
สื่อออนไลน์และเชิญชวนให้กลุ่มแฟนคลับมาเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ออฟไลน์ และ
จะมีการสร้างแฮชแท็กของกิจกรรมเพื่อให้แชร์ในช่องทางออนไลน์ บางบ้านเบสอาจจะ
มีการตั้งกลุ่มจัดกิจกรรมในออนไลน์ (ทวิตเตอร์สเปซ คลับแฮชแท็กทวิตเตอร์ ฯลฯ)
เพื่อให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนบทสนทนากัน และอาจจะมีการแจกของที่ระลึก
(giveaway) ผ่านการส่งทางไปรษณีย์ เป็นต้น ขณะที่รูปแบบที่ 2 เป็นการจัดกิจกรรม
ต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนศิลปินเพลงที่ชื่นชอบให้ได้รับความนิยมหรือมีชื่อเสียงและผลงาน
มากขึ้น โดยกิจกรรมดังกล่าวอาจได้รับการสนับสนุนจากค่ายเพลงหรือบริษัทของศิลปิน
สังกัดอยู่

2.1 เพื่อเพิ่มยอดขาย/เพิ่มยอดวิว/ติดตามแฮชแท็กในวันสำคัญ เช่น วันเกิดของ
ศิลปิน วันกลับมาเปิดตัวอัลบั้มหรือทำงานชิ้นใหม่ของศิลปิน บางบ้านเบสจะช่วยกัน
เปิดระดมทุนเพื่อซื้อของขวัญที่ศิลปินถ่ายแบบและเพื่อจัดโปรเจกต์วันเกิดให้กับศิลปิน
หรือแม้แต่การช่วยเปิดพรีออเดอร์ (pre-order) อัลบั้มของศิลปินเพื่อเพิ่มยอดขายอัลบั้ม
ดังบทสัมภาษณ์

- ในส่วนออนไลน์นั้น ส่วนมากจะเป็นการชวนแฟนคลับโหวตให้ศิลปิน และก็มีกิจกรรมร่วมกับบ้านแฟนคนอื่น ๆ มีการเชิญชวนแฟนคลับบริจาคเงินเพื่อเอาไปใช้ในการโหวต ทางเราก็จะพยายามเล่นพยายามโพสต์ให้แฟนคลับเห็น หรืออาจจะเป็นกิจกรรมแอสโหวต เป็นการเตือนความจำแฟนคลับที่บางครั้งอาจจะลืมโหวต พอเห็นทางบ้านเบสโพสต์กิจกรรมก็จะได้ตามไปโหวตให้ศิลปินด้วย ช่วงปลายปีที่ผ่านมาก็มีกิจกรรมครบรอบเดบิวต์ที่จะเป็นการเทรนด์แท้ก เป็นกิจกรรมที่จัดร่วมกันทุกบ้านเบส ทางเกาหลีและ/หรือทางบ้านเบสจะช่วยกันคิดแฮชแท็กขึ้นมา แล้วบ้านเบสก็จะมากระจายข่าวแจ้งว่า เราจะเทรนด์แฮชแท็ก โดยระบุวัน เวลา ที่จะให้แฟนคลับได้ช่วยกันติดแฮชแท็ก (YL 1)

2.2 การระดมทุนจากแฟนคลับเพื่อนำไปบริจาคให้กับมูลนิธิต่าง ๆ ในนามศิลปิน ดังบทสัมภาษณ์

- บ้านเบสหลายแห่งได้นำเงินที่แฟนคลับบริจาคมาไปมอบให้ควาญช้างในนามของแฟนคลับของศิลปิน ทำให้ได้ทำบุญร่วมกัน และเป็นการโปรโมทชื่อโดมของเราในทางที่ดี คนจะได้เห็นว่าแฟนคลับก็ทำอะไรดี ๆ และชื่อศิลปินเราก็ได้เป็นที่รู้จัก เวลาควาญช้างเขาลงขอบคุณในสื่อก็จะมีชื่อของกลุ่มแฟนคลับ ชื่อของศิลปินของเราติดอยู่ และเวลาคนอื่น retweet ออกไปเขาก็จะเห็นไปในทางที่ดีด้วย (ZL4)

2.3 การจัดทำป้ายและชื่อพื้นที่โฆษณาเพื่อเผยแพร่ตามสถานที่สาธารณะเนื่องในโอกาสสำคัญของศิลปิน (วันเกิด วันครบรอบ และวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น) ดังบทสัมภาษณ์

- 2 ปีที่แล้ว บ้านเบสได้ทำป้ายโฆษณาใหญ่ขึ้นที่ MRT สถานีกำแพงเพชร ตลอดเดือนสิงหาคม มีคนไปถ่ายรูปกันเยอะมากจนได้ยอดบริจาคประมาณสองแสนบาท ทางกลุ่มก็นำเงินไปซื้ออุปกรณ์การเรียนบริจาคให้กับโรงเรียนห่างไกลที่เชียงใหม่ (ZL3)

- ปีที่แล้ว บ้านเบสก็จะจัดกิจกรรมวันเกิดให้น้องและมีการเปิดบริจาค มีป้ายโฆษณาติดทำยอร์ดูกตุ๊กหรือรถแดงเพื่อช่วยให้คนรู้จักศิลปินมากขึ้น ไม่รู้ว่าจะช่วยได้มากน้อยแค่ไหน แต่คิดว่า การขึ้นป้ายโฆษณาศิลปินให้คนอื่นเห็น มันออกไปสู่สาธารณะก็เป็นการโปรโมทศิลปินไปในตัว (YL1)

2.4 เพื่อช่วยเพิ่มยอดขายอัลบั้มโดยนำไปซื้อ streaming (การฟังเพลงในรูปแบบออนไลน์โดยใช้อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อกลาง ลักษณะเหมือนการเช่าเพลงฟัง) ของศิลปินให้ติดชาร์ต เพื่อซื้อของส่งให้ศิลปินในนามกลุ่มแฟนคลับ

2.5 กลุ่มแฟนคลับบริจาคเงินให้กับบุคคลที่ช่วยสร้างสรรค์กิจกรรมหรือการช่วยแชร์ผลงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปินให้กับบุคคลทั่วไปได้พบเห็นและเกิดความรู้สึกดีกับศิลปิน ดังบทสัมภาษณ์

- เกิดมาเป็นตั้ง 20 กว่าปี ไม่เคยอ่านฟิค พอเริ่มอ่านก็ติดมาก อ่านเยอะมาก บริจาคเยอะมาก เคยถึง 5 พันบาทในหนึ่งเดือนจนได้รางวัลบริจาคสูงสุดยอดเยี่ยม เพื่อนต้องคอยเตือนสติว่า เราชอบฟิคหรือชอบตัวละครในฟิค (YM5)
- สิ่งที่ทำบ่อย คือ การแชร์แฟนฟิคหรือนำคอนเทนต์ที่เกี่ยวกับศิลปินที่ชื่นชอบ และอยากให้คนที่ผลงานมีกำลังใจในการผลิตงานต่อไปก็เลยทำตัวเป็นช่องทางในการโปรโมทให้ (YM10)
- ในชีวิตประจำวันปกติ เราก็จะชอบป้ายยาคนรอบตัว เช่น อันนี้ศิลปินใช้นะ อันนี้ศิลปินเป็น ฟรีเซนเดอร์นะอะไรแบบนี้ แต่ถ้าเราอยู่คนเดียว เวลาว่าง ๆ ก็จะป้ายยาคนอื่นผ่าน IG story บ้าง (ZM6)

3. พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของแฟนคลับที่สร้างความผูกพันต่อแบรนด์ศิลปินเพลงเกาหลี ผลการสัมภาษณ์พบว่า บ้านเบสและกลุ่มแฟนคลับต่างก็มีความจงรักภักดีทางพฤติกรรมในแง่ของการติดตามซื้ออัลบั้มของศิลปิน การเข้าร่วมคอนเสิร์ตในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ (ในประเทศและต่างประเทศ) เมื่อศิลปินมีการออกผลงานใหม่ บางคนถึงกับตามซื้ออัลบั้มเพลงจำนวนมากเพื่อหวังจะได้รับโอกาสในการสัมผัสให้เข้าพบศิลปินเพื่อได้รับลายเซ็นในคอนเสิร์ตหรือในงานพบปะกับศิลปินที่เรียกว่า แฟนไซน์ (fan sign) ดังบทสัมภาษณ์

- เราเคยลงแฟนไซน์ด้วยนะ ตอนนั้นเปิดหาข้อมูลเลยนะว่าต้องกดที่อัลบั้มถึงได้ นื่องที่รู้จักกันก็บอกว่าต้องดูเลขมงคล ต้องดูเวลาด้วย เราถามมาประมาณ 40 อัลบั้มมั้ง ครั้งนั้นเป็นครั้งเดียวที่รู้สึกว่าการดูซักรึ่กหนึ่ง ถ้าเราไม่ได้เงินส่วนตรงนี้นั้นก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตเราเดือดร้อน ลงไซน์แบบไม่รบกวนชีวิตประจำวัน สรุปก็คือไม่ได้นะ แต่เราก็ไม่ได้คาดหวังว่าต้องได้อยู่แล้ว (YL2)
- นอกจากนี้ สมาชิกบางคนยังซื้อของที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน และสินค้าที่ศิลปินไปเป็นพรีเซนเตอร์โฆษณาด้วยแม้ว่าจะไม่เคยใช้สินค้าเหล่านั้นก็ตาม ดังบทสัมภาษณ์
- คริมี่ที่ศิลปินใช้เราก็ซื้อตาม แต่เราใช้ไม่ได้หรอกเพราะแพ็คเกจก็แนะนำให้คนอื่นใช้ รองเท้าแตะล่าสุดก็ซื้อตามศิลปิน เพื่อนก็มาถามเราว่าใส่รองเท้าแตะไปไหน คือ จริง ๆ เราก็แค่อยากซื้อเหมือนเขาเฉย ๆ ตุ๊กตากระต่าย Jelly Cat ก็ซื้อตามศิลปิน หรือเวลาศิลปินใช้โทรศัพท์สีอะไรเราก็ซื้อตาม เคสมือถือเสื้อ กระเป๋า ของใช้ในชีวิตประจำวัน ขนมรสผักชีที่น้องกินหรือของกินที่น้องแนะนำ เราก็ไปซื้อมาลอง (YM5)

ในส่วนของความผูกพันทางทัศนคติ (attitudinal attachment) หมายถึง การที่แฟนคลับรักศิลปินจนสามารถอธิบายแบรนด์ศิลปินในฐานะสิ่งที่เขาชื่นชอบและได้ครอบครอง ผลการวิจัยพบดังเห็นได้จากบทสัมภาษณ์

- ถ้าเป็นสิ่งที่เราทำแน่นอนก็จะเป็นการอวยศิลปินที่เราชอบ เช่น ในเวลาที่ต้องแปลข่าวสารของศิลปินจากภาษาเกาหลีให้มาเป็นภาษาไทย บางครั้งเราก็จะถ่ายทอดข้อมูลด้วยการแปลตรง ๆ แต่บางครั้งเราก็จะมีใส่ความคิดเห็นหรือความชอบของเราเข้าไปด้วย (YM10)

นอกจากนี้ ยังพบมิติด้านความเป็นชุมชน (sense of community) ซึ่งหมายถึง การที่กลุ่มแฟนคลับรู้สึกเกี่ยวพันใกล้ชิดกับกลุ่มคนที่มีความชื่นชอบศิลปินคนเดียวกัน ผลการสัมภาษณ์พบว่า มีการจัดกิจกรรมของกลุ่มแฟนคลับอยู่ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบแรกเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแฟนคลับกันเอง และรูปแบบที่สองเพื่อสนับสนุนศิลปินเพลงที่ตนเองชื่นชอบได้รับความนิยมหรือมีชื่อเสียงและผลงานมากขึ้น (ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น) พฤติกรรมทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นความรู้สึกเกี่ยวพันอย่างตื่นตัว (active engagement) ของแฟนคลับโดยเฉพาะกลุ่มบ้านเบสส์นั้นที่ทุกคน

เกิดความชื่นชอบในศิลปินจนเต็มใจลงทุนทรัพยากรของตนเองกับศิลปิน ไม่ว่าจะเป็นเวลา พลังงาน และเงินส่วนตัว เช่น ผู้ดูแลแอคเคาท์บ้านเบสหลายคนที่ทุ่มเทเวลาในการค้นหาข้อมูลข่าวสารของศิลปินจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มาแปลเป็นภาษาไทย ออกแบบกราฟิก และนำคลิปกิจกรรมต่าง ๆ ของศิลปินมาอัพเดทให้กับกลุ่มแฟนคลับ จนถึงระดับความคิดสร้างสรรค์รวมถึงหาเงินทุนสนับสนุน (donation) การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นให้กลุ่มแฟนคลับได้มาเข้าร่วมเพื่อแสดงถึงความรักต่อศิลปินดังบทสัมภาษณ์

- มีช่วงหนึ่งที่เรารู้สึกว่าเราให้เวลากับการทำบ้านเบสเยอะมาก จนรู้สึกว่ามันเกินไป เช่น ค่ายศิลปินปล่อยคลิปตอน 6 โมงเย็น กับ 2 ทุ่ม มันเป็นเวลาที่เราจะต้องกินข้าวหรือไมก็เจอเพื่อน แต่เรารู้สึกผูกพันกับมันมากในช่วงนั้น youtube ไม่มี subThai เราก็จะคุยกับเพื่อนไปด้วยขณะที่มือของเราก็พิมพ์ที่แปลไปด้วย พอกลับมาคิดอีกที เรารู้สึกว่าทำไมต้องอุทิศตัวเองขนาดนั้น ทั้งที่มันเป็นแค่งานอดิเรก (YL2)

นอกจากนี้ ในกรณีที่มิชชาวที่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ศิลปินให้เป็นเชิงลบ ผู้นำบ้านเบสส่วนใหญ่จะมีการปรึกษากันว่าควรจะแสดงการโต้ตอบเป็นกรณี ๆ ไป บางครั้งอาจจะมีการอธิบายข้อเท็จจริง แต่ถ้าข่าวไม่มีมูลความจริงก็อาจจะเลือกวิธีการปล่อยให้ข่าวเงียบหายไปดีที่สุดเพราะถ้ายังไปแก้ข่าวจะกลายเป็นการกระจายข่าวเท็จแทน ดังบทสัมภาษณ์

- เวลามีการแชร์ข้อความที่ไม่ดีเกี่ยวกับศิลปิน เราก็จะมีการเคลียร์สิทธิ์ โดยจะแจ้งแฟนคลับว่า ตอนนี้มีคำค้นหาไม่ดีเกี่ยวกับศิลปิน ขอให้แฟนคลับช่วยกันพิมพ์คำที่เป็นความหมายที่ดี เช่น การพิมพ์ชื่อ ตามด้วยการอวยน้อง คำชม หรือคำที่ดี ๆ ลงไปแทน เพื่อดันสิ่งที่ไม่ดีให้หายไป และกับขอให้แฟนคลับอย่าไปเสิร์ชหาเพิ่ม แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่ดีหรือข่าวลือของศิลปินที่มาจากการทะเลาะกันในกลุ่มแฟนคลับ ทางบ้านเบสก็จะไม่เข้าไปยุ่งเพราะอาจบานปลาย นอกจากแฟนคลับทั่วไปแล้ว บ้านแฟนเบสก็เป็นสิ่งที่สะท้อนภาพลักษณ์ของน้องด้วย ถ้าบ้านเบสมีภาพลักษณ์ที่ดี คนก็จะมองน้องในแง่ดีไปด้วย (YL 1)

ส่วนช่วงเวลาในการมีส่วนร่วมกับชุมชนออนไลน์นั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งปี และช่วงเวลาเทศกาลสำคัญของปี เช่น วันวาเลนไทน์ วันคริสต์มาส หรือวันปีใหม่ เป็นต้น โดยเฉพาะช่วงเวลาวันสำคัญของศิลปินเพลงเกาหลี เช่น วันเริ่มกลับมาทำงานในวาระต่าง ๆ (เช่น การเปิดอัลบั้มใหม่หลังจากหยุดไป หรือการกลับมาทำงานหลังจากเกณฑ์ทหาร การมีผลงานซีรีส์ใหม่ เป็นต้น) หรือวันเกิดของศิลปิน เป็นต้น

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้ที่ต้องการศึกษาการสร้างแบรนด์กลุ่มศิลปินเพลงเกาหลีผ่านชุมชนออนไลน์ทวิตเตอร์ของแฟนคลับชาวไทย ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมในชุมชนของแฟนคลับกลุ่มศิลปินเพลงเกาหลีมีความสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของแฟนคลับของ Jenkins (1992) กล่าวคือ ผู้บริโภคได้มีการเปลี่ยนจากการเป็นผู้ชมมาเป็นแฟนคลับที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการแบ่งปันความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อน มีการเข้าร่วมกับชุมชนที่มีความสนใจร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนศิลปินฯ และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างแฟนคลับด้วยกันเอง ซึ่งสมาชิกแฟนคลับได้แสดงบทบาทให้เห็นว่า ตนเองได้เป็นทั้งผู้ที่รับสารและส่งสาร ไม่ได้แบ่งแยกกันอีกต่อไป สอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารและเปิดรับสื่อของแฟนคลับบนสื่อสังคมออนไลน์ที่ระบุว่า แฟนคลับมีการสื่อสารซึ่งกันและกัน และร่วมสร้างเครือข่ายขึ้นในชุมชนทวิตเตอร์โดยการสร้างวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มขึ้น และใช้ชุมชนเหล่านี้เป็นพื้นที่ในการพูดคุย ติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างกลุ่มแฟนคลับ ซึ่งในชุมชนดังกล่าวนี้แฟนคลับมีบทบาททั้งการรับสารและส่งสาร (จารุภัก อธิวัฒนปัญญา, 2562; ปรางค์แก้ว ปรางรัตน์, 2561; พัน ฉัตรไชยยันต์, 2563; สุภิสรา นิมครุฑ, 2560)

ผลการวิจัยยังพบว่า การแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของแฟนคลับนั้น สอดคล้องกับการสร้างแบรนด์ของ Keller ที่มี 4 ขั้นตอน โดยขั้นตอนที่ 1 คือ การสร้างอัตลักษณ์ (brand identity) ผลการวิจัยพบว่า แม้ว่ากลุ่มผู้นำและสมาชิกของกลุ่มแฟนคลับออนไลน์ไม่ได้สร้างอัตลักษณ์ขึ้นใหม่ให้กับศิลปิน แต่ผู้นำบ้านเบสต่าง ๆ

ได้เผยแพร่และตอบย้าข้อมูลข่าวสารประวัติและผลงานของศิลปินซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของศิลปิน ขณะที่สมาชิกของชุมชนได้นำอัตลักษณ์ของศิลปินไปสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะประเภทต่าง ๆ และเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้พบเห็นบ่อยครั้ง การตอบย้าเหล่านี้ทำให้คนจดจำอัตลักษณ์ของศิลปินได้ง่ายขึ้น ขั้นตอนที่ 2 คือ การสร้างความหมายของแบรนด์ (brand meaning) ลงในจิตใจของผู้บริโภค ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ขั้นตอนนี้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับขั้นตอนที่ 1 ที่ผู้ดูแลบ้านเบสได้นำข้อมูลของศิลปินไปเผยแพร่ช่วยให้แฟนคลับและบุคคลทั่วไปได้รับรู้และเข้าใจตัวตนของศิลปินเพิ่มมากขึ้น ขั้นตอนที่ 3 คือ เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อศิลปิน (brand response) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้ดูแลบ้านเบสและสมาชิกได้เข้าร่วมด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับโพสต์ และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มชุมชนออนไลน์จัดขึ้นโดยมุ่งหวังให้ศิลปินได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น และขั้นตอนสุดท้ายที่เกี่ยวกับความผูกพันที่ผู้บริโภคมีต่อแบรนด์ (brand resonance) ผลการวิจัยครั้งนี้ยืนยันว่า ทั้งผู้ดูแลบ้านเบสและสมาชิกอุทิศเวลา พลังงาน และเงินส่วนตัวโดยไม่มีค่าจ้างในการสนับสนุนศิลปินทุกรูปแบบ และร่วมปกป้องเหล่าศิลปินจากข่าวทางลบด้วยวิธีต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผลวิจัยแสดงให้เห็นว่า แฟนคลับของศิลปินนั้นมีอิทธิพลในการสร้างประเด็นการสื่อสารให้กับศิลปิน ดังนั้นถ้าหากกลุ่มผู้ดูแลศิลปินต้องการสื่อสารประเด็นข่าวทางบวกของศิลปินนั้น อาจจะต้องพร้อมสนับสนุนข้อมูลทั้งสื่อภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวประเภทต่าง ๆ ให้กับแฟนคลับเพื่อช่วยในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารดังกล่าว
2. แรนต์สินค้าหรือบริการที่ต้องการจะว่าจ้างศิลปินมาเป็นพรีเซนเตอร์นั้น อาจต้องหาวิธีสื่อสารกับกลุ่มแฟนคลับในชุมชนออนไลน์ของศิลปินด้วยเพราะกลุ่มคนเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการซื้อสินค้านั้นเช่นกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยในอนาคตอาจจะศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการที่แบรนด์ต่าง ๆ นำศิลปินไปเป็นพรีเซนเตอร์และอิทธิพลที่ทำให้เกิดการซื้อสินค้าแบรนด์ในมิติต่าง ๆ ของผู้บริโภค
2. งานวิจัยในอนาคตอาจจะศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับกลไกการบริหารจัดการชุมชนออนไลน์ระหว่างผู้นำและสมาชิกในการสนับสนุนศิลปิน

เอกสารอ้างอิง

- จารุภาค อธิวัฒน์ภิญโญ. (2562). การศึกษาพฤติกรรม的开รับสื่อสังคมออนไลน์และการดำรงรักษาของกลุ่มแฟนคลับนักร้องเกาหลีในประเทศไทย กรณีศึกษาศิลปินวง GOT7. [วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ].
- จตุมาศ เกลี้ยงเกลา. (2556). การศึกษาภาพลักษณ์ของกลุ่มศิลปินนักร้องเกาหลีใต้ผ่านสื่อใหม่และพฤติกรรมแฟนคลับ. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์].
- ชนกานต์ รักชาติ. (2559). วิธีการสื่อสารและการดำรงอยู่ของกลุ่มแฟนคลับศิลปินนักร้องกลุ่มจากประเทศเกาหลีใต้ในประเทศไทย. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].
- ณัฐพล ม่วงท่า. (2564, 24 ธันวาคม). Fandom marketing & monetizing เจาะลึกการตลาดแฟนด้อม เปิดโลกแฟนคลับ 2022. https://www.everydaymarketing.co/trend-insight/fandom-marketing-and-monetizing-research-thai-consumer-trends-2022/#google_vignette
- บุญยษฐ นาคะ. (2560). แฟนคลับเกาหลี อัตลักษณ์เชิงวัตถุและชุมชนแฟนคลับ. [วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- ปรารักษ์แก้ว ปรารักษ์รัตน์. (2561). นุช: เครือข่ายการสื่อสารแฟนคลับผลิตโชค อายนนุตรบนสื่อสังคมออนไลน์ทวิตเตอร์. [วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

- พัน ฉัตรไชยยันต์. (2563). วัฒนธรรมแฟน: กรณีศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา เป็กผลิตโชค แฟนคลับ. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 2(38), 35-51.
- ไพบูลย์ ปิตะเสน และจิราพร จันจุฬา. (2563). ถอดรหัสเส้นทางสู่ฮัน-รยู 4.0. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 12(2), 1-17.
- ศุภิสรา นิมครุฑ. (2560). กระบวนการสื่อสาร การสร้างเครือข่าย และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมถึงความจริงของแฟนคลับเกาหลีผ่านสื่อทวิตเตอร์ กรณีศึกษา: ศิลปินวงทงบังชินกิ. [วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต].
- สุรจิตต์ สิงห์แก้ว. (2556). รายงานการวิจัย พฤติกรรมและอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มแฟนคลับ 48 group ในกระแสวัฒนธรรมย่อย J-pop. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนินทยา ประสิทธิ์มี. (2562). พฤติกรรมและอัตลักษณ์บนสื่อออนไลน์ของแฟนคลับศิลปินเกาหลี WANNA ONE ในประเทศไทย. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- Admink. (2022, January 28). ทำความรู้จัก fandom marketing กลยุทธ์สร้างแบรนด์ยุคดิจิทัลให้ทรงพลังจาก “แฟนคลับ.” <https://www.brandbuffet.in.th/2022/01/the-wall-2021-fandom-marketing/>
- Duffett, M. (2013). *Understanding fandom: An introduction to the study of media fan culture*. Bloomsbury Publishing.
- Ezani, N. B. (2019). *Identity construction of KPOP fandom on Twitter*. [Thesis for Bachelor of Arts in English for International Communication, International Islamic University Malaysia]. <https://www.iiu.edu.my/media/62028/IDENTITY%20CONSTRUCTION%20OF%20KPOP%20FANDOM%20ON%20TWITTER%20-%20NASUHA%20BINTI%20EZANI%20-%202020.pdf>
- Jenkins, H. (1992). *Textual poachers: Television fans & participatory culture*. Routledge.

- Jenol, N. A. M. (2020). *K-pop fans' identity and the meaning of being a fan*. [Thesis for Bachelor of Social Sciences (Anthropology & Sociology), Universiti Sains Malaysia].
- Keller, K. L. (2013). *Strategic brand management* (4th ed.). Pearson Prentice-Hall.
- Today Bizview. (2565, 28 พฤษภาคม). 'ไทย' เปย์สุดในอาเซียน วิธีที่פל้ง 'แฟนด้อม' มีผลต่อแบรนด์. <https://workpointtoday.com/branding-fandom-asean-impact-brand/>

รูปแบบการเลือกปฏิบัติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ
ในสถาบันการศึกษาผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย
Discrimination Patterns Targeting LGBTQIAN+ Persons in
Thai Educational Institutions through Digital Media Portrayals

ปวีณ วรยศสังข์¹ และภาณุ สุพพัตกุล²

Paween Waksung¹ and Panu Suppatkul²

¹หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา

¹Master of Philosophy Program in Sociology

^{1,2}สาขาวิชาสังคมศาสตร์

^{1,2}Department of Social Sciences

^{1,2}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2}มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1,2}Khon Kaen University

²Corresponding author: panusu@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาลักษณะการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบการวิจัยเชิงเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสืบค้น 3 แหล่งข้อมูล ได้แก่ 1) เว็บไซต์กูเกิ้ลนิวส์ 2) ข้อความทวีตที่เป็นสาธารณะในทวีตเตอร์หรือ "X" และ 3) ข้อมูลเปิดจากเว็บไซต์ของกองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ ซึ่งเผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง 2565 กลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา และนักศึกษา

ระดับปริญญาตรี ซึ่งเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย ผลการวิจัย พบว่า สถาบันการศึกษานั้นมีรูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศที่สามารถจำแนกใน 2 ระดับ คือ ระดับสถาบัน (institutional level) โดยมีกฎที่ไม่สนับสนุนให้ได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม และระดับระหว่างบุคคล (interpersonal level) โดยเป็นการจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนโดยครูอาจารย์ และการต่อต้านความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะของบุคลากรทางการศึกษา เมื่อวิเคราะห์ในระดับโครงสร้างของสถาบัน พบว่า สถาบันการศึกษาบางแห่งยังจัดหมวดหมู่แบบหญิงชายอย่างเข้มงวดผ่านกฎต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงต่อความสำเร็จของการกระทำทางเพศภาวะ (Doing Gender) และบุคคลข้ามเพศมักถูกทำให้เป็นชายขอบมากกว่าผู้มีความหลากหลายทางเพศกลุ่มอื่น เช่น เกย์ ดี ที่มีการแสดงออกทางเพศภาวะ (Gender Display) สอดคล้องกับเพศสรีระ ส่วนระดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล พบว่า ครูอาจารย์บางคนเชื่อว่าตนมีอำนาจจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนตามกรอบเพศแบบจารีตได้ด้วยการแสดงความคิดเชิงต่อต้านและลงโทษ สะท้อนถึงความเข้มแข็งของบรรทัดฐานรักต่างเพศภายในโครงสร้างสถาบันการศึกษาไทย ข้อเสนอแนะนั้นควรสนับสนุนการแสดงออกตามเพศภาวะและผลักดันการแบ่งปันประสบการณ์ถูกเลือกปฏิบัติทางเพศของผู้เรียน เพื่อกระตุ้นการตั้งคำถามต่อกิจกรรมอันเข้าข่ายที่นำไปสู่การลดทอนอำนาจของโครงสร้างดังกล่าวต่อไป

คำสำคัญ: รูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศ, ผู้มีความหลากหลายทางเพศ, สถาบันการศึกษาไทย, สื่อดิจิทัล

Abstract

This research article aims to analyze the patterns of gender discrimination targeting LGBTQIAN+ persons in Thai educational institutions, as portrayed by Thai digital media, and to recommend ways to tackle such discrimination. This study employs a qualitative research methodology, specifically documentary research. The data were collected from three distinct sources: 1) Google News, 2) Public tweets on Twitter or "X" platform, and 3) open data from the Gender Equality Promotion Fund website, published from 2007 to 2022. The study focuses on two target groups: 1) secondary school students, and 2) undergraduate students who identify as LGBTQIAN+. The results of the study indicated that Thai educational institutions reveal discriminatory patterns at two levels: the institutional and interpersonal levels. At the institutional level, discriminatory regulations restrict the equal rights of LGBTQIAN+ persons. Furthermore, at the interpersonal level, educators often attempt to categorize students based on their biological sexes, and exhibit antagonistic statements against LGBTQIAN+ persons in public. Some educational institutions still strictly adhere to a two-sex categorization via regulations that related to 'doing gender' accomplishment. Transgender individuals are often more marginalized in this regard compared to other gender-diverse groups, such as gay and "dee" persons, whose gender displays match to their sexes. At the interpersonal level, some teachers and lecturers believe they can categorize students based on their sexes by exhibiting antagonistic statements against and imposing punishments. These findings may reflect the persistent strength of heterosexual structures in educational institutions. The suggestion is that educational institutions should support students' choice of gender expressions and encourage them to share experiences of gender discrimination. These mechanisms can challenge gender discriminatory practices in educational institutions, thereby weakening the power of such structures.

Keyword: Gender Discrimination Patterns, LGBTQIAN+, Thai Educational Institutions, Digital Media

บทนำ

การเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาไทยเป็นปัญหาหนึ่งที่ภาคประชาสังคมต้องการจัดให้หมดไปผ่านขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อสร้างความเสมอภาคทางเพศและความเข้าใจอันถูกต้องต่อความหลากหลายทางเพศ ทั้งนี้ หากพิจารณาจากข้อมูลสถิติของ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (2562) พบว่า ผู้มีความหลากหลายทางเพศร้อยละ 76.7 หรือจำนวนประมาณ 1,035 รายจากทั้งหมด 1,349 ราย เคยถูกเลือกปฏิบัติทางเพศตั้งแต่หนึ่งรูปแบบขึ้นไปในบริบทสถาบันการศึกษา สถานที่ทำงาน และสถานพยาบาล โดยสถาบันการศึกษาเป็นบริบทที่คนกลุ่มนี้ถูกกระทำมากที่สุดถึงร้อยละ 41.7 รองลงมาเป็นสถานที่ทำงานและสถานพยาบาลร้อยละ 18.8 และ 16.2 ตามลำดับ (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2562: 42) ส่วนลักษณะการเลือกปฏิบัติทางเพศที่คนกลุ่มนี้พบบ่อยครั้งในบริบทสถาบันการศึกษาและสถานที่ทำงาน คือ การเตือนให้ดูแลรูปลักษณ์ภายนอก/ให้ระวังการพูดจาและกิริยาท่าทาง อยู่ที่ร้อยละ 20.0 และ 6.7 ตามลำดับ แม้ว่าประเด็นที่น่าสนใจมากกว่า คือ คนกลุ่มนี้พบการกระทำดังกล่าวในระดับน้อยครั้งถึงร้อยละ 68.4 ในสถาบันการศึกษาและร้อยละ 90.0 ในสถานที่ทำงาน แต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเลือกปฏิบัติทางเพศนั้นไม่ควรเกิดขึ้นกับมนุษย์คนใดเลยเนื่องจากหากพิจารณาในข้อมูลเดียวกันพบว่า กลุ่มหญิงข้ามเพศเป็นผู้ถูกเลือกปฏิบัติทางเพศในทุกลักษณะการกระทำและทุกบริบท ขณะที่กลุ่มคนอันมีรสนิยมทางเพศแบบรักเพศเดียวกันนั้นเป็น “ผู้อยู่รอด” (survivor) จากการเลือกปฏิบัติเกือบทุกลักษณะการกระทำ เช่น กลุ่มไบเซ็กชวล เลสเบียน ดีเอนไบนารี (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2562: 110-111)

ข้อมูลจากผลงานสำรวจข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การแสดงออกทางเพศภาวะแบบข้ามเพศ (เช่น บุคคลเพศชายแต่งเครื่องแบบนักเรียน/นักศึกษาเพศหญิง) อาจเป็นเงื่อนไขหนึ่งนำไปสู่การเลือกปฏิบัติทางเพศในบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะบริบทสถาบันการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเปิดของ กองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ (2564) พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 - 2562 มีการยื่นคำร้องเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ (วลพ.)

จำนวนทั้งหมด 58 เรื่อง และส่วนหนึ่งเป็นคำร้องที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางเพศภาวะแบบข้ามเพศด้วยเรื่อง สถาบันการศึกษาห้ามผู้เรียนแต่งกายและไว้ทรงผมตามเพศภาวะ เพื่อวัตถุประสงค์ในการเข้าเรียน สอบวัดผล ฝึกปฏิบัติงาน เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตร และรวมถึงการใช้เป็นรูปถ่ายชุดครุยวิทยฐานะในเอกสารรับรองการศึกษา ซึ่งยอดการยื่นคำร้องในประเด็นนี้มีจำนวน 14 เรื่อง และได้รับการวินิจฉัยแล้วว่าการเลือกปฏิบัติทางเพศจริงจำนวน 12 เรื่อง (กองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2564: 4)

การเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาถือเป็นประเด็นทางสังคมที่ได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการและสื่อมวลชนมาอย่างยาวนาน ดังเช่น ผลงานศึกษาของ มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะ (2557) พบว่า นักเรียนผู้มีความหลากหลายทางเพศจำนวน 246 รายนั้นถูกหยอกล้อรังแกทางสังคมมากที่สุดร้อยละ 36.2 (เช่น การขู่มขืนในทางปรัญญา ปลอ่ยข่าวลือในทางไม่ดี) และรองลงมาเป็นทางร่างกายร้อยละ 30.9 (เช่น การตบหัว ล็อกตัว ขว้างปาสิ่งของใส่) แต่เป็นที่น่าสนใจว่านักเรียนกลุ่มนี้มากกว่าครึ่งหนึ่งหรือร้อยละ 55.7 ถูกหยอกล้อรังแกมากกว่าหนึ่งรูปแบบ ซึ่งครอบคลุมทั้งทางสังคม ร่างกาย วาจา และเพศ (มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะ, 2557: 51-52) นอกจากนี้ ผลงานศึกษาในเชิงคุณภาพของ ภคพล เส้นขาว (2563) พบว่า นักเรียนหญิงข้ามเพศถูกเลือกปฏิบัติทางเพศจากครูในลักษณะวิธีการดำเนินบังคับให้ปฏิบัติตนเหมือนผู้ชาย และรวมถึงรายงานผู้ปกครองลงสมุดพกหรือแจ้งต่อหน้าว่านักเรียนผู้นั้นมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ (ภคพล เส้นขาว, 2563: 161-162) ขณะเดียวกันแวดวงสื่อมวลชนมีการนำเสนอรายงานข่าวที่คล้ายคลึงกัน ดังเช่น เว็บไซต์ข่าวสดออนไลน์ได้นำเสนอ กรณีบัณฑิตหญิงข้ามเพศรายหนึ่งถูกอาจารย์ล้อเลียนระหว่างการประชุมเพื่อเข้าร่วมพิธีพระราชทานปริญญาบัตร เนื่องจากไม่สวมชุดครุยแบบผู้ชาย (ข่าวสดออนไลน์, 2565, 12 กันยายน) หรือบัญชีทวีตเตอร์ของกลุ่มนักเรียนเลวได้นำเสนอ กรณีที่โรงเรียนแห่งหนึ่งได้กำหนดให้ “พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ” เป็นคุณลักษณะต้องห้ามในการคัดเลือกผู้มีสิทธิ์ได้รับรางวัลนักเรียนดีเด่น (นักเรียนเลว, 2563, 5 กรกฎาคม) ตัวอย่างข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ทั้งหมดที่นักเรียนและนักศึกษาผู้มีความหลากหลายทางเพศส่วนใหญ่มักเผชิญในสถาบัน

การศึกษาไทยไม่ว่าจะเป็นระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ซึ่งส่งผลให้เกิดความอึดอัดใจ และนำไปสู่สุขภาพจิตที่อ่อนแอ (ติโหมะ ตะปะหนี โอะหะยะเน็น และคณะ, 2566: 52)

จากเหตุการณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ ในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏในสื่อดิจิทัลของไทย แสดงให้เห็นถึงปัญหาทางสังคมที่ยังเกิดขึ้นและถูกนำเสนอผ่านสื่อดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าว เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏ และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษา โดยการศึกษาครั้งนี้อาจทำให้เห็นถึงความเข้มแข็งของบรรทัดฐานรักต่างเพศภายในโครงสร้างสถาบันการศึกษาไทยที่จะส่งผลต่อการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ และนำไปสู่การปรับปรุงสถานการณ์ยอมรับของผู้มีความหลากหลายทางเพศผ่านการออกพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยทบทวนแนวคิดการเลือกปฏิบัติทางเพศ และแนวคิดการกระทำทางเพศภาวะ เพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดการเลือกปฏิบัติทางเพศ

การเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบนั้นเกี่ยวข้องกับภาระบางอย่างของคนกลุ่มหนึ่งต่อคนอีกกลุ่มหนึ่งเสมอ (Feagin & Feagin, 1986: 25 as cited in Wenz, 2020: 33) ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ดีและไม่เป็นธรรม เพื่อปฏิเสธคนบางกลุ่มไม่ให้เกิดการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม (Allport, 1954: 51) ส่วนสาเหตุเกิดจากการที่คนกลุ่มหนึ่งมีคุณสมบัติบางประการที่สังคมบางส่วนไม่ยอมรับ เช่น สัญชาติ ชาติพันธุ์ เพศ อายุ ความพิการ ส่งผลกระทบให้คนกลุ่มนี้ถูกตัดสินและปฏิบัติแตกต่างออกไปจากคนกลุ่มอื่น แม้ว่าคุณสมบัติดังกล่าวจะไม่เกี่ยวข้องแต่อย่างใดกับกิจกรรมที่คนกลุ่มนั้นกระทำ (Dipboye & Colella, 2005: 2) ดังนั้น การเลือกปฏิบัติทางเพศสามารถนิยามได้ว่าเป็นการกระทำอันแสดงถึงความแตกต่างหรือไม่เป็นธรรม เนื่องจากบุคคลคนหนึ่งมีอัตลักษณ์ทางเพศแบบอื่นนอกเหนือจากความเป็นหญิงและชายที่สอดคล้องกับเพศสรีระ (Casey et al., 2019: 1456) การเลือกปฏิบัติทางเพศสามารถจำแนกออกเป็น 2 ระดับใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) ระดับระหว่างบุคคล (interpersonal) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อ คำพูด และพฤติกรรม และ 2) ระดับสถาบัน (institutional) ซึ่งปรากฏในรูปแบบกฎเกณฑ์ นโยบาย และพฤติกรรมของผู้มีส่วนร่างหรือควบคุมดูแลสิ่งเหล่านี้ (Casey et al., 2019: 1456)

แนวคิดการกระทำทางเพศภาวะ

ผู้วิจัยเลือกใช้นิยามการเลือกปฏิบัติทางเพศข้างต้นควบคู่กับแนวคิด “การกระทำทางเพศภาวะ” (Doing Gender) ของ West และ Zimmerman (1987) เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างและการมีปฏิสัมพันธ์ในสถาบันการศึกษาที่ไม่เอื้อต่อการแสดงออกทางเพศภาวะของผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยแนวคิดการกระทำทางเพศภาวะเสนอว่า เพศภาวะไม่ใช่คุณลักษณะที่ต้องสอดคล้องกับเพศสรีระโดยกำเนิด แต่เป็นการจัดการพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อแสดงให้ผู้อื่นรับรู้ว่าคุณลักษณะนั้นอยู่ในหมวดหมู่เพศแบบหญิงหรือชาย ด้วยวิธีการแสดงหมวดหมู่เพศ (identificatory display) เป็นต้นว่า ชนادر่างกาย ผิวพรรณ เสื้อผ้า ทรงผม ดังนั้น การกระทำทางเพศภาวะจึงเป็นกิจกรรมที่บุคคลพยายามนำเสนอความเป็นหญิงและชายออกมาตามความต้องการเพื่อให้ผู้อื่น

รับรู้หมวดหมู่เพศของตน ซึ่งกิจกรรมนี้เกิดขึ้นเป็นประจำในการมีปฏิสัมพันธ์ระดับชีวิตประจำวัน (West & Zimmerman, 1987: 126-130) แต่การกระทำทางเพศภาวะของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ มักถูกมองว่าเป็นสิ่งที่แตกต่างออกไปจากบรรทัดฐานตามจารีต ดังนั้น ผู้มีความหลากหลายทางเพศหลายคนจึงจำเป็นต้อง “กระทำการทางเพศภาวะ” ให้สอดคล้องกับรูปลักษณ์ภายนอกของตนให้มากที่สุด เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกตีตรา เช่น บุคคลที่มีเพศสรีระเป็นชาย แต่อัตลักษณ์ทางเพศเป็นหญิง ต้องเปลี่ยนแปลงร่างกายตนเอง จัดแต่งเสื้อผ้า ทรงผม รวมไปถึงกิริยาท่าทางให้ดูมีความเป็นหญิงเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันเพื่อที่จะสร้างความแนบเนียน (passing) ให้กับการแสดงออกทางเพศของตนเอง (Garfinkel, 1967: 118-185)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการกระทำทางเพศภาวะมักถูกวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มนักวิชาการสายญาณวิทยาควีแยร์ (Queer Epistemology) ที่เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวจะยิ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความชอบธรรมให้กับระบบสารัตถะนิยมทางเพศภาวะ (gender essentialism) ในชีวิตประจำวัน (Pyke, 1996: 545) แต่อย่างไรก็ตาม บทความวิจัยนี้มีข้อสันนิษฐานว่าการแสดงออกทางเพศภาวะที่ไม่แนบเนียนสอดคล้องกับเพศสรีระตามแนวทางของนักกลุ่มนักวิชาการสายญาณวิทยาควีแยร์ เพื่อท้าทายกฎที่ควบคุมเพศภาวะของผู้คนและรื้อถอนระบบคิดแบบสารัตถะนิยมทางเพศภาวะนั้น กลับถูกกดทับอย่างรุนแรงภายใต้สถาบันการศึกษาไทย ทำให้นักเรียนและนักศึกษาที่ใช้แนวทางของกลุ่มนักวิชาการสายญาณวิทยาควีแยร์ในการต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำทางเพศต้องเผชิญกับความรุนแรงอันมีที่มาจากสาเหตุทางเพศทั้งในระดับโครงสร้างและระดับปฏิสัมพันธ์ จนท้ายที่สุดคนจำนวนหนึ่งต้องสยบยอมให้กับอุดมการณ์แบบสารัตถะนิยมทางเพศภาวะเพื่อที่จะใช้ชีวิตในสังคมได้โดยไม่มีปัญหา ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งใช้สื่อดิจิทัลและสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการแสวงหาแนวร่วมสนับสนุนเพื่อต่อสู้ต่อรองกับโครงสร้างซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในส่วนของกรณีศึกษาผลการศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) ด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) บนพื้นฐานของการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ทฤษฎีเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถานศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเวลาของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ถึง 2565 และจำแนกช่วงเวลาการสืบค้นออกเป็น 2 ช่วง โดยกำหนดให้ปีที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 เป็นเกณฑ์ ซึ่งประกอบด้วย 1) ช่วงปีก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง 2557 และ 2) ช่วงปีที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ และหลังจากนั้น คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2558 ถึง 2565

การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจาก 3 แหล่งข้อมูล ได้แก่

1) **ข่าวออนไลน์จากเว็บไซต์กิลนิวส์** ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่รวบรวมข่าวออนไลน์จากสำนักข่าวต่าง ๆ และลักษณะของข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือและถูกต้องในระดับหนึ่ง เนื่องจากผ่านกระบวนการกลั่นกรองข้อมูลจากกองบรรณาธิการประจำสำนักข่าวแล้ว (วัฒน ภูวทิศ, 2554: 168) และข้อมูลเหล่านี้สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้อย่างแพร่หลาย

2) **ข้อความทวีตที่เป็นสาธารณะจากบัญชีผู้ใช้ทวีตเตอร์หรือ “X”** ซึ่งเป็นสื่อสังคมออนไลน์หนึ่งที่ผู้ใช้สามารถแสดงความคิดเห็นและแบ่งปันประสบการณ์ต่าง ๆ ได้ค่อนข้างอิสระ สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้อย่างแพร่หลาย ส่วนความน่าเชื่อถือและถูกต้องของข้อมูลนั้นน้อยกว่าข้อมูลจากสำนักข่าว เนื่องจากไม่มีกระบวนการกลั่นกรองข้อมูล (วัฒน ภูวทิศ, 2560: 138-139) ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์คัดเลือกโพสต์หรือเธรด (thread) จากบัญชีผู้ใช้ทวีตเตอร์ 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มบุคคลสาธารณะที่โพสต์รายงานข่าวอันเป็นความจริงอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น โพสต์จากบัญชีของ “สรยุทธ สุทัศนะจินดา กรรมกรข่าว” “ธัญวัจน์ กมลวงศ์วัฒน์” “Drama Addict” และ “นักเรียนเลว” เป็นต้น และ 2) กลุ่มบุคคลธรรมดาที่โพสต์บอกเล่าเหตุการณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศในสถาบันการศึกษา ซึ่งบัญชีผู้ใช้อาจเป็น

ผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือรับฟังคำบอกเล่าจากผู้อื่นมา โดยกำหนดเกณฑ์คัดเลือกเป็นโพสต์ที่ตั้งคำถามการเข้าถึงเป็นแบบสาธารณะ ซึ่งมียอดรีทวีต (retweet) หรือชื่นชอบ (like) ตั้งแต่ 50 ครั้งขึ้นไป เนื่องจากยอดเหล่านี้แสดงถึงความสนใจของผู้ใช้งานต่อโพสต์หนึ่ง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้เห็นถึงข้อจำกัดของข้อมูลจากบัญชีผู้ใช้กลุ่มนี้ที่สามารถพิสูจน์ความน่าเชื่อถือได้ลำบาก เนื่องจากบัญชีผู้ใช้กลุ่มนี้ไม่สามารถระบุถึงตัวบุคคลได้ หากทำได้ข้อมูลเหล่านี้ยังถือเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งไม่สามารถนำมาเผยแพร่ในพื้นที่สาธารณะได้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้เหตุการณ์ที่มีความรวดเร็วซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เคยมีผู้ใดนำเสนอมาก่อน ในที่นี้ คือ เหตุการณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ไม่เคยถูกนำเสนอเป็นรายงานข่าวมาก่อน

3) ข้อมูลเปิดจากเว็บไซต์ของกองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทุติยภูมิของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวกับประเด็นการเลือกปฏิบัติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศโดยตรง ลักษณะของข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือและถูกต้องมากที่สุด แต่สาธารณชนไม่ได้เข้าถึงอย่างแพร่หลายมากนักหากเปรียบเทียบกับแหล่งข้อมูลก่อนหน้านี้

ส่วนขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดประเด็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย คือ การเลือกปฏิบัติทางเพศ เพื่อกำหนดคำสืบค้นในแหล่งข้อมูลเว็บไซต์กูเกิ้ลนิวส์และทวิตเตอร์ เช่น คำว่า “เบียดเบียนทางเพศ” “ครูลงโทษ LGBT” คำสำคัญของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คำว่า “นักเรียน” “นักศึกษา” และกลุ่มคำแทนอัตลักษณ์หรือชุมชนของผู้มีความหลากหลายทางเพศ เป็นต้นว่า คำว่า “กะเทย” “เกย์” “ทอม” “LGBTQ+” “LGBTQIAN+” ฯลฯ คำสำคัญของบริบทพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ คำว่า “โรงเรียน” และ “มหาวิทยาลัย”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาอันเป็นการนับและจำแนกรูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศจากข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมได้ โดยระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดตารางแจกแจงคะแนน (tally sheet) สำหรับบันทึกรายละเอียดและสกัดข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมได้ เพื่อดำเนินการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลในแต่ละหมวดหมู่ หลังจากนั้นผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องด้วยแนวคิด

การกระทำทางเพศภาวะ เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ที่สามารถใช้สังเคราะห์ข้อสรุปหรือองค์ความรู้ในการศึกษาครั้งนี้

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบการนำเสนอเหตุการณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศที่สร้างผลกระทบเชิงลบต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาจำนวนทั้งหมด 30 เหตุการณ์ ซึ่งประกอบด้วย 1) ข่าวออนไลน์จากเว็บไซต์กูเกิ้ลนิวส์ จำนวน 13 เหตุการณ์ 2) ข้อความทวีตที่เป็นสาธารณะจากบัญชีผู้ใช้ทวีเตอร์ จำนวน 6 เหตุการณ์ และ 3) ข้อมูลเปิดจากเว็บไซต์ของกองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ จำนวน 11 เหตุการณ์

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกรูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาไทยออกเป็น 2 ระดับและ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับสถาบัน คือ รูปแบบที่ 1 กฎของสถาบันการศึกษาที่ไม่สนับสนุนให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม และ 2) การเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับระหว่างบุคคล ซึ่งประกอบด้วย รูปแบบที่ 2 การจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนโดยครูอาจารย์ และรูปแบบที่ 3 การต่อต้านความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะอย่างเปิดเผยด้วยวาจาของบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้ การเลือกปฏิบัติทางเพศสามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่หนึ่งรูปแบบขึ้นส่วนการจำแนกระดับของการเลือกปฏิบัติทางเพศนั้นเป็นไปตามนิยามของ Casey et al. (2019) โดยแจกแจงรายละเอียดของรูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศ ดังต่อไปนี้

1. การเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับสถาบัน

1.1 รูปแบบที่ 1 กฎของสถาบันการศึกษาที่ไม่สนับสนุนให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม พบว่า การเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบนี้ถูกนำเสนอมากที่สุดจำนวน 25 เหตุการณ์จากทั้งหมด 30 เหตุการณ์ ขณะเดียวกันมักนำไปสู่การเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบที่ 2 และรูปแบบที่ 3 ด้วย โดยกฎหมายนี้มีพื้นฐานจากกรอบแนวคิดที่เชื่อว่ามีความเป็นชายตรงเพศและหญิงตรงเพศเท่านั้นจึงจะเป็นความปกติ (heteronormativity) ดังนั้น ผู้มีเพศภาวะตรงกับเพศสรีระ

(cisgender) จึงแทบไม่ได้รับผลกระทบจากกฎระเบียบดังกล่าวเลย แต่กฎระเบียบดังกล่าวเป็นไปเพื่อควบคุมและจำกัดโอกาสเข้าถึงสิทธิในการแสดงออกทางเพศภาวะของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศโดยตรง ทั้งนี้ เมื่อดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลอันเข้าข่าย ผู้วิจัยได้วัตถุประสงค์ของการควบคุมจนสามารถจำแนกประเภทของกฎแยกย่อยเป็นอีก 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

1.1.1 กฎเพื่อควบคุมการแต่งเครื่องแบบ ภายในบริบทโรงเรียนและมหาวิทยาลัย “เครื่องแบบของผู้เรียน” เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สถาบันการศึกษาหลายแห่งให้ความสำคัญ เนื่องจากเหตุผลหนึ่งนั้นเครื่องแบบเปรียบเสมือนภาพสะท้อนของสถาบัน หากผู้เรียนแต่งกายเรียบร้อยอาจทำให้ผู้อื่นมีทัศนคติเชิงบวกต่อสถาบันได้ เป็นต้นว่า สถาบันนี้มีการอบรมผู้เรียนให้ปฏิบัติตามกฎได้ดี อย่างไรก็ตาม กฎประเภทยังไม่ได้สนใจเพียงความเรียบร้อย แต่ยังสนใจความสอดคล้องของเครื่องแบบกับเพศสรีระของผู้เรียนด้วย โดยกฎเพื่อควบคุมการแต่งเครื่องแบบถูกนำเสนอมากที่สุดจำนวน 13 เหตุการณ์จากทั้งหมด 25 เหตุการณ์ เนื่องจากเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างผู้เรียนและสถาบันการศึกษาที่สังคมและสื่อมวลชนสนใจ ดังเช่น กรณีเคสคลิปวิดีโอของนักเรียนผู้มีความหลากหลายทางเพศรายหนึ่ง ซึ่งถูกครูหัวนาระดับชั้นห้ามแต่งเครื่องแบบข้ามเพศมาโรงเรียน ด้วยเหตุผลว่าการแต่งกายลักษณะนี้จะทำให้โรงเรียนเสื่อมเสียชื่อเสียง โดยมีสาระสำคัญว่า

“...หัวนาระดับ [ครูหัวนาระดับชั้น] บอกว่าไม่ได้ แต่เขาก็เหมือนจะเห็นใจเราอยู่แหละ เขาบอกว่าคนอื่นก็ไม่ได้ใส่ ทำไมเราใส่ได้ โรงเรียนไม่มีกฎให้นักเรียนชายใส่ชุดนักเรียนหญิง แต่เราไม่ใช่ นักเรียนชาย แต่เราเป็นนักเรียน LGBTQ ... การให้นักเรียนชายมาใส่ชุดนักเรียนหญิง ทำให้โรงเรียนเสื่อมเสียชื่อเสียง นั่นคือเหตุผลของเขา...”
(เบิร์ททูเดย์, 2565, 13 มิถุนายน)

โดยทั่วไปของบริบทมหาวิทยาลัยนักศึกษาผู้มีความหลากหลายทางเพศอาจถูกอาจารย์ห้ามแต่งเครื่องแบบข้ามเพศน้อยกว่าในบริบทโรงเรียน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากความยืดหยุ่นของอาจารย์ แต่เป็นที่น่าสนใจว่า กฎประเภทยังถูกนำเสนอ

ในลักษณะคำร้องที่ยื่นต่อคณะกรรมการ วลพ. มากที่สุด จำนวน 10 เหตุการณ์ จากทั้งหมด เนื่องจากกฎของมหาวิทยาลัยบางแห่งและพฤติกรรมของอาจารย์บางราย ส่งผลให้นักศึกษากลุ่มนี้เกิดความรู้สึกคับข้องใจผนวกกับอายุที่บรรลุนิติภาวะจึงดำเนินการทางกฎหมายด้วยตนเอง เพื่อเรียกร้องสิทธิอันพึงได้รับในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ดังเช่น กรณีนักศึกษาหญิงข้ามเพศรายหนึ่งได้ยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการ วลพ. ด้วยสาเหตุว่าตนไม่สามารถใช้รูปถ่ายประจำตัวที่แต่งชุดครุยแบบผู้หญิงในเอกสารรับรองการศึกษาได้ เนื่องจากสำนักทะเบียนประจำมหาวิทยาลัยชี้แจงว่า สำหรับรูปถ่ายประจำตัวนั้นบัณฑิตต้องแต่งชุดครุยแบบผู้ชายตามเพศสรีระหรือค่านำหน้านามที่ระบุไว้ในบัตรประชาชนเท่านั้น (กลุ่มคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, 2564: 114-118)

1.1.2 กฎเพื่อควบคุมพฤติกรรมทางเพศ กฎประเภทนี้ถูกนำเสนอ รองลงมาจำนวน 7 เหตุการณ์จากทั้งหมด 25 เหตุการณ์ โดยพบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในบริบทมหาวิทยาลัยจำนวน 1 เหตุการณ์ คือ กรณีนักศึกษาหญิงข้ามเพศรายหนึ่ง ถูกเชิญให้ออกจากห้องน้ำหญิงบริเวณสระว่ายน้ำของมหาวิทยาลัย เนื่องจากตนเป็น หญิงข้ามเพศ (ประชาไท, 2563, 15 มกราคม) ขณะที่เหตุการณ์ส่วนใหญ่เกิดขึ้น ในบริบทโรงเรียนจำนวน 6 เหตุการณ์ ซึ่งมีความรุนแรงมากกว่า ตัวอย่างเช่น โรงเรียน แห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการได้กำหนดเกณฑ์คัดเลือกรางวัลนักเรียนดีเด่นไว้ว่า นักเรียนจะต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับดีเยี่ยม โดยพิจารณา จากการให้ความร่วมมือในกิจกรรมของโรงเรียนที่กำหนด และ “ไม่มีพฤติกรรมที่ เบี่ยงเบนทางเพศ” (นักเรียนเลว, 2563, 5 กรกฎาคม) หากนักเรียนคนใดแสดงออกเพศ ภาวะแบบอื่นนอกจากแบบหญิงชายจะไม่มีสิทธิ์ได้รับรางวัลนักเรียนดีเด่น เนื่องจาก พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศถูกบัญญัติให้เป็นคุณสมบัติต้องห้าม

นอกจากนี้ โรงเรียนบางแห่งยังกำหนดให้พฤติกรรมนี้เป็นความผิด ที่สมควรถูกลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังเช่น กรณีผู้ใช้บัญชีทวิตเตอร์รายหนึ่งระบุว่า โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดสุพรรณบุรีกำหนดให้ “การแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ” เป็นพฤติกรรมที่มี “ความผิดระดับปานกลาง” และสมควรลงโทษด้วยการตัดคะแนน 10 คะแนน ทั้งนี้ โรงเรียนดังกล่าวได้พิมพ์รายละเอียดนี้เป็นป้ายประกาศขนาดใหญ่และ

ติดบนกระดานอย่างชัดเจน และอีกกรณีหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน โรงเรียนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครได้ระบุว่า “พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ” เป็นพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ในแบบประเมินความประพฤติ ซึ่งเป็น “ความผิดระดับร้ายแรง” เทียบเท่ากับ “การเล่นพนัน เสพยาเสพติด ทำลายทรัพย์สินโรงเรียน” (ไทยพีบีเอส, 2563, 19 มิถุนายน)

1.1.3 กฎเพื่อควบคุมการไว้ทรงผม สำหรับกฎประเภที่นี้ถูกนำเสนอจำนวน 5 เหตุการณ์จากทั้งหมด 25 เหตุการณ์ โดยลักษณะของการเลือกปฏิบัติทางเพศนั้นค่อนข้างคล้ายกับกฎเพื่อควบคุมการแต่งเครื่องแบบที่เน้นการห้ามและบังคับให้ผู้เรียนปฏิบัติตามกฎ ดังเช่น กรณีผู้ใช้ทวิตเตอร์รายหนึ่งได้ตอบกลับข้อความทวิตหนึ่งว่าด้วยเรื่อง นักเรียนที่มีพฤติกรรมรักเพศเดียวกันมักเกิดจากการเลียนแบบเพื่อน และสามารถเปลี่ยนกลับเป็นรักต่างเพศได้เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ แต่ผู้ใช้ทวิตเตอร์รายนี้ไม่เห็นด้วย เนื่องจากรสนิยมทางเพศเป็นความชอบส่วนบุคคลไม่ใช่การเลียนแบบ พร้อมบอกเล่าประสบการณ์ถูกเลือกปฏิบัติทางเพศของตนในโรงเรียนหญิงล้วน ว่าจะเป็นการบังคับให้เสียวิถิผม ตัดผม และขู่ไม่มอบใบสำเร็จการศึกษาหากไม่ไว้ผมยาว โดยมีสาระสำคัญว่า

“ไม่หาย [ไม่หายจากการเป็นคนรักเพศเดียวกัน] นี่เรียนญล้วน [ฉันเรียนโรงเรียนหญิงล้วน] มา 16 ปี โดนผอ. [ผู้อำนวยการ] บังคับให้วิก โดนจับตัดผม โดนขู่จะไม่ให้ใบจบถ้าไม่ไว้ผมยาว ทั้งหมดนี้เป็นเพราะ...โรงเรียนมองว่า LGBTQ+ เป็นตัวประหลาด สุขภาพจิตโคตรแยไม่เห็นมีใครมารับผิดชอบสักคน...” (ข้อความทวิต 1, 2565, 27 พฤศจิกายน)*

*หมายเหตุ ข้อความทวิตนี้ถูกตั้งคำถามการเข้าถึงเป็นแบบสาธารณะ แต่เป็นของบัญชีส่วนบุคคล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงปกปิดชื่อบัญชีอันข้อมูลนี้อาจใช้ระบุถึงตัวบุคคลได้

กรณีข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการขู่ผู้เรียนที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเป็นวิธีการหนึ่งที่บุคลากรทางการศึกษาอาจนำมาใช้ เพื่อบังคับให้ผู้เรียนไว้ทรงผมสอดคล้องกับเพศสรีระ ซึ่งคล้ายคลึงกับกรณีของนักศึกษาหญิงข้ามเพศรายหนึ่งถูกอาจารย์ประธาน

สาขาวิชาเรียกเข้าพบแบบส่วนตัว เพื่อตำหนิและขอให้นักศึกษาย้ายไปศึกษาต่อสาขาวิชาอื่นหากไม่ไว้ทรงผมตามกฎ เนื่องจากนักศึกษาต้องสังเกตการสอนและฝึกสอนในโรงเรียนตามหลักสูตรของสาขาวิชา ซึ่งมีสาระสำคัญว่า

“ผู้ถูกร้อง [อาจารย์ประธานสาขาวิชา] ได้เรียกผู้ร้อง [นักศึกษาหญิงข้ามเพศ] เข้าพบและให้เอาผมที่ตัดออก...ผู้ร้องต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย หากจะไว้ผมยาวต้องย้ายไปเรียนในคณะอื่น โดยให้ผู้ร้องลงนามในหนังสือลาออกไว้ก่อน หากไม่ยินยอมลงชื่อผู้ร้องจะต้องลาออกเองหรืออาจมีคำสั่งให้ไล่ออกจากมหาวิทยาลัย ผู้ร้องจึงยินยอมลงชื่อเนื่องจากต้องการเป็นครูตามความฝันของผู้ร้อง”
(กลุ่มคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, 2564: 32–34)

โดยภาพรวมของกฎแต่ละประเภทในการเลือกปฏิบัติทางเพศระดับสถาบันนั้นมีวัตถุประสงค์ร่วมกันอยู่หนึ่งประการ คือ เพื่อจัดระเบียบรูปลักษณ์ภายนอกของผู้เรียนซึ่งจำแนกตามความแตกต่างระหว่างเพศหญิงชายเป็นสำคัญ และด้วยการกำหนดกฎอันเป็นมาตรฐานเดี่ยวย่อมทำให้ชนกลุ่มน้อยทางเพศภาวะประสบความลำบากมากขึ้น เนื่องจากการถูกปิดกั้นแสดงออกทางเพศภาวะเพื่อให้บุคคลอื่นได้รับรู้และแสดงความรู้สึกภูมิใจในเพศภาวะของตน ไม่ว่าจะเป็นแต่งเครื่องหรือไว้ทรงผมแบบข้ามเพศ หากสถาบันการศึกษากำหนดกฎลักษณะนี้ย่อมนำไปสู่ความรู้สึกคับข้องใจ ในทางตรงกันข้ามกลุ่มผู้มีอำนาจทางเพศภาวะตรงกับเพศสรีระจะสามารถแสดงออกเพศภาวะของตนได้ค่อนข้างอิสระ ด้วยวิธีการไว้ทรงผมและแต่งเครื่องแบบตามเพศสรีระ ซึ่งกฎระเบียบได้รับรองการแสดงออกลักษณะดังกล่าวว่าถูกต้องสมควร และอาจไม่ตกเป็นเป้าจับจ้องจากผู้บังคับใช้กฎหมายเท่ากลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ทั้งนี้ ผู้บังคับใช้กฎหมายและอาจารย์ยังถือเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อการแสดงออกทางเพศภาวะของคนกลุ่มนี้เช่นกัน ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

2. การเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับระดับระหว่างบุคคล

2.1 รูปแบบที่ 2 การจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนโดยครูอาจารย์ ภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติตนอันเหมาะสมในฐานะนักเรียนและนักศึกษา ส่งผลให้สถาบันการศึกษาต้องแต่งตั้งครูอาจารย์เป็นผู้ตรวจตราความเรียบร้อยพร้อมมอบสิทธิอำนาจตามกฎหมายที่มี และด้วยเหตุนี้ทำให้ครูอาจารย์บางรายอาจจับจ้องผู้เรียนที่มีพฤติกรรม “ออกสาว/ออกห้าว” เป็นพิเศษ เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้มีแนวโน้มจะไม่ปฏิบัติตามกฎของสถาบันต่อไป โดยการเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบนี้ถูกนำเสนอจำนวน 11 เหตุการณ์จากทั้งหมด 30 เหตุการณ์ ทั้งนี้ หากพิจารณาตามลักษณะของการกระทำของครูอาจารย์นั้นสามารถจำแนกย่อยออกเป็น 2 ประเภทดังต่อไปนี้

2.1.1 การโน้มน้าวให้หยุดแต่งเครื่องแบบและไว้ทรงผมแบบข้ามเพศ สำหรับการกระทำประเภทนี้เป็นการใช้สิทธิอำนาจจากกฎเพื่อจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนอย่างเต็มที่ ซึ่งถูกนำเสนอเป็นจำนวน 8 เหตุการณ์จากทั้งหมด 11 เหตุการณ์ ดังเช่น กรณีก่อนหน้าในคลิปวิดีโอทัศนคติของนักเรียนผู้มีความหลากหลายทางเพศถูกรุหรั้นาระดับชั้นห้ามแต่งเครื่องแบบข้ามเพศ โดยครูรายนี้ให้เหตุผลส่วนหนึ่งว่า “การให้นักเรียนชายมาใส่ชุดนักเรียนผู้หญิง ทำให้โรงเรียนเสื่อมเสียชื่อเสียง” (ไปรท์ทูเดย์, 2565, 13 มิถุนายน)

ส่วนบริบทมหาวิทยาลัยนั้นอาจารย์บางรายใช้วิธีการโน้มน้าวว่า หากแต่งกายข้ามเพศจะทำให้เกิดผลเสียบางประการ ดังเช่น กรณีนักศึกษาผู้มีความหลากหลายทางเพศรายหนึ่งเคยส่งหนังสือชี้แจงแก่คณบดีเพื่อขออนุญาตแต่งเครื่องแบบข้ามเพศเป็นกรณีพิเศษแล้ว และภายหลังคณบดีจึงส่งหนังสือชี้แจงเพื่อให้สาขาวิชาต่าง ๆ ในสังกัดคณะทราบ อย่างไรก็ตาม อาจารย์หัวหน้าสาขาอาจไม่ทราบและเมื่อพบเห็นนักศึกษารายนี้จึงกล่าวตำหนิ เนื่องจากอาจารย์มองว่านักศึกษาจะต้องออกไปสังเกตการณ์การเรียนการสอนและฝึกสอนในโรงเรียน ซึ่งอาจทำให้นักศึกษาไม่มีความสุขในการเรียนสาขาวิชานี้ พร้อมทั้งเสนอให้ย้ายไปศึกษาต่อในสาขาวิชาอื่น (กลุ่มคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, 2564: 43-46)

นอกเหนือจากการโน้มน้าวอาจารย์บางรายอาจพยายามจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนด้วยวิธีการอันรุนแรงมากกว่า ดังเช่น กรณีก่อนหน้าของนักศึกษาหญิงข้ามเพศรายหนึ่งที่ถูกอาจารย์ประธานสาขาวิชาเรียกเข้าพบแบบส่วนตัว และบังคับให้นักศึกษาลงนามในหนังสือลาออกไว้ก่อน หากไม่ยินยอมลงนามนักศึกษาอาจเสี่ยงถูกคำสั่งไล่ออกจากมหาวิทยาลัย (กลุ่มคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, 2564: 32–34)

2.1.2 การกลั่นแกล้ง ซึ่งถูกนำเสนอจำนวน 3 เหตุการณ์จากทั้งหมด 11 เหตุการณ์ โดยบริบทโรงเรียนครุ้มักใช้วิธีการตักเตือน ตำหนิ บังคับให้ใส่กิ๊พผ (สำหรับกรณีนี้นักเรียนเพศหญิงชอยผผล้น) ส่วนวิธีการหนึ่งที่ไม่เป็นที่ยอมรับจากนักเรียนและสังคม คือ การกลั่นแกล้ง ภายในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดความหมายของการกลั่นแกล้งไว้ว่า เป็นการตักเตือนเพื่อลงโทษผู้เรียนและแตกต่างจากการตักเตือนทั่วไป เนื่องจากการกลั่นแกล้งเป็นการตักเตือนให้แหว่งหรือไม่เป็นทรง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความอับอายหรือคับข้องใจ แต่ภายในข่าวหรือบทสัมภาษณ์อาจใช้คำว่า “ตักเตือน” เพื่อสื่อถึงการกลั่นแกล้ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพิจารณาจากผลกระทบเชิงลบที่มีต่อผู้ถูกระทำ ยกตัวอย่างเช่น กรณีนักเรียนทอมถูกล้อเลียนจนสิ้นคิดหนึ่งสัปดาห์ และทำให้นักเรียนรายนี้เสียความมั่นใจ เนื่องจากนักเรียนรายนี้สวมหน้ากากอนามัยและครูไม่ได้พูดคุยกับนักเรียนจึงทำให้ไม่รู้ว่่านักเรียนมีเพศสรีระแบบใด ผวนวกกับการไว้ทรงผมกึ่งยาวกึ่งสั้น คล้ายกับทรงผมที่นักเรียนกะเทยหรือหญิงข้ามเพศนิยมไว้กัน ซึ่งผิดกฎระเบียบของโรงเรียน ส่งผลให้ครูรายนี้ตัดสินใจกลั่นแกล้งด้วยความเข้าใจผิด โดยมีสาระสำคัญว่า

“โรงเรียนให้อิสระกับการไว้ทรงผมนักเรียนไม่ว่าหญิงหรือชาย แต่ที่พบคือทรงผมนักเรียนที่ตัดส่วนใหญ่ตัดผมรองทรง ส่วนนักเรียนหญิงที่เป็นทอมหรือนักเรียนชายที่เป็นสาวประเภทสอง ก็จะตัดทรงเดียวกันหมด จึงทำให้ยากต่อการแยกแยะ ถ้าไม่ถอดแมส [หน้ากากอนามัย] หรือได้พูดคุยกับนักเรียนก็จะไม่รู้” (สยามรัฐออนไลน์, 2565, 12 พฤศจิกายน)

ส่วนวิธีการจัดหมวดหมู่เพศในบริบทมหาวิทยาลัยนั้นแตกต่างจากโรงเรียนเล็กน้อย เนื่องจากมหาวิทยาลัยหลายแห่งกำหนดกฎที่อนุญาตให้นักศึกษาแต่งกายด้วยชุดสุภาพหรือเครื่องแบบตามเพศภาวะได้อย่างก็ตาม กฎเหล่านี้อาจถูกบังคับใช้อย่างเข้มข้นในบางสถานการณ์ เช่น การสอบประจำภาค กิจกรรมที่เป็นทางการ เพื่อสร้างวินัยให้นักศึกษาคำนึงถึงคุณภาพและความเหมาะสมตามกาลเทศะ

แต่ถึงกระนั้นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยบางแห่งบังคับอาจยึดถือกฎลักษณะนี้อย่างเคร่งครัด ด้วยวิธีการดำเนิน การบังคับให้ใส่เครื่องแบบตามเพศสรีระในคาบเรียนบางวิชา การเรียกเข้าพบแบบส่วนตัว การบังคับให้ลาออกหรือย้ายไปเรียนสาขาวิชาอื่น และรวมถึงการกลั่นแกล้งในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ดังเช่น กรณีบัณฑิตข้ามเพศได้ทรงผมยาวตามอัตลักษณ์ทางเพศของตนมาตลอด แต่เมื่อต้องการเข้าร่วมพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ซึ่งกำหนดให้ผู้ชายต้องตัดทรงผมสุภาพ (โดยไม่คำนึงว่า “ผู้ชาย” ในนิยามนี้จะรวมถึง ผู้ชายที่กลายเป็น “หญิงข้ามเพศ” ไปแล้วหรือไม่) ดังนั้น บัณฑิตรายนี้จึงตัดสินใจจ้างช่างผมเพื่อจัดทรงผมให้สั้นคล้ายทรงผมสั้นของผู้ชายมากที่สุด ด้วยการหักเปียและรวบผมเป็นก้อนกลมแนบสนิทติดท้ายทอย แต่เมื่ออาจารย์รู้เพศของบัณฑิตจากคำนำหน้านามในใบรายชื่อผู้เข้าร่วม ทำให้บัณฑิตถูกเชิญตัวไปคุยกับอาจารย์แบบส่วนตัว เพื่อยืนยันข้อเสนอระหว่างการยอมให้กลั่นแกล้งหรือไม่เข้าร่วมพิธี สุดท้ายบัณฑิตต้องยอมให้อาจารย์กลั่นแกล้ง เนื่องจากความรู้สึกเสียค่าเดินทางไปกลับระหว่างบ้านเกิดและมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ บนเว็บไซต์ที่อ้างอิงได้เผยแพร่ภาพเปรียบเทียบทรงผมของบัณฑิต พบว่า ช่วงก่อนผมที่ยาวของบัณฑิตถูกเกล้าอย่างเรียบร้อย แต่ภายหลังกลับถูกกลั่นแกล้งออกจนสั้นและแห้งไม่เป็นทรงเสมอกันที่บริเวณท้ายทอย โดยบัณฑิตคนนี้ได้ให้สัมภาษณ์กับสำนักข่าวไว้ว่า

“อาจารย์ผู้ชายบอกให้เดินตามไป บอกว่ามีข้อเสีย [ตัวเล็ก] เดียวให้เล็ก ระหว่างตัดผมกับไม่รับ [ไม่รับปริญญาบัตร] ดิฉันลงทุนมากี่รอบ บินไป-กลับ สุราษฎร์ธานี-กรุงเทพฯ ก็รอบ แล้วต้องเหนื่อยอีก ทำไม่ได้ ก็ต้องตัดใหม่” (ข่าวสดออนไลน์, 2565, 12 กันยายน)

โดยตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของครูอาจารย์ในฐานะผู้อื่นตามแนวคิดการกระทำทางเพศภาวะ ซึ่งทำหน้าที่คอยตรวจสอบรูปลักษณ์ภายนอกอันบ่งบอกถึงความเป็นเพศของผู้เรียน เพื่อสันนิษฐานหมวดหมู่เพศที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ แต่ด้วยบริบทของสถาบันการศึกษาที่มอบสิทธิอำนาจให้ครูอาจารย์เพิ่มเติมในฐานะผู้ตรวจตราความเรียบร้อย อาจทำให้ครูอาจารย์บางรายตัดสินใจใช้สิทธิอำนาจที่มีเพื่อจัดหมวดหมู่เพศผู้เรียน โดยเฉพาะกลุ่มคนข้ามเพศที่มีรูปลักษณ์ภายนอกอันสื่อถึงเพศภาวะแบบหญิงหรือชายอันชัดเจน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการโน้มน้าว ช่มชู้ และกลั่นแกล้ง

2.2 รูปแบบที่ 3 การต่อต้านความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะ
อย่างเปิดเผยด้วยวาจาของบุคลากรทางการศึกษา เหตุการณ์ลักษณะนี้เมื่อถูกนำเสนอผ่านสำนักข่าวหรือสื่อสังคมออนไลน์ออกไปก็มักนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชน โดยเฉพาะในบริบทของสังคมปัจจุบันที่ตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนด้านเพศภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ดังนั้น การแสดงความเกลียดกลัวพฤติกรรมรักเพศเดียวกัน (homophobia) ตลอดจนความคิดเชิงต่อต้านต่อกลุ่มคนข้ามเพศ ย่อมกลายเป็นการกระทำที่ยอมรับไม่ได้ในปริมณฑลสาธารณะ เนื่องจากการสิ่งเหล่านี้ถือเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบหนึ่ง ขณะเดียวกันยังเป็นรูปแบบที่ถูกนำเสนอน้อยที่สุดจำนวน 3 เหตุการณ์จากทั้งหมด 30 เหตุการณ์ โดยเหตุผลส่วนหนึ่ง คือ ผู้คนระมัดระวังการกระทำอันเข้าข่ายนี้มากขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงกระแสต่อต้านจากสังคม แต่ในบางกรณีผู้บริหารหรือครูอาจารย์บางคนอาจตั้งใจหรือพลั้งเผลอแสดงจุดยืนทางความคิดที่ต่อต้านกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะโดยวาจา และการกระทำเหล่านั้นอาจถูกบันทึกเก็บเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ไว้ได้ทัน ดังเช่น กรณีคลิบวิดีโอที่ศึ้นเกี่ยวกับครูรายหนึ่ง ซึ่งคาดว่ากำลังอบรมวินัยหน้าแถวเรื่องกฎเกี่ยวกับการไว้ทรงผมของนักเรียน โดยเนื้อหาส่วนหนึ่งครูได้กล่าวห้ามนักเรียนหญิงไว้ทรงผมสั้นคล้ายนักเรียนชายห้ามเป็นทอม และขอให้นักเรียนทอม “กลับใจ” มาเป็นผู้หญิง ซึ่งมีสาระสำคัญว่า

“...บางคนถามว่า ทำไมมาอยู่กับผมของผม [ผมของนักเรียน] เพราะผมของเขามันเป็นปัญหาโรงเรียน...ใครที่ทำไม่ได้ อยู่ไม่ได้ เราจะมาทำ MOU [ข้อตกลงความร่วมมือ] เฉพาะคน...เลือกเอาจะไว้สั้น [ทรงผมสั้นแบบผู้หญิง] หรือยาว สองแบบ นักเรียนทอมที่ไปตัดแล้ว ไหนเป็นใคร ใครทอมบอย ม.ห้าเยอะเลย ตกลงหนูเป็นผู้ชายผู้หญิง หนูจะเป็นทอมค่ะ โอเคเป็นทอม ฟังดี ๆ นะ เป็นทอม เป็นแล้วตัดเหมือนผู้ชาย ไม่ใช่ให้ผู้หญิงไปตัดนะ เข้าใจมั๊ยคะ หนูตัดมาแล้ว เห็นเยอะด้วย ไอ้พวกผู้หญิงทั้งหลายแหละอย่าไปตัด [ทรงผมสั้นคล้ายนักเรียนชาย] นะลูก ทอมเทมอย่าไปเป็นนะ ถ้าใครเป็นแล้วก็กลับใจได้ไหม กลับไม่ได้ ก็เป็นต่อไป แต่ว่าคนที่ยังไม่เป็น อย่าไปทำ” (สนก, 2565, 4 มิถุนายน)

คำกล่าวของครูรายนี้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติทางเพศแบบทวิลักษณ์ที่มองว่า เพศภาวะของมนุษย์นั้นสามารถจำแนกได้เพียง ผู้หญิงและผู้ชาย ตามเพศสรีระโดยกำเนิดของบุคคล ขณะเดียวกันสามารถเห็นได้ว่า ครูรายนี้ไม่ยอมรับความหลากหลายทางเพศของนักเรียนทอม และต้องการให้นักเรียนกลุ่มดังกล่าวปิดบังอัตลักษณ์ทางเพศของตน รวมถึงตีตราการเป็นทอมของนักเรียนในฐานะพฤติกรรมที่ไม่สมควรปฏิบัติตาม โดยทัศนคติลักษณะดังกล่าวไม่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเพศวิถีของสังคมที่เปลี่ยนไป และถือเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ หากพิจารณาจากคำกล่าวของครูรายนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงกฎระเบียบเกี่ยวกับทรงผมของโรงเรียนแห่งนี้ที่ต้องการควบคุมการแสดงออกทางเพศภาวะของนักเรียนผ่านการควบคุมการไว้ทรงผมด้วย

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การเลือกปฏิบัติทางเพศระดับสถาบันส่งผลให้คนกลุ่มนี้ใช้ชีวิตยากลำบากมากกว่ากลุ่มคนที่ไม่มีเพศภาวะสอดคล้องกับเพศสรีระทั้งในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะกลุ่มคนข้ามเพศ เนื่องจากสถาบันหลายแห่งไม่อนุญาตให้ผู้เรียนแต่งกายข้ามเพศในชั้นเรียนหรืออื่น ๆ สอดคล้องกับ de Lind van

Wijngaarden และ Fongkaew (2020: 13-14) ซึ่งพบว่า นโยบายของโรงเรียนอันปฏิเสธการแสดงออกทางเพศภาวะแบบข้ามเพศนั้นเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้นักเรียนหญิงข้ามเพศมักไม่ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือปริญญาตรี และเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้นักเรียนเหล่านี้ถูกรังแกจากเพื่อนร่วมชั้นในโรงเรียน

ส่วนการเลือกปฏิบัติทางเพศระดับระหว่างบุคคลพบว่า ครูอาจารย์บางคนใช้วิธีการกลั่นแกล้งของผู้เรียนโดยปราศจากการยินยอม เพื่อจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนให้สอดคล้องกับเพศสรีระโดยกำเนิด สอดคล้องกับ ภคพล เส้นขาว (2563: 161) พบว่า ครูได้จัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนให้อยู่ในหมวดผู้หญิง ด้วยการใช้คำพูดว่า “ลูกสาว” เพื่อเรียกนักเรียนหญิงข้ามเพศหรือเกย์ ซึ่งเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศด้วยวาจาและสุดท้ายการต่อต้านความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะอย่างเปิดเผยด้วยวาจาของบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบหนึ่งที่พบในการนำเสนอของสื่อดิจิทัลมากที่สุด เนื่องจากการกระทำลักษณะนี้มักเกิดขึ้นและจบลงอย่างรวดเร็วจนไม่สามารถบันทึกไว้ได้ แต่เมื่อวิเคราะห์จากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าพบว่า บุคลากรทางการศึกษาบางคนยังไม่ยอมรับและขอให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศเลิกเป็นสิ่งที่ตนเป็นอยู่ด้วยความเชื่อที่ว่าผู้เรียนควรปฏิบัติตามกฎของสถาบันการศึกษา ซึ่งยึดมั่นในกรอบความคิดแบบรักต่างเพศ

เมื่อวิเคราะห์รูปแบบของการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏ พบว่า การเลือกปฏิบัติเป็นผลลัพธ์ของการแบ่งกลุ่มทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มหนึ่งสามารถพิสูจน์ได้ว่ากลุ่มของตนนั้นมีอำนาจเหนือกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง (Tajfel & Turner, 2004: 281; Lee & Ostergard, 2017: 42) การที่สถาบันการศึกษามอบสิทธิอำนาจให้กลุ่มครูอาจารย์ส่งผลให้ครูอาจารย์บางคนเชื่อว่าตนมีอำนาจเหนือกว่าผู้เรียนและผู้มีความหลากหลายทางเพศ ตลอดจนอาจเชื่อว่าตนสามารถจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนให้เหมาะสมโดยไม่ต้องขอความยินยอม

ขณะเดียวกัน ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดการกระทำทางเพศที่กล่าวถึง การจัดหมวดหมู่เพศผ่านคุณลักษณะภายนอกต่าง ๆ (West & Zimmerman, 1987: 127) และเป็นกิจกรรมแบบสองทางที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับผู้อื่น บุคคล

อาจตัดสินใจแสดงหมวดหมู่เพศอย่างชัดเจนหรือคลุมเครือโดยตั้งใจก็ได้ ส่วนผู้อื่นจะคอยตรวจสอบคุณลักษณะภายนอกเหล่านี้เพื่อสันนิษฐานหมวดหมู่เพศที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ (West & Zimmerman, 1987: 134) ทั้งนี้ หากนำประเด็นการจัดหมวดหมู่เพศมาวิเคราะห์ในบริบทสถาบันการศึกษาไทย พบว่า สถาบันการศึกษานำการจัดหมวดหมู่เพศตามบรรทัดฐานแบบรักต่างเพศของสังคม ซึ่งปรากฏเป็นกฎต่าง ๆ ที่แบ่งแยกหญิงและชายอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในบริบทโรงเรียน ส่งผลให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศอาจถูกปิดกั้นสิทธิบางประการ และเสี่ยงถูกละเมิดมากเป็นพิเศษหากผู้เรียนกระทำการทางเพศภาวะแบบข้ามเพศ

นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังสามารถใช้อธิบายได้ว่า เพราะเหตุใดกลุ่มคนข้ามเพศจึงมักถูกเลือกปฏิบัติทางเพศในสถาบันการศึกษามากกว่ากลุ่มอื่น โดยแนวคิดเชื่อว่า บุคคลที่ทำให้ผู้อื่นเชื่อว่าตนอยู่ในหมวดหมู่เพศตามที่น่าเสนอไป ถือว่ากระทำการทางเพศภาวนั้น “สำเร็จ” แล้ว (West & Zimmerman, 1987: 146) ส่วนบริบทสถาบันการศึกษาไทย ผู้เรียนข้ามเพศแทบจะไม่สามารถกระทำการทางเพศภาวะแบบข้ามเพศได้ โดยไม่ขัดกฎหรือไม่ขัดหูขัดตาครูอาจารย์บางกลุ่มเลย และเมื่อกลุ่มคนข้ามเพศกระทำการทางเพศภาวะ “ไม่สำเร็จ” อาจนำไปสู่การตั้งคำถามจากผู้อื่นได้ (West & Zimmerman, 1987: 146) ขณะที่กลุ่มผู้เรียนที่มีเพศภาวะตรงกับเพศสรีระและมีความหลากหลายทางเพศบางส่วนในโรงเรียน (เช่น เกย์ เลสเบี้ยน ตั้) ยังสามารถกระทำการทางเพศภาวะให้สำเร็จได้ไม่ยาก ส่วนบริบทมหาวิทยาลัยที่มีความยืดหยุ่นเรื่องการแสดงออกทางเพศภาวะมากกว่า กลุ่มคนข้ามเพศจึงจะมีโอกาสกระทำการทางเพศภาวะจนสำเร็จได้มากกว่า

กระนั้นหากพิจารณาผลการอภิปรายตามกระบวนการทัศน์ของญาณวิทยาเคียร์นัั้น จะสามารถวิพากษ์ได้ว่า แนวคิดการกระทำการทางเพศภาวะที่ใช้กันยังยึดมั่นกรอบความคิดแบบสาร์ตถะนิยม (essentialism) เนื่องจากการกระทำการทางเพศภาวะเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่บรรทัดฐานแบบรักต่างเพศผ่านการแสดงความเป็นหญิงชาย และสนับสนุนความต่างชั้นเชิงอำนาจระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในบริบทสังคมส่วนใหญ่ (Pyke, 1996: 545)

ภายในภาวนวิทยาควีร์มีแนวคิดหนึ่งที่มีองเพศภาวะเป็นการกระทำเหมือนกับแนวคิดนี้ คือ แนวคิดปฏิบัติการแสดงทางเพศภาวะ (gender performativity) ของ Butler (1990) เสนอว่า เพศภาวะเป็นการกระทำของบุคคลไม่ใช่คุณสมบัติที่บุคคลได้รับตามธรรมชาติ โดยกระทำผ่านการแสดง (acts) กิริยาท่าทาง (gestures) และความปรารถนา (desire) (Shepherd, 2016: 187) ดังนั้น แนวคิดของบัตเลอร์จึงเสนอให้ผู้คนแสดงเพศภาวะโดยอ้างอิงเพศภาวะแบบจารีตให้น้อยลง (ไม่ยึดมั่นกับความเป็นหญิงชาย) และประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางเพศภาวะแบบเฉพาะของตนขึ้นมา (Shepherd, 2016: 187-188)

แม้ว่าในปัจจุบันผู้เรียนไทยจะสมาทานแนวคิดของกลุ่มทฤษฎีควีร์ ซึ่งเน้นการรื้อถอนสารัตถะทางเพศภาวะ ตลอดจนท้าทายกฎที่ควบคุมเพศภาวะของผู้คน (ดิณณภพ สันสมบุรณ์ทอง, 2557: 74) แต่เป้าหมายและข้อเสนองานของภาวนวิทยาควีร์อาจเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยากในบริบทของสถาบันการศึกษาไทย เนื่องจากสถาบันหลายแห่งยังผลิตซ้ำกฎหรือนโยบายที่เน้นสารัตถะของเพศแบบหญิงและชายอยู่ ส่งผลให้ผู้เรียนที่มีความหลากหลายทางเพศไม่เหลือทางเลือกในการแสดงออกทางเพศภาวะมากเท่าใดนัก ดังนั้น การกระทำการทางเพศภาวะจึงเป็นทางเลือกหนึ่ง queer ที่ผู้เรียนใช้ต่อรองกับสถาบัน เพื่อให้ผู้คนได้รับรู้เพศภาวะที่ตนต้องการเป็น ด้วยวิธีการแสดงเพศภาวะอย่างสอดคล้องหรือข้ามหมวดหมู่เพศของตน แต่ยังคงควบคุมระดับการแสดงออกของตนไม่ให้โดดเด่นมากเกินไปที่สนใจจากครูอาจารย์หรือผิฏกของสถาบัน

แต่อย่างไรก็ตาม สภาวะที่ผู้เรียนไม่สามารถกระทำการทางเพศภาวะได้และถูกเลือกปฏิบัติทางเพศในสถาบันการศึกษา ย่อมสร้างความรู้สึกลับข้อใจที่กระตุ้นให้คนกลุ่มนี้ตั้งคำถามต่อการกระทำและกฎอันเป็นปัญหา ผนวกกับบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถแบ่งปันประสบการณ์ลักษณะนี้ได้ในสื่อสังคมออนไลน์ และรับรู้ข่าวที่เกี่ยวข้องผ่านเว็บไซต์ของสำนักข่าวได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งยิ่งช่วยกระตุ้นการตั้งคำถามต่อไปเป็นวงกว้าง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและลดทอนอำนาจของบรรทัดฐานรักต่างเพศได้ ดังเช่น กรณีเพจ “นักเรียนเลว” ที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านการตั้งคำถามและแบ่งปันข่าวหรือ

ประสบการณ์เชิงลบที่เกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาไทย ซึ่งรวมถึงประเด็นการเลือกปฏิบัติทางเพศด้วย สอดคล้องกับ West และ Zimmerman (1987) กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถมอบอุดมการณ์และผลักดันให้ตั้งคำถามต่อการจัดระเบียบทางเพศที่มีอยู่ ตลอดจนเป็นแรงสนับสนุนทางสังคมให้บุคคลได้ออกสำรวจทางเลือกของเพศที่เหมาะสมกับตน (West & Zimmerman, 1987: 146)

ข้อเสนอแนะ

เมื่อดำเนินกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งผลการวิจัยและอภิปรายผล ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดข้อเสนอแนะที่ครอบคลุมใน 3 ประเด็น ดังนี้

1) **ข้อเสนอแนะต่อสถาบันการศึกษา** สำหรับการวิจัยครั้งนี้พบว่า การเลือกปฏิบัติทางเพศในรูปแบบกฎที่ของสถาบันที่ไม่สนับสนุนให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม ได้แก่ กฎเพื่อควบคุมการแต่งเครื่องแบบ พฤติกรรมทางเพศ และการไว้ทรงผม ถือเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงกับการเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับระหว่างบุคคล ดังนั้น สถาบันการศึกษบางแห่งควรปรับกฎที่เกี่ยวข้องใหม่โดยอิงตามพื้นฐานของความหลากหลายทางเพศ ซึ่งอาจเริ่มต้นด้วยการอนุญาตให้ผู้เรียนสามารถแต่งเครื่องและไว้ทรงผมแบบข้ามเพศได้ ตลอดจนอนุญาตให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกริยาตามเพศภาวะของตนได้ เนื่องจากพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการแสดงถึงความภูมิใจในเพศ

2) **ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐ** ผลการวิจัยครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของบรรทัดฐานรักต่างเพศในโครงสร้างของสถาบันการศึกษาไทย อันปรากฏในรูปแบบกฎระดับสถาบันและการกระทำระดับระหว่างบุคคล ซึ่งไม่เอื้อต่อการแสดงออกทางเพศภาวะของผู้มีความหลากหลายทางเพศ และเป็นเงื่อนไขที่สร้างความเสี่ยงด้านสุขภาพจิตให้แก่คนกลุ่มนี้ ดังนั้น หน่วยงานที่กำกับสถาบันการศึกษาคือเป็นต้นว่า กระทรวงศึกษาธิการ ควรออกแบบแนวปฏิบัติและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ เป็นต้นว่า ระดับสถาบันเกี่ยวข้องกับกฎอนุญาตให้ผู้เรียนแสดงออกตามเพศภาวะของตน ระดับระหว่างบุคคลเกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมวิธีการสื่อสารกับผู้เรียนทุกเพศ เพื่อหลีกเลี่ยงคำพูดอันแสดงถึงการตีตราทางเพศ

3) ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยในอนาคต การวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าในบริบท การนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อดิจิทัลนั้นสามารถจำแนกความเป็นทางการได้ 3 ระดับ ตั้งแต่ระดับหน่วยงานรัฐ สำนักข่าว และสื่อสังคมออนไลน์ ดังนั้น ผู้เขียนจึงตัดสินใจ เลือกแหล่งข้อมูลจำนวน 1 แหล่งจากทั้งสามระดับ โดยพิจารณาจากความแพร่หลาย ของข้อมูล แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับการวิจัยครั้งถัดไปควรสืบค้นข้อมูลมากกว่า หนึ่งแหล่งในแต่ละระดับความเป็นทางการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ การเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาในภาพ ที่กว้างมากขึ้น นอกจากนี้ การวิจัยครั้งถัดไปอาจใช้วิธีกับตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เปรียบเทียบระหว่างข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์กับข้อมูลภาคสนามหรือแหล่งข้อมูล อื่น เพื่อแก้ไขข้อจำกัดด้านความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากข้อความทวีตที่เป็นสาธารณะ จากบัญชีผู้ใช้ทวิตเตอร์

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเลือกปฏิบัติทางเพศและความรุนแรงด้วยเหตุแห่งเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถานศึกษา ผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาสังคมวิทยา แผน 1 แบบวิชาการ แบบ ก 2 และได้รับการสนับสนุนแหล่งการเรียนรู้จากหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มคณะกรรมการวิจัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ. (2564).

คำวินิจฉัยยกคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่าง
พศ.พ.ศ. 2559-2562. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

กองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ. (2564). สรุปจำนวนคำร้องที่ยื่นต่อ
คณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ปี 2558—
2563. <https://gepf.dwf.go.th/wp-content/uploads/2021/08/%E0%B8%88%E0%B8%B3%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%99%E0%B8%>

84%E0%B8%B3%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%84%E0%B8%93%E0%B8%B0%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3-%E0%B8%A7%E0%B8%A5%E0%B8%9E.-53-63.pdf

ข่าวสดออนไลน์. (2565). สู้สุดชีวิตแล้ว! บัณฑิตแจ่งยิบถูกตัดผมแหง่ สถาบันให้ตาย อาจารย์ไม่เคยบอก ม.เรียกคุ้ยวันนี้. *ข่าวสดออนไลน์*. https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_7262616

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. (2562). *อดทนแต่ไม่ยอมรับ: รายงานผลสำรวจเรื่องการเลือกปฏิบัติและทัศนคติทางสังคมต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย*. โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ.

ดิณณภจ สันสมบุรณ์ทอง. (2557). การเมืองเรื่องคน (ที่ถูกทำให้) “ไม่” ธรรมดา: มองความเป็นหญิงของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผ่านกรอบเคย์บี. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 44(2), 71–90.

ดิโหมะ ตะปะหนี โอะหะยะเนิน, โคตี ฟรีแมน, ปรียศ กิตติธีระศักดิ์, นันทชัยดลันท์สกุลพงศ์, สกล โสภิตอาชาศักดิ์, กุลวดี ทองไพบูลย์, กวิน เทียนสุวรรณ, & พิธาณีย์ ศุภลักษณ์. (2566). *สุขภาพจิตและสุขภาพของเด็กและเยาวชนหลากหลายทางเพศในประเทศไทย*. มูลนิธิช่วยเหลือเด็ก ประเทศไทย.

ไทยพีบีเอส. (2563). *กังขา! ระเบียบโรงเรียนเบี่ยงเบนทางเพศเข้าข่ายถูก “ภาคทัณฑ์”*. <https://www.thaibps.or.th/news/content/293779>

นักเรียนเลว [@BadStudent_]. (2563, 5 กรกฎาคม). *Breaking: โรงเรียนชื่อดังสมุทรปราการ ตั้งเกณฑ์รางวัลนักเรียนที่ทำคุณงามความดีให้โรงเรียน ต้องไม่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ นั่นเท่ากับ [แนบภาพ][ทวีต]*. ทวิตเตอร์. https://twitter.com/BadStudent_/status/1279769297598869504

ไบทูทูเดย์. (2565). เสรีภาพ กับ กฎระเบียบ LGBTQ โฟสตร์ระบายแต่งกายไปโรงเรียน ผิดระเบียบ. *ไบทูทูเดย์*. <https://www.brighttv.co.th/hot-clip/lgbtq-school>

- ประชาไท. (2563). นศ. ข้ามเพศ ม.เชียงใหม่เผยแพร่ ถูกเชิญออกจากห้องน้ำหญิง. *ประชาไท*.
<https://prachatai.com/journal/2020/01/85924>
- ภคพล เส้นขาว. (2563). การเลือกปฏิบัติต่อสตรีข้ามเพศในสังคมไทย. *วารสารร่มคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 39(1), 149–168.
- มหาวิทยาลัยมหิดล, องค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย, & ยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ. (2557). *การรังแกต่อกลุ่มนักเรียนที่เป็นหรือถูกมองว่าเป็นคนข้ามเพศหรือคนรักเพศเดียวกัน ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา: รูปแบบ ความชุก ผลกระทบ แรงจูงใจ และมาตรการการป้องกันใน 5 จังหวัดของ ประเทศไทย*. องค์การยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227518>
- วัฒน์ ภูวทิศ. (2554). การใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์และผลกระทบเชิงจริยธรรม ในการนำเสนอข่าวสารของผู้สื่อข่าว. *วารสารนักบริหาร*, 31(1), 166–174.
- วัฒน์ ภูวทิศ. (2560). ผู้สื่อข่าวกับการใช้ประโยชน์และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อรายงานข่าวสาร. *วารสารศรีนครินทร์วิวัฒนาการ และพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 9(17), 135–144.
- สนุก. (2565). แร่สนั่น คลิปครูพูดถึงทรงผมนักเรียนหญิง มีแค่ 2 แบบ แถมสั่งห้ามเป็นทอม. *สนุก*. <https://www.sanook.com/news/8571466/>
- สยามรัฐออนไลน์. (2565). แร่ว่อนโซเชียลครูชายโรงเรียนดังขอนแก่นใช้กรรไกรตัดผม นักเรียนหญิงจนเกิดคำถามเกินไปหรือไม่. *สยามรัฐออนไลน์*. <https://siamrath.co.th/n/398748>
- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Addison-Wesley.
- Casey, L. S., Reisner, S. L., Findling, M. G., Blendon, R. J., Benson, J. M., Sayde, J. M., & Miller, C. (2019). Discrimination in the United States: Experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer Americans. *Health Services Research*, 54(S2), 1454–1466. <https://doi.org/10.1111/1475-6773.13229>

- de Lind van Wijngaarden, J. W., & Fongkaew, K. (2020). "Being Born like This, I Have No Right to Make Anybody Listen to Me": Understanding Different Forms of Stigma among Thai Transgender Women Living with HIV in Thailand. *Journal of Homosexuality*, 68(14), 2533–2550. <https://doi.org/10.1080/00918369.2020.1809892>
- Dipboye, R. L., & Colella, A. (2005). An Introduction. In R. L. Dipboye & A. Colella (Eds.), *Discrimination at Work: The Psychological and Organizational Bases* (pp. 1–8). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Prentice-Hall.
- Lee, C., & Ostergard, R. L. (2017). Measuring Discrimination Against LGBTQ People: A Cross-National Analysis. *Human Rights Quarterly*, 39(1), 37–72. <https://doi.org/10.1353/hrq.2017.0001>
- Pyke, K. D. (1996). CLASS-BASED MASCULINITIES: The Interdependence of Gender, Class, and Interpersonal Power. *Gender & Society*, 10(5), 527–549. <https://doi.org/10.1177/089124396010005003>
- Shepherd, S. (2016). Gender performativity. In *The Cambridge Introduction to Performance Theory* (pp. 184–189). Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139600194.023
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (pp. 276–293). Psychology Press.
- Wenz, S. E. (2020). *Discrimination in Education: Methodology, Theory, and Empirics of Teachers' Stereotypes, Prejudice, and Discriminatory Behavior* [GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften]. <https://doi.org/10.21241/ss0ar.67307>
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), 125–151.

การศึกษานวนิยายเรื่อง แผลเก่า
โดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยา
A Psychoanalytic Study of *Plae Khao*

ทำนอง วงศ์พุท
Thamnong Wongphut
หลักสูตรภาษาไทยและการสื่อสาร
Thai and Communication Curriculum
คณะศิลปศาสตร์
Faculty of Liberal Arts
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Ubon Ratchathani University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานวนิยายเรื่อง แผลเก่า ของไม้ เมืองเดิม โดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยา ผลการศึกษาพบว่า ในแง่ของโครงเรื่อง โครงเรื่องของ แผลเก่า เป็นโครงเรื่องที่แสดงถึงความหวาดกลัวต่อความเหนือกว่าของสังคมอารยะหรือสังคมเมืองของเพศชายซึ่งกำลังสูญเสียอำนาจในพื้นที่ที่เคยเป็นผู้ครอบครอง ในแง่ของตัวละครเห็นได้ชัดว่าตัวเอกชายถูกสร้างให้มีภาพลักษณ์ของความเป็นชายและความเป็นนักเลงในระดับที่เข้มข้นไปจนถึงขั้นล้นเกิน อาจวินิจฉัยว่าเป็นการแสดงออกของกลไกการป้องกันตัวชนิดการแสดงปฏิกิริยาแบบตรงกันข้าม ซึ่งเป็นปฏิกิริยาของความกลัวที่มีต่อความเหนือกว่าของบิดาซึ่งแสดงออกในรูปของความทันสมัยและความเป็นอารยะของชาวกรุงที่ชนบทไม่อาจต้านทานในประเด็นสัญลักษณ์พบว่าศาลเจ้าพ่อพระไทรคือจุดรวมศูนย์ทางสัญลักษณ์ของเรื่อง พระไทรคือสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศชาย การที่ตัวเอกเคารพบูชาพระไทรในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ในแง่หนึ่งจึงหมายถึงความสำนึกในความยิ่งใหญ่ของความเป็นเพศชาย ส่วนการเคารพบูชาต่อแพรวแดงเปื้อนเลือดก็สื่อถึงการเชิดชูต่อการได้ครอบครองพรหมจรรย์ เนื้อหาทางจิตวิทยาประเด็นสุดท้ายคือสัญลักษณ์ม่งตาย เห็นได้ว่าพฤติกรรมของตัวละครในหลาย ๆ ด้าน ทั้งการคิดฆ่าตัวตาย ความเป็นนักเลง หรือแม้แต่ยามตกอยู่ในห้วงของความรัก ก็มีสัญลักษณ์ม่งตายเป็นทั้งแรงขับและเป้าหมาย การที่สัญลักษณ์ม่งตายเป็นปรากฏในพฤติกรรมของตัวละครนี้สอดคล้องกับการที่ตัวบทเป็นวรรณกรรมประเภทโศกนาฏกรรม ทั้งนี้เพราะนวนิยายประเภทนี้สร้างความรื่นรมย์ด้วยการผ่านอารมณ์โศก แต่ก็เป็นการเสพอารมณ์ไปพร้อมกับความตระหนักว่าตัวบทนั้นมีกลไกการสร้างอารมณ์อื่นมาชดเชย

คำสำคัญ: ทฤษฎีวิวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยา, แผลเก่า

Abstract

This research paper aims to examine Mai Muang Derm's novel, *Plae Khao*, through a psychoanalytic lens. The results show that through its emplotment, the novel reveals a man's fear of the encroachment of a civilized or urban society into the territory that he rules. Through its characterization, the novel portrays the male protagonist as possessing an excessive degree of masculinity and gangsterism (Thai: *nak laeng*). His heightened sense of masculinity can be seen as a reactionary self-defense mechanism against the father figure who wields superior power in the forms of urban modernity and civilization that the countryside could not withstand. The Phra Sai shrine (the sacred Banyan tree), which is the focal symbol of the story, symbolizes the phallic. The fact that the protagonist worships the sacred shrine testifies, to some extent, an acknowledgment of masculine prowess, while his worship of the blood-stained red silk fabric symbolizes male control over women's virginity. The novel also incorporates the psychoanalytic concept of the death instinct, with many characters displaying an obsession with suicide and the gangster lifestyle. Even though they fall in love, they are influenced by the drive toward death acts or see death as their goal. The presence of the death drive in the characters aligns the novel with the literary genre of tragedy where readers derive pleasure through sad emotions and yet are aware that other emotions will be compensated.

Keywords: Psychoanalytic literary criticism, *Plae Khao*

1. บทนำ

นวนิยายเรื่อง **แผลเก่า** นับเป็นผลงานชิ้นสำคัญเรื่องหนึ่งของไม้ เมืองเดิม เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ถูกผลิตซ้ำในสื่อต่างๆ หลายครั้ง ทั้งในรูปแบบของภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ และในรูปของวรรณกรรมเพลง ในทางวิชาการนวนิยายเรื่องนี้ก็ได้รับความสนใจศึกษาวิเคราะห์ในแง่มุมต่าง ๆ มากมาย เช่น การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนวนิยายกับภาพยนตร์ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “แผลเก่า: จากนวนิยายสู่ภาพยนตร์” (2539) ของรังสิมา กุลพัฒน์ การศึกษาโดยใช้แนวคิดบูรพนิยม (Orientalism) ในบทความ “แผลเก่า และแผลจากที่ฝากไว้ก่อน” (2558) ของชูศักดิ์ ภักฐกุลวิชัย การศึกษาในประเด็นความเป็นลูกผู้ชายในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ลูกผู้ชายชาวบ้านในวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม” (2561) ของวรรณวิสา ภูยาธร และการศึกษาเชิงนิเวศในบทความเรื่อง “นัยเชิงนิเวศในนวนิยายแนวลูกทุ่งยุคแรก ศึกษาจากนวนิยายเรื่องแผลเก่า ของไม้ เมืองเดิม” (2562) ของทนต์ จันทะมาตย์ และธัญญา สังขพันธานนท์ เป็นต้น

งานวิจัยนี้สนใจศึกษานวนิยายเรื่อง **แผลเก่า** โดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยา (Psychoanalytic literary criticism) หลักคิดสำคัญของการศึกษาแนวนี้มองว่า การที่วรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ ได้รับความนิยมนั้นอาจมีที่มาจากปัจจัยหลายประการ แต่หากอธิบายในแง่มุมทางจิตวิทยาแล้วได้ว่า เป็นเพราะวรรณกรรมเรื่องนั้นมีเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการทางจิตของผู้เสพ ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวรรณกรรมแนวจิตวิทยาแล้วว่า การเขียนงานประพันธ์นั้น เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากแรงผลักดันของความต้องการสนองความปรารถนาที่ซ่อนอยู่ในจิตใต้สำนึก เช่นเดียวกับความฝัน การเล่นของเด็ก และการฝันกลางวัน เป็นต้น (Sigmund Freud, 1908 : 421-424) ในแง่มุมของผู้อ่านก็เช่นเดียวกัน การที่ผู้อ่านชอบอ่านวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือประเภทใดประเภทหนึ่งก็เพราะว่าวรรณกรรมเรื่องนั้นประเภทนั้นสามารถตอบสนองความปรารถนาบางประการรวมทั้งความกลัวที่ซ่อนอยู่ในจิตใต้สำนึก

การศึกษาวรรณกรรมในแนวจิตวิทยานี้วิเคราะห์วรรณกรรมโดยใช้ฐานคิดอย่างเดียวกับการวิเคราะห์ความฝันกล่าวคือมองว่า เนื้อหาที่แท้จริงหรือเนื้อหาที่ซ่อนเร้นหรือเนื้อหาทางจิตวิทยา (Latent content) ของวรรณกรรมนั้นถูกปิดบังโดยเนื้อหา

ในระดับพื้นผิวที่แสดงออกภายนอก (Manifest content) ดังนั้นการวิเคราะห์วรรณกรรมในเชิงจิตวิทยาก็คือ การพยายามค้นหาเนื้อหาทางจิตวิทยาที่ซ่อนอยู่ภายใต้เนื้อหาในระดับพื้นผิวของตัวบท

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษานวนิยายเรื่อง *แผลเก่า* ตามทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยา

3. กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าศึกษานวนิยายเรื่อง *แผลเก่า* โดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยาตามแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis theory) ของซิกมุนด์ ฟรอยด์ โดยวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรม คือ โครงเรื่อง ตัวละคร (พฤติกรรมของตัวละคร การสร้างและการนำเสนอตัวละคร) ตลอดจนสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในเรื่อง

4. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าศึกษานวนิยายเรื่อง *แผลเก่า* งานประพันธ์ของไม้ เมืองเดิม (ก้าน พึ่งบุญ ณ อยุธยา) พิมพ์ครั้งแรกปีพ.ศ.2479 การศึกษาค้นคว้าใช้ฉบับที่พิมพ์โดยสำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ เมื่อปีพ.ศ. 2529 ไม่ปรากฏครั้งที่พิมพ์

5. ผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบประเด็นต่าง ๆ ดังนี้คือ โครงเรื่องกับการสนองความต้องการทางจิตวิทยา กลไกการป้องกันตัวที่ปรากฏผ่านการสร้างและการนำเสนอตัวละคร สัญลักษณ์ทางจิตวิทยา และสัญลักษณ์มรณตาย ดังรายละเอียดที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

5.1 แผลเก่า : โครงเรื่องของเพศชายที่หวาดกลัวสังคมอารยะ

แผลเก่า เล่าถึงเรื่องราวความรักของขวัญหนุ่มลูกทุ่งคนกล้ากับเรียมสาวงามแห่งท้องทุ่งบางกะปิ ทั้งคู่รักกันแต่อุปสรรคสำคัญคือผู้ใหญ่ของทั้งคู่ต่างเป็นอริกัน เพราะผิดใจกันเรื่องรุกที่นา ตาเรืองพ่อของเรียมเมื่อทราบข่าวทั้งคู่แอบคบหากันก็ขายเรียมไปเป็นทาสคนนายทองคำที่บางกอก แต่ชะตาพลิกผันเรียมได้รับการชุบเลี้ยงเป็น

บุตรบุญธรรมของคุณนายทองคำเพราะบังเอิญหน้าตาเธอละม้ายกับโฉมงามลูกสาวของคุณนายทองคำที่เพิ่งเสียชีวิตไป ชีวิตเริ่มเปลี่ยนไป เธอได้รับความสุขสบาย เกียรติยศเงินทอง ความพินอบพิเทาเอาอกเอาใจจากคนรอบข้าง การเข้าสังคมในวงสังคมชั้นสูง เธอมีคู่หมายปองคนใหม่เป็นลูกพระยาผู้ดีบางกอก ต่อมาเมื่อได้มีโอกาสกลับทูลบางกะปิอีกครั้งความรักครั้งเก่าก็ถูกรื้อฟื้น เธอสองจิตสองใจไม่อาจเลืกระหว่างการกลับไปเป็นสาวชาวกรุงกับเป็นสาวชานาในท้องทุ่งบ้านเกิด และระหว่างรักครั้งใหม่กับรักเก่า ในที่สุดก็นำไปสู่โศกนาฏกรรมของเรื่อง ขวัญถูกคนรักใหม่ของเธอยิงเสียชีวิต ส่วนเธอเมื่อสำนึกได้ก็ฆ่าตัวตายตามไปอีกคน

ตามแนวคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) ตัวบทย่อมจะมีจุดศูนย์กลาง (Center) เป็นตัวกำกับความหมาย สำหรับนวนิยายจุดศูนย์กลางก็คือตัวละครสำคัญของเรื่อง หรือเราอาจพิจารณาว่า นวนิยายนั้นเป็นเรื่องของใคร และใครเป็นผู้เล่า หากพิจารณาตามปรากฏการณ์ทั่วไป นักเขียนย่อมเขียนเรื่องจากมุมมองของตนเองเป็นหลักและถ่ายทอดสู่ตัวละครเอกที่เป็นเพศเดียวกัน นักเขียนหญิงก็ย่อมจะเล่าเรื่องของเพศหญิงจากมุมมองของเพศหญิงโดยสื่อผ่านตัวเอกหญิง ส่วนนักเขียนชายก็ย่อมจะเล่าเรื่องของเพศชายจากมุมมองของเพศชายโดยสื่อผ่านตัวเอกที่เป็นเพศตัวเองด้วยเช่นกัน ดังนั้นในนวนิยายเรื่องนี้กล่าวได้ว่าผู้ที่เป็นเจ้าเรื่องหรือจุดศูนย์กลางของเรื่องคือตัวเอกชาย **แผลเก่า** จึงเป็นนวนิยายของเพศชาย หรือหากจะกล่าวไปสู่ประเด็นโครงเรื่องก็คือ โครงเรื่องของ **แผลเก่า** เป็นโครงเรื่องของเพศชาย

กล่าวอย่างย่อและสั้นที่สุดโครงเรื่องของ **แผลเก่า** ก็คือ “โครงเรื่องของเพศชายที่กำลังเผชิญหน้ากับการสูญเสียอำนาจในพื้นที่ที่เขาเคยเป็นผู้ครอบครอง” ภูมแจสำคัญที่จะสามารถไขความหมายในแง่นี้ได้ก็คือถ้อยคำที่ผู้แต่งใช้บรรยายถึงขวัญ เขาไม่ได้เป็นเพียงตัวละครที่แสดงบทบาทในแง่ความรักและการต่อสู้เพื่อความรักเท่านั้น ถ้อยคำหลายคำที่ตัวบทใช้เป็นคล้ายคำสรรพนามเรียกขานขวัญนั้นล้วนแต่เน้นที่จะแสดงถึงความเป็นใหญ่หรือความเป็นเจ้าของพื้นที่ เช่น

“แล้วอ้ายหนู่มเจ้าทุ่งเจ้าน้ำผู้ไม่เคยเกรงอะไรคาบมีดโผออกจากตลิ่ง” (หน้า 120)

“เจ้าเสื้อลำนํ้าแสนแสนปลิงตามองดูอ้ายเริญกับพวกมันเม้มริมฝีปากเพื่ออดใจ” (หน้า 139)

“อ้ายเจ้าทุ่งวิ่งปราดเดียวถึงตัว แทะสัดด้วยหัวใจบ้าบิ่น” (หน้า 161)

“ขาดคำอ้ายเสื้อลำนํ้า อ้ายหนู่มเจ้าทุ่งเจ้าท่าผู้ก็ก้องด้วยอนินหารของชายชาติตรี ก็ป้ายหน้าโผลงนํ้า” (หน้า 164)

นอกจากถ้อยคำที่เสนอผ่านผู้แต่งเหล่านี้แล้ว บางครั้งก็เสนอผ่านสายตาของเรื่อย เช่น ในตอนที่ขวัญจะข้ามลำกระโดงแล้วล้งเลอยู่เหมือนกลัวอะไร เรียมคิดว่าขวัญคงไม่ได้กลัวสัตว์ร้ายในนํ้าหรือทางมีดเปลี่ยวข้างหน้า เพราะเขาคือ “เจ้านํ้าเจ้าทุ่ง” “อ้ายหนู่มหน้าสวยใจแก่ล้งของทุ่งบางกะปิ” (หน้า 111) อีกตอนหนึ่งในตอนที่ทั้งสองแอบนัดพบกันเมื่อรอน้องชายของเรียมมาให้สัญญาว่าพ่อของเธออาจมาตามมีคำบรรยายว่า “ขาดคำ มันจูบเจ้าเรียมในกะทันหันหลบไม่ทัน ลูกวิ่งหย่อง ๆ ออกไปหลังศาลแหวกพงอ้อที่มันมาแต่เดิมหายลับไปรวดเร็ว จนเรียมพิศวงว่าเจ้าขวัญของเธอ มันช่างแม่นมนุษยกายสิทธิ์สมเป็นเจ้าทุ่ง” (หน้า 130-131) อีกตอนหนึ่งบรรยายว่า “ขากลับ เจ้าขวัญอาศัยเรือของเรียมมา แม้เรือจะเล็กเพียงบรืออย่างไร เมื่อเจ้าขวัญผู้ชำนาญในชีวิตธรรมชาติแทบทุกอย่าง ได้นั่งลงข้างท้ายก็รับรองได้ว่าจะไม่ล่มไปได้” (หน้า 146-147) ในตอนที่เรียมได้ยืมว่ามีคนล่มเรือของสมชายเธอก็คิดว่า คงจะไม่มีใครอื่น “นอกจากอ้ายเจ้านํ้าเจ้าทุ่งของฉัน” (หน้า 156) ในตอนที่ขวัญถูกยิงและกำลังจะเสียชีวิต มีคำบรรยายว่า “ผิวเธอ อ้ายขวัญเจ้าทุ่ง ผิวเธอกำลังจะขาดใจในนํ้าหลากต่อหน้าต่อตา” (หน้า 164) บางครั้งก็นำเสนอผ่านความคิดของขวัญเอง เช่น ในตอนที่ขวัญคิดว่าพวกบางกอกกำลังใช้อํานาจพาเรียมกลับ มีคำบรรยายถึงความคิดของตัวเองละครในทางที่ว้าพั่นที่นี้เขาเป็นเจ้าของว่า “เรียมเอ๋ย พี่ไม่ยอม พี่ยอมมันไม่ได้เป็นแท้ พี่เกิดมาบางกะปิจากต้นนํ้าถึงปลายนํ้าโน้น ทุ่งนี้สุดทุ่งโน้นทุก ๆ แห่ง มีฝาดินอ้ายขวัญเหยียบมาแล้วจะยอมให้ใครมาลบหน้าไม่ได้เป็นอันขาด” (หน้า 154) ในตอนที่ขวัญจะเสียชีวิตก็บรรยายว่า “อ้ายเสื้อนํ้ากำลังจะตายในนํ้าของมัน” (หน้า 164)

การเน้นความเป็นเจ้าของพื้นที่ข้างต้นก็คือปฏิกิริยาของความกลัวการถูกรุกรานจากภายนอก ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าโครงเรื่องของ **แผลเก่า** นั้นเป็นโครงเรื่องที่เขียนขึ้นด้วยปมของ ความกลัวและขณะเดียวกันก็สร้างการตอบสนองทางสุนทรียะด้วยปมของความกลัวเช่นกัน โครงเรื่องชนิดนี้จะต้องเริ่มจาก “ความสำเร็จ” ไปสู่ “ความสูญเสีย” ผู้แต่งวางโครงเรื่องไว้ดังนี้ ในช่วงต้นคือในช่วงบทที่ 1-3 นั้นแม้อุปสรรคสำคัญของเรื่องคือการที่ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายต่างเป็นคู่อริกันจะยังไม่คลี่คลาย แต่ขวัญก็ได้รับความรักจากเรียมแล้ว ในพื้นที่ของทุ่งบางกะปินั้นเขาชนะชายหนุ่มอื่น ๆ ทั้งบาง คู่แข่งคนสำคัญของขวัญก็คือจ้อย จ้อยเป็นคนมีเงินแต่เรียมก็เลือกขวัญ คุณสมบัติสำคัญที่ทำให้เรียมเลือกขวัญก็คือความเป็นคนกล้าคนนักเลงซึ่งจ้อยไม่มี ดังที่ปรากฏว่าเรียมนั้นชื่นชมคุณสมบัตินี้ของขวัญอยู่ไม่น้อย เช่น ในตอนท้ายของบทที่ 3 เมื่อขวัญไปลอบพันจ้อยและลูกสมุนจนบาดเจ็บและจ้อยก็มีแผลที่หน้าจนเป็นที่อับอาย เพื่อเป็นการเอาคืนที่ถูกหยามหน้าในตอนที่เขากำลังก้มกราบพ่อของเรียม ทางกรมไม่สามารถเอาผิดใครได้แต่ชาวบ้านก็รำลึกกันว่าเป็นฝีมือของขวัญ ตัวบทกล่าวถึงความชื่นชมของเรียมว่า “...เจ้าเรียมยิ้มทั้งน้ำตา นึกเคารพยำเกรงเจ้าคนรักขึ้นอีกจับใจ มิเสียแรงที่ข้าได้เลือกแล้วสมใจนัก อ้ายเสือแสนแสบอ้ายเจ้าทุ่งปลายน้ำบางกะปิพ่อทูนหัวของเรียม” (หน้า64)

การที่เรียมชื่นชมความเป็นนักเลงของขวัญนั้นอาจอธิบายในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้ว่า เพราะนั่นคือคุณสมบัติหนึ่งที่เพศชายในอดีตพึงมีในยุคที่ความเป็นธรรมของทางกรยังไม่อาจเข้าถึงชนบท แนวคิดนี้ดูจะเป็นที่ยอมรับทางวิชาการพอสมควร ในบทความของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2558 : 23) ก็อ้างความเห็นของนิธิ เอียวศรีวงศ์ และสมเด็จพระยาธำรงราชานุภาพว่า ความเป็นนักเลงนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมชาวบ้านในชนบทมาแต่โบราณ ไพโรจน์ต้องการความเป็นอิสระจะหนีเกณฑ์เข้าไปรวมตัวกันเป็นช่องโจรหรือซุ่มโจร ในนิยามของทางการพวกเขา คือโจรหรือผู้ร้าย แต่ในนิยามของชาวบ้านพวกเขาคือนักเลง ในความหมายที่ว่าป็นกลุ่มชนผู้สังกัดอยู่ในรูปแบบของวิถีชีวิตเฉพาะที่มีขึ้นเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ นอกเหนือจากนี้ในวัฒนธรรมของชาวบ้านทั่วไปความเป็นนักเลงก็อาจมีที่มาจากคติของความหมายชายที่ว่า จะต้องสู้คนด้วยความเป็นนักเลง ไม่ให้ใครมาลอบหลู่หรือลอบเหยียดหยามเชิงชาย

และต้องมีวิชาเพื่อรักษาตัว ทั้งนี้ก็เพื่อ “พิทักษ์คุ้มครองผู้ที่ตนต้องรับผิดชอบให้อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ให้ใครเหยียบย่ำ รังแก หรือหยามน้ำใจ” (วิระ แสงเพชร, 2544 : 99 อ้างถึงใน สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2544 : 99)

ในบทที่ 4-6 หลังจากเรียนถูกขายให้คุณนายทองคำที่บางกอกและได้รับการชุบเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมของคุณนายทองคำ การต่อสู้ของขวัญก็เป็นอีกเวทีหนึ่ง คู่แข่งคนใหม่ของขวัญก็คือคุณสมชายลูกเจ้าคุณรัตน เจ้าพระยาผู้ดีบางกอก ในเวทีนี้ความเป็นคนนักเลงที่เคยทำให้เรียนและเคยเอาชนะความเป็นคน “มีอีฐ” (หน้า 37) ของจ้อยในเวทีรักบ้านนอก ก็ไม่อาจก่อความสำเร็จผลอะไรได้อีก เพราะในบางกอกซึ่งเป็น “โลกแผ่นใหม่” (หน้า 46) ของเรียนนั้นความเป็นคนนักเลงเพื่อจะปกป้องศักดิ์ศรีของใครย่อมไม่ใช่สิ่งจำเป็น สิ่งที่คู่แข่งของขวัญมีเหนือกว่าไม่ใช่แค่เงินทอง แต่เป็น “อารยธรรมทุกชนิดของชาวพระนคร” (หน้า 68) หรือหากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นี่เป็น “รูปแบบของวิถีชีวิต” (Lifestyle) แห่งสังคมอารยะที่ไม่ว่าใครก็ตามที่บางกะปิไม่อาจให้เรียนได้

5.2 ภาพลักษณ์อันล้นเกินของนายขวัญผู้เป็นชายทุกระเบียดนี้

ดังได้กล่าวก่อนหน้านี้โครงเรื่องของ *แผลเก่า* เป็นโครงเรื่องที่เขียนขึ้นด้วยปมของความกลัวและขณะเดียวกันก็สร้างการตอบสนองทางสุนทรียะด้วยปมของความกลัว ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ ความกลัวและความปรารถนาต่าง ๆ ของคนเราที่เกิดขึ้นในวัยเด็กซึ่งไม่ได้รับการตอบสนองนั้นไม่ได้หายไปไหนแต่จะถูกกดเก็บไว้ในจิตส่วนที่เรียกว่าจิตใต้สำนึก (Unconscious mind) และรอคอยการตอบสนองผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ความฝัน และกิจกรรมทางจินตนาการอื่น ๆ อย่างการเสพรพรรณกรรม การชมภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ เป็นต้น ตามทฤษฎีของฟรอยด์มนุษย์เพศชายทุกคนต้องผ่านปมของความต้องการครอบครองมารดาและความรู้สึกเป็นคู่แข่งกับบิดาซึ่งเป็นเพศเดียวกันที่เรียกว่าปมอิดิปัส (Oedipus complex) ดังนั้นจึงมีปมที่หวาดกลัวความสูญเสียเมื่อสำนึกถึงอำนาจที่เหนือกว่าของบิดาที่เรียกว่าความหวาดกลัวการถูกตอน (Fear of castration) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการสูญเสียอำนาจของความเป็นชาย

แผลเก่า จัดเป็นนวนิยายที่สนองตอบต่อปมนี้ ความเหนือกว่าของบิดานั้น แสดงออกในรูปของความทันสมัยและความเป็นอารยะของชาวกรุงที่ขวัญไม่อาจต้านทาน ตามหลักทางจิตวิทยาการตอบสนองต่อความกลัวความไม่สบายใจ (Anxiety) ของคนเราหรือที่เรียกว่า “กลไกการป้องกันตัว” (Defence mechanism) มีหลายวิธี เช่น การจัดตัวเองให้เป็นประเภทเดียวกับสิ่งนั้นหรืออาจแปลอีกทางหนึ่งว่าการเลียนแบบ (Identification) เช่นการที่เด็กชายเลียนแบบบทบาทของพ่อในปมอิดิปัส โดยหวังว่าวันหนึ่งจะได้เติบโตเป็นเพศชาย และได้ครอบครองผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งที่แท้แล้วก็คือตัวแทนของแม่ การกดระงับ (Suppression) คือการพยายามจะลืมเรื่องที่ทำให้เจ็บปวด การแทนที่ (Displacement) เช่นการระบายอารมณ์กับผู้อื่นได้อำนาจแทนที่ผู้มีอำนาจซึ่งเป็นผู้กระทำ เป็นต้น

ในประเด็นของตัวเอก ดังได้กล่าวแล้วว่าความเป็นชายชาติวีรและความเป็นนักเลงนั้นเป็นคุณสมบัติของตัวเอกชายที่ตัวเอกหญิงชื่นชมและเลือกเขาเพื่อจะเป็นคู่ครองขณะที่เธอยังอยู่บ้านนอก ข้อความที่นำมาตั้งเป็นชื่อหัวข้อนั้นมาจากตัวบทในสองตอน ตอนหนึ่งคือในตอนที่ตัวบทกล่าวถึงขวัญผ่านรสนองชายของเรียมว่า “เจ้ารอดทั้งรักทั้งกลัวเจ้าขวัญมากกว่าพี่ชายของมันเองเสียอีก เพราะเจ้ารอดมีนิสัยรักทางนักเลง ตลอดลำน้ำและท้องทุ่งบางกะปิกับแสนแสบ เป็นไม่มีใครล้นไปกว่าพี่ขวัญ” (หน้า 124) อีกตอนหนึ่งคือในตอนที่ขวัญออกมาจากที่ซ่อนหลังลุ่มเรือพวกบางกอก มีคำบรรยายแทนสายตาของสมชายและเพื่อนว่า “อ้ายขวัญก้าวสวบ ๆ ออกมาจากดงโสนมือกุมมิดมัน สมชายและเพื่อนทุกคนลดปิ่นตะลึงตะไล สงวาคือมันสมเป็นชายทุกกระเบียดนิ้ว ยืนจ้องสมชายกับพวกเหมือนวัวเปลี่ยวเบ้งเขา” (หน้า 160) ถ้อยคำบรรยายเหล่านี้ชวนให้ตั้งข้อสังเกตและย้อนทบทวนไปพิจารณาการสร้างตัวละครและเห็นได้ว่าขวัญนั้นมีลักษณะตามที่กล่าวถึงเป็นหัวข้อเรื่องคือมีภาพลักษณ์ของความเป็นชายอันล้นเกิน ผู้แต่งกล่าวถึงรูปร่างหน้าตา ความเป็นเจ้าทุ่งเจ้าท่า ความเป็นนักเลงใจกล้าใจเกร่งของตัวเอก ชำแล้วชำเลาตลอดทั้งเรื่องส่วนตัวละครอื่นก็ล้วนแต่ถูกสร้างให้ชี้ขาดและหวาดกลัวเมื่อเจอเขาแม้จะมีพวกมากกว่าก็ตาม เช่นในตอนที่ตาเถียง เรณู และจ้อยไปล้อมขวัญเพื่อจับให้ได้ว่านัดพบปะกับเรียม ทั้ง 3 คนมีดาบครบมือ แต่ก็ทำที่สะดุ้งหวาดกลัวต่อขวัญซึ่งตัวคนเดียว

และมีเพียงมีดพกแค่เล่มเดียว ในตอนที่ขวัญมางานศพแม่ของเรียม ในงานมีนักเลง รุนพี่และรุ่นสาวครวญเดียวกันเพื่อนของเรียมนับสิบคนทุกคนต่างมีอาวุธแต่ทุกคนก็ชะงัก และหวาดกลัวเมื่อเห็นขวัญเดินเข้ามาในงานด้วยมือที่มีเพียงดอกไม้ธูปเทียนเพื่อมา ให้อาลัย เป็นต้น

การสร้างตัวละครเอกให้มีความเป็นชายที่ล้นเกินอย่างที่ว่านี้อาจอธิบายในแง่ มุมทางจิตวิทยาได้ว่าโดยแท้แล้วก็คือปฏิกิริยาต่อความหวาดกลัวความเหนือกว่า ของบางกอก (เท่าที่หวาดกลัวบางกอกของขวัญนั้นปรากฏในเนื้อเรื่องหลายตอน โดยเฉพาะที่แสดงออกผ่านปฏิกิริยาที่มีต่อเรียม เช่น ตอนหนึ่งบรรยายว่า “เจ้าเรียม แต่งตัวอย่างหญิงผู้ดีบางกอกจนทำให้เจ้าขวัญตกประหม่า ใจหนึ่งใครรักในเจ้าเรียม อีกใจหนึ่งยำเกรงเครื่องแต่งกายและที่ท่าบางกอกของเจ้าเรียมนักหนา” (หน้า 109-110) อีกตอนหนึ่งก็บรรยายว่า “เรียมเธอนั่งเป็นสง่าอย่างหญิงพระนคร เพ่งตาดูเจ้าขวัญ จนมันลนลานด้วยกิริยาของเธอ” (หน้า 119)) ความเป็นชายที่ล้นเกินดังกล่าวนี้ จึงกล่าวได้ว่าเป็นปฏิกิริยาที่เกิดจากกลไกการป้องกันตัวประเภทที่เรียกว่า การแสดง ปฏิกิริยาตรงข้ามกับความรู้สึก (Reaction formation) ซึ่งอาจแสดงออกได้หลายลักษณะ เช่น เด็กผู้ชายที่ชอบเด็กผู้หญิงอาจแสดงออกในทางตรงข้ามโดยชอบกลั่นแกล้งเธอ เป็นพิเศษมากกว่าคนอื่น ผู้ชายที่ในใจลึก ๆ แล้วเป็นเพศที่สามอาจแสดงความเป็นชาย ออกมามากกว่าปกติ ส่วนในเรื่องนี้ความเป็นชายของตัวเอกซึ่งรวมถึง ความกล้าความแกร่งความเป็นนักเลงความไม่กลัวใครที่แสดงออกมาอย่างล้นเกิน โดยแท้แล้วกล่าวได้ว่าก็คือปฏิกิริยาของความกลัว กล่าวคือเป็นความกลัวต่อบางกอก พื้นที่อารยะที่ความเป็นชายของเขาเป็นสิ่งที่ไร้ผล (เป็นหมัน/ถูกตอน) ขณะเดียวกัน ก็หวาดกลัวต่อการเป็นพื้นที่ความอยู่เหนือเพศหญิงของเขาอ่อนกำลังลง

ในนวนิยายเรื่องนี้บทบาทก็คือพื้นที่ของเพศชาย ขณะที่เพศชายอย่างขวัญคือ “เจ้าทุ่งเจ้าท่า” เพศหญิงอย่างเรียมก็คือผู้ตกอยู่ใต้อำนาจ สถานะเดิมของเธอที่บ้านนอกนั้น เอาเข้าจริงถึงขั้น “ไร้สิทธิสำหรับร่างกายและจิตใจของตัวเองอย่างสิ้นเชิง” ด้วยเพราะว่าเธอเป็นลูกสาวของครอบครัว ดังเห็นได้ในตอนที่เธอถูกพ่อและพี่ชายจับได้ว่าลอบรัก กับลูกของศัตรู สิ่งที่ได้รับก็คือการทารุณกรรมและถูกตีตรวนกักขังไว้ในโรงนา และ ต่อมาเธอก็ถูกขายไปเป็นทาสอย่างเป็นทางการเรื่องธรรมดา แต่เมื่อเธออยู่บางกอกในฐานะ

ลูกสาวบุญธรรมของคุณนายทองคำ เธอไม่เพียงเปลี่ยนจากหญิงสาวที่ไม่เคยมีสิทธิ์มีเสียงเหนือร่างกายและจิตใจตัวเอง แต่ยังมีอำนาจเหนือคนอื่น และบางโอกาสนั้นเธอก็มีบทบาทเหนือเพศชาย เธอสามารถสนทนาได้ตอบกับเพื่อนชายที่บางกอกได้อย่างฉะฉานและด้วยท่าทีที่เหนือกว่า (หน้า 66) แม้แต่ขวัญผู้ไม่เคยกลัวสิ่งใดเมื่อกลับมาพบกันอีกครั้งก็ถึงกับมีท่าทีหวาดกลัวเมื่อเขาพยายามถึงเนื้อถึงตัวเธอเหมือนเมื่อก่อน แต่เริ่มแสดงท่าทีเชิงตำหนิและไ้ตัวตามแบบของผู้ดีบางกอกดังได้กล่าวถึงก่อนหน้านี (หน้า 119)

รวมความแล้วสำหรับนวนิยายเรื่องนี้อำนาจของชนบทโดยนัยหนึ่งก็คืออำนาจของเพศชายที่อยู่เหนือเพศหญิง ความหวาดกลัวต่อบางกอกก็คือความหวาดกลัวต่อการสูญเสียอำนาจต่อเพศหญิงด้วยเช่นกัน ด้วยความเชื่อมโยงระหว่างสองสิ่งนี้การจัดการกับความหวาดกลัวในโลกใบการป้องกันตัวนอกจากจะการใช้การขบขัน ความกล้าความแค้นความเป็นชายเพื่อแสดงถึงความไม่กลัวแล้ว อีกวิธีการหนึ่ง ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ก็คือการทำให้สิ่งที่หวาดกลัวนั้นกลายเป็นสิ่งที่เคยอยู่ใต้อำนาจ นั่นคือทำบางกอกให้เป็นเพศหญิง ดังในตัวอย่างที่เห็นว่า เมื่อนำเสนอผ่านสวยาตาขวัญนั้นทั้งสมชายและเพื่อนถูกเปรียบว่าสวयरากับผู้หญิง เช่นในตอนที่ขวัญเห็นริยมและสมชายกับคนอื่นในเรือเมื่อริยมกลับมาบางกะปิครั้งแรก มีบทบรรยายว่า “ผู้หญิงบางกอกงามล้ำอยู่กลางจ้องเจ้าขวัญเสียจริง ๆ จัง ๆ ผู้ชายหน้าตาสวยา ๆ สองคนนั่งข้างและหญิงผู้ดีกลางคนนั่งคู่กันกับนางคนสวย อ้ายคนคิดท้ายเรื่อนั้นสิเออ-หน้าตามันสวยยิ่งกะผู้หญิง” (หน้า 53, 77-78) วิธีการนี้ทางจิตวิทยาเรียกว่าการผนวกรวมหรือการควบแน่น (Condensation) เป็นวิธีการหลักหนึ่งในสองอย่างที่จิตใช้ปลอมแปลงเนื้อหาเพื่อผ่านการตรวจจับของจิตสำนึก (Censor) มาสู่เนื้อหาในระดับพื้นผิวในขณะหลับฝัน ลักษณะสำคัญคือการทำสองสิ่งหรือหลายสิ่งให้ปรากฏในภาพลักษณ์เพียงหนึ่งเดียว หรือที่นักทฤษฎีวิวัฒนาการและนักภาษาศาสตร์อย่างโรมัน จาคอบสัน (Roman Jakobson) เปรียบเทียบให้เข้าใจง่ายขึ้นว่าเป็นวิธีการที่คล้ายกับการสื่อสารในภาษาคือวิธีการแบบอุปลักษณ์ (Metaphor) ทั้งนี้เพราะอุปลักษณ์คือการสื่อความหมายโดยการผนวกรวมสองสิ่งที่ไม่เกี่ยวเนื่องกันเข้าด้วยกัน (Mambrol, 2016, นพพร ประชากุล, 2552 : 68-69)

5.3 เจ้าพ่อพระไทร : จุลรวมศูนย์ของสัญลักษณ์ทางจิตวิทยา

การอ้างถึงหรืออ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่นอาจจะเพื่อขอให้คนรักกลับคืนหรือเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจอันนับเป็นลักษณะหนึ่งของเรื่องเล่าที่มีชนบทเป็นฉากหลัง โดยเฉพาะในนวนิยายแนวชีวิตชนบทและเพลงลูกทุ่ง ตัวอย่างเช่น พระไทรศักดิ์สิทธิ์ในนวนิยายเรื่อง **คนทรงเจ้า** ของวิมล ไทรนิ่มนวล ก่อนหินสีขาว ในนวนิยายเรื่อง **ปลายนาฟ้าเขียว** ของวัฒน์ วรรยางค์กูร ยาโม ในบทเพลง “กราบเท้ายาโม” ของสุนารี ราชสีมา พระธาตุเชิงชุม ในบทเพลง “ริมฝั่งหนองหาน” ของมนต์แคน แก่นคูณ เป็นต้น บทบาทของเจ้าพ่อพระไทรในนวนิยายเรื่องนี้ก็ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ทั้งขวัญและเรียมต่างเคยถวายตัวเป็นลูกเจ้าพ่อพระไทรในตอนที่เด็กๆ เป็นสถานที่ที่สาบานรักเมื่อโตเป็นหนุ่มสาว และที่สำคัญที่สุดคือเจ้าพ่อพระไทรเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดลจิตดลใจให้เรียมกลับท้องทุ่งบางกะปิ ดังในเนื้อเรื่องในบทที่ 5 ที่ชื่อ “เจ้าพ่อบันดาล” เมื่อเรียมนั่งเรือผ่านลำน้ำที่เคยเป็นที่นัดพบกับขวัญมีบทบรรยายว่า

เจ้าเรียมมิได้เร่งร้อน ให้เจ้ารอดพายไปเรื่อย ๆ ... พายไปผ่านไป ผ่านไปจนถึงตลิ่งที่สะกิดใจเจ้าเรียมแปดสิบ นันมันตลิ่งเก่าที่จะลืมเสียมิได้ ตลิ่งรักของเจ้าเรียมและเจ้าขวัญเมื่อครั้งก่อน รากไทรที่เจ้าขวัญเกาะอ้อม เธอพักเหนื่อยนั้นผู้ไปแล้ว ตลิ่งก็เว้าใกล้จะพังอยู่แล้ว ไทรริมฝั่งกำลัง เอนอยู่แต่จะโค่นลงน้ำ ภาพเจ้าขวัญแหวนน้ำไล่เธอและทันกันที่ริมไทร กำลังผุดจากน้ำหลอกหลอนเธอข้างตลิ่ง

เรียมไม่เข้าใจอะไรเลยว่า ทำไมสิ่งเหล่านี้ช่างฝังจิตและความจำของเธอเสียจริง บางครั้งคล้ายจะได้ยินเสียงหัว ๆ กระซิบข้างหูว่า นางเรียม เจ้าสาบานกับข้า ทั้งเจ้าและอ้ายขวัญนะมันเป็นลูกข้าตั้งแต่เล็ก ๆ ... พงอ้อ! ไหวเอือกเกรียวไปทั้งกอลูราบตามทางลมเหล่านี้ เธอก็แว่วไปว่า อีเรียมกลับมาเมืองต้องกลับมา (หน้า 22-123)

อีกตอนหนึ่งเธอก็บอกกับขวัญว่า “ฉันมาบางกะปินี้ใจคอมันรู้หวาด ๆ ผล่อ ๆ ไปยังังไม่รู้ คล้าย ๆ กับว่ามีใครไปดลจิตหวนมา รู้สึกอยากจะอยู่บางกะปิของเราเสียจริง ไม่อยากกลับบางกอกเลย” (หน้า 127)

ในความหมายที่ตรงตัวเจ้าพ่อพระไทรก็คือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สถิต ณ ต้นไทร และเจ้าพ่อก็เป็นผู้ดูแลเฝ้ามิให้กลับทุ่งบางกะปิ แต่อีกด้านหนึ่งสิ่งที่จิตใจเธอคือความรักของเธอมันต่อขวัญซึ่งเป็นรักแรกที่ฝังจิตฝังใจ แต่ประเด็นน่าสนใจคือทั้งสองสิ่งนี้ถูกนำเสนออย่างเชื่อมโยงกัน เช่นในตอนหนึ่งบรรยายว่าขวัญมากระซิบคล้ายกับที่บรรยายถึงเจ้าพ่อ ดังข้อความว่า “เดือนขึ้นแสงจันทร์ลอดเข้ามาทางหน้าต่างตึก เรียมสะดุ้งจนลูกเกรียว คล้ายวิญญาณเจ้าขวัญมากระซิบเตือนที่ข้างหัวว่า เรียมอย่าเดือนขึ้นแล้ว พี่มาคอยเจ้าอยู่นานแล้ว” (หน้า 98) นอกจากตอนนี้นักมีอีกหลายครั้งที่บรรยายถึงขวัญว่าคล้ายกับวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ลึกลับ เช่น “แต่พระไทรต้นนั้น แพรแดง และดวงหน้าชื่อ ๆ เศร้า ๆ ของเจ้าขวัญช่างมีวิญญาณรุนแรงเสียจริง ๆ หักเท่าไรว่ก็ไม่วายคิด” (หน้า 70) “เจ้าเรียมเพ่งตาอยู่ครู่ใหญ่ พงอ้อที่แปลกและหักราวออกเป็นทาง เจ้าขวัญซึ่งติดตามเธอไปเสียทุกหนทุกแห่งคล้ายปีศาจกำลังบุกสวสอบออกจากพงอ้อ” (หน้า 124) “ขาดคำ มันจูบเจ้าเรียมในกะทันหันหลบไม่ทัน ลูกวิ่งหยอง ๆ ออกไปหลังศาลแหวกพงอ้อที่มันมาแต่เดิมหายลับไปรวดเร็ว จนเรียมพิศวงว่าเจ้าขวัญของเธอมันช่างแม่นยำมนุษย์กายสิทธิ์สมเป็นเจ้าทุ่ง” (หน้า 130-131) ถ้อยคำบรรยายเหล่านี้ชวนให้ตีความได้ว่าแท้จริงแล้วเจ้าพ่อพระไทรก็คือขวัญและสิ่งที่ถูกสร้างให้เป็นอำนาจของเจ้าพ่อที่จิตใจเรียมก็คือความสำนึกในอำนาจของความเป็นชายนั้นเอง ในทางจิตวิทยาตามทฤษฎีของฟรอยด์วัตถุสิ่งของที่มีลักษณะเป็นแท่งเป็นชิ้นนั้นตีความได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศชาย ดังนั้นพระไทรในที่นี้ก็คือสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศชายหรือองคชาติ (Penis)

ศาลเจ้าพ่อไทรนั้นกล่าวได้ว่าเป็นจุดรวมศูนย์ของสัญลักษณ์หลาย ๆ ประการของเรื่อง ที่แห่งนี้คือสถานที่ที่ทั้งคู่สาบานรักกัน ในเหตุการณ์เดียวกันนี้เองขวัญกับเรียมก็ถูกตาเรียมของเรียมและเจ้าเรียมพี่ชายจับได้ว่าขวัญกับเรียมลอบรักกัน และขวัญก็ถูกเรียมลอบพันเป็นแผลที่ศีรษะ ขวัญใช้แพรแดงที่ห่มต้นไทรเช็ดเลือดและหีบมิดจะห้ามมาจะสู้กับเรียม แต่สุดท้ายขวัญก็ไม่ได้เอาเรื่องเรียมเพราะเห็นแก่เรียม แผลที่ขวัญถูกพันนี้ต่อมาก็กลายเป็นแผลเป็นและเป็น “แผลเก่า” อันเป็นที่มาของชื่อเรื่อง

สัญลักษณ์ในชุดนี้ที่มักจะถูกบรรยายร่วมกันก็คือ “พระไทร” “แผลของขวัญ” และ “แพรแดง” ที่ขวัญใช้เช็ดเลือด เช่น

... แต่พระไทรต้นนั้นแพรวแดงและดวงหน้าชื่อ ๆ เคร่า ๆ ของเจ้าขวัญช่างมีวิญญาณรุนแรงเสียจริง ๆ หักเท่าไรก็ไม่วายคิด เมื่อคิดแล้วก็ต้องร้องไห้ทุกครั้ง นายขวัญซึ่งแต่ก่อนเธอเรียกเขาว่าพี่ขวัญ และเขาก็เรียกเธอเรื่อยมอ้ย มันเพราะนักเมื่อก่อนนี้ แต่เดี๋ยวนี้เล่า เธอฟังว่ามันเป็นบ้านนอกอย่างน่าขนลุก แต่นายขวัญนี่เองทำให้หัวใจเธอเป็นแผลและลืมบางกะปิคลอกลงไปน้ำทุ่งนาและต้นไทรเสียมิได้” (หน้า 70)

อีกตอนหนึ่งเล่าถึงกลางสังหรณ์ของขวัญในวันที่เริ่มกลับมาขณะที่เขาอธิษฐานกราบกรานอยู่หน้าศาลเจ้าพ่อ

มันกราบแล้วกราบอีก บนบ้างอธิษฐานและเล่ารำพันทุกซักรือนไปบ้างแหว่งหน้าขึ้นสู่ศาลครูใหญ่ แล้วก็ลดลงต่ำ ตาจับที่แพรวแดง โอ้อว่าแพรวแดงเครื่องระลึกของข้า เลือดของข้าฝากไว้ที่นี้ทั้งหมดเหลือหวดู่ข้างขวาเล่า ห่างไปชั่วฟ้ามือเดียวก็คือที่นั้งของเจ้าเรื่อยเมื่อนั้น โอเอ-เจ้าเคยนั้งข้างพี่-ตรงนี้ ตรงนี้แท้ ๆ เจียวเจ้าเรื่อย แล้วมันก็เอามิดปักไว้เป็นที่สังเกตุ

ลมพัดเย็นสบาย บางทีแรงกระโชกเหมือนจะชู่เชิญอ้ายขวัญ แต่บางครั้งเหมือนเสียงกระซิบของเจ้าเรื่อย แปลกนักวันนี้แปลกจนเจ้าขวัญแปลกใจเพราะแพรวเมื่อนั้นได้หลุดชายห้อยลงเจ้าขวัญขนลุกเกียวยตรงเข้าไปประครองสองมือด้วยความเคารพแล้วมันก็จวบค่อย ๆ จิตระลึกไปว่า ชายผ้าของเจ้าเรื่อย หลั่งน้ำตาเสียพอได้คลายทุกข์แล้วก็ปู้ผ้าลงกราบเป็นการอำลาสำหรับวันนี้ (หน้า 76-77)

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึงแผลของเรื่อยโดยบรรยายร่วมกับการเสียสาวของเธอว่า “ไอ-ขวัญ ฉันเป็นสาวบางกะปิเออที่เจ้าหนุ่มปลายน่านี่น ฉันเสียสาวแล้วแล้วกับเธอ แผลฉันฝากไว้ที่เธอและเธอก็มีแผลเพราะฉัน แผลเก่าของเร” (หน้า 101)

ในบทบรรยายตัวอย่างสุดท้ายนั้นเห็นได้ว่า พุดถึงแผลสองอย่าง อย่างแรกก็คือแผลของขวัญ อย่างที่สองคือแผลของเรียม แผลของขวัญก็คือแผลที่ศีรษะที่ถูกเรียมฟันในครั้งนั้น แต่แผลของเรียมคืออะไร แต่เมื่อตัวบทบรรยายเรื่องแผลของเรียมร่วมกับการเสี้ยวสาวของเธอก็อาจตีความได้ว่าแผลของเรียมในที่นี้ก็คือการที่เธอสูญเสียพรหมจรรย์ให้กับขวัญนั่นเอง ในตอนอื่นๆ ที่ยกตัวอย่างข้างต้นนี้ก็เห็นได้ว่าสัญลักษณ์ชุดนี้ก็มักจะนำเสนอร่วมกับสัญลักษณ์อื่นๆ ที่สื่อความถึงกิจกรรมทางเพศ เช่นตัวอย่างในหน้า 70 “แต่นายขวัญนี่เองทำให้หัวใจเรียมเป็นแผลและลืบบางกะปิดลองปลายน้ำพุ้งนาและต้นไทรเสียมิได้” ตามหลักทางจิตวิทยาวัตถุที่มีลักษณะเป็นโพรงเป็นแผ่น เช่น ถ้ำ ถ้วย แจกัน กระดาษ ก็คืออวัยวะเพศหญิง คลองปลายน้ำพุ้งนาในที่นี้จึงเป็นสิ่งที่แทนอวัยวะเพศหญิง อีกทั้งน้ำก็เป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่ซึ่งเป็นผลผลิตของกิจกรรมทางเพศ ส่วนต้นไทรก็คือสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศชายดังได้กล่าวแล้ว ดังนั้นเมื่อตัวบทบรรยายว่า “แต่นายขวัญนี่เองทำให้หัวใจเรียมเป็นแผล” ในบริบทนี้แผลจึงหมายถึงการสูญเสียพรหมจรรย์ เพราะการสูญเสียพรหมจรรย์นั้นมีโลหิตเช่นเดียวกับการเกิดแผล และต่อมาเมื่อตัวบทบรรยายว่า “และลืบบางกะปิดลองปลายน้ำพุ้งนาและต้นไทรเสียมิได้” ก็หมายความว่าสิ่งที่ทำให้เธอลืมนั่นก็คือการสละจากการสูญเสียพรหมจรรย์นั่นเอง

ในตัวอย่างในหน้าที่ 76-77 ก็เช่นเดียวกัน เมื่อตัวบทบรรยายความคิดของขวัญและสื่อผ่านการกระทำของเขาว่า “เออ-เจ้าเคยนั่งข้างพี่-ตรงนี้ ตรงนี้แท้ ๆ เจียวเจ้าเรียมแล้วมันก็เอามัดปักไว้เป็นที่สังเกต” ในที่นี้มีดก็คือสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศชายและผืนแผ่นดินที่เรียมนั่งก็แทนอวัยวะเพศหญิง ส่วนการปรากฏร่วมของทั้งสองอย่างคือการที่ขวัญปักมีดลงบนผืนดินก็เป็นสิ่งแทนการร่วมเพศ ในตอนสุดท้ายที่บรรยายว่าขวัญ “ตรงเข้าไปประคองสองมือด้วยความเคารพแล้วมันก็จุกค่อย ๆ จิตระลึกไปว่า ชายผ้าของเจ้าเรียม” ก็สอดคล้องกับความหมายในเชิงสัญลักษณ์นี้เป็นอย่างดี ด้วยการส่งทอดความหมายกันไปคล้ายกับเป็นลูกโซ่ เมื่อ แพรแดง คือ ผ้าของเรียม ด้วยเหตุที่แพรผืนนี้เคยถูกเช็ดเลือดที่เกิดจากบาดแผล จากความหมายตรงตัวที่ว่าผ้าแพรกับแผลและเลือดของขวัญ เชื่อมโยงไปสู่ความหมายที่ว่า ผ้าถุงของเรียมกับเลือดและแผลจากการเสี้ยวสาวของเรียม

ตามองค์ประกอบของเรื่องที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า พระไตรก็คือสัญลักษณ์ขององศาตซึ่งในแง่หนึ่งก็คือสัญลักษณ์ของอำนาจของความเป็นชาย ดังนั้นสิ่งที่ขั้วญบุษการบไหว้ในที่นี้โดยแท้แล้วก็คืออำนาจของความเป็นชายที่ทำให้เขาได้ครอบครองความบริสุทธิ์ของเรียมนั่นเอง และด้วยเหตุนี้เช่นกันจึงอธิบายเหตุใดในตอนท้ายเมื่อขั้วญหมดทางสู่เขาจึงตัดพ้อเรียมเพื่อให้ใคร ๆ ได้ยินว่า “เจ้าฆ่าผิว เรียมเอ๋ย เจ้าฆ่าผิวของเจ้าด้วยมือคนอื่น” (หน้า 163) ทั้งที่เขาไม่เคยพบกับใครมาก่อนหน้านั้นว่าเขากับเรียมมีความสัมพันธ์กันในระดับใด ในแง่ของตัวละครอธิบายได้ว่าเป็นคือการเ็นยันถึงความเป็นเจ้าของซึ่งเป็นโอกาสสุดท้ายที่จะยื้อยุดการครอบครองเรียมไว้แม้สุดท้ายเขาจะเสียชีวิตก็ตาม แต่ในแง่ของเนื้อหาทางอารมณ์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้อ่านซึ่งจัดตัวเองว่าเป็นพวกเดียวกับตัวเอก (Identification) นี่คือการตอบสนองต่อความรู้สึกสากใจที่แม้ไม่อาจต่อสู้กับสังคมอารยะแต่ก็เหนือกว่าในแง่ของการได้เป็นผู้ครอบครองพรหมจรรย์ซึ่งไม่มีใครอาจทำได้เป็นครั้งที่สอง

5.4 สัญชาตญาณมุ่งตาย : รักก็ตาย พรักก็ตาย

เนื้อหาทางจิตวิทยาอีกประการหนึ่งที่เชื่อมโยงอยู่กับตัวตนของตัวเองและการสนองความต้องการของผู้อ่านก็คือ “สัญชาตญาณมุ่งตาย” (Death instinct) แนวคิดเรื่องสัญชาตญาณมุ่งตายของฟรอยด์ปรากฏในบทความชื่อ “Beyond the pleasure principle” ซึ่งเขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1920 ความหมายของชื่อบทความคือ “นอกเหนือไปจากกฎของความเพลิดเพลิน” ก่อนหน้านั้นฟรอยด์เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นถูกควบคุมด้วย “กฎของความเพลิดเพลิน” (Pleasure principle) ซึ่งก็คือการที่คนเราแสวงหาความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์หรือความเจ็บปวด แต่ต่อมาฟรอยด์พบว่าพฤติกรรมบางประการนั้นไม่อาจอธิบายได้ด้วยกฎของความเพลิดเพลิน เช่นการที่บางคนมีพฤติกรรมที่เรียกว่า “การเข้าสู่สถานการณ์เลวร้ายแบบเดิมซ้ำแล้วซ้ำอีก” (Repetition compulsion) อาทิการที่คนไข้ของเขาซึ่งเป็นทหารผ่านศึกในสงครามโลกครั้งที่ 1 มักหวนนึกไปถึงเหตุการณ์ในสงครามผ่านความฝันของเขาซ้ำแล้วซ้ำเล่าทั้งที่นี้คือประสบการณ์ที่เจ็บปวด อีกตัวอย่างหนึ่งคือการที่หลานชายวัย 18 เดือนของเขาเล่นโยนหลอดที่ผูกด้วยเส้นด้ายแล้วดึงกลับเข้าหาตัว โดยพูดเป็นภาษาเยอรมันว่า “Fort” ซึ่งแปลว่า “ไปแล้ว” เมื่อขว้างหลอดออกไป และพูดว่า “Da” ซึ่งแปลว่า “ที่นี่”

เมื่อตื่นหลอดกลับมา (ภายหลังเมื่อกล่าวถึงการเล่นนี้จึงมักเรียกกันว่า “Fort/Da Game”) พรอยด์สันนิษฐานว่าการขว้างของเล่นนี้ออกไปน่าจะสื่อถึงเวลาที่แม่ของเขาไม่อยู่ และการตื่นของเล่นกลับมาที่สื่อถึงการที่แม่เขากลับมา พรอยด์สงสัยว่าเหตุใดเด็กจึงเล่นเกมที่สื่อถึงประสบการณ์ที่เจ็บปวดนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีก และคิดว่าพฤติกรรมเหล่านี้คงไม่สามารถอธิบายด้วยกฎของความเพลิดเพลินได้ (Klages, 2017 : 105 – 106)

พรอยด์จึงลงความเห็นว่ายังมีสัญชาตญาณอีกชนิดหนึ่งคู่กับสัญชาตญาณมุ่งเป็น (Life instinct) ซึ่งเป็นแรงขับในกฎของความเพลิดเพลิน สัญชาตญาณนี้เรียกว่า “สัญชาตญาณมุ่งตาย” (Death instinct) ขณะที่สัญชาตญาณมุ่งเป็น จะแสดงออกในรูปของพลังสร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่น ความรัก ความร่วมมือเพื่อความอยู่รอด และเพศสัมพันธ์ สัญชาตญาณมุ่งตายมีลักษณะในทางตรงข้าม ในทางหนึ่ง สัญชาตญาณมุ่งตายก็คือความปรารถนาจะกลับคืนสู่ภาวะของความไร้ชีวิต (Inanimate state) ซึ่งเป็นสภาวะก่อนการถือกำเนิด ส่วนการแสดงออกสัญชาตญาณมุ่งตาย จะแสดงออกในลักษณะของการทำลาย ความก้าวร้าวและการฆ่าตัวตาย เป็นต้น (Sugarmann, 2016)

สัญชาตญาณมุ่งตายของขวัญปรากฏอยู่ตลอดทั้งเรื่องในหลายที่หลายตอน เช่น ในตอนที่เริ่มถูกขายไปบางกอกและเขาหมดทางตามหาขวัญก็โคกเศร้านถึงขั้นคิดฆ่าตัวตาย (หน้า 103) ไม่เฉพาะแต่ช่วงเวลาที่อยู่ในช่วงของความทุกข์ แม้แต่ขณะอยู่ในห้วงของความรักซึ่งเป็นช่วงเวลาที่น่าจะมีความสุขที่สุด เขาก็ยังนึกถึงความตาย มีความตายเป็นแรงปรารถนาสูงสุดของความรัก ดังในข้อความตอนหนึ่งในช่วงเวลาของการพร่ำพลอดรักนั้น ขวัญกล่าวกับเรียมว่า “เรียม - แม่เรียมเอ๋ย เออ - ขอให้ฉันได้ตายกับแม่เรียมในลำน้ำนี้เถิด - รักจริง รักนัก เรียมข้ารักเจ้านัก” (หน้า 25) นอกจากในแง่ความรัก พฤติกรรมความเป็นนักเลงของขวัญนั้นก็มีความตายเป็นเป้าหมายและแรงขับเช่นกัน เช่นครั้งที่ถูกจับได้ว่าแอบนัดพบกับเรียมและถูกเรียมลอบฟัน ขวัญทำจ้อยกับเรียมว่า “อ้ายเรียมมึงกับกูมาฆ่ากันเถอะ มาออกมาทั้งไอ้หมาจ้อยด้วยไหน ๆ กูเจ็บแล้ว กูจะตายที่นี้แหละ” (หน้า 50) ในตอนท้ายเรื่องเมื่อขวัญเข้าใจว่าเรียมปันใจให้สมชาย ก่อนจะเผชิญหน้ากับสมชายและพวก เขาก็ตั้งใจไว้แล้วว่าตนจะตาย เนื้อเรื่องบรรยายถึงความคิดเขาว่า “มันแสนแค้น แค้นเพราะเข้าใจผิดว่าเจ้าเรียม

จะทิ้งมันไปอยู่บางกอก อีเรียนกำลังจะคิดชั่วหลายใจทั้งรักทั้งแค้นทำให้มันปลงตก ตัดสินใจลงไปแล้ว วันนี้เป็นวันตายของกู วันตายของอ้ายขวัญลูกปลายน้ำ อีเรียนกำลัง หลงอ้ายหนุ่มรูปสวคนบางกอก แต่ที่อ้ายขวัญจะตายคนเดียวและปล่อยให้มันอยู่กัน ลอย ๆ นวลนะเมินเสียชาติ” (หน้า 159) ต่อมาเมื่อเขาได้ออกมาจากที่ซ่อนเพื่อสู้กับ พวกบางกอกซึ่งมีปืนขณะที่ตัวเองมีเพียงมีดพก ด้วยรู้ว่าตัวเองต้องเสียชีวิตก็กล่าวกับ รอดว่า “อ้ายรอดเอ๋ย กูจะลาทุ่งบางกะปิแล้ว เพราะมึงและพี่มึง” (หน้า 161) และสุดท้าย นวนิยายเรื่องนี้ก็จบลงด้วยความตายของทั้งขวัญและเรียน ขวัญนั้นถูกสมชายยิง กระเซะกระเซิงไปตายในลำน้ำถื่นของตัวเอง ส่วนเรียนก็ดำน้ำลงตามขวัญไปและ ใช้มีดพกของขวัญฆ่าตัวตายตามไปอีกคน

นอกจากในแง่มุมมองของตัวละคร ในแง่มุมมองของผู้อ่านก็อาจใช้พฤติกรรมใน สัตยชาติญาณมุ่งตายตามแนวคิดของฟรอยด์ในการอธิบายพฤติกรรมของผู้อ่านได้ด้วย เช่นกัน การที่นวนิยายเรื่องนี้ได้รับความนิยมอาจอธิบายได้ว่าก็เพราะมีเนื้อหาที่สนอง ตอบต่อสัตยชาติญาณมุ่งตายของผู้อ่านด้วย ในกรณีของ “ฟอรัคตาเกม” การเล่นของ หลานชายของฟรอยด์ที่สื่อถึงการอยู่และการจากไปของแม่ ฟรอยด์อธิบายต่อมาว่า แม้การเล่นนี้จะสื่อถึงช่วงเวลาที่ยับยั้ง แต่การที่เด็กเล่นอยู่เช่นนั้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ย่อมแสดงว่าบนความยับยั้งนั้นมีความน่าพอใจอยู่บางประการ ฟรอยด์อธิบายว่า ความสุขของเด็กนั้นมีที่มาจากความตระหนักรู้ว่าเขาสามารถเป็นผู้ควบคุมและอยู่เหนือ ประสบการณ์ที่ยับยั้งนั้นได้โดยผ่านการเล่น เขานั้นเองเป็นผู้ที่กำหนดโดยผ่าน สัตยลักษณะในการเล่นว่าแม่ของเขากำลังอยู่หรือออกไป (Klages, 2017 : 105-106)

พฤติกรรมอื่น ๆ ที่สืบเนื่องจากสัตยชาติญาณมุ่งตาย เช่น การฆ่าตัวตาย การเป็นพวกที่ชอบถูกกระทำ (Masochism) ก็ไม่ได้ต่างไปจากนี้ คนที่ฆ่าตัวตาย อาจสูญเสียทุกอย่างแต่สิ่งหนึ่งที่เขายังมีอยู่คือความรู้สึกว่าเขายังมีอำนาจเหนือ ความตาย เขานั้นเองเป็นผู้เลือกที่จะอยู่หรือตาย คนที่มีความสุขจากการถูกกระทำ ก็เช่นเดียวกัน เขาก็เป็นผู้ควบคุมผ่านการเลือกที่จะเป็นผู้ถูกกระทำ การอ่านวรรณกรรม แนวโศกนาฏกรรมก็อธิบายได้ด้วยแนวคิดนี้เช่นกัน เมื่อเราอ่านนวนิยายเรื่อง *แผลเก่า* และใช้กลไกแบบจัดประเภทตัวเองว่าเป็นพวกเดียวกับตัวละครเอก เช่นเดียวกับ เมื่ออ่านนวนิยายเรื่องอื่น เราจะรู้สึกทุกข์สุขโศกเศร้าไปกับตัวละคร เมื่อตัวละครพบเจอ

กับอุปสรรคปัญหาผู้อ่านน่าจะรู้สึกไม่สนุก แต่ปฏิกิริยาโดยทั่วไปกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม นวนิยายจะเป็นนวนิยายที่สนุกน่าสนใจติดตามได้ก็เพราะอุปสรรคปัญหาของเรื่อง ส่วนหนึ่งเราอาจมีความรู้สึกว่าการดำเนินเหตุการณ์ร่วมกับตัวละคร แต่อีกด้านหนึ่งเราก็มีความตระหนักรู้ว่าในฐานะที่เป็นวรรณกรรมตัวบทนั้นมีกลไกบางอย่างที่ทำให้อุปสรรคความขัดแย้งนั้นคลี่คลายไปไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งการคลี่คลายไปในทางที่ดีหรือเลวร้าย การคลี่คลายไปในทางที่ดีย่อมนำความสุขสมอิมเมสมาให้ผู้อ่าน แต่หากเรื่องคลี่คลายไปในทางเลวร้ายในขณะที่เราโคกเศร้าไปกับตัวละครตัวบทก็จะสร้างความรู้สึกอื่นขึ้นมาขัดเซก อาทิความรู้สึกชื่นชมในความยิ่งใหญ่ของตัวละคร ซึ่งก็อาจสื่อผ่านความรู้สึกของผู้อ่านเองและการยอมรับของตัวละครอื่น และกิจกรรมทั้งธรรมชาติรอบข้างด้วย **แผลเก่า** ก็เช่นเดียวกันหลังขวัญเสียชีวิต ดวงตะวันที่กำลังตกดินก็คล้ายกับจะไว้อาลัยและให้ความเคารพแก่ดวงวิญญาณของเขา แม้แต่ผู้ที่เป็นศัตรูที่แทบจะรบราฆ่าฟันกันทุกตอนอย่างเรียวและคู่แค้นอย่างสมชายต่างก็สลดใจต่อภิกขุการตายของเขา ไม่เพียงเท่านั้นในตอนจบตัวบทยังจบเรื่องอย่างชดเชยอารมณ์ของผู้อ่านว่า หลังจากนั้นแล้ววิญญาณรักของขวัญกับเรียวก็ยังคงดำรงคงอยู่ขึ้นล่องอยู่ในฤดูน้ำหลากอย่างแสนสำราญและ “สถิติเสียย เป็นเจ้าแม่แห่งความรัก เจ้าพ่อแห่งลำน้ำทุ่งท่าบางกะปิอยู่ตลอดกาลนาน” (หน้า 166)

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษานวนิยายเรื่อง **แผลเก่า** โดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวจิตวิทยา พบประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ในแง่ของโครงเรื่อง โครงเรื่องของ **แผลเก่า** เป็นโครงเรื่องที่แสดงถึงความหวาดกลัวต่อความเหนือกว่าของสังคมอารยะหรือสังคมเมืองของเพศชายที่กำลังสูญเสียอำนาจในพื้นที่ที่เขาเคยเป็นผู้ครอบครอง ในแง่ของตัวละครเห็นได้ชัดว่าตัวเอกชายถูกสร้างให้มีภาพลักษณ์ของความเป็นชายและความเป็นนักเลงในระดับที่เข้มข้นไปจนถึงล้นเกิน อาจวินิจฉัยว่าเป็นการแสดงออกของกลไกการป้องกันตัวชนิดการแสดงปฏิกิริยาแบบตรงกันข้าม ซึ่งเป็นปฏิกิริยาของความกลัวที่มีต่อความเหนือกว่าของบิดาซึ่งแสดงออกในรูปของความทันสมัยและความอารยะของชาวกรุงที่ชนบทไม่อาจต้านทาน ทั้งนี้พฤติกรรมภายนอกของตัวละครนั้นดูจะสอดคล้องกับข้อค้นพบ

ในการศึกษาเรื่อง “ลูกผู้ชายชาวบ้านในวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม” ของวรรณวิชา ญาธร อย่างไรก็ตามงานของวรรณวิชาก็มุ่งอธิบายพฤติกรรมของตัวละครอย่างเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและลักษณะนิสัยของผู้แต่งเป็นประเด็นหลัก (วรรณวิชา ญาธร, 2561 : ง)

ในประเด็นสัญลักษณ์พบว่าศาลเจ้าพ่อพระไทรคือจุดรวมศูนย์ทางสัญลักษณ์ของเรื่อง พระไทรคือสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศชาย การที่ตัวเอกเคารพบูชาพระไทรในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแง่หนึ่งจึงหมายถึงความสำนึกในความยิ่งใหญ่ของความเป็นเพศชาย การที่ขวัญปักมีดไว้ที่พื้นดินบริเวณที่เรียบเคยนั่งคือสัญลักษณ์แทนการร่วมเพศ ขณะที่ผ้าแพรที่เช็ดเลือดจากบาดแผลของขวัญสื่อความแบบคู่ขนานไปถึงผ้าถุงและเลือดจากการเสียพรหมจรรย์ของเรียบ การที่ขวัญเคารพบูชาต่อแพรแดงเป็นอันเลือดจึงสื่อถึงการเชิดชูต่อการได้ครอบครองพรหมจรรย์ ในประเด็นสัญลักษณ์ดังกล่าวนี้เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาบทความเรื่อง “แผลเก่า และแผลจากที่ฝากไว้ก่อน” ของชูศักดิ์ ภักฤทลณิษฐ์ (2558 : 20) ที่ให้ความเห็นว่า การเผชิญหน้าของสมชายกับขวัญคือการเผชิญหน้าของ “ระบบศีลธรรมคนละชุด” อาจพิจารณาเชื่อมโยงได้ว่าแม้ในงานที่ไม่ได้ใช้วิธีการเชิงจิตวิทยาเป็นประเด็นหลัก อาวุธของตัวละครทั้งคู่ก็ยังสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สำคัญ การใช้ “ปืน” และ “มีด” ของตัวละครเอกชายในเรื่อง อาจสื่อถึงอำนาจของความเป็นชายที่แตกต่าง ขณะที่ปืนของสมชายนั้นเชื่อมโยงอยู่กับความเป็นเมือง (พระนคร) วิทยาการสมัยใหม่ความรู้แบบสมัยใหม่เงินทอง ความเป็นผู้ดีผ่านลักษณะภายนอกและแบบแผนความประพฤติทั้งกิริยาและวาจา มีดของขวัญก็คืออำนาจของความเป็นชายแบบดั้งเดิมของชนบท (ทุ่งบางกะปิ) ที่ได้มาด้วยความกล้าความเป็นนักเลงอย่างตรงไปตรงมา มีความสามารถทางกายภาพเป็นพื้นฐาน มีโซ่กลไกที่ซ่อนเร้นอำพรางแบบอาวุธของเมือง

เนื้อหาทางจิตวิทยาประเด็นสุดท้ายคือสัญชาตญาณมุงตาย เห็นได้ว่าพฤติกรรมของตัวละครหลาย ๆ ประการนั้น ทั้งความคิดฆ่าตัวตาย ความเป็นนักเลง หรือแม้แต่ยามตกอยู่ในวังของความรัก ก็มีสัญชาตญาณมุงตายเป็นทั้งแรงขับและเป้าหมาย การที่สัญชาตญาณมุงตายปรากฏในพฤติกรรมของตัวละครนี้สอดคล้องกับการที่ตัวบทเป็นวรรณกรรมประเภทโคกนาฏกรรม ทั้งนี้เพราะนวนิยายประเภทนี้

สร้างความรื่นรมย์ด้วยการผ่านอารมณ์โศก แต่ก็เป็นการเสพอารมณ์ไปพร้อมกับความตระหนักรู้ว่าตัวบทนั้นมีกลไกการสร้างอารมณ์อื่นมาชดเชย เช่นเดียวกับที่หลานชายของฟรอยด์เล่นฟอร์ตดาเกม แม้ต้องผ่านความเจ็บปวดเมื่อระลึกถึงช่วงเวลาที่ไม่ได้อยู่ แต่อารมณ์ชดเชยที่ก่อให้เกิดความพอใจก็คือความตระหนักรู้ว่าตัวเองเป็นผู้ควบคุมและอยู่เหนือประสบการณ์อันเจ็บปวดนั้น

การศึกษาวรรณกรรมในแนวจิตวิทยาอาจริวิเคราะห์ได้ทั้งองค์ประกอบของตัวบท ผู้แต่ง ผู้อ่าน การค้นหาประวัติของผู้แต่งเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ปมทางจิตที่ปรากฏอยู่ในงานของเขาจะเพิ่มความนิยมลงในปัจจุบัน บทความนี้เน้นที่การวิเคราะห์องค์ประกอบของตัวบท การวิเคราะห์ตัวละครก็วิเคราะห์ในฐานะคิดที่ว่านี่คือองค์ประกอบหนึ่งของตัวบทที่สื่อประสบการณ์ของคนในสังคม ไม่ได้วิเคราะห์ตัวละครในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีชีวิตจิตใจจริง ๆ การศึกษานี้จึงมุ่งผลไปที่การสร้างความรู้ที่จะช่วยให้เข้าใจประสบการณ์ทางจิตวิทยาในบริบทบางประการ เช่น เพศ วิธีคิด การให้ค่าและความสำคัญในสถานการณ์เฉพาะที่สื่อผ่านวรรณกรรมมากกว่าจะนำไปสู่ความเข้าใจสภาวะทางจิตของปัจเจกบุคคลคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

เอกสารอ้างอิง

- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). “แผลเก่า และแผลจากที่ฝากไว้ก่อน” ใน *อ่านใหม่*. กรุงเทพฯ : อ่าน.
- ทองศั จันทร์มาตย์ และธัญญา สังขพันธานนท์. (2562). *นัยเชิงนิเวศในนวนิยายแนวลูกทุ่งยุคแรก ศึกษาจากนวนิยายเรื่องแผลเก่า ของไม้ เมืองเดิม. สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.). 25 (3), กรกฎาคม-กันยายน.*
- นพพร ประชากุล. (2552). “ซิกมุนด์ ฟรอยด์: ผู้เผยโลกรู้ลับในจิตใต้สำนึก” ใน *ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. อ่าน และ วิภาษา.
- ไม้ เมืองเดิม. (2529). *แผลเก่า*. (ไม่ปรากฏครั้งที่พิมพ์). กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ.

- รังสิมา กุลพัฒน์. (2539). “แผลเก่า: จากนวนิยายสู่ภาพยนตร์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณวิสา ภูยาธร. (2561) “ลูกผู้ชายชาวบ้านในวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2544). โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- Freud, Sigmund. (1908). *Creative Writers and Day-dreaming*. <https://static1.squarespace.com/static/5441df7ee4b02f59465d2869/t/588e9620e6f2e152d3ebcffc/1485739554918/Freud+-+Creative+Writers+and+Day+Dreaming%281%29.pdf>
- Klages, Mary. (2017). *Literary Theory For Beginners*. United States of America. For Beginners LLC.
- Mambrol, Nasrullah. (2016). *Roman Jakobson's Concepts of Metaphor and Metonymy*. <https://literariness.org/2016/03/18/roman-jakobsons-concepts-of-metaphor-and-metonymy/>
- Sugarman, Susan. (2016). *Beyond the pleasure principle: Beyond the Pleasure Principle (1920)*. <https://www.cambridge.org/core/books/abs/what-freud-really-meant/beyond-the-pleasure-principle-beyond-the-pleasure-principle-1920/0984E1A3451EF279A8DBDF2316E09422>

สังนียมมหัสจรรย์กับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรม
ที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564¹
Ideas in Magical Realism Literary Works of
S.E.A. Write Award Finalists, 1996 – 2021

จาง ฉี^{1*} และ จันทรสุตา ไชยประเสริฐ²

ZHANG QI¹ and Jansuda Chaiprasert²

^{1,2} คณะศิลปศาสตร์

^{1,2} Faculty of Liberal Arts

^{1,2} มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

^{1,2} Huachiew Chalermprakiet University

*E-mail: 1945839063@qq.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สังนียมมหัสจรรย์กับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 จากนวนิยาย 7 เล่ม และเรื่องสั้น 30 เรื่อง โดยใช้แนวคิดการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมเป็นแนวทางในการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ได้ใช้ตัวละครสังนียมมหัสจรรย์ เหตุการณ์มหัศจรรย์หรือฉากมหัศจรรย์มานำเสนอแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการใช้ชีวิต แนวคิดปัญหาทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน และแนวคิดการพัฒนา ดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการใช้ชีวิต ประกอบด้วยการยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์ ความรักความเมตตาทำให้สังคมมีความอบอุ่น และการเป็น

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง สังนียมมหัสจรรย์ในวรรณกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2564-2539 หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ตัวเองเสริมให้โลกสวยงาม แนวคิดเหล่านี้ได้สอดคล้องกับหลัก คำสอนของศาสนาพุทธ และแนวคิดการใช้ชีวิตทั่วไป 2) แนวคิดปัญหาทางสังคม ประกอบด้วยการขาดความใส่ใจก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มนุษย์ใช้อำนาจในทางที่ผิด มนุษย์มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตน ปัญหาเหล่านี้ได้กีดขวางความก้าวหน้าของสังคม 3) แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประกอบด้วยการเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อผีสาวเทวดาในสังคมไทย และ 4) แนวคิดการพัฒนา ประกอบด้วยการพัฒนาทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และการพัฒนาเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ ผู้ประพันธ์ได้ใช้ความมหัศจรรย์มานำเสนอความจริงในสังคม

คำสำคัญ : วรรณกรรมสังคมนิยมหัตถ์จรรย, แนวคิด, รางวัลซีไรต์

Abstract

This research aims to analyze ideas presented in Magical Realism literary works of S.E.A. Write Award finalists, during 1996 – 2021. Seven novels and thirty short stories are studied and analyzed according to concepts of ideas presentation in literary works. The research finds that authors use magical realistic characters or incidents to presents four main ideas, as the following. 1) Ideas about living philosophy, including adhesion brings sufferings; being oneself could make the world beautiful; and love and kindness create warm society. These ideas are coherent with Buddhist teachings. 2) Ideas about social problems, including lack of attention cause interpersonal relationship problems; humans use their powers wrongly; and selfish people care only their own interest. These problems obstruct progresses of the society. 3) Ideas about folk culture, including praising of local wisdom; and recognition of supernatural powers. These reflect the value of local wisdom and beliefs in the supernatural in Thai society. 4) Ideas of development, including development has resulted in a variety of cultural mixes.; and development fight old beliefs with modern society. Authors apply the magical to present truths in the society.

Keyword: Magical Realism literary work, idea, S.E.A. Write Award

บทนำ

วรรณกรรมแนวสำนันิยมนมัทศจรรยเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมไทยตั้งแต่การเผยแพร่ผลงานเรื่อง “One Hundred Years of Solitude” ในปี พ.ศ. 2529 มีการแปลเป็นภาษาไทยชื่อ “หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว” กระทั่งถึงปัจจุบันเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่ได้รับการพูดถึงมากเป็นพิเศษในประเทศไทย โดยเฉพาะเมื่อการประกวดรางวัลซีไรต์ได้มีวรรณกรรมประเภทนี้หลายเล่มที่เข้ารอบสุดท้าย บางเล่มยังได้รับรางวัลซีไรต์ด้วย ความหมายของวรรณกรรมสำนันิยมนมัทศจรรย ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2552) ได้กล่าวไว้ว่า สำนันิยมนมัทศจรรยเกิดจากการนำคำสองคำที่สื่อถึงแนวการประพันธ์สองรูปแบบมาเรียงต่อกัน นั่นคือ คำ “สำนันิยม” กับ “มัทศจรรย” คำว่า “สำนันิยม” ในด้านวรรณกรรมสื่อความหมายถึง “วรรณกรรมแนวสำนันิยม” ซึ่งเป็นศิลปะการประพันธ์ที่เน้นสะท้อนภาพชีวิตและสังคมตาม ความเป็นจริง โดยที่ความเหมือนจริงและความสมจริงนั้นตั้งอยู่บนฐานคิดแบบเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ขณะที่คำว่า “มัทศจรรย” ในด้านวรรณกรรมสื่อความหมายถึง “วรรณกรรมแนวแฟนตาซี” ซึ่งผูกพันกับเรื่องมัทศจรรยเหนือจริงรวมถึงตำนานและเรื่องเล่าพื้นถิ่นซึ่งไม่สามารถอธิบายด้วยหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้ สำนันิยมนมัทศจรรยจึงเป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ระหว่างโลกทัศน์สองแบบซึ่งผูกโยงกับตรรกะคนละชุด โดยนัยนี้ สำนันิยมนมัทศจรรยจึงมิได้มีสถานะเป็นเพียงแนวทางการประพันธ์เท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญในฐานะวาทกรรมซึ่งมีแนวคิดและอุดมการณ์รองรับด้วย วรรณกรรมสำนันิยมนมัทศจรรยมีจุดเด่นเฉพาะตัว ดังที่ ภาสกร ลือสกุล (2561) ได้กล่าวถึงจุดเด่นของวรรณกรรมสำนันิยมนมัทศจรรยว่า เรื่องราว “แปลกประหลาด” จะถูกบอกเล่าอย่างเป็นธรรมชาติ ราวกับเป็นเรื่องที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวันทั่วไป

ผู้ประพันธ์ไทย เช่น กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, เวทีร พันธุ์พิพัฒน์, ศิริวร แก้วกาญจน์, ประชาคม ลุนาชัย, อุเทน พรมแดง, วิมล ไทรนันทน์ และอนุสรณ์ ติปยานนท์ เป็นต้น ผลงานของพวกเขาส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวสำนันิยมนมัทศจรรย ผลงานหลายเล่มของผู้ประพันธ์เหล่านี้ได้เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์และบางเล่มได้รับรางวัลซีไรต์ด้วย ปี พ.ศ. 2539 หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด แผ่นดินขึ้น ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ได้รับรางวัลซีไรต์ของประเทศไทย ในรวมเรื่องสั้นเล่มนี้ มีเรื่องหนึ่งที่มีลักษณะ

การประพันธ์สอดคล้องกับสังคมนิยมหัตถกรรม ได้แก่ เรื่องสั้นเรื่อง “แม่มัดแห่งหุบเขา” หนึ่งสี่รวมเรื่องสั้นของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์จึงถือเป็นวรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมเล่มแรกที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคัดเลือกศึกษาวรรณกรรมแนวสังคมนิยมหัตถกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2539 ถึง ปีพ.ศ. 2564

ผู้ประพันธ์วรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมได้นำเสนอแนวความคิดหรือทัศนะสำคัญไปยังผู้อ่าน ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2559) กล่าวเกี่ยวกับการประพันธ์วรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมว่า วรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมของไทยถูกมองว่าเป็นทางเลือกหนึ่งของวรรณกรรมที่ต้องการสะท้อนปัญหาสังคม โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างความคิดหัตถกรรมให้เป็นอุปมาเพื่อสื่อความหมายเชิงวิพากษ์สังคม และละเลยที่จะพิจารณาถึงมิติของการทำทนายชนบทการเขียนเชิงสังคมนิยมและการตั้งคำถามกับชุดความเชื่อในความจริงเชิงประจักษ์นิยมที่ใช้กำกับชนบสังคมนิยม คำอธิบายดังกล่าวสอดคล้องกับ นพวรรณ รองทอง (2543) ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรมกับการนำเสนอแนวคิดในสังคมว่า เนื้อหาที่เป็นสังคมนิยมในนวนิยายสังคมนิยมแนวหัตถกรรมนั้นเกิดจากความต้องการของผู้ประพันธ์ที่จะวิพากษ์วิจารณ์สังคมและสะท้อนแนวความคิดร่วมสมัยที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมในช่วงหนึ่ง ๆ มายังผู้อ่าน ส่วนใหญ่ผู้ประพันธ์แนวสังคมนิยมหัตถกรรมจะพยายามนำเสนอมุมมองเรื่องความวุ่นวายทางด้านการเมืองและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ประชาชนในบ้านเกิดเมืองนอนของพวกเขาต้องเผชิญหน้าอยู่ หรืออาจเป็นการบอกเล่าผลพวงจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากการรุกรานของประเทศมหาอำนาจ จากการการอธิบายข้างต้นสามารถเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้ใช้ความหัตถกรรมมาบอกความจริงในสังคม ซึ่งความจริงเหล่านั้นมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสังคม ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาทางสังคมอะไรบ้างโดยผ่านองค์ประกอบสังคมนิยมหัตถกรรม

วรรณกรรมแนวสังคมนิยมหัตถกรรมไทยมีความน่าสนใจที่นอกเหนือจากการผสมผสานความจริงกับความหัตถกรรมแล้ว ยังได้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่ผู้ประพันธ์อยากถ่ายทอดไปยังผู้อ่าน ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2555) กล่าวว่า วรรณกรรมแนวสังคมนิยมหัตถกรรมไทยมุ่งสอดแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับอำนาจ อภินิหารและอำนาจเหนือธรรมชาติเข้าไปในท้องเรื่องเป็นหลัก กระแสความนิยม

เรื่องวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น งานสังนียมมัทศจรรยไปเชิดชูวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น สังนียมมัทศจรรยผสมผสานเรื่องราวเชิงสมจริงเข้าเรื่องราวมหัศจรรย์ที่อิงอยู่กับตำนานท้องถิ่นและความเชื่อพื้นบ้าน ย่อมเอื้อให้วรรณกรรมแนวนี้สอดคล้องประสานกับกระแสวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว สังนียมมัทศจรรยจึงมีสถานะเป็นวรรณกรรมทางเลือกที่พยายามชี้ให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของตำนานพื้นบ้านและความเชื่อพื้นถิ่นในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน มิใช่เรื่องมง่าย เหลวไหล ไร้สาระอีกต่อไป จากการอธิบายข้างต้นสามารถเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามที่ว่า ในวรรณกรรมสังนียมมัทศจรรยนั้น ผู้ประพันธ์ได้ถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอะไรบ้าง ผู้ประพันธ์อยากบ่งบอกสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมท้องถิ่นอะไร จึงสนใจที่จะศึกษาสังนียมมัทศจรรยกับการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

จากการอ่านวรรณกรรมสังนียมมัทศจรรยที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ.2539-2564 พบว่า มีนวนิยายทั้งหมด 7 เล่ม และเรื่องสั้น 30 เรื่องเป็นแนวสังนียมมัทศจรรย อาทิ นวนิยายเรื่อง *เล่นเงา ทะเลน้ำนม* *เรื่องเล่าในโลกลงตา* *โลกประหลาดในประวัติศาสตร์ความเศร้า* *วิญญาณที่ถูกเนรเทศ* *ทะเลสาบน้ำตา* *เดฟีน: เรื่องเล่าของตระกูลคนเขียนเสื้อจากไทรบุรี* *เรื่องสั้นเรื่อง “แม่มดแห่งหุบเขา” “น้ำตก”* ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *แผ่นดินอื่น* เรื่อง *“เด็กชายกับต้นไม้ประหลาด” “กับกัลป์”* ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *ต้นไม้ประหลาด* เรื่อง *“เสาให้” “นฤมิตมายา”* ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ* เป็นต้น นอกจากผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาทางสังคมและแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนผ่านสังนียมมัทศจรรยแล้ว ผู้วิจัยพบว่ายังมีแนวคิดหรือสาระสำคัญของเรื่องที่ผู้ประพันธ์ต้องการจะนำเสนอต่อผู้อ่านโดยผ่านเรื่องราวสังนียมมัทศจรรย เช่น แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการดำรงชีวิต และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ผู้วิจัยในฐานะชาวต่างชาติที่ศึกษาสาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง จึงสนใจศึกษาวิเคราะห์สังนียมมัทศจรรยกับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์สัจนิยมมหัศจรรย์กับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาสัจนิยมมหัศจรรย์กับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ.2539-2564 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรม (Textual Analysis) โดยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับนวนิยายและเรื่องสั้นแนวสัจนิยมมหัศจรรย์และแนวคิดในวรรณกรรม เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย และศึกษาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับ ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ในสังคม เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเนื้อหาวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์
2. รวบรวมนวนิยายและเรื่องสั้นที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ตั้งแต่ พ.ศ. 2539-2564
3. คัดเลือกนวนิยายและเรื่องสั้นแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ตั้งแต่ พ.ศ. 2539-2564 จำนวน 20 เล่ม ซึ่งมีนวนิยาย 7 เล่ม ได้แก่ เล่นเงา ทะเลน้ำนม เรื่องเล่าในโลกลงตา โลกประหลาดในประวัติศาสตร์ความเศร้า เกาะล่องหน ทะเลสาบน้ำตา เดฟีน: เรื่องเล่าของตระกูลคนเขียนเสือจากไทรบุรี และหนังสือรวมเรื่องสั้น 13 เล่ม ได้แก่ แผ่นดินอื่น แม่มดบนตึก อ่านโลกกว้าง นิทานกลางแสงจันทร์ ต้นไม้ประหลาด เหน็ดฤดู เราหลงลืมอะไรบางอย่าง กระดุกของความลวง นิมิตต์วิกาล บันไดกระจก อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ หญิงเสาะและเรื่องราวอื่น ประวัติศาสตร์ที่เพ่งเศร้า
4. วิเคราะห์แนวคิดที่นำเสนอผ่านสัจนิยมมหัศจรรย์ในวรรณกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564
5. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

การศึกษาสำนันิมมัทศจรรยกับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 ผู้วิจัยได้ศึกษานวนิยายจำนวน 7 เล่ม และเรื่องสั้น 30 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมสำนันิมมัทศจรรยได้นำเสนอแนวคิดหรือชุดความคิดที่ผู้ประพันธ์อยากถ่ายทอดให้ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ความจริงบางอย่างที่เกิดขึ้นในสังคม ให้ผู้อ่านเกิดความคิดความเข้าใจกับสังคม ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการใช้ชีวิต แนวคิดปัญหาทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน และแนวคิดการพัฒนา โดยผ่านองค์ประกอบสำนันิมมัทศจรรย ทั้งตัวละครสำนันิมมัทศจรรย และเหตุการณ์มัทศจรรย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการใช้ชีวิต

ในวรรณกรรมสำนันิมมัทศจรรยที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการใช้ชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ การยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์ ความรักความเมตตาทำให้สังคมมีความอบอุ่น ได้สอดคล้องกับปรัชญาในพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเมตตา กรุณา อุเบกขา หรือไตรลักษณ์เรื่อง ความเป็นของไม่เที่ยงหรือเรียกว่าอนิจจัง แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลอย่างลึกซึ้งสำหรับคนไทย แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการใช้ชีวิตและสอดคล้องกับคำสอนในศาสนาพุทธ ได้แก่ การยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์ และความรักความเมตตาทำให้สังคมมีความอบอุ่น นอกจากนี้ ยังได้นำเสนอแนวคิดการใช้ชีวิตทั่วไป คือ การเป็นตัวเองเสริมให้โลกสวยงาม โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์

การไม่ยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หมายถึง ผู้คนในสังคมไม่ยึดติดกับบางสิ่งบางอย่าง เช่น ความรัก ความแค้น ความตาย ความเป็น ความสุข ความจริง ความหลง เป็นต้น ซึ่งการยึดติดสิ่งเหล่านั้น ไม่ดีต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน อาจทำให้ผู้คนเกิดความทุกข์ และหนีความทุกข์ไม่พ้น จากการศึกษาวรรณกรรมสำนันิมมัทศจรรยที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 พบว่า ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดนี้ในวรรณกรรม

จำนวนหลายเรื่อง เช่น นวนิยายเรื่อง *เรื่องเล่าในโลกลวงตา* และ *วิญญาณที่ถูกเนรเทศ* เรื่องสั้นเรื่อง “มรณสักขี” “ตะขุ” “กัปกัลป์” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นวนิยายเรื่อง *เรื่องเล่าในโลกลวงตา* ของพิเชษฐศักดิ์ โพธิ์พัยค์ ได้กล่าวถึงคนรักของ “ข้า” ถูกงูพิษกัดจนเสียชีวิต “ข้า” จึงเกิดความแค้นต่องูทุกพันธุ์ สาบานว่าจะล่าล้างเงาให้หมดสิ้นจากแผ่นดิน จึงเดินทางเข้าป่าเพื่อล่าล้างเงาให้หมด แต่ “ข้า” ถูกงูพิษกัดในป่า ตัวละครสังขนิมมหัสจรรย์ ซึ่งเป็นบุรุษปริศนาคนหนึ่งปรากฏออกมาได้ช่วยเหลือชีวิตของ “ข้า” และได้บอกปรัชญาการดำเนินชีวิตให้ “ข้า” ว่า ปล่อยวางความแค้นทั้งหมด ไม่ยึดติดกับความแค้น และทำความดีให้คนอื่น ดังตัวอย่าง

“เมื่อเจ้าปลดพันธนาการออกไปได้ ดวงใจจะมีอิสระ โบายบินเหนือพื้นโลก เงามีกของเจ้า อาจแผ่ทอดสู่หลายดวงใจ ให้คนเหล่านั้น โบายบินสู่ฟากฟ้าเหมือนเจ้า ความคลั่งแค้นนั้น ใครก็มีได้ แต่มีก็คนปลดความแค้นออกจากใจได้ ...แต่เมื่อเจ้าว่างเปล่าจากความคลั่งแค้นแล้ว ข้าก็จะมอบบางสิ่งให้ เพื่อเจ้าจะได้ใช้มันไปประกอบคุณความดีต่อไป... สิ่งใดเล่าที่เรากำหนดได้อย่างแท้จริง”

(*เรื่องเล่าในโลกลวงตา*. 2555 : 120)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้สร้างบุรุษปริศนาซึ่งไม่ทราบที่มาที่ไปได้ปรากฏตัวออกมาบอกให้ “ข้า” ต้องเรียนรู้การปล่อยความแค้น ทำความดีให้กับคนอื่น หลังจากนั้นก็หายไปอย่างฉับพลัน มานำเสนอแนวคิดการยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์ผ่านตัวละครสังขนิมมหัสจรรย์ว่า เมื่อมนุษย์เราปลดพันธนาการ ไม่ยึดติดบางสิ่งบางอย่างแล้ว ชีวิตเราก็จะมีอิสระและมีความสุข ในชีวิตเรา การยึดติดบางสิ่งบางอย่างเป็นเรื่องธรรมชาติของผู้คน แต่เราก็ต้องเรียนรู้การปล่อยวาง ต้องเข้าใจว่าชีวิตไม่มีอะไรที่แน่นอน เช่นเรื่องความรักกับความแค้น ความตายกับความเป็น ความทุกข์กับความสุข ความจริงกับความหลง เป็นสิ่งที่อยู่คู่กัน เราไปห้ามทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ สิ่งที่เราทำได้ก็คือ การปล่อยวาง และทำดีต่อคนอื่น เรากับคนอื่นถึงจะได้มีความสุข แนวคิดเรื่องไม่ยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้สอดคล้องแนวคิดในพุทธศาสนาเรื่องไตรลักษณ์ด้านความเป็นของไม่เที่ยง ไม่มีอะไร

แน่นอนในชีวิต เราต้องยอมรับความไม่แน่นอนและความเปลี่ยนแปลงทั้งหมด ชีวิตเรา ถึงจะมีความสุข

1.2 ความรักความเมตตาทำให้สังคมมีความอบอุ่น

ความรักความเมตตา หมายถึง เวลาอยู่ร่วมกับคนอื่น ต้องมีความรักความเมตตา ต่อคนอื่น ไม่ทำร้ายคนอื่นหรือเอาเปรียบคนอื่น ใส่ใจคนอื่น ทำให้โลกที่เราอาศัยอยู่ สวยงามขึ้น ไม่ว่าความรักความเมตตาระหว่างสามีกับภรรยา พี่น้อง พ่อแม่กับลูก และบุคคลในสังคมก็ตาม จากการศึกษาวรรณกรรมสังนัยมมัทศจรรยที่เขารอบสุดท้าย รางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 พบว่า มีจำนวนหลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิด ความรักความเมตตาระหว่างสามีกับภรรยา ได้แก่ เรื่องสั้นเรื่อง “ปิ่นโต” “ตุ๋นเอ็นเล้าร้อน” “ประดิษฐกรรมของอาทง” ในวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิด เรื่องความรักความเมตตาระหว่างพ่อแม่กับลูกโดยผ่านสังนัยมมัทศจรรย ได้แก่ เรื่อง สั้นเรื่อง “ปิ่นโต” “มรดกสักขี” “กระดุกของความหลง” และในวรรณกรรมจำนวน หลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิดเรื่องความรักความเมตตาระหว่างบุคคลในสังคม โดยผ่าน สังนัยมมัทศจรรย ได้แก่ นวนิยายเรื่องเรื่องเล่าในโลกลวงตา เรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน” “แม่มดแห่งหุบเขา” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องสั้นเรื่อง “ตะขู” ในหนังสือรวมเรื่องสั้น นิทานกลางแสงจันทร์ของประชาคม ลุนาชัย ได้กล่าวถึง น้องชายของนิตยากลับมาไทยหลังเรียนจบปริญญาเอกจาก มหาวิทยาลัยใหญ่โตในสหรัฐอเมริกา แต่พอเขากลับมาไม่กี่วัน น้องชายก็กลายร่าง เป็นตะขูโดยไม่มีเหตุผล ทุกสิ่งที่เขาชอบแต่ก่อน กลับเป็นที่ไม่ชอบในปัจจุบัน อาหาร ที่เขาเคยชอบมาก ตอนนี้เขาก็ไม่กินแล้ว กินแต่เปลือกไม้ในสวนบ้านอย่างเดียว นิตยา รู้สึกเสียใจกับการเปลี่ยนแปลงของน้องชายที่รัก แต่เธอไม่ได้ทอดทิ้งหรือรังเกียจ น้องชาย ยังเอาใจใส่ ดูแลน้องชายเป็นอย่างดี และอยากให้น้องชายมีความสุข ไม่ว่าน้องชายอยู่ในสภาพแบบไหน ดังตัวอย่าง

หล่อนต้องการเห็นน้องชายมีความสุข ไม่ว่าจะอยู่ในคราบร่าง มนุษย์หรือสัตว์ที่เพ่งกลายพันธุ์ เพียงเขาได้กินอ้ม พอใจกับรสชาติอาหาร ร่าเริงกับชีวิต หล่อนก็พึงใจแล้ว แม้ว่าความทุกข์จากที่น้องชายมีสภาพ น่าเวทนายังฝังแฝงอยู่ในส่วนลึก

(ตะขู. 2548 : 263)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้สร้างลูกชายของหล่อนหลังจากเรียนจบจากต่างประเทศแล้วกลับบ้าน ไม่นาน ก็เปลี่ยนเป็นตะขูโดยไม่มีเหตุผล แต่พี่สาวของเขายังรักและดูแลน้องชายอย่างเหมือนเดิม มานำเสนอแนวคิดเรื่องความรักระหว่างพี่กับน้องว่าความรักคือการยอมรับความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าน้องชายจะเปลี่ยนสภาพเป็นแบบไหน มีความเปลี่ยนแปลงในชีวิตยังไง ในฐานะพี่ ก็ยังคงรักน้องชาย ดูแลน้องชายเป็นอย่างดี ในครอบครัวที่ไม่มีพ่อแม่ พี่ก็เหมือนพ่อแม่ของน้อง รับผิดชอบดูแลน้องทุกอย่าง พี่ไม่ต้องการผลตอบแทนใด ๆ จากน้อง เพียงแต่อยากให้น้องมีความสุข ร่าเริงกับชีวิต พี่ก็รู้สึกดีใจและพอใจแล้ว

1.3 การเป็นตัวเองเสริมให้โลกสวยงาม

การเป็นตัวเอง หมายถึง แสดงตัวเป็นตัวเอง ไม่เสแสร้งหรือโกหกคนอื่น ใจของตนคิดยังไงก็แสดงออกมานั้นออกมา ให้ความสำคัญกับความต้องการของตัวเอง ไม่สนใจปัจจัยภายนอก จากการศึกษาวรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 พบว่า ในวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิดเรื่องเป็นตัวเองเสริมให้โลกสวยงาม เช่น นวนิยายเรื่อง เล่นเงา เรื่องสั้นเรื่อง “เขี้ยวของคำ” “หนดของอำนาจ” “สัตว์ประหลาด” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องสั้นเรื่อง เขี้ยวของคำ ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *กระดูกของความหลง* ของ เรวดีร์ พันธุ์พัฒนา ได้กล่าวถึง ตัวละครสังคมนิยมมหัศจรรย์หุ่นไล่กาได้พูดคุยกับตัวละครสังคมนิยมมหัศจรรย์หมาคำที่เป็นหมาแต่สามารถพูดคุยกับมนุษย์ว่า ให้หมาคำต้องเป็นตัวของตัวเอง ดังตัวอย่าง

“เป็นตัวของตัวเองนั่นดีที่สุด หนูคำเอ๊ย” ลุงว่าพลางพ่นควันยาสูบเป็นวงกลมเชื่อมร้อยกันไป

“เป็นตัวของตัวเองหรือ?” คำครุ่นคิด เมื่อวานนี้เองที่หมาตัวสุดท้ายเพิ่งถูกจับขึ้นรถกระบะไป เสียงกรีดร้องของมันยังก้องกังวานอยู่ในโสตประสาท

“หรือไม่เช่นนั้น” ลุงดำยืมเห็นฟันหลออย่างเจ้าเล่ห์ “ก็จงพลีอย่างนักการเมือง” เสียงหัวเราะของทั้งคู่ดังก้องโลกา

(กระดูกของความหลง. 2554 : 239-240)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้สร้างหุ่นไล่กา ซึ่งเป็นสิ่งของแต่สามารถพูดคุยกับมนุษย์ และมีความคิดเหมือนมนุษย์ สนทนากับมนุษย์ซึ่งเป็นหมูตัวหนึ่ง แต่สามารถพูดคุยกับมนุษย์เช่นกัน มาเสนอแนวคิดการเป็นตัวเองเสริมให้โลกสวยงามผ่านตัวละครสัจนิยมมหัสจรรย์ว่า มนุษย์เราต้องทำเป็นตัวเอง ปัจจุบันมีทั้งคนหลงและความหลงอยู่ในสังคมไทย ปรากฏการณ์นี้ทำให้ชีวิตเต็มไปด้วยความหลง อย่าปล่อยให้เหมือนนกการเมืองที่เปลี่ยนมาเปลี่ยนมาจนไม่เป็นตัวเอง เราต้องเป็นตัวเอง แสดงตัวตนที่แท้จริงให้ผู้อื่น แสดงความคิดจากใจเราจริง ๆ ทำให้ผู้อื่นรับรู้สิ่งที่เราต้องการและเรียกร้อง ยอมรับสิ่งที่มืออยู่จริงของตนเอง ไม่เสแสร้งปิดบังตัวเอง

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการใช้ชีวิต ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดใน 3 ประเภทโดยผ่านตัวละคร สัจนิยมมหัสจรรย์หรือเหตุการณ์สัจนิยมมหัสจรรย์ ได้แก่ 1) การยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์ ชีวิตมนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนเสนอ ทุกคนจะบังคับทุกสิ่งเป็นไปตามความต้องการของตนไม่ได้ หากไม่ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น ยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชีวิตนั้นจะเต็มไปด้วยความทุกข์ แนวคิดนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดในพุทธศาสนาเรื่องไตรลักษณ์ด้านความเป็นของไม่เที่ยง 2) ความรักความเมตตาทำให้สังคมมีความอบอุ่น บุคคลในสังคมต้องการความรักความเมตตาจากผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นระหว่างสามีภรรยา ระหว่างพี่น้อง ระหว่างพ่อแม่หรือระหว่างบุคคลในสังคมใด ๆ ก็ตาม การให้ความรัก ความเมตตากับคนอื่น ได้ช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ทำให้สังคมเกิดความสามัคคีกันและความอบอุ่น 3) การเป็นตัวเองเสริมให้โลกสวยงาม แสดงตัวเป็นตัวเอง เนื่องจากจิตใจมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นความจริงมากที่สุด มนุษย์ต้องทำตามจิตใจและความต้องการที่แท้จริงของตัวเอง โลกที่เราอาศัยอยู่ถึงจะได้สวยงามยิ่งขึ้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาทางสังคม

ในวรรณกรรมสัจนิยมมหัสจรรย์ที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาทางสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ใช้วรรณกรรมสัจนิยมมหัสจรรย์วิพากษ์ปัญหาสังคมปัจจุบัน นำเสนอปัญหาที่อยู่จริงโดยผ่านตัวละคร

สำนึกมมหัสจรรย์หรือเหตุการณ์มหัศจรรย์ ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอประเด็นปัญหาทางสังคม 3 ด้าน ได้แก่ การขาดความใส่ใจก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มนุษย์ใช้อำนาจในทางที่ผิด มนุษย์มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตน โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การขาดความใส่ใจก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นปัญหาที่มีอยู่ในสังคม เช่น การขาดความดูแลระหว่างพ่อแม่ลูก การห่างเหินระหว่างคู่รัก และการไม่สนใจคนอื่น ปัญหาเหล่านี้ไม่ดีต่อการพัฒนาของสังคม อาจเกิดปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ในสังคม จากการศึกษาวรรณกรรมสำนึกมมหัสจรรย์ที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 พบว่า ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใน 3 ด้าน ได้แก่ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก ได้พบในวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง เช่น เรื่องสั้นเรื่อง “กัปกัลป์” “เชียวของคำ” “เด็กชายกับต้นไม้ประหลาด” “กรอบ” ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างคู่รัก ได้พบในวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง เช่น เรื่องสั้นเรื่อง “เพดานอาศูร” “ตุ้ยเย็นเร้าร้อน” “ปิ่นโต” กับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ได้พบในวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง เช่น เรื่องสั้นเรื่อง “ใบหน้าของผีไร้หน้า” “สุวรรณภูมิ” “กระดุกของความลง” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องสั้นเรื่อง “กัปกัลป์” ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *ต้นไม้ประหลาด* ของอุเทน พรหมแดง ได้กล่าวถึงหญิงชราช่วยลูกเลี้ยงดูหลานด้วยความเต็มใจ แต่หลังจากพวกเขาเติบโตแล้ว ไม่เคยมีลูกหรือหลานสักคนมาเยี่ยมหญิงชราบ้าง หญิงชราเฝ้ารอคอยการมาหาของลูกและหลานตั้งหลายสิบปี สุดท้ายเสียชีวิตในท่าที่เฝ้ารอคอยลูกหลานอยู่หน้าบ้านด้วยความไม่สมหวัง โครงกระดูกที่อยู่หน้าบ้านของหญิงชรา นั้น ส่งเสียงร้องให้ทุกคืน แต่ใคร ๆ ก็ไม่สามารถทำอะไรกับโครงกระดูกของหญิงชรา ดังตัวอย่าง

...หญิงชราทั้งนำหวาดผวและนำเวทนาสงสาร แกรอคอย
ลูก ๆ ทั้งตอนมีชีวิตและหลังความตายมาเยือน รวว่าพวกเขาจะกลับมา
ให้เห็นหน้า กลับมาให้แก่ได้พึ่งพา เยียวยาบาดแผลจากการถูกทอดทิ้ง
ให้หายสนิท แต่ดูเหมือนการรอคอยของแกจะนานแสนนาน อาจนับ
เดือนปีได้สำหรับคนอื่น แต่สำหรับแกมันคงยาวนานแทบเป็นนิรันดร์

...ทุกดีกหญิงชรายังหวีดร้องแหบโหย สะกดหมู่บ้านให้ตก
อยู่ในความหม่นเศร้า คนในหมู่บ้านเล็กคิดไปนานแล้วว่า จะจัดการกับ
โครงกระดูกอย่างไรดี ต่างยอมรับการคงอยู่ของแกโดยดี
(กัปกัลป์. 2548 : 83)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า แม้ว่าหญิงชราเสียชีวิตไปแล้ว แต่วิญญาณ
ก็ยังรอคอยการกลับมาของลูก จนกระดูกของหญิงชราร้องไห้ทุกคำคืน มานำเสนอ
แนวคิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกว่า พ่อแม่เป็นคนที่เลี้ยงดูลูก แม้สภาพ
ของตัวชราแล้ว ยังช่วยลูกเลี้ยงดูหลานด้วย แต่ลูกและหลานกลับไม่มาเยี่ยมพ่อแม่บ้าง
ไม่ดูแลพ่อแม่ของตน จนกระทั่งพ่อแม่เสียชีวิตก็ไม่กลับมาอีก ทำให้พ่อแม่ไม่สมหวัง
จนถึงเวลาเสียชีวิต แสดงให้เห็นถึงปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกว่า
พ่อแม่ขาดการดูแลของลูก ลูกไม่ใส่ใจพ่อแม่ของตน ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก
มีความห่างเหิน ซึ่งเป็นปัญหาที่มีอยู่ในสังคม ไม่ดีต่อการพัฒนาของสังคม เป็นปัญหา
ที่ต้องแก้ไข

2.2 มนุษย์ใช้อำนาจในทางที่ผิด

ปัญหาด้านอำนาจไม่ชอบธรรม เป็นปัญหาที่ผู้มีอำนาจใช้อำนาจของตนในทาง
ที่ผิด ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ทำให้คนอื่นเดือดร้อนหรือสร้างความ
สูญเสียให้กับคนอื่น เกิดความไม่ชอบธรรมในสังคม จากการศึกษาวรรณกรรม สัจนิยม
มหัศจรรย์ที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 พบว่า ในวรรณกรรมจำนวน
หลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิดเรื่องปัญหาด้านอำนาจไม่ชอบธรรมโดย
ผ่านสัจนิยมมหัศจรรย์ เช่น นวนิยายเรื่อง เล่นเงา เรื่องสั้นเรื่อง “หนดของอำนาจ”
“กระดูกของความลง” “เงาแห่งฝน” “นก” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นวนิยายเรื่อง เล่นเงา ของจิรภัทร อังศุมาลี ได้กล่าวถึง ยาเปาะเงะหอน
ปีละครั้งช่วงรอมฎอน หอนมาตั้งแต่ลูกชายก่อเดรัจฉานฆ่าใช้อำนาจฆ่าตายในเรื่องที่
ไม่ชอบธรรม เนื่องจากลูกสะใภ้มะนิเป็นคนสวย มีผู้พันคนหนึ่งมาชอบ แต่ไม่รู้ทำใจดี
เลยให้ลูกน้องมาลากตัวก่อเดรัจฉานไป พร้อมยึดข้อหาคอมมิวนิสต์ แล้วต่อรองกับมะนิมา
ให้ยอมเป็นเมีย แต่มะนิไม่ยอม ก่อเดรัจฉานจึงถูกทำร้ายด้วยทวารใช้รกรกระบะลากตัวไป

หัวหมูปาน สูดหายใจเสียชีวิต ตัวละครไอ้เท่ง ซึ่งเป็นตัวละครสังคมนิยมมหัศจรรย์ เวลานั้นถึงเรื่องไม่ชอบธรรมเรื่องนี้ก็อยากจะร้องไห้ ส่วนยาเปาะเจ๊ะก็จะนอนในช่วงรอมฏอนดังตัวอย่าง

แล้วสิ่งที่ไม่สามารถคาดหมายก็เกิดขึ้น ขณะไอ้เท่งน้ำตาไหลพราก เปาะเจ๊ะเงยหน้าแหงนมองจันทร์เพ็ญเหนือยอดยางทางทิศตะวันออก ช่วงปลายคืนกับต้นรุ่งมาบรรจบกัน แก่ห่อริมฝีปาก หายใจเข้าเต็มปอด เปล่งเสียงหอนยาวโหยวน ดังก้องไปทั่วสวนยาง ช่วงจังหวะหยุดรวบรวมลมหายใจ เสียงสะท้อนแผ่วแว่วกลับมาจากเทือกเขาสูง ยิ่งเต็มไปด้วยความรู้สึกโหยหาและแผ่ความเจ็บปวดมากขึ้นไปอีก

“ใช่เลย” ไอ้เท่งพยักหน้ารุนแรงราวบ้าคลั่ง เงยหน้าขึ้นมองเบื้องบน สายตากลมโตแดงก่ำและเต็มไปด้วยหยาดน้ำตาสีแดงเลือดจ้องนิ่งเหมือนทะลุผ่านเพดานห้องออกไปสัมผัสกับดวงตาอีกคู่หนึ่งอันมุ่มมันกำลังก้มลงมามองพอดี

(เล่นเงา. 2549 : 264)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้สร้างยาเปาะเจ๊ะนอนปีละครั้งช่วงรอมฏอนหลังจากถูกขายถูกทรมานอย่างไม่ยุติธรรม ซึ่งวันที่ยาเปาะเจ๊ะนอนนั้นเป็นวันที่ลูกตาย ส่วนไอ้เท่งเป็นตัวหนึ่งตระกูล แต่มีชีวิตอมตะ รู้ทุกอย่างที่เกิดขึ้น เวลาเขานึกถึงเรื่องไม่ชอบธรรมเรื่องนี้แล้วก็อยากจะร้องไห้มานำเสนอแนวคิดปัญหาด้านอำนาจไม่ชอบธรรมผ่านเหตุการณ์มหัศจรรย์ที่ กล่าวคือ ผู้มีอำนาจเพื่อความต้องการหรือผลประโยชน์ของตน ใช้อำนาจของตนไปใส่ร้ายคนอื่นหรือยึดข้อหาให้กับคนอื่นกำจัดผู้ขัดขวาง ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ไม่ชอบธรรมหรือผิดกฎหมาย การนอนของตัวละครเปาะเจ๊ะเป็นสัญลักษณ์การเรียกร้องความเป็นธรรม ผู้ประพันธ์จึงเสนอปัญหาด้านอำนาจไม่ชอบธรรม และเมื่อเจอปัญหานี้จริง ๆ มนุษย์ต้องออกมาต่อต้านอำนาจที่ไม่ชอบธรรม เรียกร้องความยุติธรรมให้กับตนเอง

2.3 มนุษย์มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตน

ทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจโดยการแลกเปลี่ยนสินค้าและการบริการที่มุ่งหาผลกำไร ผู้คนในสังคมนิยมแสวงหาเงินทองหรือทรัพย์สินตามการพัฒนาของสังคมซึ่งเป็นกระแสหลักของปัจจุบัน ไปไหนมาไหนก็ขาดเงินทองไม่ได้ ดังนั้นจึงเกิดปัญหาทุนนิยม ผู้คนมุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์หรือความเจริญทางวัตถุของตนเอง โดยไม่สนใจคนอื่นหรือแม้กระทั่งทำร้าย คนอื่น ซึ่งมนุษย์กำลังเผชิญหน้ากับปัญหานี้จากการศึกษาวรรณกรรมสังขนิมมมัทศจรรยที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 พบว่า ในวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิดเรื่องปัญหามนุษย์มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตนโดยผ่านสังขนิมมมัทศจรรย เช่น เรื่องสั้นเรื่อง “กรอบ” “หนดของอำนาจ” “เด็กชายกับต้นไม้ประหลาด” “เขี้ยวของคำ” “สุวรรณภูมิ” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องสั้นเรื่อง “กรอบ” ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *บันไดกระจก* ของวัฒน์ ยวงแก้ว ได้กล่าวถึง ภรรยาได้คลอดทารกน้อยที่มีผิวสีทอง เส้นผมของเขาเมื่อหลุดออกแล้วจะกลายเป็นทองคำ วันหนึ่งขณะที่เขาเร่งกรี๊ดกระดาศลงใบใหญ่ มีดแหลมบาดฝ่ามือเป็นแผลยาว แม่เขาสั่งเกตว่าเลือดที่ออกนั้นกลายเป็นทองคำ แล้วมนุษย์ทองคำคนนี้ก็ไม่ได้รู้สึกเจ็บใด ๆ และแผลหายไปในสามสี่ชั่วโมง ดังนั้นพ่อแม่เขาจึงตัดนิ้วของเขาทุกคืนเวลาที่เขาลับสนิท นิ้วที่ถูกตัดของเขาจะกลับเป็นปกติตอนเช้า และนิ้วที่ถูกตัดนั้นก็กลายเป็นทองคำ ช่วยพ่อแม่ทำธุรกิจของครอบครัว พ่อแม่มีแต่ได้ทองคำจากการทำร้ายร่างกายของลูกอย่างไม่มีสิ้นสุด และยังบอกว่าทำอย่างนี้เพื่อครอบครัวดังตัวอย่าง

“ธุรกิจของเรายังไม่มั่นคงนะลูก นิ้วของลูกก็เพียงแค่ทำให้เรามีรายได้เพิ่มขึ้นเล็กน้อย เมื่อหักลบกับที่เราขาดทุน แต่ถ้าวันหนึ่งที่ธุรกิจของเราอยู่ตัว พ่อกับแม่จะไม่ตัดนิ้วของลูกอีก พ่อสัญญา”

“จ๊ะ ลูกนะ เราจะทำตอนลูกหลับ ตื่นขึ้นมาลูกก็มีนิ้วมือปกติ”
แม่เสริม

(กรอบ. 2554 : 103)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้สร้างพ่อแม่ตัดชิ้นส่วนร่างกายของมนุษย์ทองคำเพื่อได้เงินทองและผลประโยชน์ เนื่องจากชิ้นส่วนของร่างกายมนุษย์ทองคำหลุดลงมาจะเป็นทองคำ มานำเสนอปัญหามนุษย์มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตนว่า คนในสังคมนิยมหาทุกวิถีทางไปแสวงหาเงินทองหรือผลประโยชน์ของตนอยากมีรายได้เพิ่มขึ้น แม้วิธีนั้นอาจทำร้ายลูกหรือผิดศีลธรรมจริยธรรมก็ตาม พ่อแม่เหมือนทำทุกอย่างเพื่อครอบครัวและลูก แต่จริง ๆ แล้วไม่ใช่อย่างนั้น เพียงแต่อยากได้ความเจริญทางวัตถุเพื่อตัวเองเท่านั้น แม้สัญญากับลูกว่าเมื่อไรรูกริกของครอบครัวอยู่ตัวแล้ว ก็จะไม่เลิกทำร้ายลูกเพื่อหารายได้ แต่พอถึงขั้นที่รูกริกของครอบครัวเจริญมากแล้ว ก็ยังไม่หยุดทำร้ายลูก และยังคงสร้างมหาวิทยาลัยบนเกาะขึ้นเพื่อให้ลูกได้เรียนที่นี่ ไม่ต้องไปที่ไกล ดังตัวอย่าง

“เอาละ” พ่อเริ่มสาธยาย “ลูกรู้หรืออีกไม่นานลูกจะจบมัธยมแล้วต้องไปเรียนต่อมหาวิทยาลัย อีกตั้งสี่ปีทีลูกจะไม่ต้องอยู่กับเรา แต่ลูกรู้มั๊ย รูกริกหลายอย่างของเรากำลังรุ่งเรือง ยิ่งเราลงเม็ดเงินไปมากเท่าไร ก็ยิ่งทำให้รูกริกของเราดีกว่า หนูกว่า ลูกคำก็จะแน่นอนมาที่การลงทุนไม่ต่างไปจากการปลูกพืชผัก ยิ่งปลูกเยอะ ดอกผลก็เยอะตาม” มหาวิทยาลัยถูกสร้างขึ้นและเปิดอย่างรวดเร็วด้วยเส้นสายและเงินใต้โต๊ะ มนุษย์ทองคำรู้สึกหดหู่และอ้างว้าง เมื่อรู้ถึงแผนการของพ่อเหมือนลอยคออยู่ในทะเลที่มองไม่เห็นฝั่ง อิสระเสรีในภาพฝันหลุดลอยไปอย่างไร้จุดหมาย...

(กรอบ. 2554 : 109)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นถึงความโลภทางจิตใจของมนุษย์ผ่านการกระทำของพ่อแม่ที่ตัดร่างกายลูกส่งจันนิยมนหัตถ์จรรยเพื่อให้ส่วนที่ตัดออกไปกลายเป็นทองคำ ความโลภความอยากไม่มีที่สิ้นสุดยิ่งในสมัยทุนนิยมมนุษย์ยอมทำทุกอย่างเพื่อได้เงินทอง ชีวิตคนมีค่าน้อยกว่าเงินทอง แม้เป็นพ่อแม่กับการกระทำของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ก็ล้วนอยากได้เงินทองจากลูก ไม่ใช่ทำทุกอย่างเพื่อลูก เป็นเพียงแค่พ่อแม่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตนอย่างเดียว ไม่มีความรัก

ระหว่างพ่อแม่กับลูก ความรักกลายเป็นสิ่งไร้ค่า ซึ่งมีผลเกิดจากปัญหาทุนนิยมในสังคมไทย

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาทางสังคม ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดใน 3 ประเภทโดยผ่านตัวละครสังคมนิยมนหัทศจรยัหรือเหตุการณ์สังคมนิยมนหัทศจรยั ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เย็นชาเกิดปัญหาทางสังคม ลูกขาดการดูแลของพ่อแม่หรือพ่อแม่ขาดการดูแลของลูก ครุฑก็ไม่ได้เอาใจใส่ และให้ความเข้าใจกันและกัน บุคคลในสังคมไม่ใส่ใจคนอื่น มีความสัมพันธ์ที่เย็นชาจนเกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคม 2) มนุษย์ใช้อำนาจในทางที่ผิด คนที่มีอำนาจฉวยหลงในอำนาจของตน ใช้อำนาจในทางที่ผิดเพื่อความต้องการของตน 3) มนุษย์มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตน คิดว่าผลประโยชน์หรือเงินทองเป็นสิ่งที่มีความที่สุด ปัญหาทางสังคมเหล่านี้ ซึ่งไม่ดีต่อการพัฒนาของสังคม สร้างสังคมเป็นสังคมไร้ความอบอุ่นและเย็นชา

3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ในวรรณกรรมสำนันิยมนหัทศจรยัที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านในแง่มุมต่าง ๆ เรื่องราว นหัทศจรยัได้สัมพันธ์กับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อพื้นบ้านหรือตำนานเรื่องเล่าท้องถิ่น ซึ่งได้นำเสนอแนวคิดการเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ หรือสั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อของคนไทยที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผีผางเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในรากของชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จากการศึกษาวรรณกรรมสำนันิยมนหัทศจรยัที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 พบว่า ในวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิดการเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยผ่านสังคมนิยมนหัทศจรยั เช่น นวนิยายเรื่อง *วิญญาณที่ถูกเนรเทศ* *เรื่องเล่าในโลกลงตา* *เรื่องสั้นเรื่อง “เงาแห่งฝน”* *“นฤมิตมายา”* *“แม่ผดแห่งหุบเขา”* ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องสั้นเรื่อง “นฤมิตมายา” ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ* ของแดนอรัญ แสงทอง ได้กล่าวถึง หญิงสาวที่ปรากฏตัวจากภาพฝาผนังคนนั้น ได้ช่วยอธิบายจากต่าง ๆ บนภาพฝาผนังให้ “เขา” ฟัง เนื่องจากภาพฝาผนังเหล่านั้น มีเวลานานและขึ้นราบ้าง จึงมองไม่ค่อยชัด ภาพหนึ่งที่หญิงสาวอธิบายให้ “เขา” ฟังนั้น เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ และการประกวดบั้งไฟพญานาคเพื่อฉลองเทศกาลสงกรานต์ สำหรับชาวล้านนาในสมัยหญิงสาวดำรงชีวิตอยู่ โดยตัวอย่าง

“เห็นพวกผู้ชายในภาพนี้ไหมเล่า เขาเล่นสะล้อซอซึงและเขา ขับเพลงและบ้างก็พ้อนรำ” “เห็นไม้ซัดนักรบรอก แต่เข้าใจว่าคงจะม่วนอยู่” “ตกป่วยสักหน่อยพวกผู้ชายเขาก็จะไปริมฝั่งแม่น้ำ เขาจะจุดบั้งไฟ ประกวดประชันกัน” “นี่กว่าจะเป็นมีคือนอีสานเท่านั้นเสียอีกที่จุดบั้งไฟ” เขาตั้งข้อกังขา “แต่กาลก่อนคนไทยเหนือกับชาวพญานาค แม้พวกไทยใหญ่ ในเชียงตุงและไทยลื้อแดนสิบสองปันนาก็จุดบั้งไฟพญานาค”
(นฤมิตมายา. 2557 : 266)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้สร้างวิญญานที่ปรากฏจากภาพ ฝาผนังมาพรรณนากิจกรรมต่าง ๆ ในช่วงสงกรานต์ของชาวล้านนาในสมัยหญิงสาว ยังมีชีวิตอยู่ มานำเสนอแนวคิดการเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น การบรรยายของวิญญาน ผู้หญิงที่อยู่บนภาพฝาผนังทำให้ตัวละคร “เขา” ได้รับรู้ชาวลื้อก็จุดบั้งไฟพญานาค เหมือนชาวอีสานด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจที่เป็นชาวล้านนาสำหรับหญิง สาวบนภาพฝาผนัง ผู้ประพันธ์จึงได้เสนอแนวคิดว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรม ที่ล้ำค่า เราต้องเชิดชูและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ให้ภูมิปัญญาเหล่านั้น ได้สืบทอดจากรุ่นต่อรุ่น

3.2 การยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ

สำหรับเรื่องผีสงเทวดา คนไทยมีความเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนมี วิญญาน สามารถบันดาลความสุขหรือ ความทุกข์ให้กับมนุษย์ มนุษย์จึงต้องเคารพ บูชาผีสงเทวดา ผีสงเทวดาถึงจะไม่ทำร้ายมนุษย์ จากการศึกษาวรรณกรรม สัจนิยม

มนัสจรรย์ที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ.2539-2564 พบว่า ในวรรณกรรมจำนวนหลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิดการเคารพบูชาผีสงเทวดาโดยผ่านสำนวนมนัสจรรย์ เช่น เรื่องสั้นเรื่อง “หญิงเสา” “ผีไร้หน้า” “เสาให้” “เขี้ยวของคำ” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องสั้นเรื่อง “เสาให้” ในหนังสือรวมเรื่องสั้น อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ ของแดนอรัญ แสงทอง ได้กล่าวถึง พรานคนหนึ่งโค่นต้นตะเคียนทองเพื่อนำไปถวายเป็นเสาหลักเมือง บนต้นตะเคียนทองต้นนี้ได้สิงสถิตวิญญาณของแม่นาง แต่ระหว่างการขนส่งต้นตะเคียนทองนั้น นายช่างใหญ่รอไม่ไหวจึงใช้ต้นไม้อื่นเป็นเสาหลักเมืองแทน ต้นตะเคียนต้นนั้นจึงถูกทิ้งริมฝั่ง แม่น้ำป่าสัก แม่นางร้องไห้ทุกคำคืน ผู้คนจึงทำพิธีให้ขงตะเคียนต้นนั้น และสร้างศาลให้แม่นาง ผู้คนทั้งจากใกล้และไกลต่างพากันกราบไหว้แม่นางไม่ได้ขาดสาย ดังตัวอย่าง

วันหนึ่ง เมื่อผู้คนเขาทำพิธีอุทิศถวายตะเคียนทองต้นนั้นขึ้นจากน้ำ แม่นางก็โอนอ่อนให้แต่โดยดี เมื่อเขาเอาขงขึ้นไปได้ไว้ในบริเวณวัดแห่งหนึ่ง แม่นางก็ไม่ว่าอะไร เมื่อเขาเอาขงขึ้นไปสถิตอยู่บนแท่นบูชาอันสูงและยาว แม่นางก็มีขัดขึ้น เมื่อเขาสร้างศาลให้แม่นางสถิตในที่ใกล้ ๆ กันนั้น แม่นางก็ยินยอม แม้ขงตะเคียนทองต้นนี้จะขบเรียวลงหดสั้นลง และแตกแยกร้าวรานไปทั่วด้วยอำนาจแห่งความตรอมตรม แต่ผู้คนทั้งจากใกล้และไกลก็ต่างพากันไปกราบไหว้อยู่เสมอมิได้ขาดสาย
(เสาให้. 2557 : 170-171)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดการเคารพบูชาผีสงเทวดาผ่านตำนานเสาให้ว่า แม้ว่าสภาพต้นตะเคียนขบเรียวลงหดสั้นลง แต่ด้วยความเคารพและนับถือในผีสงเทวดา จึงสร้างศาลให้และกราบไหว้เคารพบูชาด้วยความศรัทธาอย่างไม่ขาดสาย แสดงแนวคิดการยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติของคนไทย

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปได้ว่า ในวรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านใน 2 ด้าน ได้แก่ 1) การเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวัฒนธรรมล้ำค่าสำหรับแต่ละชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม ตำนาน นิทานพื้นบ้าน หรือประเพณีต่าง ๆ ก็ตาม ต่างก็ได้นำมาแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ คนไทยมีความเชื่อว่าต้องเคารพบูชาผีสังเทวดาต่าง ๆ นำเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ ไปบูชา ผีสังเทวดา ยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ แสดงความเคารพนับถือให้กับผีสังเทวดา

4. แนวคิดการพัฒนา

ไชโย วิไลพร (2556) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาว่า การพัฒนาคือกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง เศรษฐกิจเจริญขึ้น ผู้คนต้องแสวงหาผลประโยชน์หรือเงินทุนเพิ่มมากขึ้นเพื่อตอบสนองการพัฒนาของสังคม การพัฒนาจึงได้นำพาผู้คนมีชีวิตที่ดีขึ้น แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง การพัฒนาย่อมเกิดปัญหาในตัวเอง ทำให้ผู้คนแม้แต่แสวงหาผลประโยชน์ของตน ปฏิเสธความเชื่อดั้งเดิมในสังคม จึงเกิดปัญหาทางสังคม ในวรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดการพัฒนาใน 2 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และการพัฒนาเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 การพัฒนาทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

การพัฒนาทำให้การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลและระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น วัฒนธรรมหลากหลายจึงได้ผสมผสานเข้ามาในสังคม ทำให้บุคคลได้รู้จักวัฒนธรรมของต่างประเทศหรือต่างชาติพันธุ์ สังคมกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เรื่องสั้นเรื่อง “ใบหน้าของผีไร้หน้า” ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *หญิงเสาะและเรื่องราวอื่น* ของกล้า สมทุวณิชได้กล่าวถึง หลังเกิดเหตุการณ์ผีไร้หน้า “ข้าพเจ้า” ในฐานะที่เป็นผู้สื่อข่าวพลเมือง จึงเชิญนักวิชาการมาวิจารณ์เรื่องนี้ นักวิชาการบอกว่าผีไร้หน้าเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมญี่ปุ่น ดังตัวอย่าง

“ผมเชื่อว่าเป็นอย่างหลัง-อย่าว่าแต่ผีเลยคุณ คนไทยเราทุกวันนี้
วัฒนธรรมญี่ปุ่นผสมเข้ามาในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัยเราอย่างชัดเจน
เดี๋ยวนี้ตลาดนัดทุกแห่งมีซูชิขึ้นละสิบบาทขาย เราเริ่มมีเด็กที่มีพฤติกรรม
แบบโอตาคุ ในโลกของผีเองก็เช่นกัน ก็เป็นไปได้ที่ผีไทยจะเลียนแบบ
วิธีการหลอกหลอนมาจากญี่ปุ่น”

(ใบหน้าของผีไร้หน้า. 2557 : 17)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอวัฒนธรรมญี่ปุ่นในเรื่องเล่า
ผีไร้หน้ามานำเสนอแนวคิดการพัฒนาทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่
หลากหลาย นักวิชาการในทวีปที่ได้อธิบายความเป็นมาของผีไร้หน้าที่มาจากอิทธิพล
ของวัฒนธรรมญี่ปุ่น วัฒนธรรมญี่ปุ่นได้ผสมเข้ามาในวัฒนธรรมไทยร่วมสมัยอย่าง
ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมอาหารการกิน วัฒนธรรมโอตาคุ หรือเรื่องผีไร้หน้าที่ตาม
แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาทำให้บุคคลได้รู้จักชาติพันธุ์อื่น ประเทศอื่นมากยิ่งขึ้น

4.2 การพัฒนาเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่

การพัฒนาเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่เป็นแนวคิด
ที่ผู้ประพันธ์สังขนิมมหัสจรรย์นำเสนอแก่ผู้อ่านเพื่อให้ได้รับรู้ถึงหลังจากสังคมได้มีการ
พัฒนาขึ้นแล้ว ผู้คนในสังคมมีความรู้มากขึ้น ได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มากขึ้น เป็นบุคคลสมัยใหม่ ไม่เชื่อความเชื่อดั้งเดิมที่บรรพบุรุษสืบทอดมาจากรุ่นต่อรุ่น
จึงเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ จากการศึกษาวรรณกรรม
สังขนิมมหัสจรรย์ที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 พบว่า ในวรรณกรรม
จำนวนหลายเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อ
ดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ผ่านสังขนิมมหัสจรรย์ เช่น นวนิยายเรื่อง *วิญญาณที่ถูกเนรเทศ*
เรื่องสั้นเรื่อง “แม่ผดแห่งหุบเขา” “เรื่องเล่าหนองเตย” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นวนิยายเรื่อง *วิญญาณที่ถูกเนรเทศ* ของ วิมล ไทรนิมโนวล ได้กล่าวถึง หลังจาก
“ฉัน” เสียชีวิตแล้ว วิญญาณของ “ฉัน” กลับไปยังบ้านเกิด และพบตาของตน และ
เพื่อนสนิทคนหนึ่งในสมัยเด็ก เธอก็เสียชีวิตไปแล้ว แล้ววิญญาณของเธอกลายเป็น
แม่โพสพที่อยู่ทุ่งนาตลอดวัน เธอบอก “ฉัน” ว่าเธอเหงามากเพราะไม่มีแม่โพสพอื่นแล้ว

และเธอได้บอกสาเหตุว่าเพราะคนสมัยนี้ไม่ได้ศรัทธาแม่โพสพเหมือนสมัยตาแล้ว ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ในการปลูกและเกี่ยวข้าว และได้ทำร้ายแม่โพสพด้วย ดังตัวอย่าง

“ฉันเคยบอกเธอแล้วว่า เดียวนี้ะเจ้าของนาเขาไม่ศรัทธาแม่โพสพกันแล้ว ไม่มีใครทำพิธีไหว้แม่โพสพเพื่อขอให้ช่วยดูแลข้าวกล้าไปจบเก็บเกี่ยวแล้ว พวกเขາปลูกข้าวด้วยเมล็ดพันธุ์ใหม่ ใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงต้นข้าว ใช้สารพิษกำจัดวัชพืช กำจัดแมลง กำจัดหอย ปูและหนู พวกเขาไม่จำเป็นต้องพึ่งพาแม่โพสพอีกต่อไป ข้าพวกเขายังเห็นเป็นเรื่องมง่ายไร้สาระอีกด้วย เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยว พวกเขาก็ใช้เครื่องจักรคันโตแล่นไปในนาข้าว มันสามารถเก็บเกี่ยวและนวดเอาเมล็ดข้าวใส่กระสอบได้เลยด้วยเหตุนี้บรรดาแม่โพสพจึงหัวใจสลาย ล้มตายไปภายใต้เครื่องจักรคันโตนั่นเอง”

“เหตุที่เธอยังเป็นแม่โพสพอยู่ได้นี้ก็เพราะปู่ของฉันยังใช้ควายทำนา และยังศรัทธาต่อแม่โพสพใช้ไหม”

“ใช่ และมีปู่เธอคนเดียวเท่านั้น ที่ทำให้ฉันเป็นแม่โพสพอยู่ได้”

(วิญญานที่ถูกเนรเทศ. 2552 : 393-394)

จากตัวอย่างที่ยกมาเห็นได้ว่า ผู้ประพันธ์ใช้คำพูดของแม่โพสพมาบอกปรากฏการณ์คนสมัยนี้ไม่ค่อยศรัทธาต่อแม่โพสพเหมือนสมัยปู่ย่าตายาย มานำเสนอแนวคิดการพัฒนาเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ กล่าวคือ ความเชื่อดั้งเดิมอย่างเช่นความเชื่อแม่โพสพ เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ เวลาทำนาปลูกข้าวก็ต้องทำพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับแม่โพสพ ขอให้แม่โพสพได้ปกป้องการปลูกข้าวอย่างราบรื่นและได้ข้าวมากขึ้น แต่ตามการพัฒนาของสังคม มนุษย์ได้ประดิษฐ์เครื่องอุปกรณ์ สามเคมี ต่าง ๆ ในการทำนาข้าว ผู้คนจึงได้มีข้าวเพิ่มมากขึ้นโดยไม่ต้องพึ่งพาแม่โพสพอีก จึงเกิดเหตุการณ์ที่ผู้คนสมัยใหม่ไม่ศรัทธาแม่โพสพอีก ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดนี้ผ่านตัวละครสังขนิมมหนัดจรรย์แม่โพสพ ทำให้เห็นถึงการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปได้ว่า ในวรรณกรรมสังขนิมมัตตจรรยา ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาใน 2 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ไม่ว่าในด้านอาหารการกิน หรือวัฒนธรรมผี เป็นต้น ทำให้ประเทศใดประเทศหนึ่งได้รู้จักวัฒนธรรมของประเทศอื่น และ 2) การพัฒนาเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ กล่าวคือตามการพัฒนาของประเทศหรือโลก ความเชื่อดั้งเดิมอาจถูกถือว่าเป็นเรื่องงมงาย ผู้คนสมัยใหม่จึงไม่ได้เชื่อหรือนับถือความเชื่อดั้งเดิมนับแต่บรรพบุรุษ กลับไปเชื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้เกิดวิกฤติความเชื่อดั้งเดิมสูญหาย สูญเสียรากเหง้าของตน

สรุปผล

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสังขนิมมัตตจรรยากับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 จากนวนิยาย 7 เล่มและเรื่องสั้น 30 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดหลัก 4 แนวคิด ผ่านตัวละครสังขนิมมัตตจรรยาหรือเหตุการณ์มหัศจรรย์ แนวคิดดังกล่าว ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการใช้ชีวิต ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดการยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์ว่า ชีวิตมนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนเสนอการที่ยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น เช่น ความรัก ความแค้น ความเป็น ความตาย จะทำให้มนุษย์เกิดความทุกข์ และนำเสนอแนวคิดการเป็นตัวของตัวเองเสริมให้โลกสวยงามว่าการเป็นตัวเอง แสดงตัวเป็นตัวเอง เป็นเรื่องที่มีคุณค่ามากที่สุด มนุษย์ต้องทำตามจิตใต้สำนึกของตนเอง ซึ่งจะเสริมให้โลกได้สวยงาม นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ยังได้นำเสนอแนวคิดความรักความเมตตาทำให้สังคมมีความอบอุ่นว่า บุคคลในสังคมต้องการความรักความเมตตาต่อกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือบุคคลที่ไม่รู้จักในสังคมก็ตาม การให้ความรักความเมตตาให้แก่กัน จะทำให้โลกมนุษย์มีความสามัคคีกันและมีความอบอุ่น 2) แนวคิดปัญหาทางสังคม ซึ่งจำแนกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การขาดความใส่ใจก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มนุษย์ใช้อำนาจในทางที่ผิด มนุษย์มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตน ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่มนุษย์

กำลังเผชิญอยู่ และไม่ดีต่อความก้าวหน้าทางสังคม 3) แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งสามารถจำแนกเป็นแนวคิดการเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเคารพบูชาผีสางเทวดา ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคิดการเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่าง ๆ พิธีกรรม หรือประเพณี ล้วนเป็นภูมิปัญญาที่ล้ำค่า มนุษย์ต้องเชิดชูและสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านั้นจากรุ่นสู่รุ่น และผู้ประพันธ์ยังนำเสนอแนวคิดการยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติว่า มนุษย์ต้องยำเกรง เคารพบูชาผีสางเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาติ และ 4) แนวคิดการพัฒนา สามารถจำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การพัฒนาทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย คือ การพัฒนาทำให้การสื่อสารระหว่างทั่วโลกได้เพิ่มมากขึ้น ทำให้ประเทศใดประเทศหนึ่งได้เข้าใจประเทศอื่นได้มากขึ้น จึงเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน วัฒนธรรมจึงหลั่งไหลเข้าไประหว่างประเทศ โลกกลายเป็นโลกพหุวัฒนธรรม และการพัฒนาเกิดการปะทะระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ คือตาม การพัฒนาของประเทศ บุคคลสมัยใหม่มีความรู้มากยิ่งขึ้น ได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ จึงกลับไม่เชื่อความเชื่อดั้งเดิมที่บรรพบุรุษสืบทอดต่อมา เช่น ความเชื่อแม่ผีดุ แม่โพสพ เป็นต้น ความเชื่อดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่จึงเกิดการปะทะกัน สังคมเกิดวิกฤติ การสูญเสียรากเหง้าของตน วรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับสังคมไทยเป็นอย่างมาก มีแรงกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ สวรรค์ชีวิต และเชิดชูวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทย สร้างความภาคภูมิใจให้กับความเป็นไทย และไม่ลืมรากเหง้าของตน เชื่อมันศรัทธาในด้านดีของจิตใจมนุษย์ สมเป็นวรรณกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ เนื่องจากวรรณกรรมรางวัลซีไรต์และวรรณกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ มีคุณค่าหลัก 2 ประการ ได้แก่ คุณค่าทางวรรณศิลป์ และ คุณค่าต่อชีวิตและสังคม ด้านคุณค่าทางวรรณศิลป์ วรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ถือมีวรรณศิลป์ โดยใช้กลวิธีการประพันธ์อย่างสร้างสรรค์ เล่าเรื่องในมุมใหม่ ใช้ความมหัศจรรย์มาเล่าความจริงในสังคม ส่วนคุณค่าต่อชีวิตและสังคม วรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ได้วิพากษ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทย เป็นกระจกสะท้อนสังคมไทย และยังนำปรัชญาการใช้ชีวิตมายังผู้อ่าน สร้างตระหนักความเป็นมนุษย์ และเชิดชูวัฒนธรรมอันล้ำค่าของคนไทย รักษารากเหง้าของตนและสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดปัญหาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ได้สอดคล้องกับผลการวิจัย ของ นพวรรณ รองทอง เรื่อง *กำเนิดและพัฒนาการของนวนิยายสำนันิมมัทศจรรย* (2543) ที่พบว่า เนื่องจากนวนิยายสำนันิมมัทศจรรย ได้ถือกำเนิดขึ้นมาจากความต้องการที่จะนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของมนุษยชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวทางการเมืองและความไม่เป็นธรรมที่ประชาชนได้รับจากการตกอยู่ภายใต้การเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจหรือภายใต้การกดขี่ข่มเหงทางชนชั้น สิ่งที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายกลุ่มนี้ จึงมีเนื้อหาแฝงเร้นไปด้วยการเสียดสี ประชดประชันตีแผ่ความไม่เป็นธรรม ตลอดจนนำเสนอความไร้สาระในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีกด้วย ผู้ประพันธ์ต้องการสะท้อนภาพการเมือง สังคม และแนวความคิดร่วมสมัยมายังผู้อ่าน การศึกษาแนวคิดและภาพสะท้อนของสังคมจากนวนิยายสำนันิมมัทศจรรย เป็นการศึกษานวนคิดหลักที่ปรากฏอยู่ในเรื่อง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของหัตถกกาญจน์ อารีศิลป์ (2556) เรื่อง *สำนันิมมัทศจรรยในวรรณกรรมของอนุสรณ์ ติปยานนท์* พบว่า สำนันิมมัทศจรรย ในฐานะกลวิธีการประพันธ์ที่มีแนวคิดและอุดมการณ์อยู่เบื้องหลัง เป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมร่วมสมัย ซึ่งเอื้อให้ผู้ประพันธ์ผสมผสานลักษณะความเป็นท้องถิ่นไทยเข้ากับวัฒนธรรมในภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อเสนอภาพสังคมไทยร่วมสมัยในโลกไร้พรมแดน ยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเต็มไปด้วยกระแสวัฒนธรรมที่ไหลเวียนเปลี่ยนผัน นอกจากแนวคิดปัญหาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม กับแนวคิดการพัฒนาได้สอดคล้องกับงานวิจัยของคนอื่นแล้ว ในวรรณกรรมสำนันิมมัทศจรรยที่เขารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 ผู้แต่งยังได้นำเสนอแนวคิดปรัชญาการใช้ชีวิตผ่านสำนันิมมัทศจรรย แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าผู้ประพันธ์ได้ใช้สำนันิมมัทศจรรยมาวิพากษ์ปัญหาสังคมในปัจจุบัน เปิดเผยด้านไม่ดีของสังคม แต่ผู้ประพันธ์ยังอยากให้ผู้อ่านได้รับความหมายของชีวิตที่แท้จริงและปรัชญาการใช้ชีวิต ได้แก่ว่าแม้ว่าสังคมมีปัญหาต่าง ๆ แต่มนุษย์ไม่ควรลืมหินที่สอยงามของตัวเอง ไม่ควรลืมหินความเป็นคนของตน ควรมองสังคมในแง่ดี ดำรงชีวิตด้วยจิตใจดีงาม ทำความดีให้กับสังคมและตัวเอง ช่วยให้สังคมมีความอบอุ่น

ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์สังนัยมมหัสจรรย์กับการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมที่เข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2539-2564 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมสังนัยมมหัสจรรย์ไทยกับวรรณกรรมสังนัยมมหัสจรรย์จีน
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านไทยกับวรรณกรรมสังนัยมมหัสจรรย์ไทย

การอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2539). *แผ่นดินอื่น*. กรุงเทพมหานคร: นาคร.
- กล้า สมุทวณิช. (2557). *หญิงเสาะและเรื่องราวอื่น*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- จิรภัทร อังศุมาลี. (2549). *เล่นเงา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- จิรัฐ ประเสริฐทรัพย์. (2560). *ประวัติศาสตร์ที่เพ่งเศร้า*. กรุงเทพมหานคร: แชลมอน.
- ชัชวาลย์ โคตรสงคราม. (2552). *ทะเลน้ำนม*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2552). วรรณกรรมสังนัยมมหัสจรรย์ สุนทรียศาสตร์ของการต่อต้านและการเมืองว่าด้วยอัตลักษณ์วรรณกรรม. *รัฐศาสตร์สาร รัฐศาสตร์วัฒนธรรม 60 ปี/ รัฐศาสตร์สาร 30 ปี*, 2, 53-87.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2555). *สังนัยมมหัสจรรย์ไทยในคาถาภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: อาน.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2559). *สังนัยมมหัสจรรย์ : ในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทมัส อริสัน และวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: อาน.
- ไชยโย วิไลพร. (2556). รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของผู้นำท้องถิ่น กับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่. *โครงการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*.
- แดนอรัญ แสงทอง. (2557). *อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ*. กรุงเทพมหานคร: สามัญชน.
- นพวรรณ รongทอง. (2543). *กำเนิดและพัฒนาการของนวนิยายสังนัยมมหัสจรรย์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

- ประชาคม ลุนาชัย. (2548). *นิทานกลางแสงจันทร์*. กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา.
- พิเชษฐศักดิ์โพธิ์พยัคฆ์. (2555). *เรื่องเล่าในโลกลวงตา*. กรุงเทพมหานคร: Way of book.
- ภาสุรี ลือสกุล. (2561). *สังนียมมัทศจรรยในลาตินอเมริกา: ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณกรรม*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เรวัตร พันธุ์พิพัฒน์. (2554). *กระดุกของความลวง*. กรุงเทพมหานคร: ในดวงใจ.
- วิมล ไทรนิมโนล. (2552). *วิญญาณที่ถูกเนรเทศ*. กรุงเทพมหานคร: สามัญชน.
- วีรพร นิติประภา. (2564). *ทะเลสาบน้ำตา*. นนทบุรี: A-Book Distribution.
- ศิริวร แก้วกาญจน์. (2555). *โลกประหลาดในประวัติศาสตร์ความเศร้า*. กรุงเทพมหานคร: ใบไม้ป่า.
- ศิริวร แก้วกาญจน์. (2564). *เดฟีน: เรื่องเล่าของตระกูลคนเขียนสื่อจากไทรบุรี*. กรุงเทพมหานคร: ฝนกัญ.
- หัตถกาญจน์ อารีศิลป์. (2556). *สังนียมมัทศจรรยในวรรณกรรมของอนุสรณ์ ติปยานนท์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- อนุสรณ์ ติปยานนท์. (2551). *เคหวัตถุ*. นนทบุรี: เคหวัตถุ.
- อนุสรณ์ ติปยานนท์. (2554). *นิมิตตวิกาล*. นนทบุรี: เคหวัตถุ.
- อุเทน พรหมแดง. (2548). *ต้นไม้ประหลาด*. กรุงเทพมหานคร: ดับเบิลไดนาโม.

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่

Female Images In Myths Legends and Ballads In Buyei

Ethnic Group

หยู ฟาง¹, เทพพร มั่งธानी² และ ธนิต โตอดิเทพย์³

Yu Fang¹, Thepporn Mungthane² and Tanit Toaditthep³

^{1,2,3}หลักสูตรปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิตสาขาไทยศึกษา

^{1,2,3}Department Thai studies

^{1,2,3}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2,3}Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยบูรพา

^{1,2,3}Burapha University

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงในตำนาน นิทาน เพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ 2) วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และ เพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ที่เก็บรวบรวมและได้ตีพิมพ์เผยแพร่จำนวน 26 เล่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์ดัตวบท (Textual Analysis) โดยใช้แนวคิดภาพลักษณ์ และแนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์แนวสตรีนิยมและเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงในตำนาน นิทาน เพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่นั้นเป็นกระบวนการสร้างผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรม คือสร้างผ่านโครงเรื่องของตำนาน นิทานและเพลง และสร้างผ่านตัวละคร 5 ตัวละคร ได้แก่

ตัวละครเทพธิดา ตัวละครแม่ ตัวละครวีรสตรี ตัวละครภรรยาและตัวละครหญิงพรหมจรรย์ ในส่วนของการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน เพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้พบว่า มี 2 ภาพลักษณ์หลัก คือ 1) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่นิยมตามชนบ 2) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่นิยมผ่านมโนทัศน์ของผู้หญิง โดยมีภาพลักษณ์ร่างกาย ภาพลักษณ์พฤติกรรม และภาพลักษณ์นิสัยความเป็นหญิงในประกอบการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิง

คำสำคัญ: ภาพลักษณ์ของผู้หญิง, ตัวละคร, ตำนาน นิทาน และเพลง, กลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้

Abstract

Research on the Female Images in Myths Legends and Ballads in Buyei Ethnic Group. The purpose of this research is to 1) study the process of constructing the Female Images and 2) analyze the Female Images in Myths Legends and Ballads in Buyei Ethnic Group. It was made by qualitative research with application to documentary research method to study information from folk literature books of the Buyei ethnic group that were collected and published in a total of 26 volumes. Three theories were considered in the research as Textual Analysis theory, Image theory and the Feminist Literary Criticism theory. The results of the research were presenting in descriptive analysis.

The results of the research revealed that 1) the process of constructing the Female Images in Myths Legends and Ballads in Buyei Ethnic Group through literary elements, which is created through the plots of Myths Legends Ballads and 5 characters, including the goddess, mother, heroine, wife and virgin. 2) There are two main female images in Myths Legends and Ballads in Buyei Ethnic Group, as the traditional female image and the female image being defined by females, according to body image, behavioral image and temperament image.

Keywords: Female Images, character, Myths Legends and Ballads, Buyei Ethnic Group

บทนำ

ภาพลักษณ์ (Image) เป็นการฉายภาพอารมณ์ของมนุษย์สู่โลกภายนอกและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโลกมนุษย์ที่แท้จริง เป็นภาพที่สะท้อนคุณลักษณะพื้นฐาน บุคลิกภาพ ของบุคคล บทบาท สถานภาพ และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ยังหมายถึงความรู้สึก จินตภาพหรือภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจ เป็นความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ซึ่งเป็นภาพที่อาจจะได้มาจากทั้งประสบการณ์ทางตรง (Direct Experience) และ ประสบการณ์ทางอ้อม (Indirect Experience) ของบุคคลนั้น ภาพลักษณ์เป็นการสร้างขึ้น มาจากองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นความรู้เชิงอัตวิสัย (Subjective knowledge) (Kenneth E. Bouliding, 2518) หมายความว่า ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ในกระบวนการ สร้างภาพลักษณ์มีหลายสิ่งหลายอย่างถูกรวมเข้าไว้ในจินตนาการ ภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นนี้ มีต้นกำเนิดมาจากความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น เป็นภาพตัวแทนของความแตกต่าง ทางวัฒนธรรมในความเป็นจริงที่สามารถแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น ในสังคม วรรณกรรมเป็นผลผลิตของความเข้าใจจากผู้อื่นที่ได้รับจากประสบการณ์ทางสังคม เป็นภาพสะท้อนและภาพจำลองของสังคมในแต่ละยุคสมัยที่ถูกจำลองหรือนำเสนอภาพ สะท้อนโดยนักเขียนของยุคสมัยนั้น ๆ แสดงให้เห็นแง่มุมต่าง ๆ ของสังคม โดยพรรณนา ถึงตัวละคร โครงเรื่อง และภูมิหลังในวรรณกรรม และแสดงออกเป็นความรู้สึก ความนึกคิด ของมนุษย์และของสังคม การศึกษาภาพลักษณ์ในวรรณกรรมทำให้สังคมกับวรรณกรรม มีความเชื่อมโยงและแสดงเป็นจินตนาการร่วมออกมา (เจตนา นาควัชระ, 2520)

ตำนาน นิทานและเพลงซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะที่สืบทอดกันมาด้วย วิธีการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นเป็นหลายชั่วอายุคน ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สร้างผ่าน วรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นผลผลิตของกลุ่มชน เป็นภาพสะท้อนถึงความคิด อุดมการณ์หรือ เป็นการคาดหวังจากสังคมหรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่เป็นชนกลุ่มน้อย กลุ่มหนึ่งใน 56 เผ่าในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นชาติพันธุ์ ปลูกข้าวมาแต่โบราณ มีต้นกำเนิดมาจาก ชาวลัวะเย่ (Luoyue) ซึ่งเป็นสายหนึ่งของไป่เย่ (Baiyue) โบราณ (Huang Yiren, 1999) ในแง่ของชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่และไทย มีต้นกำเนิดใกล้ชิด ใน “สารานุกรมจีน ชาติ” (Chief Editor of the Ethnic Volume Editorial Committee of the Encyclopedia of China Editorial Committee, 1986)

บันทึกไว้ว่า “คนไทยหรือที่เรียกกันว่าชาวสยาม ใช้ภาษาไทย และจัดอยู่ในตระกูลภาษาจ้วง-ต้ง(ตระกูลไท-กะไต) ตระกูลภาษาจีน-ทิเบต มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไป๋เยว่” ภาษาบูยี้กับภาษาไทยเป็นภาษาอยู่ในตระกูลไท-กะไต (Tai-kadai) และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไป๋เยว่ (Baiyue) การศึกษาภาพลักษณ์ผู้หญิงในวรรณกรรมอาจจะช่วยให้เห็นลักษณะและบทบาทของผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์

ผู้หญิงบูยี้ในวรรณกรรมกลุ่มชาติพันธุ์บูยี้มีภาพลักษณ์เด่นชัดคือ เป็นผู้เสียสละ ผู้มีการสร้างสรรค์ในด้านศิลปะวัฒนธรรม รักแรงเกลียดแรง กล้าพูดกล้าทำ เป็นฝ่ายต่อต้านธรรมเนียมการแต่งงานแบบเก่า ผู้กล้าหาญในการต่อสู้เพื่อชนชั้น ผู้มีสติปัญญา ซื่อสัตย์ต่อความรักและยึดถือสามีเป็นหลัก (Gu Yin, 2001: 89-93) จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับเพศตรงข้ามในสังคมบูยี้เห็นได้ว่าชายและหญิงมีฐานะไม่เท่าเทียมกัน เช่น ในคัมภีร์กู่เซี่ยได้บันทึกว่า ลูกสาวในบ้านถ้าแต่งงานไปแล้วไม่มีสิทธิในการการสืบทอดมรดกซึ่งต่างกับเพศชาย ลูกสะใภ้มีบทบาทความสำคัญต่อครอบครัวในด้านความมั่นคงและความสามัคคี มีความจำเป็นต้องสั่งสอนการให้การแบ่งงานในครอบครัวชัดเจน เข้าใจเห็นใจสามี และมีคุณธรรม พูดน้อยถึงจะทำให้ทำให้ครอบครัวมีความสุขและมั่นคงได้ (Jia Chenjiao, 2020: 69) เห็นได้ว่าในสังคมบูยี้มีบทบาทอย่างสูงในด้านครอบครัวและมีคุณลักษณะความเป็นบูยี้ ภาพลักษณ์ผู้หญิงในตำนาน นิทานและเพลงที่มีภาพลักษณ์หลากหลาย จึงมีความสำคัญในการเข้าใจภาพลักษณ์ของผู้หญิงในการสะท้อนและกำหนดบทบาท และสถานะของผู้หญิงในสังคม เพื่อส่งเสริมการเข้าใจและการรับรู้ความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์บูยี้ที่มีต่อผู้หญิง ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหล่านี้เป็นการตีความความหมายของภาพที่ได้รับรู้โดยผ่านประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อม ในกระบวนการรับรู้และการให้ความหมายนี้ ตัวบทของผู้สร้างที่เป็นเพศชาย ตัวบทจากผู้สร้างที่เป็นเพศหญิง ความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย รวมเข้ามามีบทบาทส่งผลต่อกระบวนการเกิดหรือการสร้างภาพลักษณ์ (Process of Imagery) จึงทำให้ภาพลักษณ์ของผู้หญิงอาจมีความแตกต่างในการจินตนาทางเพศและบทบาททางเพศ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาด้านาน นิทาน และเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์บูยี้จะบอกเล่าภาพลักษณ์ผู้หญิงเป็นลักษณะแบบไหน การสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในลักษณะนี้ได้สะท้อนความคิดอะไรบ้างในการสร้าง โดยจากหนังสือ ตำนาน นิทาน เพลง

ของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้ที่ได้เผยแพร่ตีพิมพ์เป็นเล่มหนังสือจำนวน 26 เล่ม ซึ่งประกอบไปด้วยโครงเรื่อง และเนื้อหาที่มีตัวละครหญิง โดยใช้แนวคิดองค์ประกอบวรรณกรรมระบุการถอดรหัสตัวบทจากตำนาน นิทานและเพลงในการวิเคราะห์กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิง แนวคิดภาพลักษณ์พิจารณาภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้น แนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์แนวสตรีนิยมเป็นกรอบในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางเพศ ช่วยเสริมความเข้าใจต่อภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณกรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้
2. เพื่อวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีข้อสรุป 3 ประเด็นหลักได้แก่

1) การศึกษาความเชื่อมโยงและความสำคัญระหว่างภาพลักษณ์หญิงกับวัฒนธรรมเป็นหลัก จากมุมมองคติชนวิทยา เพื่อสำรวจปัจจัยและความหมายภาพลักษณ์ผู้หญิง เช่น ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณคดีพื้นเมืองกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Su Xiaohong, 2012) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนานเทศกาลของกลุ่มชาติพันธุ์ในมณฑลยูนนาน (Wang Zihua, 2004) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณคดีพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ฮาซาชื่อ (Ma Yida, 2001) Bao ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณคดีกลุ่มชาติพันธุ์ซีปี้ (Zhang Yanan, 2020)

2) ศึกษาภาพลักษณ์ผู้หญิงในงานวรรณกรรมของนักเขียนชายและหญิงในยุคเดียวกันหรือวรรณกรรมประเภทเดียวกัน โดยเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างนักเขียนชายและหญิง สำรวจวาทกรรมเพศที่อยู่ในภาพลักษณ์ เช่น ดุษฎีนิพนธ์ของ Liu Chuanxia (2004) จินตนาการทางเพศทำให้การสร้างภาพลักษณ์ทางสังคมในจีนเกี่ยวข้องกับการเมืองทางเพศและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงมีความแตกต่างกันและ วิทยานิพนธ์ของ Zhang Xuwei (2011) ผู้หญิงที่ถูกสร้างขึ้นมีความแตกต่างกันระหว่างผู้เขียนชายและผู้เขียนหญิง

3) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของผู้หญิง ประเด็นนี้งานวิจัยของประเทศจีนให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ในวรรณคดีและนวนิยาย งานวิจัยของไทยมีการศึกษาจากเพลง เช่นงานวิจัยของสันติ ทิพนา (2018) ภาพลักษณ์ผู้หญิงสมัยใหม่ในบทเพลงลูกทุ่งของไบเตย อาร์สยาม งานวิจัยของอรบุษย์ บุษย์เพชร, พชลินจ์ จินนุ่น (2021) การประกอบสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงสมัยใหม่ในวรรณกรรมเพลงของจ๊ะ อาร์สยาม เป็นการมองภาพลักษณ์ลักษณะคู่ตรงข้าม เชิงบวกกับเชิงลบ สมัยใหม่กับสมัยเก่า

4) การศึกษาการบวนการสร้างของภาพลักษณ์ผู้หญิงจากองค์ประกอบวรรณกรรม เช่น งานวิจัยของ ณัฐธยา ยศสอน (2020) ภาพลักษณ์ตัวละครได้สร้างตามองค์ประกอบของวรรณกรรม คือ โครงเรื่อง ฉาก และบทสนทนา การสร้างผ่านกลวิธีในการใช้ภาษา เช่นบทความวิจัยของอรบุษย์ บุษย์เพชร, พชลินจ์ จินนุ่น (2021) สร้างผ่านการสร้างตัวละครโดยตรงและโดยอ้อม บทความวิจัยของ อรจิรา อัจฉริยไพบูลย์ (2007) ที่สร้างภาพลักษณ์ผ่าน กลวิธีสื่อความโดยตรงและกลวิธีสื่อความโดยการเสนอแนะ และพัชราวลี จินนิกร (2016) การสร้างภาพลักษณ์จากการใช้ภาษาคู่ตรงข้ามการใช้สัญลักษณ์และการใช้อุปมาอุปไมย

จากการทบทวนงานวิจัยข้างต้น ยังไม่มีการศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้ มีแต่ประเด็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายและคุณค่าจากภาพลักษณ์ผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ยังขาดงานวิจัยที่ศึกษากระบวนการสร้างภาพลักษณ์จากโครงเรื่อง การสร้างตัวละครและภาพลักษณ์โดยตรงในวรรณคดีพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้นการศึกษาคครั้งนี้จะใช้แนวคิดองค์ประกอบวรรณกรรมวิเคราะห์กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงและใช้แนวคิดภาพลักษณ์และแนวคิดการวิจารณ์วรรณกรรมวิเคราะห์ภาพลักษณ์ผู้หญิงที่สร้างขึ้นผ่านตำนาน นิทานและเพลง

ในส่วนของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจะพบว่าแนวคิดหลายแนวคิด ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดแนวคิดหลักที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

1) แนวคิดภาพลักษณ์ (Image) ภาพลักษณ์เกิดจากการใช้ถ้อยคำสร้างให้เกิดความคิด ความรู้สึกและความประทับใจโดยอาศัยจินตนาการคิดคำนึงจนปรากฏภาพในใจของผู้อ่าน (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2537) เป็นภาพที่เกิดขึ้นในใจ เช่น ภาพที่มีต่อบุคคล (Person) องค์กร (Organization) หรือสถาบัน (Institution) (วิรัช ลภีรัตนกุล, 2540)

ภาพลักษณ์เป็นภาพที่สะท้อนคุณลักษณะพื้นฐาน บทบาท และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ยังหมายถึงความรู้สึก จินตภาพหรือภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจ ภาพลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นเองทั้งหมด แต่ถูกสร้างขึ้นอย่างมีความหมายและให้มีความสัมพันธ์กับสังคม

2) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงตามแนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์แนวสตรีนิยม เกิดขึ้นพร้อมกับวรรณกรรมวิจารณ์แนวสตรีนิยมตะวันตก ผู้ชายนิยามตัวเองว่าเป็น "ตัวบุคคล" (self) และผู้หญิงเป็น "คนอื่น" (other) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงถูกผู้ชายสร้างขึ้นและผู้หญิงกลายเป็น "เพศที่สอง" ไม่ได้ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางชีววิทยาโดยกำเนิด แต่เป็นเพราะวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์แบบปิตาธิปไตย (Simone de Beauvoir, 2011) ที่นักเขียนชายสร้าง Sexual Politics ในโลกแห่งความจริงโดยสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงผ่านงานวรรณกรรม ทำให้ผู้หญิงที่ถูกกดขี่เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการควบคุมและครอบงำซึ่งเป็นการเมืองความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (Kate Millett, 2016) จึงมีการนำไปสู่ "จินตนาการผู้หญิง" ให้ความสนใจกับเสียงของนักเขียนหญิง การเน้นความแตกต่างระหว่างเพศ นักสตรีนิยมฝรั่งเศส ลิวซ์ อิริกาเรย์ (Luce Irigaray) ใช้ทฤษฎีช่วงจินตภาพ (the imaginary phase) กับช่วงสัญลักษณ์ (the Symbolic phase) ของลากอง (Lacan) วิชาภักษ์ความแตกต่างระหว่างหญิงชาย สรุปคือแนวคิดการวิจารณ์ภาพลักษณ์ผู้หญิงได้สร้างประเด็นหลักในการวิจารณ์ภาพลักษณ์ผู้หญิง คือ การวิพากษ์ระบบสังคมชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่เป็นศูนย์กลางในระบบการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ภาพลักษณ์ผู้หญิงมีระบบด้านการบ่งบอกและสร้างความหมาย

3) กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงจากองค์ประกอบวรรณกรรม ซึ่งสร้างผ่านโครงเรื่อง (Plot) และตัวละคร (Character) (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539) การสร้างโครงเรื่องเกี่ยวกับภาพลักษณ์ผู้หญิงเป็นลำดับของเหตุการณ์ที่ประกอบเข้าเป็นเรื่องเป็นรูปแบบ (Form) ของการดำเนินเรื่อง เป็นขั้นตอนต่าง ๆ ที่ของการเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์ต้นเรื่องไปสู่สถานการณ์ปลายเรื่อง และสถานการณ์เหล่านี้ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผลเสมอ (นพพร ประชากุล, 2552) การสร้างตัวละครเป็นวิธีการสร้างให้ตัวละครมีลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยมีกระบวนการสร้างจากจำนวนประเภท โครงสร้าง ลักษณะ การปรากฏตัวของตัวละคร การสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงเพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ตัวละครนี้มี "ความเป็นมนุษย์" แล้วนำมาปรุงแต่งขึ้นตามจินตนาการหรือจุดประสงค์ทางศิลปะให้เกิดเป็นคนที่ขึ้นมา (นพพร ประชากุล, 2552)

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากองค์ประกอบวรรณกรรมในตำนาน นิทานและเพลง โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้ 1) แหล่งข้อมูลในการศึกษา จะจำแนกแหล่งข้อมูลในการศึกษาของครั้งนี้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ 1.1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นหนังสือวรรณคดีพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ที่เก็บรวบรวมไว้แล้วและได้เผยแพร่ตีพิมพ์เป็นเล่มหนังสือภาษาจีนทั้งหมด 26 เล่ม 1.2) ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์จากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ คุชกรีนินพนธ์ หนังสือวิชาการ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่นำมาวิเคราะห์เพื่อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้งเอกสารภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยพิจารณาจากหัวข้อวิจัย แนวคิดหลักในการศึกษา และวัตถุประสงค์ในงานวิจัย จะเป็นแนวทางและตัวอย่างในการศึกษาที่สำคัญ 2) การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลในการวิเคราะห์มีทั้งตัวบทและการถอดรหัสความหมายที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของผู้หญิง โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ขั้นตอน 2.1) การสำรวจและเก็บรวบรวมเอกสารงานวิจัยและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ จำแนกเป็นการสำรวจรายชื่อหนังสือและเอกสารทางวิชาการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ โดยมีรูปแบบสำคัญคือ เป็นหนังสือที่เกี่ยวข้องกับตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ รวมถึงที่เป็นประเภทวรรณกรรมดั้งเดิม (Traditional Literature) วรรณคดีพื้นบ้าน หนังสือโบราณ ประเภทหนังสือหลักที่บันทึกถึงตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ เป็นหนังสือที่มีการจัดพิมพ์สู่สาธารณะโดยสำนักพิมพ์ 6 แห่งที่มีวัตถุประสงค์ในการผลิตให้กับการบันทึกและการเผยแพร่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ ได้แก่สำนักพิมพ์วรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะของจีน มีทั้งหมด 16 เล่ม สำนักพิมพ์ประชาชนมณฑลกุ้ยโจวมี 2 เล่ม สำนักพิมพ์ชนชาติมี 2 เล่ม สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกุ้ยโจวมี 2 เล่ม สำนักงานปฏิบัติการรวบรวมและวิจัยหนังสือโบราณของชนกลุ่มน้อยแห่งชาติ 1 เล่ม และสำนักพิมพ์ซุไฮ่ 1 เล่มทั้งสิ้นมีจำนวน 26 เล่ม เป็นหนังสือที่เขียนและแต่งขึ้นด้วยภาษาจีนและภาษาปู้ยี่เท่านั้น เป็นหนังสือที่มีการปรากฏตัวของภาพลักษณ์ผู้หญิงโดยจะปรากฏในฐานะภาพลักษณ์ผู้หญิงประเภทใดก็ได้เป็นหนังสือในรูปแบบของตำราวิชาการและเป็นหนังสือที่ตีพิมพ์

ในช่วงเวลาปี ค.ศ. 1959- ค.ศ. 2021 2.2) การคัดเลือกหน่วยวิเคราะห์ เป็นทำการวิเคราะห์ ด้วยบทตามข้อมูลที่ค้นพบทีละส่วนและสรุปเป็นประเด็น จากนั้นจะทำการเรียบเรียงข้อมูล ทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ 3) การตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบความ น่าเชื่อถือและความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล ตรวจสอบ ข้อมูลปฐมภูมิทั้งหมดที่นำมา วิเคราะห์ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและ วรรณกรรมจีน จำนวนอย่างน้อย 2 ท่าน และตรวจสอบหน่วยวิเคราะห์จากแนวคิด การเลือกตัวอย่างในเชิงคุณภาพที่เจาะจงจากโจทย์หรือวัตถุประสงค์วิจัย (purposeful sampling) 4) การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ด้วยบท (Textual Analysis) เพื่อศึกษา กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่ และการวิเคราะห์ด้วยแนวคิดทฤษฎี (Theory Analysis) ในประเด็นศึกษาภาพลักษณ์ ผู้หญิงในตำนาน นิทาน เพลง 5) นำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

1. กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน เพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงผ่านโครงสร้างวรรณกรรม ได้แก่ การ สร้างผ่านโครงเรื่องและการสร้างผ่านตัวละคร

1.1 การสร้างผ่านโครงเรื่อง

จากการศึกษาโครงเรื่องในหนังสือตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี่จำนวน 26 เล่ม พบว่า กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงผ่านโครงเรื่อง จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มตำนานนิทานมีจำนวน 13 เล่ม กลุ่มเพลงมีจำนวน 12 เล่ม และกลุ่มตำนาน นิทานและเพลงจำนวน 1 เล่ม โดยสามารถแบ่งเป็นตำนาน นิทาน และเพลงโดยมีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1-1 จำนวนเรื่องที่มีภาพลักษณ์ผู้หญิงในหนังสือแต่ละประเภท

ประเภทหนังสือ จำนวนเรื่อง	ตำนาน	นิทาน	เพลง	รวม
จำนวนเรื่อง	54	428	1,201	1683
จำนวนเรื่องที่มีภาพลักษณ์ผู้หญิง	15	105	906	1026
ร้อยละ	1.46%	10.23%	88.30%	100.00%

การสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทานและเพลง โดยจำแนกเป็นการสร้างผ่านตำนาน จำนวน 15 ชื่อเรื่อง จากตำนานสร้างโลก ตำนานดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ตำนานวัฒนธรรม ตำนานน้ำท่วม เป็นหลัก การสร้างผ่านนิทานจำนวน 105 เรื่อง จากนิทานชีวิต (novella) นิทานประจักษ์ (sage) นิทานอธิบายเหตุ (explanatory tale) นิทานประเพณี การสร้างผ่านเพลงจำนวน 906 เพลง ได้แก่ เพลงสร้างโลก เพลงบอกเล่า เพลงที่เล่นตามเทศกาล เพลงรัก เพลงประจำวัน เพลงสมัยใหม่ จากการวิเคราะห์โครงเรื่องในตำนาน นิทานและเนื้อเรื่องของเพลง ได้สรุปตัวละครหญิงตามบทบาทจากตำนาน นิทาน และเพลงข้างต้นเหล่านี้และจำแนกเป็น 5 ตัวละครประเภทหลัก ได้แก่ ตัวละครเทพธิดา ตัวละครวีรสตรี ตัวละครแม่ ตัวละครภรรยาและตัวละครหญิงพรหมจรรย์

1.2 การสร้างผ่านตัวละคร

จากการศึกษาการสร้างตัวละครพบว่า การสร้างตัวละครหญิงจำแนกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ตัวละครเทพธิดา ตัวละครวีรสตรี ตัวละครแม่ ตัวละครภรรยาและตัวละครหญิงพรหมจรรย์ ดังนี้

ตาราง 1-2 จำนวนการสร้างตัวละครหญิงในแต่ละประเภท

ประเภทหนังสือ ตัวละครผู้หญิง	ตำนาน (ร้อยละ)	นิทาน (ร้อยละ)	เพลง (ร้อยละ)	รวม (ร้อยละ)
เทพธิดา	11 (40.74%)	6 (22.22%)	10 (45.45%)	27 (18.12%)
วีรสตรี	0 (0%)	10 (83.33%)	2 (16.67%)	12 (8.05%)
แม่	3 (13.64%)	14 (63.64%)	5 (22.73%)	22 (14.76%)
ภรรยา	0 (0%)	41 (97.62%)	1 (2.38%)	42 (28.19%)
หญิงพรหมจรรย์	0 (0%)	46 (100%)	0 (0%)	46 (30.87%)

จากความแตกต่างในจำนวนของแต่ละตัวละครสะท้อนถึงความถี่ในการเล่าเรื่องซ้ำของตัวละครหญิง จากจำนวนสูงไปถึงต่ำใน 5 ตัวละครตามลำดับ ได้แก่ พรหมจรรย์ ภรรยา เทพธิดา แม่ และวีรสตรี ชาวปู้ยี้มีความคาดหวังต่อภาพลักษณ์ของหญิงพรหมจรรย์สูงกว่าภาพลักษณ์อื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลลัพธ์การสร้างภาพลักษณ์จากโครงเรื่องและตัวละคร โดยความคาดหวังของชาวปู้ยี้ต่อพรหมจรรย์ได้ครอบคลุมภาพลักษณ์อีกสี่ ได้แก่ ความงามทั้งกายและใจ ความกล้าหาญ ภูมิปัญญา ยึดถือความรัก ความกตัญญู การต่อสู้ การอุทิศตน การเสียสละ ฯลฯ นอกจากนี้ ในบทบาทของเทพธิดานั้น หญิงพรหมจรรย์มีบทบาทมากกว่าแม่และภรรยา และมีการบูชาเทพธิดาหญิงพรหมจรรย์ ส่วนความคาดหวังที่มีต่อสตรีมีแนวโน้มที่จะมีภาพลักษณ์ของชาตินิยมส่วนบุคคลและการต่อต้านจากชนชั้นล่าง ความเป็นไปได้ค่อนข้างน้อยที่ผู้หญิงจะได้รับการยอมรับและได้รับบทบาทที่เป็นวีรสตรีในแง่มุมหนึ่ง

จากการศึกษากระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงผ่านโครงเรื่องพบว่าการวางโครงเรื่องภายใต้โครงสร้างเรื่องเล่าเป็นพื้นฐานการสร้างตัวละคร และตัวละครหญิงถูกนำเข้าไปในแต่สถานะ จะสร้างให้มีบทบาทในการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบเพื่อสอดคล้องกับแก่นเรื่อง โดยโครงเรื่องเป็นกรอบการสร้าง แก่นเรื่องเป็นแนวทางในการสร้าง การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และวิกฤตของเหตุการณ์เป็นขั้นตอนในการสร้าง เพื่อแสดงพฤติกรรม นิสัย กายภาพของตัวละครออกมา และจากความขัดแย้งของเหตุการณ์เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับแก่นเรื่อง เพื่อเห็นอุดมการณ์ของการสร้างภาพลักษณ์ จึงนำไปสู่การคลี่คลายของเรื่องจนจบ ในกระบวนการนี้ได้เห็นผลลัพธ์จากพฤติกรรมที่มีต่ออุดมการณ์ในการสร้าง

ในกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ในแต่ละสถานะผ่านตัวละครหญิงนี้ จึงนำมาเรียงร้อยเข้าด้วยกันตามแบบแผนการสร้างตัวละครในองค์ประกอบวรรณกรรมในตำนาน นิทานและเพลง โดยการสร้างตัวละครหญิงที่นำมาใช้ในกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงทั้งในตัวละครเทพธิดา ตัวละครวีรสตรี ตัวละครแม่ ตัวละครภรรยาและตัวละครหญิงพรหมจรรย์ ได้แก่ จำนวนตัวละคร ประเภทของตัวละคร โครงสร้างตัวละคร ลักษณะตัวละคร และการปรากฏตัวของตัวละคร ด้วยกระบวนการวางโครงเรื่องและการสร้างตัวละครหญิงจึงนำไปสู่การสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงได้ตามกระบวนการ และได้เห็นวาทกรรมปิตาธิปไตยที่เข้ามาครอบงำผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้ ซึ่งก็คือ กระบวนการสร้างภาพลักษณ์เทพธิดาที่เน้นบทบาทหน้าที่ในระดับค่อนข้างสูงในการสร้างโลก การให้กำเนิดแต่คุณลักษณะของตัวละครมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ระดับต่ำ ภาพลักษณ์เทพธิดาที่มีลักษณะความเป็นมนุษย์และความเป็นธรรมชาติได้สร้างขึ้นผ่านโครงสร้างวรรณกรรม กระบวนการสร้างภาพลักษณ์วีรสตรีตามอุดมคติที่สังคมกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้คาดหวังผ่านการวางโครงเรื่องและการสร้างตัวละครวีรสตรีที่เน้นการต่อสู้ในความเป็นวีรสตรีและความเป็นผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์กับเพศชายเป็นหลัก กระบวนการสร้างภาพลักษณ์แม่จะมีลักษณะการวางโครงเรื่องและตัวละครที่แม่มีภาพลักษณ์เชิงบวกกับภาพลักษณ์เชิงลบทำให้ภาพลักษณ์แม่ที่มีลักษณะคู่ตรงข้ามได้สร้างขึ้น กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ภรรยาจากการการวางโครงเรื่องและตัวละครภรรยาตามภรรยาในอุดมคติและภรรยาในพื้นที่ครอบครัวและกระบวนการสร้างภาพลักษณ์หญิงพรหมจรรย์ จะมีความงาม และการยึดถือความรัก

เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตตามลักษณะการวางโครงเรื่องและการสร้างตัวละคร และเป็นลักษณะภาพลักษณ์รวมของผู้หญิงพหุภพธรรมในตำนาน นิทานและเพลง

2. วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน เพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้

จากกระบวนการสร้างนี้ได้เห็นตำนาน นิทานและเพลงกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้จึงเป็นพื้นที่ในการตีความและการยืนยันบรรทัดฐานของบทบาททางเพศ จากมิติระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย จึงทำให้ภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นมีลักษณะคู่ตรงข้าม ได้แก่ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่นิยมตามชนบ และภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่นิยมผ่านมโนทัศน์ของผู้หญิง

2.1 ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่นิยมตามชนบ

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่นิยมตามชนบ เป็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สร้างไปตามสังคมคาดหวัง เป็นจินตนาการร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้ที่มีต่อผู้หญิงโดยผ่านการบอกเล่าจากตำนานและนิทานเป็นหลัก การบอกเล่าแบบนี้เป็นรูปแบบที่มีลักษณะเชิงบรรทัดฐานได้แฝงค่านิยมหลักของสังคมที่มีต่อผู้หญิง ให้ผู้หญิงปฏิบัติตามชนบให้มีลักษณะเช่นใด จะได้รับการชื่นชม โดยจำแนกเป็น 3 ภาพลักษณ์ ดังนี้

2.1.1 ภาพลักษณ์กายภาพนิรันดร์

ตำนานและนิทานของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้ สร้างเทพธิดารับบทบาทเป็นผู้สร้างหรือผู้ประกอบสร้างโลก และการให้กำเนิดโดยร่างกายของเทพธิดา มีลักษณะได้มาแต่กำเนิดและลักษณะนิรันดร์ ดังข้อความที่เป็นตัวอย่างต่อไปนี้

“นางฟ้าครนเอาหัวนมทั้งสองกลายเป็นยอดเขา จมูกกลายเป็น
ถ้ำ เข้ากลายเป็นหิน สะดือกลายเป็นสปริง เอ็นที่เท้ากลายเป็นสปริงภูเขา
นิ้วมือขวากลายเป็นต้นไม้ สร้อยคอกลายเป็นเถาวัลย์ หูกลายเป็นดอกไม้
ผมกลายเป็นหญ้าเขียวขจี ปลายลิ้นกลายเป็นยาสมุนไพรน้อยชนิด
ตาและคิ้วกลายเป็นนกหลายชนิด ฟันหน้ากลายเป็นยา และฟันท้าย
ก็กลายเป็นสัตว์ร่ายกว่าชนิด” (นิทานนางฟ้าครน, 1989:222) “เหลียน
หรงควักลูกตาขวาของเธอออก..... จากนั้นร่างกายของเธอก็เริ่มไหม้
จนกลายเป็นดวงสีขาวเปล่งประกายด้วยแสงและโอบอุ้มลู่อ่อนฟ้า”
(ตั้งวันกับเหลียนหรง, 1989:10-13)

เทพธิดาให้กำเนิดสรรพสิ่งในโลกโดยไม่ต้องมีเทพเจ้าคู่ครองชาย เน้นความสมบูรณ์และการมีพลังอันศักดิ์สิทธิ์ของอวัยวะแต่ละส่วนในร่างกาย เช่น หัวนม จมูก เข้า สะดือ เอ็นเท้า นิ้วมือ คอ หู ผม ปลายลิ้น ตา คิ้ว และฟัน ยังมีลักษณะการให้กำเนิด คือ การที่ตัวละครเทพธิดาเป็นผู้ให้กำเนิดเทพธิดา เทพเจ้าองค์สำคัญ หรือการให้กำเนิดมนุษย์ ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

“เทพธิดาเทียนเหอกำลังตั้งครรภ์ เทียนเหอกำลังมีลูก ฤดูหนาว
 แก่ลิบแก่ฤดูผ่านไป ฤดูใบไม้ผลิแก่ลิบแก่ฤดูผ่านไป เด็กหญิงตัวเล็ก ๆ
 คนหนึ่งเกิดมาด้วยมีใบหน้าที่ขาวกระจ่างใส” (สร้างสรรพสิ่ง, 1997:15-21)
 “พี่น้องแต่งงานแล้ว ได้ลูกที่เป็นหินลับ พี่น้องใช้หินลับทำแปรง โยนแปรง
 ไปทุกทิศทาง ที่ไหนมีแปรงที่นั่นก็มีมนุษย์ และได้สร้างเป็นหมู่บ้านที่มี
 นามสกุลเดียวกัน” (น้ำท่วมโลก, 2014:53)

ภาพลักษณะการให้กำเนิดของเทพธิดา ร่างกายของผู้หญิงถูกกำหนดภายใต้ระเบียบวินัยทางสังคมและวัฒนธรรม นั่นก็คือ ต้องแต่งงานกับพี่ชายตัวเองและสร้างมนุษย์ ซึ่งผิดข้อห้ามของจริยธรรมที่ไม่ให้พี่น้องแต่งงานกัน เห็นได้ว่าเมื่อจริยธรรมมีความขัดแย้งกันกับความต้องการของสังคมหรืออำนาจ บทบาทก็เปลี่ยนไปตามไปด้วย จริยธรรมที่ไม่ให้พี่น้องแต่งงานกันเป็นระเบียบวินัยที่สังคมสร้างขึ้นเพื่อให้ผู้คนปฏิบัติตาม ข้อระเบียบเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของอำนาจ ร่างกายเป็นทั้งสิ่งมีอยู่และเป็นสิ่งที่สร้างขึ้น (Moore, 1994) ร่างกายของผู้หญิงเป็นการสะท้อนกระบวนการวินัยทางกายภาพของผู้หญิงภายใต้อำนาจเพศชายจากภาพลักษณ์กายภาพสร้างโลกนิรันดร์ตกเป็นภาพลักษณ์กายภาพให้กำเนิด

2.1.2 หญิงงาม: ภาพลักษณ์ความงามในอุดมคติ

หญิงงามในตำนานนิทานเป็นภาพลักษณ์อุดมคติที่มีลักษณะงามทั้งกายภาพและการแต่งกายตามความจินตนาการที่มีต่อผู้หญิงงามจากสังคมหรือผู้สร้าง ดังตัวอย่างที่เป็นข้อความต่อไปนี้

“คัวโก่งได้รูปและใบหน้าสดใส งามเหมือนดอกไม้และหยก” (นิทาน หวายไร่รัก, 1989:328) “ผมยวและคำ ดวงตาโปร่งใส รูปร่างผอมเพรียว สวยงามเหลือเกิน” (ประสบการณ์ที่น่าอัศจรรย์ของปิงผู้, 1963:120) “นัยน์ตาสวยสองส่วนดูเด่นชัดบนใบหน้าเรียว สว่างใส จมูกไม่สูงไป ไม่สั้นไป ปากไม่ใหญ่หรือเล็กเกิน และลำตัวไม่สูงหรือสั้น งามเหมือน นางฟ้า” (นิทานเรื่องเล่าลูกอมโปโป, 1989:272) “เมื่อสาวอายุได้สิบแปด ดวงตาที่สดใสของเธอร่วงกับพระจันทร์เต็มดวง และใบหน้าสีชมพูของเธอ เปรียบเสมือนลูกท้อเดือนพฤษภาคม” (การเลือกคู่, 2010: 214)

“ผมสีดำเข้มของเธอมัดด้วยคาดผมสีแดงสด ผ่ากันเป็นนัยน์ตาด้วย รูปใหม่ เครื่องประดับเงินบนศีรษะ มือ และหน้าอกของเธอดังกริ่ง” (มังกรปุย, 1989: 177) “ผีเสื้อที่ปักอยู่ตรงทรวงอก เหมือนผีเสื้อที่บินอยู่ ผ่ากันเป็นลายดอกไม้สีเขียว คู่ด้วยดอกสาหล่าหนาม เขียวชุ่ม ห่อหุ้มด้วยผ้าคลุมไหล่สีเขียว ทำให้หน้าดูสดใสมากกว่าดอกบัวที่โผล่ขึ้นจากน้ำ” (ภูเขาค่ำ, 2010: 79)

เห็นได้ว่าหญิงงามจะเป็นสาววัย คัวโก่งได้รูป แววตาสดใส หน้ารูปไข่ แก้มแดง ผมยวคำ มีชีวิตชีวา นอกจากนี้ยังต้องงามด้วยการแต่งกาย โดยมีฝีมือในด้านทอผ้า การทำเป็นชุดการแต่งตัวและเครื่องแต่งตัว เครื่องประดับและชุดเสื้อผ้าเป็นสัญลักษณ์สำคัญของความงาม แต่เป็นวัตถุที่ต้องคู่กับร่างกาย มีบทบาทเสริมความสวยงามให้ผู้หญิง เครื่องประดับและชุดเสื้อผ้านอกจากเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมกลุ่มชนแล้ว ยังเป็นเครื่องหมายที่สำคัญในการแบ่งแยกเพศหญิงกับเพศชายในระดับหนึ่ง หญิงงามต้องประกอบด้วย การใส่ผ้านุ่ง การห่อผ้าคลุมผมห่มเกล้าขาวสวย ใส่ชุดที่ปักเย็บ ซึ่งเป็นเครื่องประดับที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปູย จากมุมมองสตรีนิยม ภาพลักษณ์งามทางการแต่งกายที่เป็นมาตรฐานเดียวกันและการเป็นเอกลักษณ์แบบนี้ เป็นสัญลักษณ์ของระเบียบวินัย (Discipline) ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อร่างกายของผู้หญิง

2.1.2 ภรรยา: ผู้หญิงในพื้นที่ครอบครัว

ภรรยามักได้รับการสั่งสอนและกำหนดหน้าที่ตามบรรทัดฐานและความคาดหวังของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความปรารถนาของสามี ภาพลักษณ์ภรรยาที่ตามชนบจะมีลักษณะเชื่อฟัง มีน้ำใจ อดทนและปรนนิบัติสามี เพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างอำนาจภายในครอบครัว ดังข้อความต่อไปนี้

“เมื่ออยู่บ้านก็ทำตัวในบ้าน เมื่อไปเล่นกับเพื่อนๆ ก็เที่ยวให้สนุก เมื่อเยี่ยมบ้านญาติก็ทำตัวเหมาะสม เดือนมีนางานยุ่งในสวน เดือนเมษาจะยุ่งงานทุ่งนา สามีภรรยาตื่นเข้าด้วยกัน จะได้กินข้าวเช้า แบบนี้ก็จะมีความสุข เจ้าป่าเจ้าเขาคุ่มครอง อย่าลืมคำสั่งของแม่นะลูก”(นิทานพื้นบ้าน, 1959: 265) “ภรรยาเห็นว่าบ้านอยู่ในสภาพทรุดโทรม มีน้ำรั่ว และมีลมพัดแรง เมื่อสามีออกไปตัดฟัน เธอจึงใช้มือชี้ บ้านที่ทรุดโทรมเปลี่ยนเป็นบ้านหลังใหม่ที่มีกำแพงหินและหลังคาหิน เมื่อจิโบกลับมาถึงเห็นบ้านใหม่เอี่ยมและกับข้าวอร่อยของภรรยาที่เตรียมไว้ด้วย” (หายไร่รัก, 1989: 260-266)

ภรรยาแสดงบทบาทหลายด้านของภรรยาในพื้นที่ครอบครัว ซึ่งรวมถึงการดูแลบ้าน การจัดการสถานการณ์ต่าง ๆ และการดูแลสามี ภรรยาในทั้งสองข้อความมีบทบาทสำคัญในการจัดการและปรับปรุงสภาพแวดล้อมในบ้าน เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวันและความใกล้ชิดกับสามี เตรียมอาหารและทำให้บ้านดูดีซึ่งแสดงถึงความรับผิดชอบและความใส่ใจที่มีต่อครอบครัว

2.2 ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่นิยมผ่านมโนทัศน์ของผู้หญิง

เพลงทำให้ผู้หญิงมีโอกาสนำพื้นที่ถ่ายทอดประสบการณ์โดยรวมของภาพลักษณ์ของผู้หญิง “อารมณ์ ความรู้สึกของผู้หญิงจีนเฉพาะที่นั่นที่นั่นที่สามารถแสดงได้อย่างกล้าหาญ น่าพอใจ และไม่สะทกสะท้าน” (Zheng Zhenduo, 1954) ที่มีต่อความงาม ความรักการแต่งงาน ครอบครัว

2.2.1 “แรงงาน ความงาม” : ปฏิกริยาโต้กลับและภาพลักษณ์ใหม่ทางสังคม

ความงามในเพลงได้ตอบด้วย ภาพลักษณ์ผู้หญิงแรงงานและภาพลักษณ์ “กำลังแรงงานทางสังคม” ความงามจากปัจเจกบุคคลเปลี่ยนเป็นแรงงานประสิทธิภาพในการผลิต ดังข้อความต่อไปนี้

“ฝนตกหนักเมื่อเราออกไปข้างนอก ทำให้รองเท้าของเราเปียกหมด ร้องเท้าเปียกแล้วไม่เป็นไร ขอให้เก็บเกี่ยวพืชพันธุ์ได้เยอะก็พอ” (เพลงการผลิตเป็นอันดับแรก, 1962:232) “สมัยก่อนมีแต่ผู้ชายไถนา ผู้หญิงถูกดูว่าทำไม่ได้ นับตั้งแต่การมีพรรคคอมมิวนิสต์ ผู้หญิงไถนาได้ดีกว่าผู้ชาย” (เพลงสมัยใหม่, 1962:199) “สหกรณ์ประชาชนลือหยวน มีทีมงานหญิงเก่งๆ ทีมหนึ่ง ได้ยื่นคำชี้แนะสปีการของประธานเหมา รับผิดชอบตามทีมงานหญิงเป็นผู้นำในการพัฒนาพื้นที่ไถนา สวน เชื้อน และทุ่งนา ทีมหญิงดูแลทีมอย่างตั้งใจภายใต้การนำของหัวหน้าทีมสหภาพหลงอ๋อจื่อ ใส่ปุ๋ยคอก แบนน้ำไปรดน้ำพืช โดยเฉพาะข้าวฟ่างกับอ้อย เหงื่อไหลเต็มตัวและไม่อยากพักผ่อนเลย” (ทีมงานหญิง, 1959:376)

หญิงงามจะงามด้วยมีกำลังการผลิตในการสร้างสังคมนิยม จะงามด้วยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นกรรมาชีพ ความงามคือมีกำลังและภาคภูมิใจในการสร้างสังคมนิยม ความงามของศิลปะวัฒนธรรมไม่ใช่งามเพราะเป็นเครื่องแต่งชุดในการแต่งกาย งามเพราะว่า การทอผ้าเร็ว การใช้เครื่องทอผ้าที่เร็วกว่าทอด้วยมือ จำนวนปริมาณของผ้าที่ทอ ใครที่ทอผ้าเร็ว กำลังการผลิตที่สูง ผู้หญิงคนนั้นก็ “งาม” ดังในเพลงที่ร้องว่า “ทำไมดอกไม้ปักถึงสวยจัง ทำไมดอกไม้ผ้าบาติกถึงมีกลิ่นหอม เพราะแรงงานของเราทำให้ดอกไม้สวยงาม ดอกไม้จึงมีกลิ่นหอม” (เพลงปักเย็บ, 1959:131) เพลงที่สรรเสริญยกย่องผู้หญิงในการทอผ้า เกษตรกรรม การทำผ้าบาติก งานเย็บปักถักร้อย ฯลฯ จึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่ความงามภายนอกของบุคคลหรือบทบาททางเพศแบบดั้งเดิมอีกต่อไป แต่เน้นย้ำถึงแรงงานที่มีส่วนสนับสนุนต่อการสร้างสังคมนิยม

2.2.2 “สะใภ้ฆ่าสางสาร”: ความอัดอั้นในชีวิตภรรยา

ภาพลักษณ์ของ “สะใภ้ฆ่าสางสาร” ที่บอกเล่าผ่านผู้หญิงร้องเพลง โดยมีลักษณะจากอารมณ์ความรู้สึกที่มีความกังวลจากการเปลี่ยนสถานะลูกสาวเป็นภรรยา การลาจาก “สถานที่ร้องเพลงบ่อย คนที่รัก เพื่อนสนิท บ่อน้ำและเครื่องอุปโภคบริโภคในตำนาน” (เพลงแต่งงาน, 1959:33) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของสถานะลูกสาว แสดงความเสียใจที่การลาจากชีวิตที่ผ่านมา และความกังวลต่อการเปลี่ยนสถานะทางสังคมที่เป็นภรรยา การที่ “ฉันไม่รู้ว่าจะหาอาหารที่บ้านสามีจะเปรี้ยวหรือเผ็ด” “ไม่รู้ว่าจะต้องเสียใจอีกนานแค่ไหน” (เพลงแต่งงาน, 1959:36) แสดงถึงความไม่แน่นอนและความทุกข์ทางอารมณ์ของผู้หญิงเมื่อต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมในชีวิตการแต่งงาน รู้สึกวิตกกังวลและอัดอั้นเมื่อเผชิญกับความคาดหวังในการใช้ชีวิตครอบครัวใหม่ที่กำลังจะมาถึง “แม่เลี้ยงฉันมีคำดั่งทองคำ แต่งานกับสามีไม่เป็นคน” (เพลงแต่งงาน, 1959:36) การเปลี่ยนแปลงนี้มักจะมาพร้อมกับความท้าทายและการต่อต้านค่านิยมส่วนบุคคลและความเป็นอิสระ

ในเพลงร้องว่า “น่าเสียดายที่สาวปากชมพูมีสามีแก่ แม้ว่าฉันจะให้ปลาริมแม่น้ำ ยืมให้กับพี่ผลลิมทุ่ง แต่ร้องให้ต่อหน้าพ่อแม่ ไม่ว่าคุณจะให้ร้องให้มากแค่ไหน ก็จะไม่ขายหัวเพื่อซื้อคุณ นอนบนเตียงและหมอนทองคำก็เศร้า” (เพลงนำเศร้า, 1959:24) สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างในด้านคุณภาพชีวิตกับอารมณ์ความรู้สึกแท้จริงที่เกิดจากการแต่งงาน และความไม่พอใจต่อความแตกต่างระหว่างวัยของสามีภรรยา ถึงแม้ว่า “นอนบนเตียงและหมอนทองคำก็เศร้า” ผู้หญิงก็ดูหมิ่นและรังเกียจสามีของเธอ ที่ “น่าเกลียดราวกับหมูที่มีซี่กระดูก” จนทำให้เธออยากจะ “เอาไปฆ่าที่สะพานเจ็ดหลุม” (เพลงรังเกียจสามี, 1959:131) เป็นการแสดงความไม่พอใจและความผิดหวังในชีวิตแต่งงานด้วยการดูถูกหน้าตาของสามี เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความอัดอั้น (suppression) ทางร่างกายและอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้หญิงเผชิญกับชีวิตการแต่งงานที่แท้จริง

2.2.3 “ผู้หญิงครอบครองท้องฟ้าครึ่งหนึ่ง” การเคลื่อนไหวความเสมอภาคทางเพศในพื้นที่ครอบครัวและพื้นที่ทางสังคม

“ผู้หญิงครอบครองท้องฟ้าครึ่งหนึ่ง” (women can hold up half the sky) เป็นวลีใหม่ที่ถูกกล่าวถึงผู้หญิงในสมัยเหมาเจ๋อตง โดยเน้นบทบาทของผู้หญิงในการสร้างสังคมนิยมซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงฐานะของผู้หญิงในด้านสังคม

วัฒนธรรมและพื้นที่สาธารณะ ผู้หญิงถูกแจ้ง (อบรม) ว่า ผู้หญิงสามารถครอบครองท้องฟ้าได้เหมือนผู้ชาย (Zhong Xueping, 2009) และเป็นสัญลักษณ์ของขบวนการปลดแอกสตรีในประวัติศาสตร์จีน โดยรัฐบาลเป็นผู้ริเริ่มการเคลื่อนไหวให้ผู้หญิงเข้าทำงานในพื้นที่สังคมดังข้อความที่เป็นตัวอย่างต่อไปนี้

“สังคมเก่ามีตมมมาก ผู้หญิงไม่มีสิทธิ ต้องถูกสามีควบคุม พ่อแม่สามีรังเกียจ หากคุณต้องการออกไปนอกบ้านบ้าง ทั้งครอบครัวไม่เอ่ยปากอนุญาต คิดไปคิดมาน้ำตาไหล ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ผู้หญิงสามารถครองท้องฟ้าได้ครึ่งหนึ่ง ให้ฉันได้ไปทั่วทุกมุมโลก” (เพลงยกย่องพรรค, 1959:245)

ผู้หญิงมีโอกาสในการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น การใช้อุปกรณ์การเกษตรใหม่ เครื่องจักรใหม่ การทำปุ๋ย ดังในเพลงบอกเล่าว่า “ฉันสามารถไปได้ในทุกสาขาอาชีพ ฉันทำงานในอุตสาหกรรมเพื่อสร้างเครื่องจักร ฉันทำงานด้านเกษตรกรรมเพื่อเพาะปลูก ตอนนี้เรามีพรรคคอมมิวนิสต์ ผู้หญิงก็สามารถมีวันนี้ได้” (เพลงผู้หญิงครอบครองครึ่งท้องฟ้า, 1989:117) “เครื่องมือการเกษตรแบบใหม่สามารถไถนาได้ลึกขึ้นและใช้งานง่าย หญิงวัย 18 ปี เรียนได้ ทำให้ทำงานมากกว่า เร็วกว่า และประหยัดเวลากว่า” (เพลงยกย่องพรรค, 1959:314)

การเคลื่อนไหวสตรีจีนทำให้ผู้หญิงมีความเสมอภาคทางเพศ ได้มีโอกาสจากพื้นที่ครอบครัวสู่พื้นที่สังคม และผู้ร่วมสร้างประเทศชาติ ทำให้ผู้หญิงจีนมีการปรากฏตัวในสาขาอาชีพที่เคยมีมาก่อน และเป็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงสมัยใหม่และเปลี่ยนแปลงตามนโยบายของประเทศ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในพื้นที่สังคมมีลักษณะการเคลื่อนไหว ความเสมอภาคทางเพศและการสร้างชาติ

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการศึกษาเรื่อง ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้สามารถนำมาอภิปรายผลรวมกับแนวคิดทฤษฎี โดยนำเสนอว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทานและเพลงไม่ใช่แค่ภาพลักษณ์หรือภาพบรรทัดฐาน

แบบผู้หญิงเชิงอุดมคติ ซึ่งเป็นภาพเหมารวมที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมพื้นบ้านแบบดั้งเดิม (traditional) แต่งานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายและความสลับซับซ้อน ความหลากหลาย (difference) ของภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทาน และเพลง สอดคล้องกับซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ผู้หญิงกลายเป็น “เพศที่สอง” ไม่ได้ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางชีววิทยาโดยกำเนิด แต่เป็นเพราะวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ลูซ ชิริกอารีย์ (Luce Irigaray) ที่เสนอว่า ผู้หญิงมีความแตกต่างกับเพศชายตามจินตภาพ (the imaginary phase) และเป็นการมองผู้หญิงตามความคิดของเพศชาย แต่รูปแบบทางชีววิทยาของผู้หญิงมีความหลากหลาย และจะเต็มไปด้วยความเป็นไปได้ที่ไม่สิ้นสุด

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ งานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นองค์ประกอบวรรณกรรมที่ทำหน้าที่หรืออธิบายผ่านโครงเรื่อง หมายความว่า โครงเรื่องเป็นกรอบความคิดสำคัญที่กำหนดบทบาทหน้าที่ของตัวละครในวรรณกรรมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มการศึกษาวรรณกรรมที่ศึกษาโครงสร้างของวรรณกรรม ได้แก่ ัญญา สังขพันธานนท์ (1996) ในการวิเคราะห์โครงสร้างของโครงเรื่อง ปริญา เกื้อหนุน (1994) ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงเรื่องกับการสร้างตัวละคร และเพิ่มการอธิบายตามการศึกษาของ นพพร ประชากุล (2009) ในประเด็น ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งของเรื่องกับตัวละครและความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในเรื่อง

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในตำนาน นิทานและเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์แตกต่างจากการศึกษาของผู้หญิงเชิงอุดมคติในตำนานนิทานที่ผ่านมา ได้แก่ Ma Yida (2001) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณคดีพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ฮาซาชื่อ เน้นการอธิบายภาพลักษณ์เป็นแบบอย่างของผู้หญิงในด้านความรักและอิสระ Bao Tianhua (2013) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณคดีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ที่เสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงเป็นแนวทางการเสริมสร้างสุนทรียะของผู้หญิงตามชนบท Zhang Yanan (2020) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณคดีกลุ่มชาติพันธุ์ซิปี้ เน้นผู้หญิงให้เป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษ ผู้ที่มีคุณธรรม ผู้ที่ฉลาด เป็นแบบอย่างให้กับผู้หญิงในการดำรงชีวิต ภาพลักษณ์ของผู้หญิงปู้ยี้โดยเฉพาะที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทเพลงสมัยใหม่หรือเพลงประจำถิ่นนี้จะมีภาพลักษณ์ผู้หญิง

ในฐานะผู้ร่วมสร้างชาติ แรงงานการผลิต ผู้หญิงมีอำนาจในการตัดสินใจในครอบครัว ผู้มีการตัดสินใจในการแต่งงานและต่อต้านบทบาทภรรยาอุดมคติ

ตามประเด็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงผ่านเพลง ซึ่งเป็นการต่อรองภาพลักษณ์เชิงอุดมคติที่ปรากฏในตำนานนิทาน เพื่อแสดงความเสมอภาคในพื้นที่สังคม ตามลักษณะของภาพลักษณ์ผู้หญิงที่ปรากฏในเพลงสามารถนำมาอภิปรายร่วมกับงานวิจัยชิ้นอื่นในเพลงสร้างภาพลักษณ์ของสมบัติ สมศรีพลอย, ธิติวัฒน์ สุพทุธิกุล, ภาสินี คำสีส (2019) ภาพลักษณ์และบทบาทผู้หญิงจากเพลงลูกทุ่งในปี พ.ศ. 2557 – 2561 งานวิจัยของสันติทิพนา (2018) ภาพลักษณ์ผู้หญิงสมัยใหม่ในบทเพลงลูกทุ่งของโบเตย อาร์สยาม ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงพื้นที่การสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงเชิงปัจเจกที่มีการเปลี่ยนแปลงจากชนบท ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเพลงกลุ่มชาติพันธุ์ปູยแสดงให้เห็นถึง ผู้หญิงได้นิยามภาพลักษณ์ด้วยบทบาทการสร้างชาติภายใต้บริบทการปลดแอกสตรีพร้อมกับการปฏิบัติของจิณวรรณกรรมสร้างกลไกที่ดึงผู้หญิงเข้ามาช่วยในการสร้างชาติและการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม ความเป็นอยู่ของผู้หญิงเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม กล่าวได้ว่า “เพลงของชาติพันธุ์ปູยเป็นกลไกหนึ่งที่ทำหน้าที่สร้างผู้หญิงให้มีบทบาทในทางเศรษฐกิจและสังคม”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) สถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษาข้างต้นมาเป็นแนวทางส่งเสริมการศึกษาวรรณกรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในเชิงวิจารณ์เพื่อเปิดพื้นที่การศึกษาวรรณกรรมให้มากขึ้น

2) ผลการศึกษาข้างต้นเป็นแนวทางการส่งเสริมให้ผู้หญิงมีบทบาทแสดงตัวตนที่ปราศจากอิทธิพลของวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ วรรณกรรมเป็นพื้นที่ผู้หญิงได้สร้างหรือแสดงภาพลักษณ์ของตนเองที่ทำให้ภาพลักษณ์ของผู้หญิงมีความสมบูรณ์ในเชิงอัตลักษณ์เพศหญิง

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาประวัติศาสตร์ในกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิง เพื่อให้เห็นถึงบทบาทในการสร้างภาพลักษณ์ และจะทำให้เห็นการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เด่นชัดขึ้น

2) ควรมีการศึกษากลวิธีทางภาษาที่นำมาวิเคราะห์โวหาร (figures of speech) และสัญลักษณ์ (symbol) ทั้งรูปธรรมและนามธรรมในการรับรู้และถ่ายทอดจากผู้สร้างว่าองค์ประกอบการสร้างจากแนวคิดภาษาที่สื่อถึงภาพลักษณ์ของผู้หญิง

3) ควรมีการศึกษาด้านการวิจารณ์ภาษาปิตาธิปไตยในการใช้คำที่สร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิง

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2537). *วรรณคดีวิจารณ์. (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เจตนา นาควัชร. (2520). *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและคำสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2539). *วรรณกรรมวิจารณ์. ปทุมธานี: นาค*.
- นพพร ประชากุล. (2552). *ยกอักษรร ย่อนความคิด เล่ม ๑ ว่าด้วยวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: อานและสำนักพิมพ์วิภาษา.
- พัชราวลี จินนิกร. (2559). *การศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงในวรรณกรรมเรื่องผู้ชนะสิบทิศ. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)*, มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- วิรัช ลภีรัตนกุล. (2540). *การประชาสัมพันธ์แบบสมบูรณ (พิมพ์ครั้งที่ 8)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติ ทิพนา. (2018). *ภาพลักษณ์ผู้หญิงสมัยใหม่ในบทเพลงลูกทุ่งของใบเตย อาร์สยาม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 20(2), 25-35.

- สาขามณฑลกุ้ยโจว สมาคมวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะจีน.นิทานพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้ (ชุดที่ 41) (1962). กุ้ยโจว: วรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะของจีน.
- สาขามณฑลกุ้ยโจว สมาคมวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะจีน (1981). *วรรณคดีพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้*. กุ้ยโจว: วรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะของจีน.
- สาขามณฑลกุ้ยโจว สมาคมวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะจีน.นิทานพื้นบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้ (ชุดที่ 32) (1962). กุ้ยโจว: วรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะของจีน.
- สาขามณฑลกุ้ยโจว สมาคมวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะจีน (ชุดที่ 19) (1959). *ตำนาน นิทาน เทพนิยาย นิทานกลุ่มชาติพันธุ์ปู้ยี้*. กุ้ยโจว: วรรณกรรมพื้นบ้านและศิลปะของจีน.
- อรจิรา อัจฉริยะไพบูลย์. (2550). *กลวิธีสร้างภาพลักษณ์ตัวละครชายในผู้ชนะสิบทิศ*. (ปริญญานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- อรบุษย์ บุษย์เพชร, & พัทธลีน จิณนน. (2564). *การประกอบสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงสมัยใหม่ในวรรณกรรมเพลงของจ๊ะ อาร์สยาม*. Paper presented at the การประชุมหาตใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 12. วันที่ 25 มิถุนายน 2564, ผ่านonline.
- Jia Chenjiao. (2020). A study on the social life of Buyi Nationality -Taking the literature of Buyi Nationality as the center. (Master's degree of History of ethnic minorities in China), Hubei Minzu University, Hubei.
- Gu Yin.(2001). *Female Images in the literature of the Buyei Ethnic Group*. Guizhou Ethnic Studies, 21(2), 89-93.
- Huang Yiren. (1999). *History of the Buyi Nationality*. Guiyang: Guizhou People's PublishingHouse.
- Chief Editor of the Ethnic Volume Editorial Committee of the Encyclopedia of China Editorial Committee. (Ed.) (1986). Beijing: China Encyclopedia Press.

- Kate Millett. (2016). *Sexual politics*. New York City: Columbia University Press.
- Kenneth E. Bouliding. (1975). *The Image*. Chicago: University of Michigan Press.
- Li Xia. (2020). *The Female Images in the revolutionary Ballads*. Journal of Yichun University, 42(4), 80-90.
- Liu Chuanxia. (2004). *Women are Constructed--A Study of Gender in Modern Chinese Literature*. (PhD.), Shandong Normal University, Shandong.
- Luce Irigaray. (2012). *Speculum of the Other Woman*. Zhenzhou: Henan University Press.
- Moore, H. L. (1994). *A Passion for Difference*. Cambridge: Polity Press.
- Simone de Beauvoir. (2011). *The Second Sex*. Shanghai: Shanghai Translation Publishing House.
- Su Xiaohong. (2012). *The Female Images in the Folklore literature of the Hmong ethnic group: A case study of the Folklore literature of the Hmong ethnic group in the northeastern region of Guizhou Province*. (Thesis in Folklore), Guizhou University, Guiyang.
- Yao Baoxuan. (2014). *Legends of Ethnic Groups in China - Puyi, Mong and Kuo ethnic groups*. Taiyuan: Suhai Publishing House.
- Wang Zihua. (2004). *The Female Images in the Myths in ethnic groups of Yunnan Province*. Journal of Yunnan University for Nationalities, 21(1), 76-79.
- Wei Xingru, ZhouGuomao, Wu Wenyi. (1997). *Folk literature in the Mojing of the Buyei Ethnic Group*. Guizhou: Guizhou Provincial People's Press.
- Zhang Tuo. (2016). *The Female Images and culture in the "Classic of Mountains and Seas"*. Journal of Socience of Harbin Normal University, 1(32), 97-99.
- Zhang Yanan. (2020). *The Female Images in the Folklore literature of the Xibo ethnic group*. Culture Journal, 6, 59-62.

- Zhang Xuewei. (2011). *A study of the image of women in contemporary novels of the Yuhu ethnic group*. (Thesis in Literature), Central National University, Beijing.
- Zheng Zhenduo. (1954). *History of Chinese Popular Literature*. Beijing: Writers Publishing House.
- Zhong Xueping. (2009). *Four Interpretations for the Slogan "Women Hold up Half the Sky"*. Journal of Nankai University (Philosophy, Science and Social Sciences Edition), 4, 54.

คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของ Xi Jinping บนฐานข้อมูล Scopus: การวิเคราะห์บรรณมิติ Characteristics of Xi Jinping's Political Policies Research on the Scopus Database: A Bibliometric Analysis

Li Jundou¹, ธนนันท์ บูนวรรณ^{2*} และ วิระพงษ์ จันทร์สนาม³

Li Jundou¹, Thananan Boonwanna² and Wirapong Chansanam³

^{1,2}สาขาลุ่มน้ำโขงศึกษา

^{1,2}Mekong Studies Program

³สาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์

³Information Science

^{1,2,3}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2,3}Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1,2,3}Khon Kaen University

*Corresponding author: thanabo@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผิง ฐานข้อมูลระดับสากล ทำการรวบรวมและวิเคราะห์บทความจำนวน 585 ฉบับ จากฐานข้อมูล Scopus ตั้งแต่ปี 2011-2022 โดยใช้วิธีการวิเคราะห์บรรณมิติ ผลการวิจัยพบว่า หัวข้อหรือประเด็นที่นักวิจัยควรให้ความสนใจในการวิจัยในอนาคต ได้แก่ 1) อำนาจทางการเมืองระดับโลกของจีน 2) การเผยแพร่วัฒนธรรมประเทศจีน 3) ความมั่นใจทางวัฒนธรรม 4) อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม 5) เส้นทางสายไหม 6) ยุทธศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ 7) ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง 8) การมีโชคชะตา ร่วมกัน 9) แนวความคิดของจีน และ 10) การทูตต่างประเทศของจีน ส่วนคุณลักษณะหรือองค์ประกอบของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายของสีจิ้นผิง ประกอบไปด้วย 1) ประเทศจีน 2) คุณลักษณะความคิดริเริ่ม 4) เศรษฐกิจ 5) เส้นทางสายไหม 6) หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง 7) หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางทางทะเล และ 8) พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน

คำสำคัญ: นโยบายทางการเมือง, สีจิ้นผิง, การวิเคราะห์บรรณมิติ

Abstract

This article aims to use bibliometric analysis to study and analyze research on China's political policies under Xi Jinping's administration from 2011 to 2022 that comes from the Scopus database. A total of 585 articles were collected and analyzed from the Scopus database. The study found that researchers should focus on 1) China's global political power 2) soft power diplomacy 3) China's cultural confidence 4) cultural industries 5) the Belt and Road Initiative 6) grand strategies 7) national security strategies 8) co-luckiness 9) China's ideological orientation 10) and China's foreign diplomacy. The characteristics or components of research on Jinping's policies include 1) China as the focus 2) innovative thinking 3) the economy 4) the Belt and Road Initiative 5) one belt one road 6) the maritime silk road 7) the Communist Party of China.

Keywords: Political Policies; Xi Jinping; Bibliometric analysis

บทนำ

สีจิ้นผิงเป็นประธานาธิบดีที่สำคัญของสาธารณรัฐประชาชนจีนในยุคปัจจุบัน นโยบายหลักคือการขยายเส้นทางเชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอก การสร้างความสามัคคี และการนำประชาชนไปสู่ความสำเร็จของการปฏิวัติประชาธิปไตยใหม่ การสร้างระบบพื้นฐานของสังคมนิยมโดยการนำประชาชนเข้าสู่สังคมนิยมในยุคสมัยใหม่ที่มีเป็นคุณลักษณะของจีนจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายในยุคสมัยแรกของการเป็นประธานาธิบดี และมีความก้าวหน้าเป็นอย่างมากเพื่อไปสู่เป้าหมายในยุคสมัยปัจจุบัน (ruan xiansheng, 2022) ในด้านการจัดการทางการเมือง สีจิ้นผิงได้รับคัดเลือกให้เป็นประธานาธิบดีของพรรคคอมมิวนิสต์จีนตั้งแต่ ปี 2013 จนถึงปัจจุบัน ในช่วงเวลานี้ ประธานาธิบดีสีจิ้นผิงได้ตามดำเนินนโยบายสำคัญหลายฉบับ เช่น นโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง นโยบายฉบับนี้เป็นอีกนโยบายที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของเอเชียกับตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงส่งเสริมความร่วมมือระหว่างจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในด้านการเมืองและเศรษฐกิจอีกด้วย (ruan xiansheng, 2022)

แนวความคิดทางเศรษฐกิจของสีจิ้นผิงนั้น ครอบคลุมไปถึงแนวโน้มที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงของโลก และประวัติศาสตร์การพัฒนาของจีน โดยสามารถอธิบายได้ในเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับประเด็นสำคัญที่เผชิญกับการพัฒนาของจีนและโลกในปัจจุบัน ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งเสริมความต่อเนื่องเท่านั้น แต่การพัฒนาเศรษฐกิจของจีน ยังเป็นแนวทางสำหรับความก้าวหน้าของอารยธรรมมนุษย์อีกด้วย แนวความคิดทางเศรษฐกิจของสีจิ้นผิง เป็นผลงานใหม่ของคอมมิวนิสต์จีนที่มีต่อทฤษฎีการพัฒนาของ มาร์กซ์ แนวคิดนี้ไม่เพียงเป็นประวัติศาสตร์ของจีนเองเท่านั้นแต่ส่งผลถึงทั่วโลกด้วย ซึ่งจะเป็นสถานะทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญระดับโลกต่อไปอีกด้วย เมื่อเผชิญกับโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งและซับซ้อน ผวนวกกับการพัฒนาที่แท้จริงของสังคมนิยมที่เป็นลักษณะเฉพาะของจีนเอง เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน (Communist Party of China: CPC หรือ Chinese Communist Party: CCP) สีจิ้นผิง มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับกฎของการพัฒนาสังคมมนุษย์ และเข้าใจกฎของการสร้างเศรษฐกิจสังคมนิยมอย่างแม่นยำ นอกจากนี้

สี จิ้นผิง นำพาประชาชนผ่านเหตุการณ์สำคัญสามเหตุการณ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทางการปฏิบัติ และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่กว้างไกลต่ออุดมการณ์ของพรรคและประชาชน กล่าวคือ ประการแรก การฉลองครบรอบ 100 ปีของการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน ประการที่สอง สังคมนิยมกับคุณลักษณะเฉพาะของจีนเข้าสู่ยุคใหม่ ภารกิจทางประวัติศาสตร์ในการสร้างสังคมที่มั่งคั่งในทุกด้าน ซึ่งได้บรรลุเป้าหมายในยุคสมัยแรกของการเป็นประธานาธิบดี นับเป็นชัยชนะครั้งประวัติศาสตร์ที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน และประชาชนจีนได้รับจากการต่อสู้ร่วมกันภายใต้ลักษณะเฉพาะของจีนสมัยใหม่ ส่วนในด้านการจัดการทางการเมือง สี จิ้นผิง ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีนตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 จนถึงปัจจุบัน (wang daoyong, 2022)

การวิเคราะห์บรรณมิติ (Bibliometrics) ถูกนำเสนอขึ้นมาโดย Alan Pritchard ในปี 1969 และนิยามว่าเป็น “วิธีการทางคณิตศาสตร์และสถิติประยุกต์ โดยผ่านกระบวนการคำนวณและวิเคราะห์ข้อมูลระดับต่าง ๆ เพื่อแสดงขั้นตอนการประมวลผลข้อมูล และการพัฒนาอย่างเป็นระบบ” การวิเคราะห์บรรณมิติเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการนำเอาข้อมูลทางบรรณานุกรมมาใช้ในการวิเคราะห์ เป็นเทคนิคการวิจัยที่ให้ภาพรวมเชิงปริมาณในสาขาวิชาที่ทำการศึกษานั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การจัดกลุ่ม รวมถึงการวิเคราะห์การอ้างอิงและการเชื่อมโยงบรรณานุกรม การวิเคราะห์ผู้เขียนร่วม และการวิเคราะห์คำร่วมตามเทคนิคบรรณมิติ รวมทั้งสามารถทราบถึงขอบเขตการวิจัยในปัจจุบัน และแนวโน้มความเป็นไปได้ของการวิจัยในอนาคต ซึ่งใช้เป็นแผนงานสำหรับการวิจัยเพิ่มเติมได้ (cai mingyue, 2003)

ในช่วงเวลาที่สำคัญนี้ ประธานาธิบดีสีจิ้นผิงได้ดำเนินนโยบายหลายฉบับ เช่น นโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง นโยบายฉบับนี้เป็นนโยบายที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของประธานาธิบดีสีจิ้นผิง ที่ปรากฏอยู่ในฐานข้อมูล Scopus เพื่อให้ทราบถึงแนวโน้มและคุณลักษณะของงานวิจัยและสถานการณ์ที่ดำเนินนโยบายทางการเมืองของสี จิ้นผิง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผิงจากฐานข้อมูล Scopus โดยการวิเคราะห์บรรณมิติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (literature review)

1. งานวิจัยที่เกี่ยวกับประธานาธิบดีสีจิ้นผิง

ชุดข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์จะรวมงานที่มีการศึกษาเกี่ยวกับประธานาธิบดี สี จิ้นผิงทั้งหมด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วนได้ ได้แก่ 1) แนวคิด เศรษฐกิจและวิถีการพัฒนาเศรษฐกิจ 2) ปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจ

1.1 แนวคิดเศรษฐกิจและวิถีการพัฒนาเศรษฐกิจ

จางซิน (张新, 2018) ได้ทำการวิจัยเรื่อง“แนวคิดและนโยบายทางเศรษฐกิจของ สีจิ้นผิง”(习近平经济思想与政策框架) โดยงานนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์และสรุป แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับนโยบายทางเศรษฐกิจของสี จิ้นผิง ในงานวิจัยนี้เขาได้ทำการรวบรวม ชุดมุมมอง และการสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนา เศรษฐกิจ และมาตรการ อันมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจีนซึ่งอยู่ในแนวคิดของสีจิ้นผิง นับตั้งแต่การประชุมแห่งชาติครั้งที่ 18 ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน มีการเน้น ไปยังแนวความคิด การสั่งการ และการริเริ่มนำแนวทางการปฏิบัติทางเศรษฐกิจของสี จิ้นผิง มาใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดในพรรคฯ และยังเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายเศรษฐกิจของลัทธิสังคมนิยมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจีน กรอบนโยบาย เศรษฐกิจที่นำโดยความคิดทางเศรษฐกิจของสีจิ้นผิง ซึ่งเป็นอีกหนึ่งความสำเร็จภาคปฏิบัติ ที่ยอดเยี่ยมของเศรษฐกิจสังคมนิยมและการสร้างจีนให้มียุคเอกลักษณ์เฉพาะ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก สำหรับศึกษาวิเคราะห์แนวความคิด และนโยบายทางเศรษฐกิจของสีจิ้นผิง โดยการวิเคราะห์นโยบายเศรษฐกิจและทฤษฎี ทางเศรษฐกิจศาสตร์ พบว่า แนวคิดของสี จิ้นผิง ส่งผลโดยตรงต่อนโยบายเศรษฐกิจของจีน การยึดมั่นในพรรคและการเป็นผู้นำเดี่ยวคือแกนหลักของนโยบาย ลักษณะของนโยบาย ที่สนับสนุนและประสานงานส่งเสริมให้การดำเนินงานสมบูรณ์และเปลี่ยนแปลงวิธีการ พัฒนาส่งเสริมบทบาททางการตลาดซึ่งเป็นรากฐานทางการเมืองที่แข็งแกร่ง แสดงให้เห็น

ว่าการศึกษานโยบายเศรษฐกิจของจีนด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีน - ไทย มีประโยชน์สำหรับผู้สนใจศึกษาต่ออย่างยิ่ง โดยเฉพาะการพัฒนาทางเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดของสี จิ้นผิง (zhang xin, 2018)

งานของเฉินเสวียหลิว (陈学柳, 2021) เรื่อง “การวิเคราะห์ชุดอภิปรายที่สำคัญของสีจิ้นผิงเกี่ยวกับงานเศรษฐกิจระดับพรรค” (习近平关于党领导经济工作重要论述研究) การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ชุดอภิปรายที่สำคัญของสี จิ้นผิง เกี่ยวกับงานเศรษฐกิจระดับพรรคฯ ตั้งแต่การประชุมใหญ่ระดับชาติครั้งที่ 18 ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน ซึ่งช่วยให้เข้าใจนโยบายสำคัญเชิงวิทยาศาสตร์อย่างเป็นระบบและลึกซึ้ง ทั้งยังเอื้อต่อการนำความคิดสำคัญของสีจิ้นผิงไปใช้กับการดำเนินงานของพรรค เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในเชิงปฏิบัติ งานวิจัยนี้ใช้วิธีทบทวนวรรณกรรมโดยการวิเคราะห์เหตุผลทางประวัติศาสตร์เพื่อนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์และพิจารณาข้อความที่เกี่ยวข้องกับชุดการอภิปรายสำคัญของสี จิ้นผิง ในด้านการดำเนินงานทางเศรษฐกิจโดยผู้นำพรรคผนวกกับมุมมองทางด้าน Historical materialism และ Dialectical materialism อีกทั้งยังวิเคราะห์ความคิดเห็นของสี จิ้นผิง เกี่ยวกับความเป็นผู้นำพรรคทางด้านเศรษฐกิจ โดยมีการวิเคราะห์ชุดการอภิปรายที่สำคัญและได้จำแนกอย่างเป็นระบบทำให้เห็นถึงเค้าโครง เนื้อหาหลักและความสำคัญ ตลอดจนลักษณะนโยบายเศรษฐกิจของสีจิ้นผิงอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์แนวคิดมาร์กซ์ เลนิน รวมถึงทฤษฎีจากแนวคิดอื่น ๆ รวมด้วย ซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจีน ผลงานวิจัยพบว่า ชุดคำอภิปรายที่สำคัญของสีจิ้นผิงเกี่ยวกับงานเศรษฐกิจระดับพรรคไม่เพียงแต่พัฒนาแนวคิดต่อยอดจากลัทธิมาร์กซ์เท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการก่อสร้างสังคมนิยมที่มีความเป็นเอกลักษณ์จีนในยุคสมัยใหม่ ให้ไปสู่ความสำเร็จตามความฝันของคนจีนที่ต้องการฟื้นฟูความเจริญรุ่งเรืองของจีนจากยุคอดีตอีกด้วย (chen xueliu, 2021)

งานวิจัยของหลี่เหียนจวิน (李年俊, 2019) เรื่อง “การวิเคราะห์ความคิดทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมของสี จิ้นผิง กับคุณลักษณะเฉพาะของจีนในยุคสมัยใหม่” (习近平新时代中国特色社会主义思想研究) การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับความคิดทางเศรษฐกิจสังคมนิยมยุคใหม่ของสี จิ้นผิง ที่มีอัตลักษณ์จีน โดยงานวิจัยนี้ได้ทำการวิเคราะห์ทฤษฎีที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างเศรษฐกิจของจีนในยุคสมัยใหม่

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจที่เป็นเอกลักษณ์จีนของสี จิ้นผิง ในยุคสมัยใหม่ มีอิทธิพลช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจีนและต่างประเทศ ทำให้ประเทศจีนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่แห่งการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเต็มตัว

จากเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจและวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า ไม่มีงานศึกษาประณานาธิบติสี จิ้นผิง ที่ใช้ฐานข้อมูลจาก Scopus อย่างไรก็ตาม สามารถใช้พื้นฐานความรู้พื้นฐานที่มีประโยชน์ช่วยผู้วิจัยไปศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของ Xi Jinping บนฐานข้อมูล Scopus ด้วยวิธีการวิเคราะห์บรรณมิติ

1.2 ปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจ

งานวิจัยของเจียง เต่า (蒋涛, 2019) เรื่อง “ความไม่แน่นอนของนโยบายเศรษฐกิจของจีนและการรวมวิสาหกิจตามนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (中国经济政策不确定性与“一带一路”沿线企业融资) งานวิจัยนี้ใช้ดัชนีความไม่แน่นอนของนโยบายเศรษฐกิจตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 - 2017 และข้อมูลของนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางเป็นกรอบในการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบในความไม่แน่นอนจากนโยบายเศรษฐกิจของจีนต่อการรวมวิสาหกิจตามนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง ใช้การเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อวิเคราะห์โดยเฉพาะด้านความไม่แน่นอนของนโยบายเศรษฐกิจจีนและการรวมวิสาหกิจตามนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง รวมทั้งวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ไม่แน่นอนในนโยบายเศรษฐกิจหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง และวิเคราะห์ปัญหาที่มีอยู่ในกระบวนการความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีนและไทยจากอีกแง่มุมหนึ่ง

จากกลุ่มปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจจะพบได้ว่า งานกลุ่มนี้เขียนถึงปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งสามารถใช้เป็นประโยชน์ในการวิจัยนี้

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับ Bibliometrix

คำว่า “bibliometrics” ถูกนำมาใช้ครั้งแรกในปี 1969 โดย Alan Pitchard แทนคำว่า “statistical bibliography” ซึ่งมีการใช้กันอยู่ในขณะนั้น Pitchard อธิบายความหมายของ “bibliometrics” ไว้ว่า เป็นการประยุกต์ใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์และสถิติกับหนังสือและสื่อต่าง ๆ และในปีเดียวกันนั้น คำว่า “Scientometrics” ก็ถูกนำ

มาใช้โดย V.V. Nalimor และ B.M. Mulchencho ในความหมายของการประยุกต์ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณกับสื่อต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ ส่วนคำว่า “Informetrics” ถูกนำมาใช้ครั้งแรกในปี 1988 โดย Gorkova แห่งสถาบัน VINITI ประเทศรัสเซียว่าหมายถึงการนำวิธีการวิเคราะห์เชิงคณิตศาสตร์และสถิติมาใช้กับสื่อต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และครอบคลุมถึงการใช้วิธีวิเคราะห์เชิงสถิติกับสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และระบบงานห้องสมุดด้วย สรุปโดยย่อของทั้งสามคำ หมายถึง การใช้เครื่องมือสำหรับมาตรวัดด้านวรรณกรรม วิทยาศาสตร์ และสารสนเทศ โดย Massimo Aria (2017) ได้ทำการวิจัยและพัฒนาเรื่อง “bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis” ซึ่งเขาได้สรุปไว้ว่า การใช้ข้อมูลทางบรรณานุกรมกำลังขยายไปสู่ทุกสาขาวิชาแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งชุดข้อมูลลักษณะนี้เหมาะสำหรับนำมาทำแผนภาพแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการมุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมเชิงประจักษ์ทำให้เกิดกระแสการวิจัย การแยกส่วน และมีความขัดแย้งกัน การทำแผนภาพแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ มีความซับซ้อนและไม่เป็นระเบียบ เนื่องจากมีหลายขั้นตอนและมักต้องใช้เครื่องมือซอฟต์แวร์จำนวนมากและหลากหลาย ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นฟรีแวร์ทั้งหมด แม้ว่าเวิร์กโฟลว์อัตโนมัติที่รวมเครื่องมือซอฟต์แวร์เหล่านี้เข้ากับโพล์ข้อมูลที่เป็นระเบียบกำลังเกิดขึ้น แต่ในงานวิจัยนี้เขาได้นำเสนอเครื่องมือโอเพ่นซอร์สแบบใหม่ ซึ่งออกแบบและพัฒนาขึ้นมาเองที่เรียกว่า bibliometrix สำหรับการวิเคราะห์การทำแผนภาพแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ครอบคลุมงานทางวิทยาศาสตร์อย่างครบถ้วน แพคเกจ bibliometrix รองรับเวิร์กโฟลว์เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางบรรณานุกรมทั้งหมด

งานวิจัยของHamid dervig (2019) เรื่อง “bibliometric anaiysis using bibliometrix an R package” การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจการใช้ซอฟต์แวร์โอเพ่นซอร์สในการวิเคราะห์บรรณานุกรม โดยใช้แพ็คเกจ Bibliometrix ในโปรแกรม R สำหรับการวิเคราะห์บรรณานุกรมและการอ้างอิงร่วม เพื่อให้การวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เขาใช้คำสำคัญ “Graphen” เป็นหัวข้อวิจัยสำหรับการวิเคราะห์ทางบรรณานุกรม “Graphene” เป็นหนึ่งในสาขาการวิจัยด้านนาโนเทคโนโลยีที่เติบโตเร็วที่สุดทั่วโลก ใช้การสืบค้นข้อมูลแบบเป็นข้อความบนฐานข้อมูลออนไลน์ Web of Science (WoS) จาก Clarivate Analytics โดยใช้คำว่า “Graphene” ได้เอกสารทางวิชาการ

จำนวน 1,155 ฉบับ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 ถึง 2017 โดย ผลลัพธ์จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางบรรณานุกรมบ่งชี้ว่า “Graphene” ในนาโนเทคโนโลยีเป็นสาขาการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง “Graphene” ไม่เพียงแต่ใช้ในด้านวิศวกรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ในเทคโนโลยีทางการแพทย์ได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นงานวิจัยที่กำลังดำเนินอยู่และมีบทบาทในด้านการศึกษาข้อมูล

งานวิจัยของ Alhamzah F. Abbas (2022) เรื่อง “Bibliometrix analysis of information sharing in social media” เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทางบรรณานุกรมโดยกำหนดคุณลักษณะผลลัพธ์งานวิจัยดังต่อไปนี้: (1) บทความหลักอิงตามการแบ่งปันข้อมูลผ่านโซเชียลมีเดีย; (2) ผู้เขียนหลักจัดการกับการแบ่งปันข้อมูลในโซเชียลมีเดีย; (3) หัวข้อแนวโน้มใหม่ล่าสุดที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันข้อมูลในโซเชียลมีเดีย ได้แก่ ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก สุขภาพ คำแนะนำผลิตภัณฑ์และบริการ คำแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว และ COVID-19 ผลลัพธ์แสดงอัตราผลกระทบที่สำคัญในการศึกษาการแบ่งปันข้อมูลในโซเชียลมีเดีย โดยรวมแล้ว การศึกษานี้ทำหน้าที่เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับคำถามทางวิทยาศาสตร์ใหม่ ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาเพิ่มเติมของสาขาการวิจัยนี้

งานวิจัยของ Prakash, C., & Dwivedi, S. (2022) เรื่อง “Trends in political campaigning research: a bibliometric literature analysis” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มการรณรงค์ทางการเมืองตั้งแต่ปี 2011 เป็นต้นไป นอกจากนี้ งานวิจัยนี้จะกล่าวถึงบริบทที่กว้างขึ้นของการเสนอและระบุแนวโน้มและขอบเขตในอนาคตในการรณรงค์ทางการเมือง ด้วยวิธีการวิเคราะห์ทางบรรณานุกรม ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เอกสารกว่า 1,090 ฉบับ จากฐานข้อมูลที่มีชื่อเสียง เช่น Scopus และ Web of Science ตั้งแต่ปี 2011 เป็นต้นไป ผลการวิจัยนี้สรุปได้ว่า วรรณกรรมเกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งมีการแยกส่วนอย่างมากและยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น ในอนาคตการสร้างความร่วมมือที่มากขึ้นในการจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งจะช่วยให้นักวิชาการและนักวิจัยไม่ว่าจะมีสาขาวิชาใด ได้รับมุมมองเกี่ยวกับการศึกษาเกี่ยวกับการรณรงค์ทางการเมืองที่เพิ่มขึ้น

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการค้นหา กำหนดขอบเขต และดาวน์โหลดชุดข้อมูลจากฐานข้อมูล Scopus โดยใช้คำค้นหา “xi jinping” AND “policy” OR “policies” ใน Scopus ใน “policy” OR “policies” เพื่อให้ผลการสืบค้นที่กว้างขึ้นและทำให้ได้ผลลัพธ์จากการสืบค้นที่มีประสิทธิภาพ แม่นยำ และน่าเชื่อถือได้มากขึ้น การสืบค้นข้อมูลพบเอกสารทั้งหมด 44,034 ฉบับ และได้ทำการกรองเงื่อนไขที่จำกัดจำนวนและขอบเขตของเอกสารได้ พบว่า มีเอกสารที่เกี่ยวกับนโยบายของประธานาธิบดีสี จิ้นผิง จำนวน 585 ฉบับ ที่ใช้สำหรับการศึกษาและวิเคราะห์ทางบรรณานุกรม เป็นข้อมูลตั้งแต่ปี ค.ศ. 2011 - 2022 และนำงานตีพิมพ์โดยนักเขียน สังกัด วารสาร ประเทศ ที่ตีพิมพ์ การอ้างอิงสูงสุด การตีพิมพ์เป็นรายปี ที่มีความสำคัญและโดดเด่นมาวิเคราะห์ เพื่อพยากรณ์หัวข้อหรือประเด็นที่มีแนวโน้มของการวิจัยในเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสี จิ้นผิง การวิจัยนี้ใช้แพ็คเกจ Bibliometrix ในโปรแกรม R (Aria & Cuccurullo, 2017)

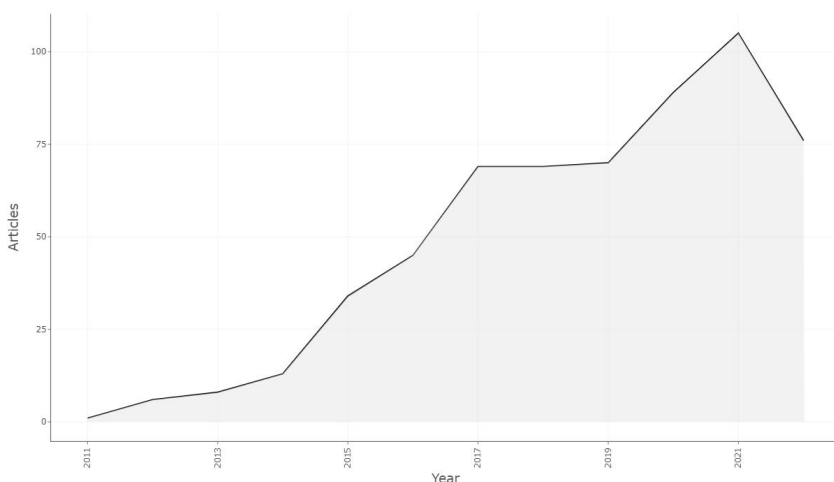
ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์ภาพรวมของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายของสีจิ้นผิง

Description	Results
MAIN INFORMATION A BOUT DATA	
Time span	2011:2022
Sources (Journals, Books ,etc)	308
Documents	585
Annual Growth Rate %	48.25
Document Average Age	4.19
Average citations per doc	7.704
References	30364

Description	Results
DOCUMENT CONTENTS	
Keywords plus (ID)	625
Author's Keywords(DE)	1414
AUTHORS	
Authors	727
Authors of single-authored docs	329
AUTHORS COLLABORATION	
Single-authored docs	385
Co-Authors per Doc	1.54
International co-authorships %	9.744
DOCUMENT TYPES	
Article	399
Book	42
Book chapter	86
Conference paper	22
Editorial	4
Note	6
review	26

จากตารางที่ 1 แสดงภาพรวมจากการสรุปข้อมูลจากฐานข้อมูล Scopus ซึ่งประกอบด้วยบทความจำนวน 585 ฉบับ ได้แก่ ข้อมูลจากวารสารและหนังสือจำนวน 308 ฉบับ เป็นข้อมูลระหว่างปี ค.ศ. 2011-2022 มีอัตราเพิ่มขึ้นร้อยละ 48.25 ต่อปี แนวโน้มล่าสุดช่วงนี้ชี้ให้เห็นว่า บทความเหล่านี้ได้ถูกอ้างอิงจำนวน 30,364 ครั้ง บทความที่มีผู้เขียนจำนวน 1 คน มีจำนวน 329 ฉบับ และบทความถูกอ้างอิงเฉลี่ยต่อปี คือ 4.19 ครั้ง แต่ละบทความถูกอ้างอิงเฉลี่ยต่อปี คือ 7.704 ครั้ง

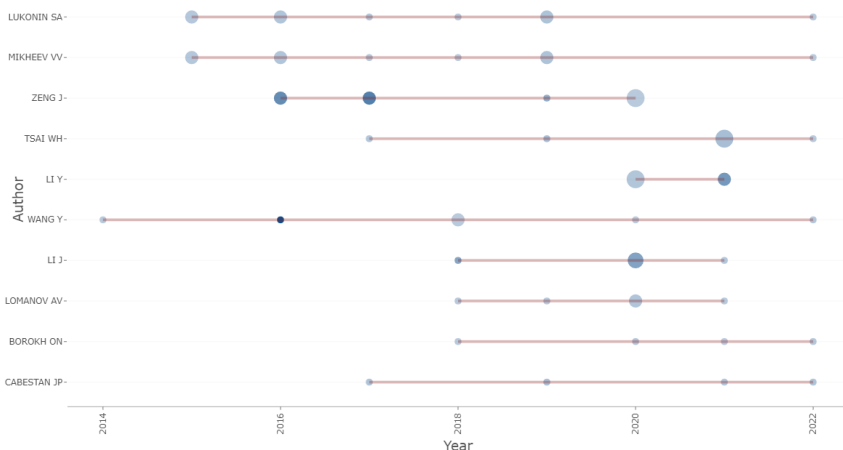

ที่มา: กราฟที่สร้างโดยใช้เครื่องมือ Bibliometrix – R

ภาพที่ 1 จำนวนการตีพิมพ์เผยแพร่บทความรายปี (Annual Scientific Production)

จากภาพที่ 1 แสดงบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่รายปี แกน X คือ ปีที่เผยแพร่ตั้งแต่ ปี ค.ศ. 2011- 2022 แกน Y คือ จำนวนบทความตั้งแต่ จำนวน 0-100 ฉบับ การตีพิมพ์เผยแพร่งานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสี จิ้นผิง ยังคงแสดงแนวโน้มที่เติบโตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี อันเนื่องมาจากการวิจัยในประเด็นนี้เป็นการวิจัยจากหลากหลายสาขาวิชา และจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตทำให้ช่วงระยะเวลา 10 ปีระหว่าง ค.ศ. 2011 - 2022 นักเขียนสามารถตีพิมพ์ผลงานของตนเองในรูปแบบ

ออนไลน์เพิ่มมากขึ้น ในปี ค.ศ. 2011 มีการตีพิมพ์บทความเพียง 1 ฉบับ ขณะที่ในปี ค.ศ. 2022 มีบทความตีพิมพ์จำนวน 76 ฉบับ ซึ่งน้อยกว่าจำนวนบทความที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2021 ที่มี 105 ฉบับ ซึ่งเป็นบทความเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผิงมากที่สุด

ภาพที่ 2: ช่วงเวลาที่โดดเด่นของผู้เขียน

ภาพรวมของข้อมูล

จากภาพที่ 2 แสดงแผนภาพสรุปปีที่ตีพิมพ์บทความของผู้เขียนที่มีความโดดเด่นในช่วงเวลาหนึ่ง แกน X คือ ปีที่ตีพิมพ์ ระหว่างปี 2014- 2022 แกน Y คือ ชื่อของผู้เขียน เช่น ผู้เขียน “LUKONIN SA” ตีพิมพ์บทความในปี 2015 2016 2017 2018 2019 และ 2022 “MIKHEEV VV” ตีพิมพ์เอกสารในปี 2015 2016 2017 2018 2019 และ 2022 “WANG Y” ตีพิมพ์เอกสารในปี 2014 2016 2018 2020 และ 2022 โดยภาพนี้จะช่วยให้การแสดงความโดดเด่นของผู้เขียนทำให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น

ตารางที่ 2 : แสดงรายการผู้เขียนที่มีความโดดเด่นที่สุด 10 อันดับแรก

ลำดับ	Element	h_index	g_index	m_index	TC	NP	PY_start
1	ZENG Jinghan	5	9	0.625	218	9	2016
2	HE Kai	3	3	0.429	12	3	2017
3	HU Wu	3	4	0.375	55	4	2016
4	LUKONIN SA	3	4	0.333	23	9	2015
5	MIKHEEV VV	3	4	0.333	23	9	2015
6	TEETS JC	3	3	0.333	76	3	2015
7	TSAI WH	3	4	0.429	22	7	2017
8	WANG Jinghan	3	4	0.300	36	4	2014
9	ZHANG Fu	3	4	0.333	47	4	2015
10	ZHANG Xing	3	3	0.333	55	3	2015

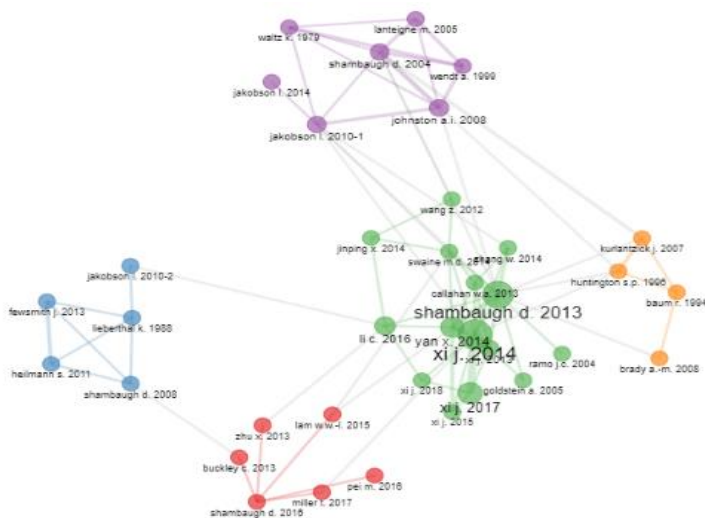
ที่มา: เครื่องมือ Bibliometrix-R ทำตารางเอง

ตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ผู้เขียนที่มีความโดดเด่นในการผลิตผลงานเกี่ยวกับนโยบายของสี จิ้นผิง ตัวเลขในการอ้างอิงเหล่านี้ใช้เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์จากวารสาร ตัวอย่างเช่น h-index แสดงจำนวนผู้เขียนที่โดดเด่นมีการตีพิมพ์ออกมาและถูกอ้างอิงจำนวน h ครั้ง หรือมากกว่านั้น เช่น ตัวเลขของ ZENG J ที่มีความโดดเด่นในการผลิตผลงานตีพิมพ์ออกมาและถูกอ้างอิงจำนวนทั้งหมด 218 ครั้ง ทำให้มี h-index เท่ากับ 5 ความโดดเด่นของผู้เขียนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพของวารสารและการที่ผู้เขียนได้รับความนิยมด้วย ตัวเลข h-index ที่สูงขึ้น หมายความว่าผู้เขียนคนนั้นได้รับความนิยมสูงขึ้นโดยตัวเลขของ g-list ก็จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

ตารางที่ 3 : วารสารที่มีการเผยแพร่งานเกี่ยวกับการวิจัยชิ้นนี้มากที่สุด 10 ลำดับแรก

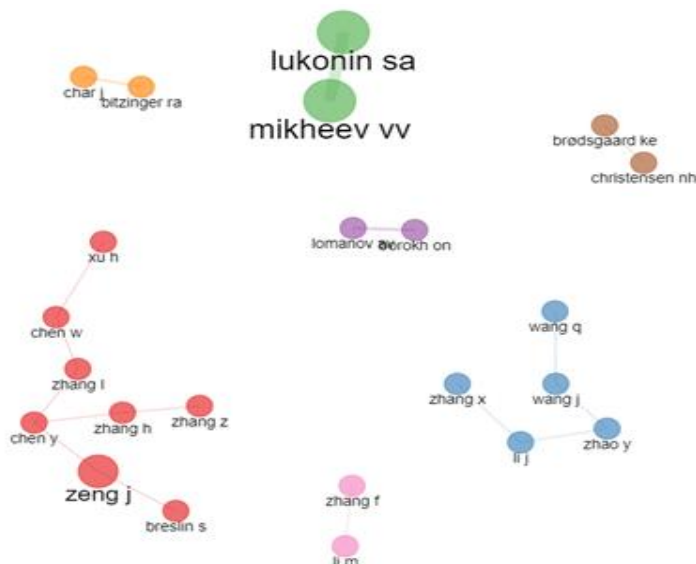
ลำดับ	Element	h_index	g_index	m_index	TC	NP	PY_start
1	JOURNAL OF CHINESE POLITICAL SCIENCE	8	12	0.800	167	14	2014
2	JOURNAL OF CONTEMPORARY CHINA	8	15	0.800	248	21	2014
3	INTERNATIONAL AFFAIRS	6	7	0.600	541	7	2014
4	EAST ASIA	5	7	0.556	52	9	2015
5	ASIAN SECURITY	4	5	0.500	56	5	2016
6	CHINA PERSPECTIVES	4	4	0.444	44	4	2015
7	CHINA: AN INTERNATIONAL JOURNAL	4	4	0.571	24	8	2017
8	PACIFIC REVIEW	4	4	0.500	258	4	2016
9	ASIA AND THE PACIFIC POLICY STUDIES	3	4	0.375	89	4	2016
10	ASIAN SURVEY	3	4	0.250	25	7	2012

จากตารางที่ 3 ใช้ h-index เพื่อทำการวิเคราะห์ผลผลิตและงานวิชาการที่ทำโดยผู้เขียนในช่วงเวลาหนึ่ง ตัวเลขในการอ้างอิงเหล่านี้นำมาใช้เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของวารสาร ตัวอย่างเช่น h-xedni แสดงจำนวนเอกสารที่ผู้เขียนตีพิมพ์ถูกอ้างอิง h ครั้ง จำนวนเอกสารที่ผู้เขียนตีพิมพ์ถูกอ้างอิงมากที่สุด คือ JOURNAL OF CHINESE POLITICAL SCIENCE และ JOURNAL OF CONTEMPORARY CHINA จำนวนบทความที่ผู้เขียนตีพิมพ์ออกมาถูกอ้างอิงลำดับที่สองคือ INTERNATIONAL AFFAIRS จำนวนการอ้างอิงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพของวารสาร ตัวเลข h-index ที่สูงขึ้น หมายถึง วารสารมีคุณภาพสูงขึ้น ตัวเลขของ g-list ก็เช่นเดียวกัน เช่น จำนวนของบทความยอดนิยมที่ถูกอ้างอิงจำนวนมาก

ภาพที่ 3: การวิเคราะห์เครือข่ายการอ้างอิงร่วมกัน
 ที่มา: กราฟที่สร้างโดยใช้เครื่องมือ Bibliometrix – R

จากภาพที่ 3 แสดงแผนภาพเครือข่ายการอ้างอิงร่วมกัน ในแผนภาพเป็นผลลัพธ์จากการวิเคราะห์เครือข่ายของการถูกอ้างอิงร่วมกันซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม แบ่งตามสีคือ สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน สีม่วง และสีเหลือง ซึ่งกลุ่มสีเขียวมีนักเขียนที่เป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญคือ shambaugh d 2013 กลุ่มสีม่วงมีนักเขียน (author) ที่เป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญคือ shambaugh d 2004 กลุ่มสีเหลืองมีนักเขียนที่เป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญคือ boum 1004 กลุ่มสีแดงมีนักเขียนที่เป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญคือ zhu x 2013 กลุ่มสีฟ้าคือ shambugh d 2003 หากพิจารณาจากจำนวนสมาชิกที่พบจำนวนของกลุ่มสีเขียว กลุ่มสีม่วง กลุ่มสีแดงมีจำนวนมากที่สุด กล่าวได้ว่าบทความที่อยู่ในกลุ่มนี้จะถูกอ้างอิงมากที่สุด และกลุ่มสีเขียวถูกสร้างโดยขึ้นอยู่กับแนวโน้มความใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม ความใกล้ชิดของการอ้างอิงร่วมเป็นปัจจัยหนึ่ง กลุ่มสีแดงและกลุ่มสีเหลืองก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันที่สุด ส่วนกลุ่มสีฟ้าและกลุ่มสีม่วงจะมีระยะห่างไกลกันมากกว่า

ภาพที่ 4 แสดงถึงความร่วมมือของผู้เขียน

จากภาพที่ 4 แสดงแผนภาพความร่วมมือของนักเขียนจำนวน 23 คน และแบ่งกลุ่มนักเขียนออกได้เป็น 7 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสี่เหลี่ยม กลุ่มสี่เหลี่ยม กลุ่มสี่เหลี่ยม กลุ่มสี่เหลี่ยม กลุ่มสี่เหลี่ยม กลุ่มสี่เหลี่ยม และกลุ่มสี่เหลี่ยม ซึ่งแต่ละกลุ่มแสดงเป็นสีที่แตกต่างกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผลงานของนักเขียนมีความสัมพันธ์อย่างไร กลุ่มของ “lukonin sa” และ “mikheev vv” มีขนาดใหญ่ที่สุด แสดงให้เห็นว่า นักเขียนมีความใกล้ชิดกันมากที่สุด ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นตัวแทนของความสามารถในการผลิตผลงานที่มากขึ้น ในช่วงเวลาหนึ่ง นอกจากนี้ ยังพบว่า มีนักเขียนเพียงสองคนในกลุ่มการทำงานร่วมกัน 5 กลุ่ม ในกลุ่มเหล่านี้ มี 4 กลุ่มมีระยะห่างที่ใกล้มากที่สุด ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ในกระบวนการศึกษา นักเขียนเหล่านี้มีการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดี

ตารางที่ 4: บทความที่มีอัตราอ้างอิงสูง

title	DOI	Total Citations	TC per Year	Normalized TC
Westward ho-the China dream and 'one belt, one road': Chinese foreign policy under Xi Jinping (Ferdinand, 2016)	10.1111/1468-2346.12660	328	41.00	13.02
From keeping a low profile to striving for achievement (Yan, 2014)	10.1093/cjip/pou027	234	23.40	7.57
China's "Asia Dream" the belt road initiative and the new regional order (Callahan, 2016)	10.1177/2057891116647806	188	23.50	7.46

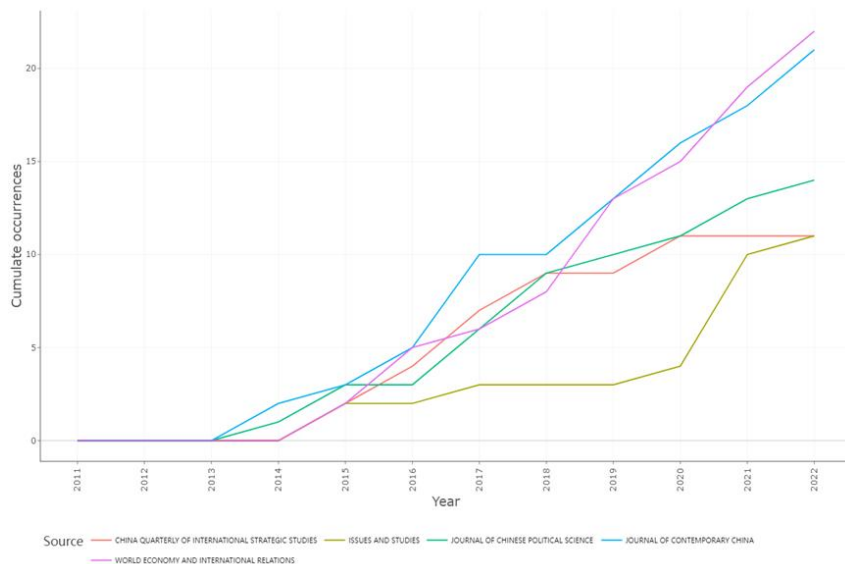
ตารางที่ 4: บทความที่มีอัตราการอ้างอิงสูง (ต่อ)

title	DOI	Total Citations	TC per Year	Normalized TC
Offensive for defensive: the belt and road initiative and China's new grand strategy (Wang, 2016)	10.1080/09512748.2016.1154690	188	23.50	7.46
The new silk road: Xi Jinping's grand strategy for Eurasia (Fallon, 2015)	10.1080/10803920.2015.1056682	138	15.33	9.38
China's energy revolution strategy into 2030 (Liu et al., 2018)	10.1016/j.resconrec.2017.09.028	97	16.17	9.21
CHINA'S EURASIAN CENTURY? : POLIT AND STRATEG IMPLIC OF THE BELT AND ROAD INITIAT (ROLLAND N, 2017)	NA	94	13.43	9.78
China's 'belt and road'initiative: Mapping the world trade normative and strategic implications (Chaisse, 2018)	NA	86	14.33	8.16

ตารางที่ 4: บทความที่มีอัตราการอ้างอิงสูง (ต่อ)

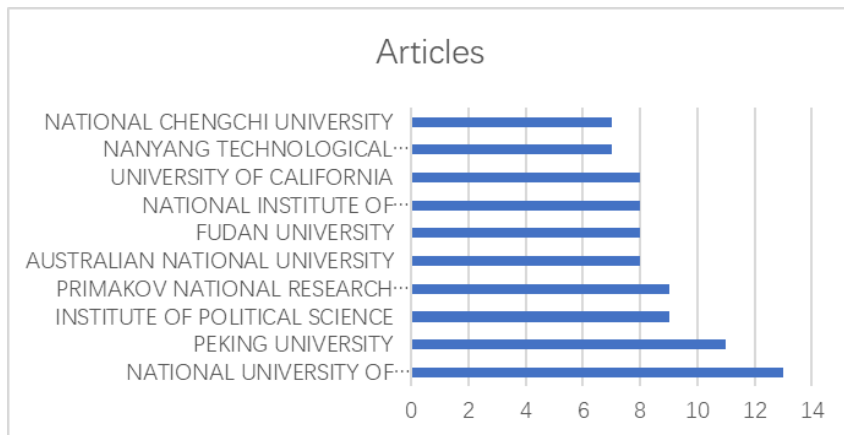
title	DOI	Total Citations	TC per Year	Normalized TC
Tightening the grip: environmental governance under Xi Jinping (Kostka, & Zhang, 2018)	10.1080/09644016.2018.1491116	79	13.17	7.50
Will Trump make China great again? The belt and road initiative and international order (Nordin, & Weissmann, 2018)	10.1093/ia/iix242	76	12.67	7.21

จากตารางที่ 4 แสดงจำนวนบทความจากวารสารที่ถูกอ้างอิงในทุกปี หากจำนวนที่ถูกอ้างอิงมากกว่า วารสารฉบับนั้นก็ยังมีคุณภาพสูงขึ้นตามไปด้วย เช่น บทความเรื่อง Westward ho-the China dream and 'one belt, one road': Chinese foreign policy under Xi Jinping (Ferdinand, 2016) มีจำนวนที่ถูกอ้างอิงถึง 328 ครั้ง บทความเรื่อง From keeping a low profile to striving for achievement (Yan, 2014) มีจำนวนถูกอ้างอิงถึง 234 ครั้ง บทความเรื่อง China's "Asia Dream" the belt road initiative and the new regional order (Callahan, 2016) มีจำนวนถูกอ้างอิงถึง 188 ครั้ง แสดงให้เห็นว่า บทความดังกล่าว เป็นบทความที่มีผู้เขียนให้ความสนใจมากที่สุด DOI หมายถึงลิงก์ของการอ้างอิงไปยังบทความของแต่ละบทความ

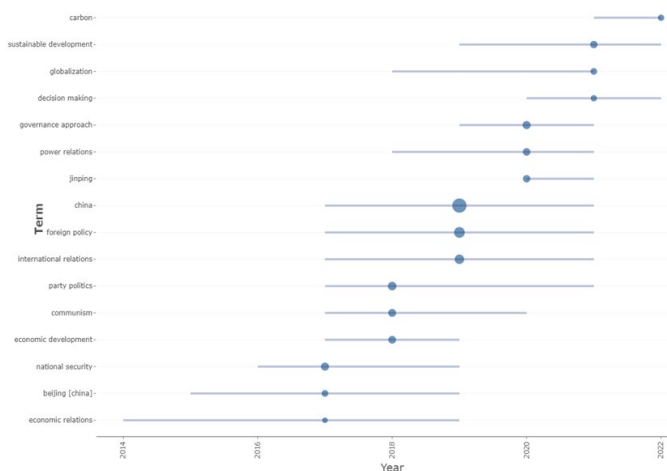
ภาพที่ 5: การเติบโตของวารสารระหว่างปี ค.ศ. 2011-2021

จากภาพที่ 5 แสดงการเติบโตด้วยจำนวนการเปลี่ยนแปลงของวารสารตั้งแต่ปี 2011-2022 และวารสารที่มีอิทธิพลมากที่สุด จากตารางนี้แสดงให้เห็นว่า แกน X ของภาพ คือ ปีที่เผยแพร่ ปี 2011-2022 แกน Y ของคือจำนวนบทความที่ตีพิมพ์สะสมคือ จำนวนบทความตั้งแต่ จำนวน 0-20 ฉบับ หลังจากปี 2013 จำนวนเอกสารจะเริ่มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากจำนวน 0 ฉบับ ถึงยอดสะสมรวมมากกว่า 20 ฉบับ และแสดงวารสารที่ตีพิมพ์เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่ปี 2016 และจำนวนที่สะสมรวมถึง 10 ฉบับ หลังจากปี 2018 เส้นสีเหลือง หมายถึง การเติบโตวารสารของ china quarterly of international strategic studies เส้นสีเขียว หมายถึง การเติบโตวารสารของ journal of chinese political science เส้นสีฟ้า หมายถึง การเติบโตวารสารของ journal of contemporary china

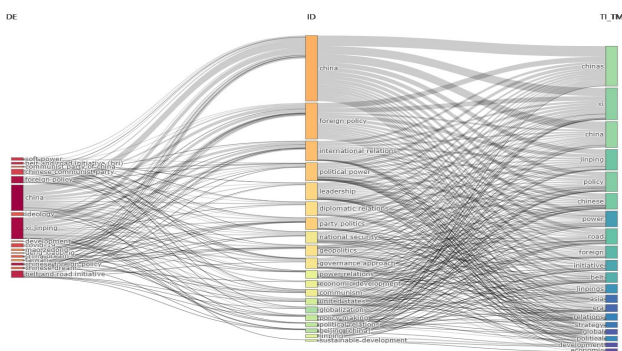
ที่มา: กราฟที่สร้างโดยใช้ Bibliometrix – R
ภาพที่ 6 กราฟแสดงสถาบันที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ

จากภาพที่ 6 แสดงสถาบันที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่บทความสืบอันดับแรกจากภาพนี้จะเห็นได้ว่า NATIONAL UNIVERSITY OF SINGAPORE จากประเทศสิงคโปร์ มีจำนวนบทความที่ตีพิมพ์มากที่สุดจำนวน 13 ฉบับ PEKING UNIVERSITY INSTITUTE OF POLITICAL SCIENCE จากประเทศจีน มีจำนวนบทความที่ตีพิมพ์เป็นลำดับที่สองจำนวน 11 ฉบับ และ Primakov national research institute มีจำนวนบทความที่ตีพิมพ์เป็นลำดับที่สามจำนวน 9 ฉบับ

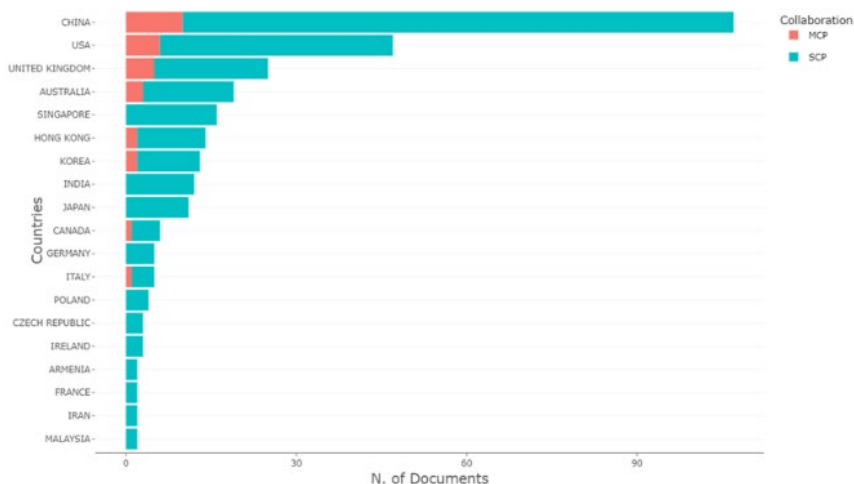
ภาพที่ 7 : คำสำคัญที่ใช้ในการวิจัยมากที่สุด

จากภาพที่ 7 แผนภาพแสดงการใช้คำสำคัญในการวิจัยในช่วงเวลาหนึ่ง แกน X คือ ปีที่เผยแพร่ ปี 2014 - 2022 แกน Y คือ คำสำคัญในการวิจัยในช่วงเวลาหนึ่ง คำสำคัญเป็นกลุ่มคำที่ถูกลำเสนอขึ้นมาแทนเนื้อหาของบทความ จากแผนภาพพบว่า คำสำคัญส่วนใหญ่ ได้แก่ รัฐบาล (government) ประเทศจีน (china) สีจิ้นผิง (XI jinping) การเมืองต่างประเทศ (foreign policy) และความสัมพันธ์ทางการเมือง (international relations) เป็นต้น

ภาพที่ 8 : ความสัมพันธ์ระหว่างคำสำคัญ (Keyword) คำสำคัญเสริม (Keyword plus) และชื่อเรื่อง (Title) คำสำคัญ (Keyword)

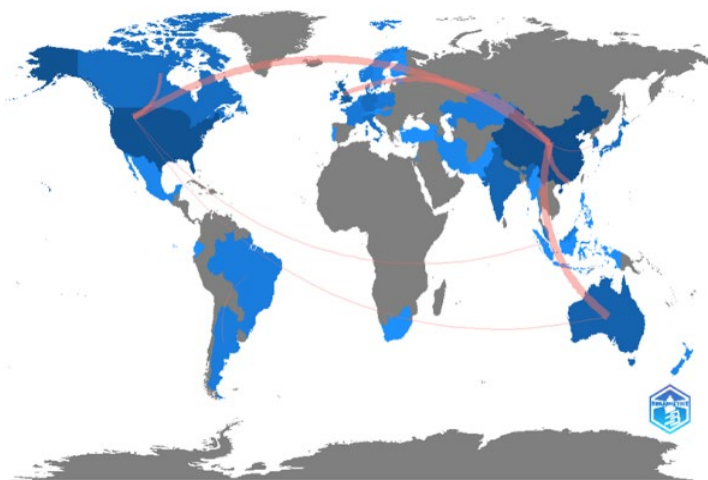
จากภาพที่ 8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำสำคัญ (Keyword) คำสำคัญเสริม (Keyword plus) และชื่อเรื่อง (Title) คำสำคัญ (Keyword) ประกอบด้วยคำหลักคือ ประเทศจีน (china) สีจิ้นผิง (xi jinping) และการเมืองต่างประเทศ (foreign policy) คำสำคัญเสริม (Keyword plus) ประกอบด้วยคำหลักคือ ประเทศจีน(china) การเมืองต่างประเทศ (foreign policy) อำนาจการเมือง (political power) และความสัมพันธ์ต่างประเทศ (international relation) ชื่อเรื่อง (Title) ประกอบด้วยคำหลักคือ ประเทศจีน (china) ภาษาจีนหรือคนจีน (chinese) การเมือง (policy) สี จิ้นผิง (xi jinping) จากภาพดังกล่าวจะเห็นว่า สามกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก คำสำคัญ (Keyword) มีความสัมพันธ์กับคำสำคัญเสริม (Keyword plus) คำสำคัญเสริม (Keyword plus) มีความสัมพันธ์กับชื่อเรื่อง (Title)

ภาพที่ 9 : ความร่วมมือในการผลิตผลงานในประเทศและระหว่างประเทศ

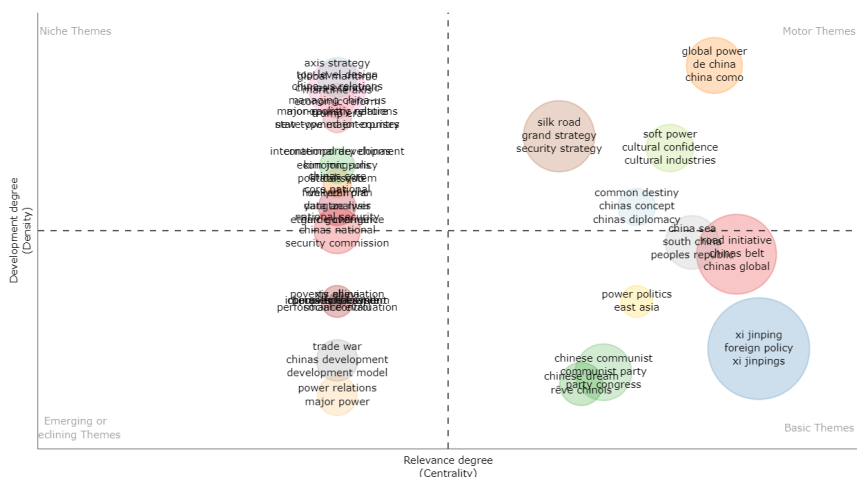
จากภาพที่ 9 แสดงแผนภาพความร่วมมือในการผลิตผลงานในประเทศและต่างประเทศเป็นรายประเทศ แกน X คือ จำนวนบทความที่ตีพิมพ์ แกน Y คือประเทศที่ตีพิมพ์บทความที่เกี่ยวข้อง ภาพที่ 8 จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบทความที่ตีพิมพ์กับประเทศที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลอื่น ๆ เช่น สัดส่วนของผู้เขียนว่ามาจาก

ประเทศใดและจำนวนของวารสารที่ตีพิมพ์ จำนวนการตีพิมพ์ทั้งหมดของผู้เขียนในแต่ละประเทศและจำนวนการตีพิมพ์จากความร่วมมือกับต่างประเทศ สีฟ้า หมายถึง งานวิจัยในประเทศที่กล่าวถึงนโยบายสีจิ้นผิงมากที่สุด สีแดง หมายถึง งานวิจัยทั้งในประเทศและความร่วมมือกับต่างประเทศที่กล่าวถึงนโยบายสีจิ้นผิงมากที่สุด จากภาพจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นสีฟ้าหรือเป็นสีแดง ประเทศจีน (China) เป็นประเทศที่มีบทความที่ตีพิมพ์มากที่สุด จำนวนบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ 107 ฉบับ อันดับที่สองคือประเทศสหรัฐอเมริกา (USA) มีจำนวนบทความที่ตีพิมพ์ 47 ฉบับ ส่วนอันดับที่สามคือประเทศสหราชอาณาจักร (UK) การเปรียบเทียบระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหราชอาณาจักรจากจำนวนบทความที่ตีพิมพ์ จะเห็นได้ว่า จำนวนบทความของสหรัฐอเมริกามากกว่าสหราชอาณาจักร ซึ่งมีจำนวนบทความที่ตีพิมพ์ 25 ฉบับ นอกจากนี้ จำนวนบทความของออสเตรเลียและสิงคโปร์ต่ำกว่าสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรอย่างเห็นได้ชัด จากภาพจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันมีหลายมหาประเทศที่มีความมั่นคงได้สนใจทำการวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองเกี่ยวกับประเทศจีนมากขึ้น เช่น สหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะเป็นประเทศที่มีรายได้สูงขึ้น รวมทั้งประเทศพัฒนาแล้ว ก็ให้ความสำคัญกับการเมืองของจีนมากขึ้น

ภาพที่ : 10 ประเทศที่มีความร่วมมือทางการวิจัย

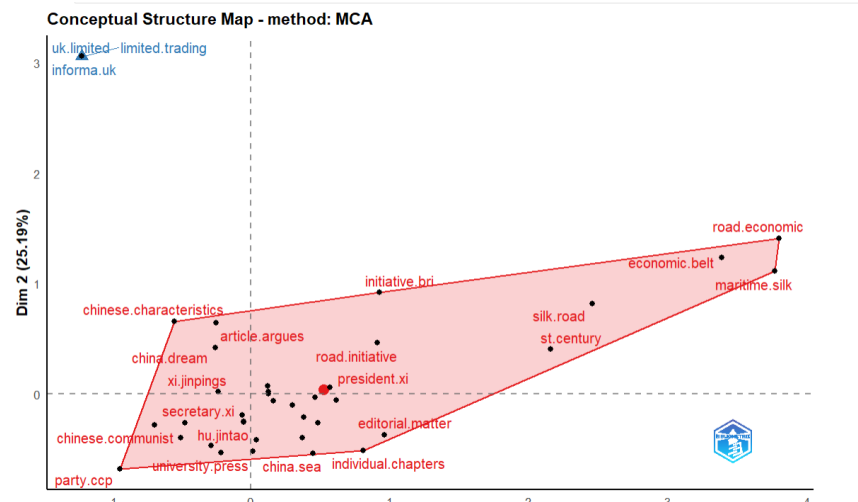
จากภาพที่ 10 แสดงแผนภาพความร่วมมือระหว่างผู้เขียนที่มาจากประเทศต่าง ๆ ได้แก่ ประเทศจีน สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย เป็นต้น ภาพนี้เชื่อมโยงผู้เขียนที่อยู่ประเทศต่าง ๆ ผ่านแผนที่โลกโดยประเทศจีน สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ส่วนประเทศอื่น ๆ ไม่มีความสัมพันธ์เช่นนี้ สิ่งที่ที่น่าสนใจคือ งานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผู่ส่วนใหญ่มาจากประเทศที่มีรายได้สูง

ภาพที่ 11: Thematic map

จากภาพที่ 11 แสดงแผนภาพหัวข้อที่เป็นประเด็นสำคัญหลักในการวิจัย โดยแสดงหัวข้อหรือประเด็นที่ควรให้ความสนใจในการทำวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผู่ โดยพิจารณาจาก 4 กลุ่ม คือ ด้านขวบนสุด Motor Themes ด้านขวาล่างสุด Basic Themes ด้านซ้ายบนสุด Niche Themes ด้านซ้ายล่างสุด Emerging or ending Themes ดังนั้น หัวข้อหรือประเด็นที่นักวิจัยควรให้ความสนใจในการวิจัยคือกลุ่มด้านขวบนสุด ได้แก่ global power de china, china como, soft power, cultural confidence, cultural industries, silk road, grand strategy,

security strategy, comon destiny, chinas concept, chinas diplomacy ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับประธานาธิบดีสี จิ้นผิงตั้งแต่ปี 2011-2022 ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการวิจัยทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองจีน

ภาพที่ 12 : คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายของสีจิ้นผิง

จากภาพที่ 12 แสดงโครงสร้างแนวคิดของคำสำคัญที่ใช้เพื่อแสดงคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายของสีจิ้นผิงในปัจจุบัน เป็นการรวบรวมเนื้อหาของบทความอย่างละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองในการศึกษาคุณลักษณะหรือองค์ประกอบนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผิงในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ประกอบไปด้วย Chinese. characteristics, initiative. Bri, road.economic, economic.belt, maritime. Silk, silk. road, st.century, road.initiative, president.xi, china.sea, article.argues, chian. dream, xi.jinpings, secretary.xi, hu.jintao. Chinese.comunist และ party.ccp

สรุปผลและอภิปรายผล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและคุณลักษณะของนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผิงจากเอกสารงานวิจัยตั้งแต่ ปี 2011 - 2022 ใช้วิธีการศึกษาโดยวิธีบรรณมิติจากชุดข้อมูลที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่และถูกจัดดัชนีข้อมูลบรรณานุกรมในฐานข้อมูล Scopus มีจำนวน 585 ฉบับ ผลการวิจัยพบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผิง เริ่มตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกปี 2011 ซึ่งมีการตีพิมพ์บทความเพียง 1 ฉบับ จนถึงในปี 2022 มีบทความ ที่ตีพิมพ์จำนวน 76 ฉบับ ปีที่มีบทความตีพิมพ์มากที่สุดคือปี 2021 มีบทความจำนวน 105 ฉบับ ในช่วงเวลานี้ อัตราการเติบโตในการตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของสีจิ้นผิง ร้อยละ 48.25

นักเขียนที่ตีพิมพ์บทความจำนวนมากที่สุดในช่วงเวลา ปี 2014-2022 ได้แก่ “LUKONIN SA” “MIKHEEV VV” และ “WANG Y” ตามลำดับ ส่วนผู้เขียนที่ตีพิมพ์บทความแล้วมีอิทธิพลมากที่สุดคือ “ZENG Jinghan” โดยมี h-index เท่ากับ 5 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจำนวนบทความที่ผู้เขียนได้ตีพิมพ์แล้วถูกนำไปอ้างอิง 218 ครั้ง วารสารที่มีผู้เขียนตีพิมพ์และถูกอ้างอิงมากที่สุด คือ JOURNAL OF CHINESE POLITICAL SCIENCE และ JOURNAL OF CONTEMPORARY CHINA จำนวนการเปลี่ยนแปลงของวารสารตั้งแต่ปี 2011-2022 แสดงให้เห็นแนวโน้มการเติบโตอย่างสม่ำเสมอ แนวโน้มนี้หมายความว่า มีผู้เขียนสนใจในการทำวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองมากขึ้น และการวิจัยด้านการเมืองมีการศึกษาอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในภาพเครือข่ายการอ้างอิงร่วมกัน จะเห็นได้ว่า การแบ่งงานและความความสัมพันธ์แต่ละกลุ่ม คำสำคัญที่ใช้สำหรับการวิจัยได้แก่ การเมือง ประเทศจีน และสี จิ้นผิง เป็นต้น และคำสำคัญเหล่านี้ยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันอีกด้วย นอกจากนี้ ประเทศที่ทำการศึกษารส่วนใหญ่เป็นประเทศจีน สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย เป็นหลัก ประเทศเหล่านี้เป็นประเทศสำคัญที่เชื่อมโยงกับประเทศอื่น ๆ ทำให้ประเทศที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับประธานาธิบดีสี จิ้นผิงเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน นอกจากประเทศที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของประธานาธิบดีสี จิ้นผิง แล้ว ยังมีสถาบันที่ตีพิมพ์บทความเป็นอันดับต้น ๆ คือ NATIONAL UNIVERSITY OF SINGAPORE จากประเทศสิงคโปร์ มีจำนวนบทความที่ตีพิมพ์มากที่สุดจำนวน 13 ฉบับ หัวข้อหรือประเด็นที่

นักวิจัยควรให้ความสนใจในการวิจัยได้แก่ อำนาจทางการเมืองระดับโลกของจีน การเผยแพร่วัฒนธรรม (Soft Power) ประเทศจีน ความมั่นใจในวัฒนธรรม อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม เส้นทางสายไหม ยุทธศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง การมีโชคชะตาาร่วมกัน แนวความคิดของจีน และการทูตต่างประเทศของจีน ส่วนคุณลักษณะหรือองค์ประกอบของงานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายของสี่จีนมีคือ ประเทศจีน คุณลักษณะความคิดริเริ่ม เศรษฐกิจ เส้นทางสายไหม หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางทางทะเล พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- Abbas, A. F., Jusoh, A., Mas' od, A., Alsharif, A. H., & Ali, J. (2022). Bibliometrix analysis of information sharing in social media. *Cogent Business & Management*, 9(1), 2016556.
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of informetrics*, 11(4), 959-975.
- Cai mingyue. (2003). *Bibliometrics*. สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2019, จาก <https://zh.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:%E9%A6%96%E9%A1%B5>
- Callahan, W. A. (2016). China's "Asia Dream" the belt road initiative and the new regional order. *Asian Journal of Comparative Politics*, 1(3), 226-243.
- Chaisse, J. (2018). China's 'belt and road'initiative: Mapping the world trade normative and strategic implications. *Journal of World Trade*, 52(1).
- Chen Xueliu. (2021). Research on Xi Jinping's Important Discourse on the Party's Leadership in Economic Work. *Master's thesis, Chongqing Technology and Business University*.
- Dai Sheng, & Jiang Tao. (2021). China's economic policy uncertainty and financing of enterprises along the "Belt and Road". *Journal of Yunnan University of Finance and Economics*.

- Das, P. K. (2013). Journal of informetrics: A bibliometric profile. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 33(3), 243-252.
- Derviş, H. (2019). Bibliometric analysis using bibliometrix an R package. *Journal of Scientometric Research*, 8(3), 156-160.
- Fallon, T. (2015). The new silk road: Xi Jinping's grand strategy for Eurasia. *American Foreign Policy Interests*, 37(3), 140-147.
- Ferdinand, P. (2016). Westward ho—the China dream and 'one belt, one road': Chinese foreign policy under Xi Jinping. *International Affairs*, 92(4), 941-957.
- Hu Angang, & Zhang Xin. (2018). Xi Jinping's Economic Thought and Policy Framework. Modern Finance and Economics. *Journal of Tianjin University of Finance and Economics*, (3), 3-11.
- Kostka, G., & Zhang, C. (2018). Tightening the grip: environmental governance under Xi Jinping. *Environmental Politics*, 27(5), 769-781.
- Li Nianjun. (2019). Research on Xi Jinping's Economic Thought on Socialism with Chinese Characteristics in the New Era. *Master's thesis, Yunnan Normal University*.
- Liu, Q., Lei, Q., Xu, H., & Yuan, J. (2018). China's energy revolution strategy into 2030. *Resources, Conservation and Recycling*, 128, 78-89.
- Nordin, A. H., & Weissmann, M. (2018). Will Trump make China great again? The belt and road initiative and international order. *International Affairs*.
- Prakash, C., & Dwivedi, S. (2022). Trends in Political Campaigning Research: A Bibliometric Literature Analysis. *Journal of Scientometric Research*, 11(2), 262-271.
- Ruan xiansheng. (2022). ผลกระทบของนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2022, จาก <https://wenku.so.com/d/131d98a027513bb5c748e74c56eefd3d>

- wang daoyong. (2022). *คุณูปการทางทฤษฎีของสีจิ้นผิง เกี่ยวกับธรรมาภิบาลสังคม*. สืบค้นเมื่อ 13 กันยายน 2022, จาก <http://www.china.com.cn/opinion/theory/2022-09/13/content78416942.htm>
- Wang, Y. (2016). Offensive for defensive: the belt and road initiative and China's new grand strategy. *The Pacific Review*, 29(3), 455-463.
- Yan, X. (2014). From keeping a low profile to striving for achievement. *The Chinese Journal of International Politics*, 7(2), 153-184.

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความวารสาร
ประจำปีครั้งที่ 41 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2567)

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนากร บัวทอง	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์หัตถกาญจน์ อารีศิลป์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. รองศาสตราจารย์ ดร.ธนรดี คำยา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. รองศาสตราจารย์ ดร.พรพรหม ชมงาม	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพร วีระนาคินทร์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา ถาวรวิริยตระกูล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มารศรี สอทิพย์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
8. ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
9. รองศาสตราจารย์ ดร.พัชลิน จินนุ่น	มหาวิทยาลัยทักษิณ
10. อาจารย์วรา มงคลสืบสกุล	มหาวิทยาลัยทักษิณ
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ แก้วบุญมา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ศรีวิชัย
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เวฬุรีย์ เมธาวีวินิจ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัณหา พองแก้ว	มหาวิทยาลัยบูรพา
14. รองศาสตราจารย์ ดร.วินิพพล มหาอาชา	มหาวิทยาลัยมหิดล
15. รองศาสตราจารย์ ดร.ภาคภูมิ หรรณา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ราชันย์ นิลวรรณภา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
17. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภคพล เส้นขาว	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
18. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิกาญจน์ จินาพันธ์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
19. รองศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียามัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
20. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจวบ ทองศรี	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสสินี บุญมีศรีสง่า	มหาวิทยาลัยศิลปากร
22. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑาทิพย์ จันทร์ลุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
23. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพพล แก้วสุวรรณ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
24. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทำนอง วงศ์พุทธ	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

**หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการ
วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น**

1. ต้องเป็นบทความหรือผลงานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในกรณีเป็นภาษาอังกฤษต้องผ่านการตรวจสอบความถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญก่อนส่งกองบรรณาธิการ
3. ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4 ส่งบทความออนไลน์ได้ที่ www.tci-thaijo.org/index.php/HOSO
4. หน้าปก (Cover) ประกอบด้วย
 - 4.1 ชื่อบทความ (Title) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 4.2 ชื่อผู้เขียน (Authors) (ระบุเฉพาะชื่อและนามสกุลโดยไม่ต้องมีคำนำหน้าชื่อ ตำแหน่ง คุณวุฒิ) พร้อมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียน (Author Affiliation) หากต้องการเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียนให้ระบุตอนท้ายของบทความ
 - 4.3 บทคัดย่อ (Abstract) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวไม่ควรเกินหนึ่งหน้ากระดาษ A4
 - 4.4 คำสำคัญ (Keyword) กำหนดคำสำคัญที่เหมาะสมสำหรับการนำไปใช้ทำคำค้นในระบบฐานข้อมูล ทั้งคำในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ
5. เกณฑ์การพิจารณา กองบรรณาธิการจะเป็นผู้รับผิดชอบการพิจารณา
6. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน
7. ส่วนเนื้อหา (Body of the Context) ประกอบด้วย
 - 7.1 บทนำ (Introduction) ครอบคลุมความสำคัญและที่มาของปัญหา การวิจัยวัตถุประสงค์การวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง บทนำควรเขียนในรูปเรียงความให้รวมเป็นเนื้อเดียวกัน

7.2 วิธีการวิจัย หรืออุปกรณ์และวิธีวิจัย หรือระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) อธิบายวิธีการดำเนินการวิจัยซึ่งอาจจะประกอบด้วย หัวข้อย่อยๆ เช่น ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การทดลอง การวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งสอดคล้อง ตามวิธีการวิจัยแต่ละสาขาวิชา

7.3 สรุปและอภิปรายผล/วิจารณ์ผลการวิจัย

7.4 ข้อเสนอแนะ (Recommendation) ข้อเสนอแนะแนวทางการนำผลการวิจัย ไปใช้

7.5 กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) ระบุนุแหล่งทุน หรือผู้มีส่วน สนับสนุนในการทำวิจัย เอกสารอ้างอิง (References) ให้ใช้ตามแบบ ที่กำหนด คือ

7.5.1 การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ให้วงเล็บชื่อผู้แต่ง (สำหรับคนไทย) หรือ ชื่อสกุล (สำหรับชาวต่างประเทศ) หรือชื่อนิตินบุคคลที่เป็นผู้จัดทำ เอกสาร และปีที่พิมพ์ของเอกสารที่อ้างถึง นำหน้าหรือต่อท้าย ข้อความที่อ้างดังตัวอย่าง

มันทนา และอุษา (2535) กล่าวว่า.....หรือ
(มันทนา และอุษา, 2535)

Miller (1993) กล่าวว่า.....หรือ.....
(Miller, 1993)

จากรายงานของ WHO (1999)หรือ.....
(WHO, 1999)

7.5.2 การอ้างอิงท้ายเรื่อง

อ้างอิงหนังสือ

พรจันท์ สุวรรณชาติ. (2539). *มาตรฐานการพยาบาลเชิง*

โครงสร้าง. กรุงเทพฯ : เจ.เอส.การพิมพ์.

Dye Thomas R. (1966). *Politics, Economics and the Public*.

Chocago: Rand McNally.

การอ้างอิงจากบทความ

รัตนา จันทรเทียร. (2553). อุปลักษณะเกี่ยวกับแหล่งน้ำของ
คนขอนแก่น. *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*. 27(3), 71-85.

Wenden, A.L. (2002). Learner Development in
Language Learning. *Applied Linguistics*. 23(1), 12-36.

การอ้างอิงจากเว็บไซต์

สมคิด พุทธศรี. (2555). โลกาภิวัตน์ปะทะเทคโนโลยี : นัย
ต่อการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ. สืบค้นเมื่อวันที่ 1
พฤศจิกายน 2555, จาก <http://thaipublica.org/2012/08/impact-of-globalization-of-technology/> Bontas, E.P. (2005).

*Practical experiences in building Ontology-based
Retrieved systems*. Retrieved January 20, 2006, from
[http://userpage.fu-berlin.de/~paslaru/papers/swcase
2005.pdf](http://userpage.fu-berlin.de/~paslaru/papers/swcase2005.pdf).

การสัมภาษณ์

สุวิทย์ คุณกิตติ. การควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมน้ำพอง [สัมภาษณ์].
รัฐมนตรี กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม;
20 สิงหาคม 2541.

Tapparangsi K. AIDS situation in Thailand [Interview].
The Minister, Ministry of Public Health; 17 July 1999.

8.7 ตารางและภาพประกอบ (Tables and Illustrations) จัดเรียงตามลำดับ
หรือหมายเลขที่อ้างถึงในบทความโดยวิธีเขียนควรระบุชื่อตารางไว้เหนือตาราง
และระบุชื่อหรือคำอธิบายภาพ

ชื่อเรื่องภาษาไทย (ขนาด 18 ตัวหนา)

English Title (Font size 18 bold)

ชื่อผู้แต่ง¹, ชื่อผู้แต่ง², ชื่อผู้แต่ง³ (ขนาด 14)

Author¹, Author², Author³ (ขนาด 14)

^{1,2,3} สาขาวิชา..... (ขนาด 12)

^{1,2,3} Program in(ขนาด 12)

^{1,2,3} มหาวิทยาลัย..... (ขนาด 12)

^{1,2,3} University (ขนาด 12)

บทคัดย่อ

เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย.....
เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย.....
เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย.....
.....

คำสำคัญ : คำสำคัญ1, คำสำคัญ2, คำสำคัญ3

Abstract

เนื้อหาบทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....
เนื้อหาบทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....
เนื้อหาบทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....
.....

Keywords : Keywords1, Keywords2, Keywords3

บทนำ

วัตถุประสงค์การวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผลการศึกษา

สรุปผล

อภิปรายผล

กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียน

เอกสารอ้างอิง (References, Bibliography)

APA Style